

1959

ANDRA KAMMAREN

Nr 14

24—29 april

Debatter m. m.

Fredagen den 24 april

	Sid.
Utgifter under riksstatens åttonde huvudtitel:	
Ecklesiastikdepartementet: Omkostnader	6
Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter	7
Skolöverstyrelsen: Avlöningar	8
Bidrag till skolbibliotek	9
Bidrag till anordnande av skolmåltider	10
Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn m. m.	15
Bidrag till driften av lokala yrkesskolor	15
Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.	20
Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek	30
Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader	35

Tisdagen den 28 april

Svar på fråga av herr Nelander ang. bestämmelser om viss ersättning till läroverkslärare vid förändring av tjänstgöringsort	41
Svar på interpellationer av:	
herr Senander ang. förhandlingarna om statstjänstemännens löner	42
herr Antonsson ang. hjälpklassklientelets yrkesutbildning	44
herr Nilsson i Göingegården ang. bestämmelserna om ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti	50

Onsdagen den 29 april fm.

Granskning av statsrådsprotokollen	53
Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag	86
Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.	91
Ändring i kommunalskattelagen m. m.	99
Handeln med preventivmedel	100

	Sid.
Interpellation av herr Nilsson i Bästekille ang. utbyggnad av Hanö fiskehamn	128

Onsdagen den 29 april em.

Handeln med preventivmedel (Forts.)	129
Dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgym- nastisk behandling	140
Bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss för- klaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättig- heterna	145
Utgifter under riksstatens tionde huvudtitel:	
Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag	148
Handelsdepartementet: Omkostnader	161
Kommerskollegium: Avlöningar	161
Näringsfrihetsrådet: Avlöningar	162
Näringsfrihetsrådet: Omkostnader	163
Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Avlöningar	164
Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Omkostnader	165
Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar	165
Statens pris- och kartellnämnd: Omkostnader	166
Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar	167
Statens institut för konsumentfrågor: Omkostnader	169
Konsumentvaruforskning och konsumentupplysning	169
Sjöfartsstyrelsen: Omkostnader	170
Byggande av fiskehamnar	170
Avsättning till fonden för idrottens främjande	171
Avsättning till lotterimedelsfonden	184
Anslag å kapitalbudgeten för ecklesiastikdepartementet:	
Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola	185
Statens lånefond för universitetsstudier	187
Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren	188
Skattebefrielse för vissa invalidfordon	201
Skärpta åtgärder mot skattefusk	204
Avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag	207
Utskänkningsskatten å spritdrycker m. m.	210

Samtliga avgjorda ärenden

Fredagen den 24 april

Val av fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret jämte supple- anter samt en suppleant i styrelsen för riksdagsbiblioteket	5
Statsutskottets utlåtande nr 8, rörande utgifter under åttonde huvud- titeln (ecklesiastikdepartementet)	6

Sid.

Onsdagen den 29 april fm.

<i>Konstitutionsutskottets</i> memorial nr 17, ang. granskning av de i statsrådet förda protokoll	53
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 59, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II (utrikesdepartementet)	85
— nr 60, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II (försvarsdepartementet)	85
— nr 61, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II (socialdepartementet)	85
— nr 62, ang. fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1956/57, m. m.	86
— nr 63, ang. byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.	86
— nr 64, ang. pension åt A. Th. Dahl	86
— nr 65, ang. anställningsformen för vissa assistenter vid lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna	86
— nr 66, om enskildas aktieförvärv i statsägda bolag	86
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 32, ang. avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd samt amortering av studieskuld	91
— nr 36, om ändrad lydelse av rusdrycksförsäljningsförordningen, m. m.	99
— nr 43, om ändring i kommunalskattelagen, m. m.	99
<i>Bankoutskottets</i> utlåtande nr 21, om utgivande av en riksdagens författningssamling	100
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 22, om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge m. m.	100
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 14, om handeln med preventivmedel	100

Onsdagen den 29 april em.

<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 21, ang. dispens för sjukkasse att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling	140
<i>Utrikesutskottets</i> utlåtande nr 2, om bemyndigande för Kungl Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna	145
— nr 3, om överenskommelse angående flyktingar som äro sjömän	148
— nr 4, ang. överförande till Finland av område i Muonio älv	148
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 10, rörande utgifter under tionde huvudtitteln (handelsdepartementet)	148
— nr 67, ang. anslag å kapitalbudgeten för handelsdepartementet	185
— nr 68, ang. överlåtelse av viss kronan tillhörig mark m. m.	185
— nr 69, ang. anslag å kapitalbudgeten för ecklesiastikdepartementet	185
— nr 70, om ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren	188
— memorial nr 71, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut om anslag till Allmänna läroverken: Avlöningar	201
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 28, ang. ändrad lydelse av förordningen om automobilskatt, m. m.	201
— nr 31, om skärpta åtgärder mot skattefusk	204
— nr 33, ang. tillverkning och försäljning av ciderdrycker med viss alkoholhalt	207
— nr 34, om avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag	207
— nr 38, ang. utskänningsskatten å spritdrycker m. m.	210

Fredagen den 24 april

Kl. 15.00

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Justerades protokollet för den 17 innevarande april.

§ 2

Upplästes följande till kammarerna inkomna protokoll:

År 1959 den 24 april sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 70 och 71 riksdagsordningen utse riksdagens fullmäktige i riksbanken för valperioden 1959—1962 efter herrar N. G. Svärd och K. E. Ahlkvist, vilka voro i tur att avgå, jämte två suppleanter; och befunnos efter valens slut ha blivit utsedda till

fullmäktige

för valperioden 1959—1962:

herr Svärd, Nils Gunnar,
ledamot av första
kammaren med 46 röster,

herr Ahlkvist, Karl Emil,
ledamot av första
kammaren med 46 röster;

suppleant för herr Svärd, N. G.:

herr Sundén, Otto Ragnar,
f. d. statssekreterare med 46 röster;

suppleant för herr Ahlkvist, K. E.:

herr Bengtsson, Gösta Tore Edvin,
ledamot av andra
kammaren med 46 röster.

Olof Nilsson *Gustaf Elofsson*
E. A. Lindblom *Birger Gezelius*

År 1959 den 24 april sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 70 och 71 riksdagsordningen utse riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret för valperioden 1959—1962 efter herrar W. Svensson och G. V. Nilsson, vilka voro i tur att avgå, jämte två suppleanter; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige

för valperioden 1959—1962:

herr Svensson, Waldemar,
ledamot av andra
kammaren med 48 röster,

herr Andersson, Axel
Gustav Birger,
ledamot av första
kammaren med 48 röster;

*suppleant för herr Svensson,
Waldemar:*

herr Widén, Lars Arthur,
f. d. ledamot av
andra kammaren .. med 48 röster;

*suppleant för herr Andersson,
A. G. B.:*

herr Gustafsson, Hans Lennart,
ledamot av andra
kammaren med 48 röster.

Olof Nilsson *Gustaf Elofsson*
E. A. Lindblom *Birger Gezelius*

År 1959 den 24 april sammanträdde de valmän, som av kamrarna fått i uppdrag att utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, för anställande av val av en suppleant i styrelsen för riksdagsbiblioteket under återstående delen av valperioden 1957—1961 för

Ecklesiastikdepartementet: Omkostnader

herr S. J. E. Ohlon, vars förut av riksdagen valde suppleant herr T. H. Wolgast avlidit; och utsågs härvid till

suppleant:

herr Larsson, Sigfrid,
ledamot av riksdagens
första kammare . . . med 47 röster.

Olof Nilsson *Gustaf Elofsson*
E. A. Lindblom *Birger Gezelius*

Protokollen lades till handlingarna; och skulle riksdagens kanslideputerade genom utdrag av kammarens protokoll underrättas om dessa val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till dels förordnanden för de valda, dels ock skrivelser till Konungen med anmälan om de försiggångna valen.

§ 3

Justerades protokollsutdrag angående de i nästföregående paragraf omförmälda valen.

§ 4

Herr andre vice talmannen meddelade, att de ärenden, som ej medhunnas vid dagens plenum, komme att företagas till avgörande vid plenum onsdagen den 29 april.

§ 5**Utgifter under riksstatens åttonde huvudtitel**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1959/60 under åttonde huvudtiteln, avseende anslagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.

Punkten 1

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 2**Ecklesiastikdepartementet: Omkostnader**

Kungl. Maj:ten hade i propositionen nr 1 under åttonde huvudtiteln (punkt 2, s. 2 och 3 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1959) föreslagit riksdagen att till Ecklesiastikdepartementet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 100 500 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sundelin* (I: 237) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* (II: 298), i vilka motioner hemställts — såvitt nu vore i fråga — att riksdagen under förevarande punkt måtte anvisa ett förslagsanslag av 90 500 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 237 och II: 298, såvitt nu vore i fråga, till Ecklesiastikdepartementet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 100 500 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Sundelin*, *Axel Johannes Andersson*, *Jacobsson*, *Kaijser*, *Skoglund* i Doverstorp och *Staxäng*, fröken *Elmén*, fröken *Karlsson*, herr *Nihlfors* och fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 237 och II: 298, såvitt nu vore i fråga, till Ecklesiastikdepartementet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 90 500 kronor.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Fröken **VINGE** (fp):

Herr talman! Med hänvisning till det ansträngda budgetläget ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter

Herr KARLSSON i Olofström (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Vinge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 2:o) i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 1) av herr Sundelin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fröken Vinge begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 119 ja och 59 nej, varjämte en av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 3—69

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 70

Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter

Sedan punkten föredragits, yttrade

Herr HAMMAR (fp):

Herr talman! Jag vill göra några randanmärkningar till denna punkt i statsutskottets utlåtande nr 8 om naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter. Detta finner jag vara desto mera berättigat, som en under denna punkt behandlad motion bär mitt namn.

Först vill jag då i korta drag erinra kammaren om vad saken gäller. Sveriges förenade studentkårer har i en skrivelse till Kungl. Maj:t påpekat, att läsåret vid många lärosäten är längre än nio månader, t. ex. vid universiteten, Stockholms högskola och karolinska institutet. Naturastipendium kan utgå under högst nio månader, och de flesta studerande tillbringar förmodligen inte längre tid vid lärosätet. Vissa kategorier måste dock i enlighet med de fastställda kursplanerna bedriva studier i tio månader per läsår, och det är rimligt, att stipendium utgår under hela den verkliga studietiden. Den andel studerande, för vilka läsåret uppgår till tio månader, har av Sveriges förenade studentkårer beräknats till femton procent av samtliga studerande. Detta innebär en kostnad av 177 440 kronor för budgetåret 1959/60. Därvid fordras även en ändring av gällande reglemente för utdelning av statsstipendier vid universiteten m. fl. läroanstalter, så att den sammanlagda tiden per läsår, under vilken stipendium kan uppbäras, maximeras till tio månader.

Vidare framhåller Sveriges förenade studentkårer — och i motionen har samma sak framhållits — att för stipendietidens längd är den grundläggande principen enligt studentsociala utredningen, att stipendium skall utgå under halva den genomsnittliga studietiden för avsedd lägre akademisk examen. Särskilt fackhögskolorna visar betydande avvikelser mellan den fastställda maximitiden för innehav av stipendium och den verkliga studietiden. Den största avvikelsen redovisar farma-

Skolöverstyrelsen: Avlöningar

ceutiska institutets apotekarlinje, för vilken den fastställda maximitiden nu är 1½ år. Institutets studentkår har emellertid visat, att studietiden där överstiger 4½ år, och farmaceututbildningskommittén framhåller i sitt första betänkande, att medianvärdet för studietiden uppgår till 4 år och 7 månader. Stipendietiden för de studerande vid farmaceutiska institutets apotekarlinje torde därför böra utsträckas till två år. För läsåret 1959/60 beräknas 17 stipendiater vara berättigade att söka dylikt förlängt stipendium. Kostnaden beräknas till $17 \times 1\,200$, d. v. s. 20 400 kronor.

Utskottet har i sak egentligen ingenting att invända mot de synpunkter som framförts i motionen. I motiveringen erinrar utskottet bara om att »1957 års riksdag — med godkännande av statsutskottets utlåtande nr 180 — i skrivelse till Kungl. Maj:t (nr 398) anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, avseende en översyn av och en avvägning mellan olika studiesociala åtgärder — i första hand lån och stipendier — för de grupper studerande, som icke blivit föremål för bedömande av 1954 års familjeutredning och 1956 års familjeberedning. Vidare pågår inom farmaceututbildningskommittén en granskning av de vid farmaceutiska institutet tillämpade studieplanerna i syfte att nedbringa den reella studietiden, vilken i förhållande till den nominella visat sig vara alltför lång.» Utskottet slutar med att förutsätta, att »ovannämnda, av riksdagen begärda utredning snarast kommer till stånd», och i klämman anser det sig icke kunna tillstyrka bifall till motionerna.

Vad skall man nu säga om detta? Skrivningen ger ju i viss mån motionärerna rätt i och med att utskottet hänvisar till tidigare riksdagsbeslut, något som givetvis redan är känt för kammaren. Vad man skulle kunna invända är, att det ändå gått några år sedan beslutet fattades i riksdagen, och

ännu har veterligen ingenting gjorts åt saken. Under tiden blir utredningarnas resultat allt ålderstignare och allt mindre rättvisande. Till detta kommer att orättvisan måste bli alltmera iögonfallande för de studerande, som just nu lider under dessa förhållanden. Att saken på detta sätt förhalas måste te sig svårt för dem. Personligen vill jag säga, att jag tycker att utskottet borde ha skrivit hårdare genom att göra en klar beställning.

Herr talman! Då jag inser det lönlösa i att i dagens läge yrka bifall till motionen har jag inget särskilt yrkande. Jag har bara velat fästa riksdagens uppmärksamhet på de förhållanden som råder.

Vidare anfördes ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 71—88

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 89**Skolöverstyrelsen: Avlöningar**

Kungl. Maj:t hade (punkt 171, s. 352—358) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1959/60, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för skolöverstyrelsen, som föranleddes av vad departementschefen anförde, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock till Skolöverstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 5 554 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sundelin* (I: 236) och den andra inom andra kammaren av herr *Ståhl m. fl.* (II: 297), i vilka hemställdes, såvitt nu vore i fråga, att riks-

Bidrag till skolbibliotek

dagen under förevarande punkt för budgetåret 1959/60 måtte anvisa ett förslagsanslag av 5 527 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 236 och II: 297, såvitt nu vore i fråga,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1959/60 vidtaga de ändringar i personalförteckningen för skolöverstyrelsen, som föranleddes av vad departementschefen anförde;

b) godkänna under punkten framlagd avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

c) till Skolöverstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 5 554 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Sundelin, Axel Johannes Andersson, Jacobsson, Kaijser, Skoglund* i Doverstorp och *Staxäng*, fröken *Elmén*, fröken *Karlsson* och fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 236 och II: 297, såvitt nu vore i fråga,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1959/60 vidtaga de ändringar i personalförteckningen för skolöverstyrelsen, som föranleddes av vad departementschefen och reservanterna anförde;

b) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för skolöverstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

c) till Skolöverstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 5 527 000 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Fröken **VINGE** (fp):

Herr talman! I reservationen under denna punkt yrkas på indragning av en byrådirektörsbefattning i skolöversty-

relsen. Reservationen grundar sig på en motion, som tagit fasta på en framställning från skolöverstyrelsen i dess *petita*.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **KARLSSON** i Olofström (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 90—106

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 107**Bidrag till skolbibliotek**

Kungl. Maj:t hade (punkt 211, s. 486) föreslagit riksdagen att till Bidrag till skolbibliotek för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 4 091 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 73 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sveningsson* (I: 134) och den andra inom andra kammaren av herr *Edlund* (II: 168), i vilka motioner — såvitt nu vore i fråga — hemställts, att riksdagen måtte dels besluta att ändra grunderna för bidrag till skolbibliotek i enlighet med vad i motionerna föreslagits, dels ock till Bidrag till skolbibliotek för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 3 591 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 134 och II: 168, såvitt nu vore i fråga, till Bidrag till skolbibliotek för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 4 091 000 kronor.

Bidrag till anordnande av skolmåltider

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser*, *Skoglund* i *Doverstorp* och *Staxång* samt fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 134 och II: 168, såvitt nu vore i fråga,

a) besluta att ändra grunderna för bidrag till skolbibliotek i enlighet med vad i motionerna föreslagits;

b) till Bidrag till skolbibliotek för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 3 591 000 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid yttrade:

Fröken **KARLSSON** (h):

Herr talman! Jag vill gärna deklara, att beträffande det område det nu gäller är det med mycket liten entusiasm jag reserverat mig. Jag måste emellertid med motionärerna säga, att det finansiella läget nödvändiggör att den yttersta sparsamhet iakttages vid beslutande av statsutgifter och att alla tidigare beslut om utgifter och statsbidrag noggrant omprövas. Detta anförde motionärerna i januari i år, och det finansiella läget har som vi vet långt ifrån ljusnat sedan dess. Sålunda finns ingen som helst anledning för mig att inte ansluta mig till motionärernas önskemål.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen vid punkt 107.

Häri instämde herr *Edlund* (h).

Herr **KARLSSON** i *Olofström* (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken *Karlsson* begärde

emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 107:o) i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 7) av herr *Kaijser* m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fröken *Karlsson* begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 145 ja och 33 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 108**Bidrag till anordnande av skolmåltider**

Kungl. Maj:t hade (punkt 212, s. 487—490) föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordad förlängning av giltighetstiden för övergångsbestämmelserna till gällande kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider, dels godkänna av departementschefen förordade grunder för utformningen av tillsynen vid skolmåltider, dels ock till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 21 000 000 kronor, innebärande en anslagsminskning med 5 200 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ragnar Bergh* (I: 125) och den andra inom andra kammaren av herrar *Bengtsson* i Göteborg och *Darlin* (II: 163), vari hemställts — såvitt nu vore i fråga — att riksdagen vid behandling av förevarande punkt måtte dels besluta att från och med redovisningsåret 1959/60 statsbidrag till anordnande av skolmåltider inte längre skulle utgå, dels uttala, att kommun som tillhandahölle skolmåltid måtte få för i måltid deltagande barn uttaga avgift motsvarande kommunens verkliga kostnader, dels ock till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 15 000 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av fröken *Karlsson m. fl.* väckt motion (II: 184), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte uttala, att där så visade sig möjligt i första hand annan personal än lärare skulle engageras att utöva tillsyn vid skolmåltider.

Utskottet hemställde

I. att motionen II: 184 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

II. att motionerna I: 125 och II: 163, såvitt de avsåge avskaffande av statsbidrag till skolmåltider och medgivan- de för kommunerna att uttaga avgift för skolmåltid, icke måtte av riksdagen bifallas;

III. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 125 och II: 163, såvitt de avsåge medelsanvisning för budgetåret 1959/60,

a) godkänna av departementschefen förordad förlängning av giltighetstiden för övergångsbestämmelserna till gällande kungörelse om statsbidrag till anordnande av skolmåltider;

b) godkänna av departementschefen förordade grunder för utformningen av tillsynen vid skolmåltider;

c) till Bidrag till anordnande av skol-

Bidrag till anordnande av skolmåltider
måltider för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 21 000 000 kronor.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Kajser*, *Skoglund* i Do- verstorp och *Staxäng*, fröken *Elmén* och fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet under I. bort hemställa att riksdagen måtte, med bifall till motionen II: 184, i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att där så visade sig möjligt i första hand annan personal än lärare skulle engageras att utöva tillsyn vid skolmåltider;

b) av herrar *Kajser*, *Skoglund* i Do- verstorp och *Staxäng* samt fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet i nedan angivna delar bort hemställa

II. att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 125 och II: 163, såvitt de avsåge statsbidrag till skolmåltider, besluta att fr. o. m. redovisningsåret 1959/60 statsbidrag till anordnande av skolmåltider ej längre skulle utgå ävensom i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att kommun, som tillhandahölle skolmåltid, måtte få för i måltid deltagande barn uttaga avgift motsvarande högst kommunens verkliga kostnader;

III. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 125 och II: 163, såvitt de avsåge medelsanvisningen, till Bidrag till anordnande av skolmåltider för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 15 000 000 kronor.

Efter punktens föredragning anförde:

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! För att från början undanröja varje missförstånd vill jag säga, att den fråga jag tar upp under denna punkt inte alls gäller den överenskom- melse beträffande vakthållningen som träffats mellan berörda parter. Vad jag vill säga gäller visserligen skolmålti- derna, men på ett annat sätt.

I alla sammanhang där ungdomsfrå- gor behandlas talar man mycket varmt för att hem och skola måste samarbeta. Personligen tror jag att den tanken är

Bidrag till anordnande av skolmåltider

fullständigt riktig. Jag skulle emellertid gärna se, att det inte bara blev en läpparnas bekännelse, utan att man också förde över detta tal till praktiskt handlande.

Jag tror att ett samarbete, där mor och far samt skola möts, i högre grad än vi förstår ger barnen en känsla av samhörighet och trygghet. Det har uppbyggande betydelse, och det kan förebygga vissa trassligheter som annars skulle uppstå.

Jag har i motionen 184 i denna kammaranvisat ett område, där en föräldrainsats av betydande värde skulle kunna göras; jag har i motionen föreslagit, att föräldrarna skulle kunna ges möjlighet att medverka som vakter vid måltiderna. Om andra än lärarna tjänstgjorde vid måltiderna, vunne man bland annat vad jag redan varit inne på, nämligen att föräldrarna kanske skulle kunna bli intresserade av skolans inre liv. De skulle få se vilka svårigheter lärarna har i dagens skola, och de skulle kanske också därav kunna dra slutsatser, som vore dem till hjälp vid barnens uppfostran i hemmet. De skulle emellertid inte bara få del av skolans svårigheter utan också av de glädjeämnen där möter.

Dessutom vunne man med en sådan anordning, att lärarna fick den avkoppling som är så ofrånkomligen nödvändig, om de skall kunna återvända till eftermiddagens arbete utan att vara uttrötade. Vi skall komma ihåg, att det ytterst är barnen som blir besvärade av att lärarna återkommer trötta till lektionerna. Den saken är det ingen tvekan om. Att lärarna behöver en sådan avkoppling som frukostrasten innebär har man alltid haft klart för sig, och numera är detta behov ändå mera påtagligt, eftersom skolarbetet blivit så påfrestande som det är.

Att den av oss föreslagna anordningen inte kostar något bör göra den lättare att acceptera, eftersom samma ersättning bör utgå till vem som än vak-

tar. Vi reservanter föreslår, att riksdagen skulle vilja uttala, att »i första hand annan personal än lärare engageras att utöva tillsyn vid skolmåltider». Och därmed, herr talman, skall jag be att få yrka bifall till reservationen a) vid punkten 108. Jag skall också be att få säga några ord om reservationen b) vid samma punkt.

Frågan om statsbidrag till skolmåltider har varit uppe så många gånger, att jag inte behöver ytterligare fördjupa mig i motiveringen till denna reservation. Vår principiella syn på frågan är liksom tidigare, att där skolmåltider tillhandahålles barnen skall avgift uttagas av hemmen, dock högst till självkostnadspris i de fall icke särskilda skäl talar för att de skall erhållas kostnadsfritt. Sådana särskilda skäl kan vara medicinska, sociala, långa skolvägar och andra omständigheter, som kommunerna själva bör få bedöma. Till den rent principiella synpunkt, som jag här deklarerat, kommer också de statsfinansiella skäl som i år mer än någonsin måste väga mycket tungt, när man tar ställning till hithörande spörsmål.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen b) vid punkten 108 av herr Kaijser m. fl.

Herr KARLSSON i Olofström (s):

Herr talman! Jag kanske får börja där fröken Karlsson slutade, med frågan om anslaget till skolmåltidsverksamheten. Det är alldeles riktigt, såsom fröken Karlsson också påpekade, att det är fullständigt onödigt att närmare motivera vad högern härvidlag önskar, då vi ju hållit på att debattera detta spörsmål under flera år.

För min del har jag precis samma uppfattning som i fjol i frågan, nämligen att det inte kan vara riktigt att helt övervältra dessa kostnader på målsmännen och kommunerna. De kommuner det här gäller har ett mycket svagt skatteunderlag och det finns inga som helst garantier för att de ekonomiskt

orkar med att svara för denna detalj. För övrigt förhåller det sig utan tvekan också så, att förslaget om möjlighet att ta ut en avgift av målsmännen för varje måltid, som deras barn intar i skolan, naturligtvis skulle innebära väsentligt ökade utgifter för målsmännen.

Beträffande måltidsvakterna har departementschefen upplyst om att det uppnåtts samförstånd med vederbörande personalorganisationer och då finns det inte någon anledning för riksdagen att ventilerat frågan. Man säger att det skulle vara så fördelaktigt, om elevernas föräldrar tjänstgjorde som måltidsvakter. Jag tycker emellertid inte, att det på den punkten finns någon anledning för riksdagen att komma med någon pekpinne. Jag tror nog att de lokala skolmyndigheterna mycket väl kan ordna den saken.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken KARLSSON (h):

Herr talman! Jag misstänkte nog att utskottets talesman skulle säga någonting om att det gäller ett förhandlingsresultat, och därför förutskickade jag, att det inte alls var detta jag skulle beröra.

Det är riktigt att vårt förslag om skolmåltiderna medför en kostnad för målsmännen. Men som det nu är får ju målsmännen i de kommuner, där skolmåltider inte anordnas, vara med och betala en del av kostnaden för skolmåltiderna i kommuner, som har sådana. Det tycker jag nästan är mera anmärkningsvärt.

Herr HOLMBERG (k):

Herr talman! Jag vill instämma med herr Karlsson i Olofström i att man inte bör övervältra kostnaderna på kommunerna. Men det är ju vad som sker redan med den regerings- och riksdagspraxis som nu har tillämpats i många år. När det statsbidrag som utgår för skolmåltiderna i propositionen föreslås

Bidrag till anordnande av skolmåltider

minskat med över 5 miljoner jämfört med innevarande år, uppges det bero på att kommunernas ekonomiska ställning blivit förbättrad. Det är emellertid i hög grad en fiktion. I verkligheten beror den s. k. förbättringen på att penningvärdet har försämrats. Ökningen av kommunernas skattebelopp innebär inte en motsvarande ökning av realvärdet, vilket bl. a. framgår av att kostnaden för en skolmåltid ökar från år till år. Konstruktionen av bestämmelserna är emellertid sådan, att kommunernas andel av kostnaden stiger undan för undan, medan statens andel i motsvarande grad minskar. Det är vad som nu sker också enligt regeringsförslaget. Minskningen av statens andel blir, som jag nämnde, 5 miljoner — ett belopp som alltså kommunerna i realiteten får betala i stället för att staten tidigare betalat det. Det är den reella innebörden.

Den kommunistiska gruppen har vid upprepade tillfällen försökt få en rättvisare ordning till stånd i detta hänseende, men utskottet och kamrarna har då alltid hänvisat till att det pågår utredning. Vi har i år inte gjort någon ny framstöt i den riktningen, därför att det nu äntligen föreligger ett utredningsförslag, som väl så småningom skall ge något resultat.

Högern vill emellertid i år pruta ytterligare 6 miljoner på det redan nedbantade anslaget till kommunerna och vill dessutom animera riksdagen att gå på en linje som innebär, att vi inom några år inte skall ge några statsanslag alls till skolmåltiderna. Detta föreslår man samtidigt som vi vet, att det enligt riksdagsbeslut — som för övrigt bara kommunisterna protesterat mot — inom kort kommer att ske en väldig kostnadsökning för kommunerna på grund av att statsbidragen, som nu utgår till kommunerna med anledning av ortsavdragsreformens genomförande kommer att avvecklas. Det blir alltså med högerpolitiken en större och större övervältning av den andel av kostnaderna, som

Bidrag till anordnande av skolmältider

kommunerna får svara för, och en i motsvarande grad minskad andel för staten. Det är, som vi har sagt vid upprepade tillfällen, en övervältring av den samlade skattebördan från de rika, från de stora inkomsttagarna, till folk med sämre inkomster.

Trots att vi alltså inte är på långt när nöjda med det regeringsförslag som föreligger, kommer vi att rösta för utskottets hemställan, för att åtminstone hindra strävandena från högerns sida att också i detta hänseende försämra situationen ytterligare för kommunerna.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. I

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen 8 a); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Karlsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 108:o mom. I i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 8 a) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Fröken Karlsson begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröst-

ningsapparat verkställdes. Därvid avgågos 141 ja och 39 nej, varjämte 9 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i mom. I.

Mom. II och III

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen 8 b); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Karlsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 108:o mom. II och III i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 8 b) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Ohlin begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 142 ja och 31 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i mom. II och III.

Punkterna 109—114

Vad utskottet hemställt bifölls.

Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn m. m.
— Bidrag till driften av lokala yrkesskolor

Punkten 115

Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn m. m.

Kungl. Maj:t hade (punkt 222, s. 509—512) föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 45 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ragnar Bergh* (I: 125) och den andra inom andra kammaren av herrar *Bengtsson* i Göteborg och *Darlin* (II: 163), i vilka motioner hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen vid behandlingen av förevarande punkt måtte dels besluta, att statsbidrag till anordnande av skolskjutsar skulle utgå med 70 procent av de verkliga kostnaderna från och med budgetåret 1959/60, dels ock att till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn m. m. för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 39 500 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 125 och II: 163, såvitt nu vore i fråga, till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn m. m. för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 45 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser*, *Skoglund* i Doverstorp och *Staxäng* samt fröken *Karlsson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 125 och II: 163, såvitt nu vore i fråga,

a) besluta att statsbidrag till anordnande av skolskjutsar skulle utgå med 70 procent av de verkliga kostnaderna från och med redovisningsåret 1959/60;

b) till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolskjutsar för skolpliktiga barn m. m. för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 39 500 000 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid yttrade:

Fröken **KARLSSON** (h):

Herr talman! Med hänvisning till det statsfinansiella läget skall jag be att få yrka bifall till den reservation som är knuten till denna punkt.

Vad beträffar voteringen beträffande reservationen b) vid punkt 108 kunde från min plats talmannens anmaning till rösträkning icke höras, varför jag inte kom att delta i röstningen, vilket även gäller ett 15-tal andra av kammarens ledamöter.

Herr **KARLSSON** i Olofström (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 116—160

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 161

Bidrag till driften av lokala yrkesskolor

Kungl. Maj:t hade (punkt 268, s. 607—613) föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 55 000 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 13 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Aastrup m. fl.* (I: 77) och den andra inom andra kammaren av herr

Bidrag till driften av lokala yrkesskolor

Ohlin m. fl. (II: 110), i vilka motioner — såvitt nu vore i fråga — hemställts, att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att från och med den 1 juli 1959 bevilja inbyggda skolor inom det husliga arbetets område statsbidrag efter samma grunder som gällde för inbyggda skolor inom industri och hantverk;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Boman m. fl.* (I: 248) och den andra inom andra kammaren av herrar *Thapper* och *Kärlander* (II: 306), i vilka motioner hemställts, att riksdagen måtte besluta att statsbidrag skulle utgå såsom till inbyggd skola för av yrkesskola anordnade, i motionen avsedda kurser för utbildning av vårdpersonal, samt att statsbidraget måtte fastställas i enlighet med av överstyrelsen för yrkesutbildning framlagt förslag;

dels ock en inom andra kammaren av fru *Lewén-Eliasson m. fl.* väckt motion (II: 344), vari hemställts, att riksdagen vid besvarande av Kungl. Maj:ts förslag under förevarande anslagspunkt ville beakta vad i motionen anförts angående statsbidrag till utbildning av sjukvårdsbiträden.

Utskottet hemställde

a) att motionerna I: 77 och II: 110, såvitt nu vore i fråga, icke måtte av riksdagen bifallas;

b) att motionerna I: 248 och II: 306 icke måtte av riksdagen bifallas;

c) att motionen II: 344 icke måtte av riksdagen bifallas;

d) att riksdagen måtte till Bidrag till driften av lokala yrkesskolor för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 55 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herr *Sundelin*, fru *Wallentheim*, herr *Jacobson*, fröken *Elmén*, herr *Nihlfors*, fru *Lewén-Eliasson*, herr *Lassinantti* och fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet i nedan angivna delar bort hemställa

a) att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 77 och II: 110, såvitt

nu vore i fråga, bemyndiga Kungl. Maj:t att från och med den 1 juli 1959 bevilja statsbidrag till inbyggda skolor inom det husliga arbetets område med av överstyrelsen för yrkesutbildning föreslagna belopp per år och avdelning;

b) att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 248 och II: 306, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför;

c) att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 344, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Fröken **VINGE** (fp):

Herr talman! Den reservation som är fogad till denna punkt är föranledd av flera olika motioner, som med delvis olika utgångspunkter har samma yrkande, nämligen att statsbidrag skall kunna utgå, om man i form av s. k. inbyggda skolor ordnar utbildning för sjukvårdsbiträden, annan vårdpersonal och vissa kategorier av ekonomipersonal.

Med inbyggda skolor menar man, som många av kammarens ledamöter känner till, en utbildningsgång, där den praktiska utbildningen är förlagd till ett företag och den teoretiska till en yrkesskola. Det hela är inordnat i den reguljära yrkesutbildningen.

Till inbyggda skolor inom industri och hantverk utgår statsbidrag. Varför är det så mycket sämre ställt i fråga om den husliga och vårdande utbildningen? Man frågar sig verkligen, om anledningen kan vara den, att inom industri och hantverk den övervägande delen av eleverna är pojkar, medan eleverna på det husliga och vårdande området är praktiskt taget uteslutande flickor.

Att sjukhus och andra anstalter behöver kunnig personal vet var och en, som legat på ett sjukhus, liksom alla de som tillhör sitt landstings förvaltningsutskott eller eljest har ansvar för en anstalt. Det framhölls för övrigt i går med

eftertryck på yrkesöverstyrelsens konferens. Jag har med stor tillfredsställelse noterat inrikesminister Johanssons uttalande i går om den stora betydelsen av att vårdpersonal, som har hand om patienterna på våra sjukhus och ålderdomshem, får en utbildning som gör dem bättre skickade att sköta denna betydelsefulla uppgift.

Jag tror detta är någonting som står klart för de flesta. En del anser kanske det vara mindre klart, att också ekonomipersonalen behöver utbildning. Inom industrien har man emellertid sedan länge insett, att det är dålig ekonomi att sätta utbildad personal att ta hand om dyrbara maskiner och råvaror. Detsamma gäller på detta område. Vi behöver bara tänka på den dyrbara utrustningen inom våra bespisningskök och lasaretskök och de stora kvantiteter råvaror som passerar dessa människors händer.

Åtskilliga har i sin hemorts skolstyrelse eller i en vårdhemsdirektion haft anledning att diskutera den stora kostnad som städningen medför. Det har gjorts många utredningar senast av konsumentinstitutet och tidigare av andra organ om hur man skall nedbringa städningskostnaderna. Kortast kan man väl uttrycka saken så, att de snabbaste metoderna, som kräver de minsta insatserna av arbetskraft, ofta är de minst skonsamma mot material, målning, golvbeläggning osv. Resultaten av de utredningar som gjorts på detta område behöver omsättas i praktiken. Då är det viktigt, att den personal som har hand om verksamheten har en viss utbildning. Dessa olika institutioners behov av utbildad arbetskraft är ena huvudmotivet till reservationen; det andra huvudmotivet är hänsynen till sysselsättningsläget.

I nästa debattpunkt kommer vi säkerligen att syssla åtskilligt med frågan om ungdomsarbetslösheten, varför jag inte nu skall beröra den saken närmare. Jag vill bara här framhålla, att sysselsätt-

Bidrag till driften av lokala yrkesskolor

ningsläget också är besvärligt för vissa kategorier av kvinnlig arbetskraft, särskilt den s. k. äldre arbetskraften, som sannerligen inte behöver vara gammal för att få den beteckningen. Det är t. ex. de husmödrar, som behöver gå ut på arbetsmarknaden därför att mannen har fallit ifrån eller blivit arbetslös. Det kan också vara kvinnor, som blivit friställda vid en sysselsättningskris och behöver omskolas. Det har ofta varit svårt för dem att få annat lämpligt arbete. Just arbete vid sjukhus, vårdhem och liknande anstalter ligger ju ofta synnerligen väl till för dem.

Man skulle kunna tala länge om behovet av en utökad yrkesutbildning, och det är inte svårt att motivera detta behov. Vi vet alla, att mycket har gjorts men också att mer behöver göras. Man tar då gärna fasta på sådana förslag, enligt vilka utbildningen kan ordnas till relativt ringa kostnad. Den stora flaskhalsen är här bristen på lokaler och lärare. Därför har vi i folkpartiets partimotion vid årets riksdag särskilt pekat på två områden, där man kan utöka yrkesutbildningen utan att det behöver bli något väsentligt ökat behov av lokaler och lärare. Det ena området är just dessa inbyggda skolor, och det andra är lärlingsutbildningen hos hantverksmästarna, som vi strax skall behandla.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har räknat med att man kan behöva statsbidrag med 10 800 kronor per kurs. Reservanterna begär emellertid lika litet som motionärerna någon ökning av anslaget för nästa år. Vi räknar med att denna utbildning, om bara statsbidragsbestämmelserna blir ändrade, kan ordnas inom ramen för det av departementschefen begärda anslaget. Reservationen gäller alltså inte alla moment i klämman utan endast momenten a, b och c. Beträffande dessa moment, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen, men i fråga om själva bidragsbeloppet yrkar jag bifall till utskottets förslag.

Bidrag till driften av lokala yrkesskolor

Fru LEWEN-ELIASSON (s):

Herr talman! I anslutning till motion nr 344 i denna kammare, som särskilt tar sikte på sjukvårdsbiträdesutbildningen, vill jag säga några få ord.

Jag vill särskilt understryka vikten av att denna utbildning i alla delar får en riktig uppläggning och en fullt tillfredsställande tillämpning. Jag vill då hävda att det praktiska momentet, som ingår i denna utbildning på nio månader, kanske är den allra viktigaste delen. Det är under denna tid som de nya aspiranterna inom detta yrke skall få goda arbetsvanor och praktiska yrkeskunskaper, så att de kan både vårda sjuka människor och sköta dyrbara inventarier och annan utrustning. Detta skall ske genom cirkulation mellan de olika slagen av sjukavdelningar. Samtidigt skall man inträna en samarbetsförmåga, på vilken de för all framtid skall bygga sitt arbete inom sjukhusets arbetsgrupp.

Detta kan omöjligt ske om inte eleven följs av en handledare. Inom ett sjukhus finns lika litet utrymme för sådant instruktionsarbete som på en arbetsplats av industri- eller hantverkskaraktär. Det är därför rimligt, att samhället lämnar hjälp till denna lika väl som till annan utbildning.

Det har visserligen sagts, att denna utbildningsform är ny och inte har fått fasta former ännu och att man därför kan dröja med att ge den fullt stöd från staten. Jag vill hävda ungefär den motsatta uppfattningen. Skall denna utbildning få fullt förtroende både från de anställdas och från huvudmännens sida måste uppläggningen bli riktig från början. Detta är ingen billig utbildning — det skall understrykas — och landstingens kostnader blir — även om de får detta stöd från staten — mycket höga. Dessa kostnader bör bäras med hänsyn till det goda ändamålet, men det är ändå rimligt att staten tar en större andel än vad som nu är fallet. Jag noterar både departementschefens och utskottets po-

sitiva ställning till saken, men just därför att uppläggningen från början bör få en riktig form och inte förfuskas vill jag gå ännu längre och yrka bifall till reservationen nr 10).

I detta anförande instämde fru *Eriksson* i Stockholm (s), fru *Ekendahl* (s), fröken *Sandell* (s), herr *Jacobsson* i Sala (s), fru *Svensson* (s), fru *Torbrink* (s) och herr *Johansson* i Södertälje (s).

Herr KARLSSON i Olofström (s):

Herr talman! Jag vill först deklarerat, att det inte råder några principiella meningsmotsättningar i denna fråga mellan utskottsmajoriteten å ena sidan samt motionärerna och reservanterna å den andra. Detta framgår också av utskottsutlåtandet. Det är sannerligen inte varje dag som motionärer blir så väl behandlade som vederbörande här har blivit. Vi har emellertid från utskottets sida sett saken på det sättet, att det här är fråga om en avvägning. Denna utbildning av sjukvårdsbiträden och ekonomipersonal bedrivs i ganska stor utsträckning av landstingen. Nu har såväl motionärerna som reservanterna yrkat på att dessa kurser skulle få bli statsbidragsberättigade i likhet med övrig yrkesutbildning av liknande sort, men vederbörande har inte yrkat på något högre anslag än vad som Kungl. Maj:t har föreslagit. Detta skulle i praktiken innebära, att för varje kurs — som här är beräknad till 10 800 kronor, och jag har ingen anledning att göra någon invändning mot denna bedömning — skulle de lokala yrkesskolorna få så mycket mindre, eller också skulle verksamheten i motsvarande grad minskas. Vi kan väl knappast resonera bort det faktum, att landstingen utgör regionala kommuner, som har bättre ekonomiska resurser än många små primärkommuner. Då menar vi, att saken bör anstå intill dess att departementschefen anser sig böra framföra förslag i frågan. Ett sådant förslag har vi principiellt inte något emot; vi har tvärtom förutsatt, att

han så snart som möjligt skall komma fram med förslag i enlighet med motionärernas och reservanternas yrkande. Att vi nu skulle inkräkta på primärkommunernas verksamhet i detta avseende har vi emellertid inte velat vara med om. Därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Det låter på utskottets talesman som om vi skulle ha haft lättare att få igenom vårt förslag om vi hade yrkat på höjt anslag. Jag har mycket svårt att tro, att statsutskottet skulle ha ställt sig välvilligare i det fallet.

Herr Karlsson i Olofström är rädd för att om man går med på vad vi föreslagit skulle färre kurser kunna komma till stånd i de vanliga yrkesskolorna. Som arrangör för de kurser vi här talar om kan stå antingen landstinget eller en lokal skolstyrelse. Vi känner litet var till, att om vi sitter i en kommun och skall planera yrkesutbildningen vet vi inte nu hur det kan bli med denna verksamhet till hösten, hur många kurser av olika slag vi kan ordna o. s. v. Vi är dels beroende av hur många som söker till olika utbildningslinjer, dels av möjligheterna att skaffa lärare och lokaler. Det är mycket tänkbart att en kommun skulle vilja anordna t. ex. en påbyggnadskurs inom den husliga utbildningen — en kurs som skulle innebära en lämplig utbildning för anställningar av det slag man här talat om — men inte kan göra detta, eftersom skolkökslokalerna inte räcker till. Därtill kommer att för utbildning av detta slag är inte alltid skolköken och yrkesskolornas vanliga lokaler de lämpligaste. Ibland är det fördelaktigare att anordna kurserna inom ett storkök. Situationen kan således vara sådan, att en kurs bara kan komma till stånd, om den anordnas såsom en inbyggd skola, och varför skall man då inte få statsbidrag till denna kurs?

Bidrag till driften av lokala yrkesskolor

Kan herr Karlsson i Olofström säga mig, varför det skall utgå statsbidrag till inbyggda skolor inom industri och hantverk, men icke till inbyggda skolor av det slag det här gäller?

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i denna punkt, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid punkten fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övertäligande ja besvarad. Fröken Vinge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 161:o) i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i reservationen 10) av herr Sundelin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgavos 95 ja och 79 nej, varjämte 12 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 162—167

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 168***Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.**

Kungl. Maj:t hade (punkt 275, s. 618—621) föreslagit dels att det i gällande riksstat uppförda anslaget till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare måtte för nästa budgetår uppföras under rubriken Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m., dels att riksdagen måtte till sistnämnda ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 690 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 290 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Aastrup m. fl.* (I: 77) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 110), i vilka — såvitt nu vore i fråga — hemställts, att riksdagen måtte dels bemyndiga Kungl. Maj:t att, efter framställning härom från överstyrelsen för yrkesutbildning, för varje budgetår fastställa antalet bidragsrum vid lärlingsutbildning hos hantverksmästare, dels till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 730 000 kronor, vilket innebure en höjning i jämförelse med Kungl. Maj:ts förslag av 40 000 kronor;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ebbe Ohlsson* (I: 137) och den andra inom andra kammaren av herrar *Nordgren* och *Magnusson* i Borås (II: 171), i vilka hemställts, att riksdagen måtte 1) fastställa, att hantverksmästare, som åtog sig utbildning av lärlingar, skulle erhålla ett statsbidrag å 2 000 kronor för en fullständig utbildning om minst tre år samt ett kurstillägg å 1 200 kronor, därest lärlingen erhöle ledighet för att å betald arbetstid genomgå teoretisk utbildning, 2) besluta, med hänsyn till den rådande arbetslösheten bland ungdomarna, att antalet bidrags-

rum till främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. fastställdes till 2 000, samt 3) besluta, att de ökade bidrag, som detta föranledde utöver det redan anslagna beloppet å 1 690 000 kronor till främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m., måtte täckas genom ianspråktagande av medel under femte huvudtiteln: För arbetslöshetens bekämpande;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 263), och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson* i Stenkyrka *m. fl.* (II: 326), i vilka — såvitt nu vore i fråga — hemställts, att riksdagen måtte besluta att till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 900 000 kronor;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Rydén* väckt motion (II: 1), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av anslaget till Bidrag till vissa omskolningskurser m. m. å femte huvudtiteln för budgetåret 1959/60 måtte för avhjälpande av sysselsättningssvårigheterna bland ungdomen hemställa, att tillfälligtvis ett statsbidrag på 1 000 kronor per år och lärling lämnades såsom företagarbidrag, varvid sammanlagt 3 000 ungdomar skulle kunna beredas sysselsättning och utbildning, samt att kostnaderna härför, överslagsvis beräknade till 3 000 000 kronor under budgetåret 1959/60, finge täckas under det härövan angivna anslaget.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 77 och II: 110 samt I: 263 och II: 326, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 690 000 kronor;

II. att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 77 och II: 110 ävensom I: 263 och II: 326, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, I: 137 och II: 171

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

samt II: 1 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anför.

Reservation hade avgivits av herrar *Ivar Johansson, Sundelin, Pålsson, Axel Johannes Andersson, Jacobsson, Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Rubbestad* och *Staxäng*, fröken *Elmén*, fröken *Karlsson*, herr *Nihlfors*, fröken *Vinge* och herr *Gustafsson* i Kårby, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

I. att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 77 och II: 110 samt I: 263 och II: 326, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, till Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m. för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 750 000 kronor;

II. att riksdagen måtte

a) i anledning av motionerna I: 137 och II: 171, såvitt nu vore i fråga, besluta att höja bidragsbeloppen för den lärlingsutbildning, som påbörjades från och med den 1 maj 1959, grundbidraget till 2 000 kronor och kurstillägget till 1 200 kronor;

b) i anledning av motionerna I: 77 och II: 110, I: 137 och II: 171 ävensom I: 263 och II: 326, nämnda motioner såvitt nu vore i fråga, samt II: 1 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anför.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Fröken **VINGE** (fp):

Herr talman! I flera år har vi här i kammaren tvistat om antalet bidragsrum när det gäller lärlingsutbildning hos hantverksmästare. Nu ser det ut som om vi i fortsättningen skulle slippa denna diskussion. Utskottet har ju ställt sig mycket positivt till den i folkpartimotionen framsförda tanken, att antalet bidragsrum i framtiden skall fastställas av Kungl. Maj:t. Då kan detta avgörande träffas vid en tidpunkt när behovet är lättare att överblicka.

Den reservation, som är fogad till

denna punkt, gäller givetvis inte den delen av utskottsutlåtandet. Tidigare har det vanligen visat sig att antalet bidragsrum varit för litet, och det har sålunda i slutet av varje budgetår blivit ett rätt långt uppehåll med bidragsgivningen, eftersom bidragsrummen varit förbrukade. I år förefaller det som om antalet bidragsrum kommer att räcka till. Men detta är allt annat än glädjande, ty det innebär att hantverksmästarna inte längre anser att det utgående bidraget täcker deras omkostnader. De anställer därför inte lärlingar i den utsträckning som vore önskvärt med hänsyn till det stora utbildningsbehovet. Den höjning av bidraget till hantverksmästare, som reservanterna förordar, överensstämmer med det förslag som avgivits av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Bakgrunden till reservationen är givetvis oro över arbetslösheten, i all synnerhet ungdomsarbetslösheten. I de motioner, som ligger till grund för reservationen, har anförts siffror som visar hur allvarligt läget är. Eftersom flera ytterligare talare är anmälda i denna debatt och någon av dem säkerligen kommer att beröra saken, skall jag inte uppehålla mig vid dessa siffror, utan jag vill bara understryka vad som redan sagts i den föregående debatten, att det är nödvändigt att öka utbildningens kapacitet. Jag vill emellertid upprepa vad jag då tillät mig att säga, nämligen att flaskhalsen i fråga om yrkesutbildningen är bristen på lärare och lokaler. Om man ordnar en utbildning hos hantverksmästare, kommer ju, liksom när det var fråga om de inbyggda skolorna, den praktiska utbildningen att helt förläggas till näringslivet självt, och följden är att man slipper investera pengar i lokaler och maskiner. Utbildningen blir också mycket realistisk, när den äger rum på själva arbetsplatsen.

Jag har här talat om behovet av en ökad utbildning kvantitativt sett. Jag

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

vill emellertid, herr talman, betona att arbetslöshetsläget inte får medföra att vi ger avkall på kvaliteten. Utbildningen hos hantverksmästare vilar på gamla traditioner. Hantverksorganisationerna själva liksom överstyrelsen för yrkesutbildning är mycket måna om att upprätthålla kvaliteten på denna utbildning, och den övervakas ju också genom särskilda lärlingsombud.

Vi har i vår motion understrukit behovet och önskvärdheten av att lärlingarna får inte bara denna praktiska utbildning utan även den teoriutbildning, som man är överens om är mycket viktig. Detta har varit svårt att hittills ordna, men efter hand som man får mera material för korrespondensundervisning, kan säkerligen svårigheterna att ordna denna utbildning i hög grad minskas.

Ett annat problem, som har framhållits av representanter för bland annat hantverksmästarna, är följande. Mästarna är ju skickliga i sitt yrke, men det är inte alltid sagt att de är vana vid att lära upp ungdomar. Det är på samma sätt med en lärare inom det allmänna skolväsendet. Det räcker inte med att han har kunskaper i det ämne han undervisar i, utan han måste också ha pedagogisk utbildning.

Vi har därför i folkpartimotionen kommit med förslag om att frivilliga utbildningskurser i undervisningens metodik skall anordnas för de mestare som så önskar. Denna del av motionen är remitterad och kommer inte att behandlas förrän vid höstriktsdagen, vilket är anledningen till att den delen av vår motion inte behandlas i utskottsutlåtandet.

Herr talman! Jag skall på grund av att flera talare är anmälda till debatten inte säga mera om behovet av dessa bi-dragshöjningar. Jag vill nöja mig med att yrka bifall till reservationen.

Herr RYDÉN (fp):

Herr talman! Under denna punkt i

statsutskottets utlåtande behandlas egentligen hur staten främjar lärlingsutbildningen hos hantverksmästare m. m., alltså helt enkelt en utbildningsfråga och kostnaderna i samband härmed. Men i en motion i denna kammare har jag anlagt andra synpunkter på detta och dessutom velat använda bi-drag till hantverksmästarna såsom ett vapen i kampen mot ungdomsarbetslösheten, som ett sätt att driva effektiv arbetslöshetspolitik. Tyvärr har statsutskottet inte velat taga någon klar ståndpunkt härvidlag utan nöjt sig med ett allmänt talesätt, då utskottet bara »erinrar därom, att riksdagen som ett led i en effektiv arbetslöshetspolitik givit Kungl. Maj:t vidsträckta möjligheter att anpassa åtgärderna efter förhållandena i varje särskilt fall. — Utskottet anser med hänsyn härtill att motionärernas förslag, som innefatta vissa enligt utskottets mening ändamålsenliga åtgärder för motverkande av ungdomsarbetslösheten, i första hand böra prövas av Kungl. Maj:t. I vidare mån än nu sagts är utskottet icke berett att tillstyrka motionärernas förslag.»

Samma statsutskott citerade i sitt utlåtande nr 5 för en månad sedan socialministern: »Såvitt nu kan bedömas synes man få räkna med en kvarstående avmattning i efterfrågan på arbetskraft under de närmaste månaderna. Risk föreligger för sysselsättningsstörningar inom vissa branscher eller vid enskilda företag. Särskilt för ungdomar utan utbildning och för personer med arbetshinder av något slag kan det bli svårt att finna sysselsättning. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna måste utformas med hänsynstagande till dessa förhållanden.» Och i tisdags denna vecka sade socialministern i ett interpellationssvar att »utbudet av arbetskraft kommer under innevarande år att öka genom en naturlig befolkningstillväxt i de arbetsföra åldrarna med omkring 40 000 personer, till stor del i de yngre åldersklasserna.»

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

Det är alldeles särskilt angeläget att vi ägnar uppmärksamhet åt sysselsättningsfrågorna för ungdomen nu. Därom är alla ense. Men det tycks råda en del tveohägsenhet att använda sig av konstruktiva åtgärder, som tar hänsyn till ungdomens behov av att vilja »göra nytta för sig», om man samtidigt måste stimulera näringslivet att ge denna sysselsättning.

Låt mig i korthet redogöra för ett uppslag som emanerar från Örebro län och dess hantverks- och industridistrikt. Där har man gjort en undersökning under november månad 1958 bland sina medlemmar angående möjligheterna att ta sig an ett större antal ungdomar för utbildning inom olika yrken utöver vad de normalt brukar åtaga sig. Det visade sig vid den snabbt genomförda enkäten att av cirka 150 tillfrågade företag 83 förklarade sig viliga att anställa sammanlagt 106 ungdomar under förutsättning att stat, landsting eller kommun bidroge med 2 000 kronor per anställd och år. De företag som förklarade sig beredda att mottaga lärlingar representerade mer än ett tjugotal yrken: målare, radio- och TV-reparatörer, billackerare, verkstadsmekaniker, körnsnärer, fotografer, gummireparatörer, svetsare, bilmekaniker, optiker, trädgårdsmästare, guldsmeder, herrfrisörer, blomsterbindare, plåtslagare, urmakare, glasmästare m. fl. Hantverksorganisationen i Örebro län har dessutom uttalat, att man har anledning förmoda att ytterligare ett hundratal ungdomar skall kunna beredas lärlingsplatser, om förfrågningar göres hos företagare på samtliga orter inom länet. Men hantverksmästarna behöver ett bidrag på 2 000 kronor per år och lärling för att täcka sina kostnader, ty lärlingen skall ha ledning och undervisning, varigenom dyrbar tid bindes för den mindre företagaren eller dennes fullgoda ställföreträdare. Utbildningen skall vara så allsidig som möjligt inom allt som hör till yrket. Lärling-

ens omedelbara arbetsprestation blir naturligt nog av relativt ringa värde för arbetsgivaren. Lärlingen skall dessutom tillförsäkras en lön, som belöper sig till 2 000 à 3 000 kronor per år.

I min motion har jag föreslagit att staten bör bidra med 1 000 kronor per år och lärling och att landsting och kommuner sedan efter eget skön må bidra till resten. — Om vi utgår ifrån att örebroförslaget skulle vinna gehör i hela landet, kan man räkna med att minst 3 000 ungdomar, som annars skulle gå sysslolösa, kunde beredas både arbete och god yrkesutbildning. Och statens kostnader härför efter 1 000 kronor per år och lärling skulle inskränka sig till 3 miljoner kronor — ett belopp som satt i relation till de beydande lättnader på sysselsättningsfronten, vilka härigenom kan åvägbringas, ter sig synnerligen välmotiverat.

Det finns en mycket stor outnyttjad yrkesutbildningsreserv inom det enskilda näringslivet — inte minst inom hantverket och småföretagen. I dagens läge anser jag det vara synnerligen angeläget att utnyttja denna utbildningskapacitet genom bidrag som verkligen stimulerar företagen att göra en insats.

Vi har inte råd att avstå från denna form av aktiv sysselsättningspolitik, som tar särskilt sikte på att lösa problemen för ungdomen. Med de starkt växande nya ungdomskullarna, som vill inträda i arbetslivet redan nästa år, måste något vidtagas utöver den yrkesutbildning vi kan ge i skolor av olika slag — ty vi vet att de inte alls räcker till.

Eftersom den motion jag har väckt inte har vunnit gehör hos statsutskottet och i mycket ringa utsträckning tagits upp i reservationen vid denna punkt, vädjar jag till ecklesiastikministern att han låter oss få höra om han är villig att ta kontakt med socialministern och om han här vill lämna besked om att han avser att pröva det s. k. örebroför-

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

slaget, som jag har beskrivit i min motion. Det förutsätter minsta möjliga kostnader för samhället men skapar stora möjligheter att lösa den under nuvarande konjunkturer svåra sysselsättningsfrågan för ungdomen.

Häri instämde herr Asp (s).

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! När jag i dag för första gången har äran att tala från denna plats, är jag tacksam för att jag får tillfälle att göra det i ett ärende, som från ungdomen legat mig varmt om hjärtat, nämligen möjligheten för den svenska ungdomen att skaffa sig en god och gedigen yrkesutbildning. Sedan den tiden har onekligen mycket uträttats på detta område. Yrkesskolor har inrättats och stöd åt yrkesutbildningen har givits i olika former. Den nya skolform som för närvarande genomfördes är ett led i strävandena att bereda våra ungdomar möjlighet att redan i enhetsskolan inte blott vinna ökat intresse för yrkesutbildning utan även — för de elever som så önskar — lägga grunden till yrkesutbildningen.

Inom näringslivet och alldeles speciellt inom hantverket och den mindre industrien frågade vi oss, hur detta skall kunna realiseras med rimliga kostnader för staten. Vi trodde på de försäkringar som avgavs av kungl. skolöverstyrelsen, kungl. överstyrelsen för yrkesutbildning samt herrar statsråd och riksdagsledamöter när principbeslutet om enhetsskolan fattades. Näringslivet, hantverket och den svenska ungdomen hoppas alltså — inte minst i dag — på den förståelse från såväl Eder, herr ecklesiastikminister, som övriga regerings- och riksdagsledamöter, som fordras för att nå fram till ett gott resultat med den del av enhetsskolan som vi betecknar med 9 y-linjen, den som siktar till en god yrkesutbildning, till skickliga yrkesmänniskor och kvalificerad arbetskraft. Den svenska industriens

och det svenska hantverkets produkter är kända för sin höga kvalitet och är tack vare detta konkurrenskraftiga.

Vid Sveriges hantverks- och småindustriorganisations kongress i fjol underströk också statsminister Erlander, att det svenska näringslivets framtid måste bygga på kvalitet och att hantverket nu har en stor uppgift att fylla. Det starkaste vapen som den svenska industrien och hantverket har, är kvalitetsbegreppet, sade statsministern. I debatten här i kammaren onsdagen den 11 mars medgav statsministern, att regeringen kände sig oroad av riskerna för den besvärliga konkurrens, som det svenska näringslivet kan komma att utsättas för. I sitt interpellationssvar i tisdags pekade socialministern på den internationella konkurrensen och framhöll, att yrkesutbildningen i olika former måste bedömas som ytterst angelägen. Den svenska industrien och hantverket ropar på kvalificerad arbetskraft. I arbetsmarknadsstyrelsens rapport i morse i radio fick vi ytterligare bekräftelse på detta, och som exempel kan i detta sammanhang också nämnas, att på en nyligen införd annons om en största dagliga annonsorgan om en skicklig yngre hantverkare i ett visst yrke inkom ett enda svar — och det var från en ungrare. Den svenska ungdomen vill i dag ha en god yrkesutbildning, och det är utan tvivel också förutsättningarna för att vi skall kunna behålla vårt starkaste vapen, vår höga kvalitet, och därmed också vår konkurrenskraft.

Det är, herr talman, mot denna bakgrund jag efterlyser förståelse från samtliga regeringens och kammarens ledamöter när jag i dag frågar om vi gjort allt som står i vår makt för att skapa förutsättningar för den svenska ungdomen att få en god yrkesutbildning och för industrien och hantverket att få den kvalificerade arbetskraft, som så väl behövs.

Mycket har uträttats, men tyvärr måste vi alltså konstatera att stora skaror

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

av ungdomar avvisas från yrkes- och verkstadsskolorna på grund av platsbrist. Vi kan lägga märke till de rapporter som vi får från våra yrkes- och verkstadsskolor. Jag förstår mycket väl — med tanke på det besvärliga ekonomiska läge som vi befinner oss i — att utbyggnaden av verkstads- och yrkeskolorna icke kan ske i samma takt som den, vari enhetsskolan genomföres, och inte heller i samma takt som ungdomskullarna växer. Vi vet, att vi nästa år har cirka 600 000 ungdomar i åldern 15—19 år och att kurvan stiger ända fram till 1965.

Vi vet vidare att från försöksundervisningen i enhetsskolan cirka 50 procent — 60 procent av pojkarna och 40 procent av flickorna — väljer 9y-linjen. Dessa ungdomar har sin fulla rätt att få den yrkesutbildning de önskar.

Om vi skulle våga det tankeexperimentet, herr talman, vilket redan detta är ganska djärvt, att dessa ungdomar, som år 1960 har valt 9y-linjen, kan beredas plats under detta år, så räcker det inte. På det år, 9y-året, som även upptar viss teoretisk utbildning, hinner ingen skaffa sig mer än en högst obetydlig yrkesutbildning. Skall man nå ett positivt resultat med 9y-linjen på det skolåret, skall de ungdomar som väljer den linjen också ha möjlighet att fortsätta sin yrkesutbildning.

Då vi nu av kända ekonomiska skäl inte kan i yrkesskolor placera alla de ungdomar, som lämnar 9y-linjeavdelningarna, måste vi söka andra vägar för att klara deras utbildning, som inte kan placeras där. Den enda beprövade väg vi då har att ta till är, som redan tidigare påpekats, utbildningen inom näringslivet, inom företagen och hos hantverksmästarna. Den är effektiv, den är billig för samhället och den ger den unge lärlingen ekonomisk hjälp till uppehälle under lärotiden i form av kollektivavtalsenlig lärlingslön.

Utredningar pågår för närvarande i flera hantverksdistrikt — i Örebro-

distriktet är den redan slutförd. Dessa utredningar ger vid handen att hantverksmästarna är beredda att medverka till att lösa dessa svåra men för oss alla så viktiga problem under förutsättning att de inte själva lider alltför stor förlust på denna medverkan. Vi kan inte i dagens hårda konkurrens begära, att hantverksmästarna skall ta lärlingar, hålla dem med arbetsplats och undervisningsmateriel samt betala kollektivavtalsenlig lön under tre à fyra år mot en ersättning för hela tiden av 1 500 kronor. Jag har, herr talman, själv två lärlingar, jag vet vad det kostar. Sannolikt vet också överstyrelsen för yrkesutbildning vad det kostar, eftersom denna liksom vi i vår motion föreslår en höjning till 2 000 kronor.

Det är, herr talman, en mycket rimlig begäran och en för staten i realiteten billigare utbildning än den vid yrkesskolorna. I motionen föreslås en höjning till 2 000 kronor. Den normala investeringen per lärlingsplats vid en central verkstadsskola är cirka 25 000 kronor och den årliga utbildningskostnaden cirka 5 000 kronor. Till detta bör läggas ränta och amortering på de ovan nämnda 25 000 kronorna. Vi är då uppe i mellan 6 500 och 7 000 kronor per år och lärling eller för hela lärotiden på 3—4 år över 20 000 kronor eller 10 gånger så mycket som vi föreslår.

Jämför man dessa siffror, 2 000 kronor eller i vissa fall 2 000 plus 1 200 kronor, och 20 000 kronor, så förefaller det åtminstone mig naturligt att vi skulle välja den väg vi har föreslagit. I varje fall bör vi välja den vägen för de ungdomar som inte kan komma in på yrkes- och verkstadsskolor, intill dess nämnda skolor får en utbyggnad i den takt och den omfattning som erfordras. Anslagsmässigt synes det här gälla en ökning av budgeten med cirka 60 000 kronor, men enligt min uppfattning kan på detta vis vida större besparingar än det beloppet göras, bl. a. på anslagen till bekämpande av ungdomsarbetslösheten.

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

Ungdomsarbetslösheten har nyligen berörts från talarstolen, och det är väl, herr talman, ytterligare ett motiv för att snarast möjligt öka möjligheterna till ungdomens yrkesutbildning.

Jag konstaterar med tillfredsställelse att statsutskottets majoritet inte tagit ställning mot de i den av herr Magnusson i Borås och mig avgivna motionen framförda förslagen. Utskottsmajoriteten konstaterar att denna och övriga samtidigt behandlade motioner innefattar ändamålsenliga åtgärder för ett motverkande av ungdomsarbetslösheten. Den vill emellertid hänskjuta bedömningen av våra förslag till Kungl. Maj:t. Utskottets reservanter har ansett sig böra ta ställning till förmån för våra förslag.

Under år 1958 hade vi 6 000 registrerade arbetslösa ungdomar under 18 år. Skall vi inte redan i dag öppna dörren till en god yrkesutbildning för dessa ungdomar Jag är övertygad om att de, om de hade haft en god yrkesutbildning, inte hade gått arbetslösa. Kanske skulle många av dem hitta vägen in och bli duktiga yrkesarbetare i stället för att gå sysslösa, kanske till och med med risk för att hamna i det ena eller andra gänget.

Jag tror, herr talman, att det vore en mycket klok och värdefull investering. Det ligger alltså efter vad jag kan förstå i landets intresse att så många ungdomar som möjligt såväl från våra 9y-avdelningar som från de arbetslösas skaror bereds tillfälle till en god och fullständig yrkesutbildning så fort som möjligt. Det ligger också i landets intresse att föra en sparsam utgiftspolitik. På yrkesutbildningens område kan denna sparsamhetspolitik komma till uttryck genom de åtgärder som här har föreslagits.

Jag ber, herr talman, med dessa ord att få yrka bifall till reservation 11) vid punkt 168.

Häri instämde herrar *Magnusson* i Borås (h), *Edlund* (h) och *Darlin* (h).

Herr **SVENSSON** i Stenkyrka (cp):

Herr talman! Vid början av årets riksdag lämnade jag tillsammans med några medmotionärer en motion, i vilken vi yrkade på stöd från statsmakterna åt småindustri och hantverk. Ett avsnitt i den motionen behandlade lärlingsutbildningen, alltså det spörsmål som nu debatteras och som utskottet har tagit ställning till under punkt 168. Efter de två rätt ingående anföranden som här har hållits kan jag fatta mig kort. Jag vill bara understryka, att det är angeläget att de ungdomar som vi nu diskuterar bereds sysselsättning och yrkesutbildning.

Jag har inte för avsikt att här diskutera de centrala yrkesskolorna respektive lärlingsutbildning hos hantverksmästare, men jag vill fästa uppmärksamheten på innebörden i reservationen, nämligen att man vill *komplettera* utbildningen vid de centrala verkstadsskolorna med lärlingsutbildning hos hantverksmästare av det skälet, att det för närvarande inte finns tillräckligt med platser vid verkstadsskolorna. Det förefaller också vara riktigt som det sägs i motionerna, att detta är ett billigare sätt för staten att bereda dessa ungdomar utbildning. Jag tror det vore klokt om riksdagen genom att biträda reservationen gäve Kungl. Maj:t fullmakt att använda arbetslöshetsmedel — här är det strängt taget inte fråga om någon kostnadsökning — till att på ett verksam sätt medverka till dessa ungdomars utbildning.

Herr talman! Jag kan inskränka mig till att säga detta, och yrkar bifall till den av herr Ivar Johansson m. fl. avgivna reservationen.

Herr **KARLSSON** i Olofström (s):

Herr talman! Jag tror inte att vi kan se denna fråga isolerad, utan vi måste se den i ett större sammanhang, mot bakgrund av utbildningsfrågorna över huvud taget.

Men om jag skall hålla mig till denna

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

del av utbildningsfrågorna, vill jag säga att ingen väl kan göra gällande, att utvecklingen på detta område har stått stilla. Under 1950-talet har det skett en snabb utbyggnad av utbildningsmöjligheterna. Jag vill bara påpeka, att vi för innevarande budgetår har cirka 900 bidragsrum för utbildning hos hantverksmästare och därutöver cirka 300 bidragsrum för utbildning inom de olika byggnadsyrkena. Nu föreslår departementschefen för nästa budgetår att antalet bidragsrum till hantverksmästare preliminärt skall fastställas till 1 050 bidragsrum och till byggnadsyrkena cirka 150. Anledningen till att departementschefen har föreslagit en minskning i vad det gäller byggnadsyrkena är att efterfrågan här har visat sig mindre, och därför är det ganska logiskt att bidragsrummen till hantverksmästarna har ökat i motsvarande grad.

Beträffande de anslagsbelopp som riksdagen i början av 1950-talet beviljade för ifrågavarande ändamål vill jag erinra om att dessa var cirka 300 000 kronor per år. Anslaget för innevarande budgetår, som kammaren beslöt om i fjol, hade då successivt stigit till 1 250 000 kronor, och för nästa budgetår har departementschefen föreslagit ett belopp på 1 690 000 kronor. Detta har vi från utskottets sida tillstyrkt.

När det sedan gäller den fråga som har blivit tvistefrågan i dag, nämligen ersättningen till hantverksmästarna, vill jag erinra om att riksdagen så sent som 1955/56 höjde ersättningsbeloppen från 900 kronor till 1 500 kronor per bidragsrum och år. Därefter tillkom ytterligare ett bidrag på 1 000 kronor, som skulle utgå under förutsättningen av att vederbörande lärling under utbildningstiden vid sidan om den praktiska utbildningen även erhöll en teoretisk utbildning.

Under våren har, som redan framhållits här, avgivits en hel del motioner i denna fråga, vilka varierat synnerligen mycket. Jag vill erinra om att översty-

relsen för yrkesutbildning i sina äskanden hade begärt 1 725 000 kronor för nästa budgetår, och som jag redan nämnt har departementschefen gått med härpå, så när som på 35 000 kronor. Men folkpartiet har i sin motion gått över vad överstyrelsen yrkat genom att motionera om att man inte skulle stanna vid 1 725 000 kronor utan bevilja ett anslag på 1 730 000 kronor, visserligen inte mer än 5 000 kronor mera än vad överstyrelsen yrkat, men man brukar ju som regel inte gå över vad vederbörande myndighet äskar. Vi har väl nämligen alla den erfarenheten att myndigheterna försöker komma upp till en summa som de i många fall räknar med kommer att bli nedprutad. Centerpartiet har emellertid i denna fråga utan tvekan vunnit plöjningstävlingen, ty det klippte redan från början till med ett anslagsbelopp för nästa budgetår med 1 900 000 kronor. Detta kanske det gjorde för att vara på den säkra sidan, så att ingen skulle bjuda över.

Resultatet av behandlingen av dessa motioner framgår av den reservation som återfinnes i slutet av detta utlåtande. Här har högern, folkpartiet och centerpartiet enat sig om att man skulle stanna vid att hantverksmästarna skulle erhålla en ökning av grundbeloppet med 500 kronor från 1 500 kronor till 2 000 kronor, och det särskilda kurstillägget skulle ökas från 1 000 kronor till 1 200 kronor. Med anledning därav begär de ett anslag på 60 000 kronor utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit.

Inte minst från denna talarstol har anförts att hantverksmästarna inte är nöjda med de belopp som nu utgår. Det finns väl inte så värst många grupper eller enskilda som är nöjda med den ersättning de får för sina prestationer. Jag tror det är fullständigt onödigt att göra några gallupundersökningar eller enkäter för att få vetskap om att exempelvis de kollektivanställda inte är nöjda med den avtalsuppgörelse som nyligen slutits, och jag skulle tro att det

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

finns många statligt och kommunalt anställda som ingalunda är nöjda med sin lönegradsplacering. Men med hänsyn till att beloppen ändrades för endast några få år sedan har vi ansett, att vi inte kan vara med om att nu höja ersättningsbeloppen.

De olika talarna har starkt understrukt att det gäller att slå vakt om ungdomen. Visst skall vi göra det. Från utskottets sida har emellertid uttalats att om det skulle visa sig erforderligt och nödvändigt att ordna sysselsättning och utbildning för de unga har utskottet ingenting att erinra mot att Kungl. Maj:t får fullmakt att för detta ändamål använda en del av de medel som står till Kungl. Maj:ts förfogande för bekämpande av arbetslösheten. Men vi vill inte vara med om att höja ersättningen till hantverksmästarna, i varje fall inte för närvarande. Jag är fullt övertygad om att om riksdagen skulle ha följt den ekonomiska politik som speciellt rekommenderats från högerns och folkpartiets sida, skulle det inte ha varit möjligt att föra någon aktiv sysselsättningspolitik i detta land, och det tror jag har gått upp för stora delar av Sveriges folk.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **EDENMAN**:

Herr talman! I sak har jag egentligen ingenting att tillägga utöver vad utskottets ärade talesman nyss anförde, men då denna fråga är av allra största betydelse och då mitt intresse för yrkesutbildningen över huvud taget är betydande, kanske jag ändå skall säga något i anslutning till den diskussion som här föres.

Det är alldeles uppenbart att vi inte har några delade meningar beträffande värderingarna. De många allmänna, utmärkta deklarationer som gjorts från denna talarstol, behöver vi inte ha några delade meningar om. Men det skadar kanske ändå inte att erinra om att det

är få områden inom utbildningsväsendet — om ens något — som har genomgått en sådan expansion som yrkesutbildningsväsendet. Så sent som år 1955 tog riksdagen ställning till ett tioårsprogram för yrkesutbildningens utbyggande — i vissa avseenden var det till och med ett femtonårsprogram — och det programmet har genomförts på tre år. När det gäller de speciella ting vi diskuterar under denna punkt, så är det fråga om en tredubbling av anslagens storlek och en fyrdubbling av antalet bidragsrum. Det är verkligen en mycket kraftig expansion! Och det är alldeles uppenbart att den expansionen måste fortsätta.

Nu har det här från denna talarstol gjorts gällande, att framför allt ungdomsarbetslösheten och en eventuellt ökad ungdomsarbetslöshet skulle vara ett alldeles särskilt motiv för att nu höja beloppen och öka ut antalet bidragsrum. Eftersom det tydligen inte har uppmärksamats, vill jag understryka att regeringen redan har av riksdagen fått praktiskt taget obegränsade möjligheter att med hjälp av de stora arbetslöshetsanslagen göra kraftinsatser på detta område. Så länge det sålunda är fråga om motivet att göra en insats för bekämpande av ungdomsarbetslöshet, så behöver vi inte öka antalet bidragsrum.

Sedan har det från reservanternas sida framhållits, att det här rör sig om en kostnadsökning på 60 000 kronor. Ja, det är för nästa år det. Beslutet skulle efter treårsperiodens slut innebära en ökning på 600 000 kronor bara när det gäller höjningen av grundbeloppet. Jag vill då, ärade kammarledamöter, framhålla, att ur min synpunkt finns det ingen anledning att hesitera för en ökning på 600 000 kronor, om man från reservanternas sida kunde göra gällande att beloppets nuvarande storlek inte har en tillräckligt rekryteringsfrämjande effekt — men det kan man inte. Antalet ansökningar är fortfarande större än antalet bidragsrum,

Främjande av lärlingsutbildning hos hantverksmästare m. m.

och det är givetvis riktigt som utskottets talesman nyss anförde, att här får man i första hand anpassa storleken mot bakgrund av rekryteringseffekten.

Till sist har jag, herr talman, fått den upplysningen, att när det gäller den speciella aktion som hantverksorganisationerna gjort i Örebro län, så har landstingets undervisningsnämnd där bordlagt frågan i väntan på kompletterande utredningar. Det är sålunda litet för tidigt att nu yttra sig om huruvida den aktionen är möjlig att fullfölja på riksplanet eller inte.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Med anledning av statsrådet Edenmans anförande vill jag först säga, att jag och många med mig med stor tillfredsställelse har konstaterat de många förbättringar på yrkesutbildningsområde som skett under senare tid, och vi har inte minst noterat att förslagen från överstyrelsen för yrkesutbildning har bifallits på många väsentliga punkter. Men beträffande denna punkt, om storleken av bidraget till hantverksmästare, har överstyrelsen emellertid inte fått igenom sitt förslag, och jag är alltså av den uppfattningen att detta är olyckligt.

Statsrådet meddelade att antalet ansökningar fortfarande är större än antalet bidragsrum. Jag hoppas därför att bidragsrummen skall kunna ökas så mycket, att det verkligen blir möjligt att ge tillräckligt många ungdomar utbildning — alltså sådana ungdomar som siktar just till de yrken det här är fråga om. Men härför fordras både möjligheter till en smidigare anpassning av antalet bidragsrum och att bidragen till hantverksmästarna blir så stora, att de lämpligaste och skickligaste hantverksmästarna i tillräcklig utsträckning åtar sig att utbilda lärlingar.

Det var egentligen herr Karlsson i Olofström som gav mig anledning att begära ordet. Jag vill nämligen framhålla att vi är överens om att yrkesutbildning-

en behöver utökas på alla de områden, där det finns möjligheter att göra detta. Men vi vet att det är svårt på grund av bristen på lokaler och lärare. Då är det ju klokt att satsa mycket på denna utbildning, där just detta problem inte gör sig så starkt gällande. Vi har alltså föreslagit att bidraget till hantverksmästarna skall höjas för de lärlingar som antas efter den 1 maj i år för att på det viset stimulera flera hantverkare att åtaga sig lärlingar. Jag vill stryka under, att även efter denna höjning är detta den billigaste utbildningsformen.

Herr Karlssons anförande var på slutet mycket egendomligt, då han ville göra gällande att folkpartiet inte vill bedriva en aktiv sysselsättningspolitik. Jag vill hänvisa till bland annat folkpartiordförandens anförande i debatten i tisdags och vill för övrigt säga att icke minst en förbättrad yrkesutbildning är ett mycket väsentligt led i en aktiv sysselsättningspolitik.

Herr RYDÉN (fp):

Herr talman! Jag vill i viss mån tacka ecklesiastikministern, ty det framgick av hans svar att regeringen har sina blickar riktade på frågan om att använda hantverksmästarnas hjälp i lärlingsutbildningen som en sysselsättningsstödjande åtgärd.

Beträffande den hemställan som hantverksföreningen i Örebro län gjort till landstinget, är det riktigt att den är bordlagd med hänsyn till att man vill ha reda på i vad mån man kan kontrollera att det verkligen blir en kvalificerad utbildning. Det är naturligtvis möjligt att göra det genom att överlåta kontrollen på överstyrelsen för yrkesutbildningen. Jag hoppas att statsrådet när den saken är ordnad kommer att vara positivt inställd till frågan. Är det så att landstingets i Örebro ställningstagande skall vara normgivande för statens åtgärder får vi hoppas på det bästa även därvidlag.

Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek

Med detta yttrande, under vilket herr förste vice talmannen tagit ledningen av förhandlingarna, var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Vinge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 168:o i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 11) av herr Ivar Johansson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 96 ja och 92 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 169—189

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 190**Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek**

Kungl. Maj:t hade (punkt 327, s. 674—677) föreslagit riksdagen att till detta

ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 015 000 kronor, innebärande en anslagshöjning med 145 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått fyra motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Aman* (I: 74) och den andra inom andra kammaren av herr *Arvidson* (II: 108) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att ersättningen till författare för utlåningen av deras verk genom biblioteken skulle höjas från tre till fyra öre per boklån och anslaget på grund härav uppräknas med 300 000 kronor.

Utskottet hemställde

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 74 och II: 108, till Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 015 000 kronor;

b) att motionerna I: 75 och II: 109 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade avgivits av fröken *Elmén*, fröken *Olsson*, herrar *Nihlfors* och *Arvidson* samt fröken *Vinge*, vilka ansett att utskottet under a) bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 74 och II: 108, till Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 315 000 kronor.

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! I en svällande kulturbudget, till vilken ecklesiastikministern är att lyckönska, har utövarna av de konstnärliga yrkena ställts åt sidan. Dessa yrkesutövare brukar kallas »fria». De är inte anställda, de är hänvisade till

Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek

den fria marknadens villkor, och de önskar bevara denna frihet. Men den friheten är dyrköpt. En författare, en målare, en skulptör, en tonsättare har inga garanterade inkomster. De är beroende av sin skaparkraft, sin inspiration, som i sin tur är beroende av tusen och en omständigheter.

Men dessa yrkesutövare är också beroende av skiftningarna i smaken, av förläggarnas subjektiva omdömen, av recensenternas växlande sätt att bedöma och av allmänhetens reaktioner. Deras yrkesutövning kännetecknas av otrygghet och i regel av låga inkomster.

Dessa yrkesgrupper är numera organiserade. De önskar förbättra sina villkor av egen kraft. De vädjar inte om nådegåvor vare sig från det allmännas sida eller från enskildas sida. Men frågan är om inte samhället ändå har ett ansvar gentemot dessa yrkesutövare. Kan inte skönlitteratur, konst och musik göra anspråk på samhällets stöd? Samhället, vi alla, står i skuld till dem. Det är dock så, att litteraturen, konsten och musiken ytterst är avgörande för vår livsupplevelses rikedom, nyansering och enhet. Vår upplevelse av tillvaron skulle vara fattig, torftig och ensidig utan de tolkningar som konsten ger. Därför är det en samhällelig uppgift att skapa goda villkor för den konstnärliga verksamheten.

Har vi skapat sådana villkor? Svaret på den frågan måste bli nej. Vi har funnit vissa former för stöd åt det konstnärliga skapandet. Vad staten i detta avseende gör eller inte gör kan studeras i slutet av åttonde huvudtiteln. Med statens stöd upprätthålles en rad institutioner på teaterlivets och musiklivets område. Vissa, ganska knappt tillmätta stipendier utgår, och vissa anslag ges till konstinköp och konstnärlig utsmyckning. Men är detta nog? Dessa frågor kommer upp i ett större sammanhang, då riksdagen i höst skall ta ställning till förslag om en ny lagstiftning beträffan-

de upphovsmannarätt till litterära och konstnärliga verk. Själv har jag i en motion begärt utredning om möjligheterna att skapa ekonomisk trygghet åt kvalificerade konstnärliga yrkesutövare. Också den frågan kommer upp i höst.

För dagen har jag endast att syssla med en fråga, som utgör en detalj i detta stora problemkomplex. Det gäller frågan om ersättning till författarna för utlåning av deras verk genom biblioteken. En sådan ersättning har utgått sedan 1954; staten har erkänt författarnas rätt till sådan ersättning. Det är alltså inte fråga om någon nådegåva, det är fråga om vederlag för utförd prestation. Vi tycker numera att denna rätt är självklar, men den har ännu inte vunnit fullständigt erkännande. Det är en grupp upphovsmän som ställs utanför, nämligen översättarna. Ändå torde det vara uppenbart, att översättarna har samma rätt till sina översättningar som författarna har till sina verk.

Vi får hoppas — jag räknar också med det — att översättarnas upphovsmannarätt kommer att fastslås i den kommande lagstiftningen. Men jag vet att mäktiga bokförläggarintressen gör sig gällande för att hindra att den rätten erkännes. Bokförläggarna betraktar översättningen som ett engångsuppdrag, och de vill själva behålla rätten att använda ersättningen för nya upplagor av boken, för dess publicering som följetong och för dess användning i radio och television. De vill också ha rätten att ändra texten, att förkorta, göra sammandrag, osv.

Att bokförläggarna alltjämt kan vägra översättarna upphovsmannarätt beror på att de är den starkare parten och därför kan diktera villkoren. Samhället har emellertid ingen anledning att godta ett sådant övergrepp som princip.

Styrelsen för Sveriges författarfond har begärt att översättarna skall tillerkännas bibliotek ersättning. Detta borde helt enkelt vara en självklar rätt. Statskontoret har avstyrkt under hän-

Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek

visning till ett uttalande från förra året, då statskontoret anslöt sig till bokförläggarnas ståndpunkt att översättning skall betraktas som ett engångsuppdrag. Detta ståndpunktstagande finner jag föga genomtänkt. Översättningsarbetet är utomordentligt dåligt betalt trots att det kräver djupgående språkkunskaper och förmåga till konstnärlig språkutformning. Dessutom kräver det ofta specialkunskaper. Hälften av det vi läser är översättningar. Ur språk- och smakvårdande synpunkt är det därför betydelsefullt att vi har en kår av kvalificerade översättare. Ett villkor härför är att översättningsarbetet honoreras på ett rimligt sätt. Sveriges författarfond har föreslagit en biblioteksavgift på 1 öre per boklån för översatta böcker. Hela det sålunda inflytande beloppet skulle gå till arbetsstipendier, resestipendier, premier, understöd och pensioner åt kvalificerade översättare. Ecklesiastikministern har inte ansett sig kunna äska detta belopp i årets stat. Statsutskottets skrivning är emellertid så positiv, att man bör kunna räkna med ett kungligt förslag till nästa års riksdag om biblioteksersättning också till översättarna. Under dessa förhållanden, herr talman, har jag inte funnit anledning att yrka bifall till den motion som framlagts i denna fråga.

Allvarligare är emellertid att ecklesiastikministern inte anser sig kunna tillmötesgå författarfondens framställning om höjning från 3 till 4 öre per boklån av den till författarna utgående biblioteksersättningen. Under tiden 1954—1959 har övriga inkomsttagare fått sina inkomster höjda med cirka 30 procent dels som ersättning för penningvärdesförsämringen, dels som ett led i den allmänna standardhöjningen. Detta motsvarar en höjning av biblioteksersättningen från 3 till 4 öre. Men Kungl. Maj:t har sagt nej. Jag vet ingen annan inkomsttagargrupp som utsatts för en sådan behandling. Denna fråga har för de svenska författarna inneburit den

ena besvikelsen efter den andra. Samhället exproprierar helt enkelt författarnas böcker för utlåning. Längre krävde författarna förgäves ersättning för denna utlåning. Den enklaste vägen vore onekligen att den boklånande allmänheten erlade en avgift för boklånen. För författarna skulle detta förfaringssätt ha erbjudit en viss säkerhet. Ersättningen skulle då inte ha blivit beroende av växlingarna i budgetläget. Det skulle emellertid ha blivit betungande för biblioteken att ta ut denna avgift. Dessutom framhöll man från folkbildningshåll att en låneavgift möjligen skulle hindra en expansion av låneverksamheten. Därför accepterade författarna bokutredningens förslag om att staten skulle träda emellan och betala 5 öre per boklån. Beslutet blev 3 öre. Från ersättning uteslöts både äldre böcker och översatta böcker. Sedan dess har värdet av dessa 3 öre sjunkit. En uppjustering till 4 öre vore en enkel gärd av rättvisa.

Statsutskottets majoritet har med hänvisning till budgetläget avvisat min motion om denna uppjustering. Då frågar jag: Vem har de bästa förutsättningarna att bära den ekonomiska börda som det här är fråga om, staten eller de fattigaste bland författarna? Det är nämligen de fattigaste författarna det här är fråga om. Den extra ettöringen skulle gå till fonden för stipendier, premier och understöd. Författarna själva önskar använda pengarna på det sättet. Det är ett uttryck för författarnas inbördes solidaritet att de vill att pengarna skall gå till dem som har det sämst ställt. Inte minst detta borde väl vittna om vilket stort behov som här finns att täcka. Författarna utgör en grupp som har mycket små inkomster. Även framstående författare lever under existensminimum. Ytterst beror väl detta på att vårt språkområde är så litet och att så föga har gjorts för att deras arbeten skall bli översatta till främmande språk. Det bör ligga i statens intresse att se till att författarna, vilkas uppgift dock

Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek

inte är alldeles betydelselös, kan leva under drägliga förhållanden.

Låt mig därefter rikta uppmärksamheten på en egendomlig åtgärd som statsutskottet vidtagit på förslag av en enig andra avdelning! Det finns en viss lägre gräns för utbetalning av bibliotek ersättningen. Den är för närvarande satt vid 10 kronor. Kommer en författare inte upp till 10 kronor — d. v. s. han har mindre än 500 boklån i hela landet — går pengarna till fonden i stället för till honom. Vi har på författarhåll och i styrelsen för Sveriges författarfond övervägt, om den gränsen är den riktiga, och diskuterat, huruvida man inte borde höja den till 15 kronor eller eventuellt 20 kronor. Jag har inte hört någon högre siffra i det sammanhanget än 25 kronor. Mot en höjning har invänts, att det dock är ett ideellt intresse för författaren att få en ersättning, även om det bara blir några tior. Erhåller han 20 kronor i bibliotek ersättning, betyder det att han får reda på att hans böcker till ett antal av 1 000 utlånats av biblioteken, och det kan vara en stimulans för honom. Vi har därför inte velat höja den undre gränsen — varje förslag om det har tillbakavisats.

Så kommer plötsligt andra avdelningen och föreslår att beloppet skall höjas till 100 kronor! Man har inte frågat författarna, hur de ser på detta — det är dock författarnas pengar det är fråga om — och man har inte underhandlat med Sveriges författarfond, som är den ansvariga institutionen i detta fall. Nej, förslaget har väckts utan eftertanke. Ett bifall innebär, att av de 1 500 författare som får bibliotek ersättning skulle 1 000 — d. v. s. två tredjedelar — falla bort med en gång. Det är rätt orimligt, och jag vädljar till ecklesiastikministern, som har avgörandet här, att vara mycket försiktig vid fastställandet av gränsen.

I övrigt, herr talman, ber jag att få

yrka bifall till den vid denna punkt avgivna reservationen.

Fröken VINGE (fp):

Herr talman! Som framgår av trycket har även jag anslutit mig till den reservation, vid vilken bl. a. herr Arvidson står antecknad, och jag kan instämma i mycket av vad herr Arvidson här sade. Men jag blev litet betänksam, när denna fråga om en låntagaravgift nu dök upp igen i debatten likt en ny galten Särinner. Jag trodde att vi stuc-kit ihjäl den ordentligt i riksdagsdebatten häromåret. Det är inte bara så att en dylik avgift blir betungande för små bibliotek, som inte har personal för att uppbära avgiften. Det är inte heller så att man bara förmodar att en låntagaravgift får ett negativt inflytande på lånefrekvensen — man har direkta bevis för det. Jag skall be att få citera några siffror som jag tillät mig anföra i debatten den 8 maj 1954 och som jag nu hämtat ur kammarens protokoll.

Ett amerikanskt bibliotek införde i början av 30-talet en inskrivningsavgift som var så låg som 25 cent per låntagare. Antalet låntagare sjönk då från 42 000 till 18 000. I en stad i Rhenprovinsen hade man låntagaravgift fram till den 1 oktober 1951. När avgiften då slopades, steg utlåningen till det dubbla redan den första månaden, och att märka är att det framför allt var utlåningen av facklitteratur som ökade — den tredubblades. I en annan tysk stad — som tydligen var mycket liten — hade man 296 låntagare, när man höll sig med avgift. Då avgiften slopades, steg antalet låntagare till 1 340 och utlåningen från 14 000 till 32 000 volymer.

Mot bakgrunden av sådana siffror kan man inte reflektera på att införa låntagaravgift. I övrigt, herr talman, instämmer jag med herr Arvidson och yrkar bifall till reservationen.

Ersättning åt författare för utlåning av deras verk genom bibliotek

Herr ARVIDSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är för min del fullt ense med fröken Vinge om det olämpliga i att skaffa fram dessa pengar genom att ålägga låntagarna att betala. Jag har hela tiden varit på den linjen, att detta skulle skada biblioteksverksamheten både arbetstekniskt och i fråga om möjligheterna att nå ut till den stora allmänheten. Speciellt gäller det väl den betydande skaran av ungdomar, som ju utgör majoriteten bland låntagarna.

Men jag vill understryka att tanken på en sådan här avgift hela tiden varit levande inom författarvärlden och alltid kommer fram i hithörande sammanhang, därför att man inte riktigt tror på statens vilja att hålla anslaget på den ursprungliga nivån. Missnöjet är ju i viss mån berättigat, ty här har faktiskt skett en sänkning. De 3 örena har mist en del av sitt värde, och det har varit en mycket stor besvikelse att författarfondens framställning om en höjning från 3 till 4 öre inte kunnat biträdas av Kungl. Maj:t.

Herr KARLSSON i Olofström (s):

Herr talman! Jag vill understryka för reservanterna, att det inte är på grund av någon nonchalans som jag kommer att fatta mig kort, men jag tror att kammaren har ett visst intresse av att denna huvudtitel nu blir slutbehandlad så snabbt som möjligt.

Skillnaden mellan utskottsmajoritetens och reservanternas förslag avser ett belopp på 300 000 kronor. Man framhåller i reservationen att bibliotek ersättningen bör höjas från 3 till 4 öre per boklån. Det skulle naturligtvis vara önskvärt, men vi har ju begränsade resurser att röra oss med.

Vad beträffar ersättningen till översättarna så bör väl den frågan kunna klaras upp under överläggningar mellan de olika bokförlagen och översättarna själva.

Herr Arvidson har tagit mycket illa

upp att vi i vårt utlåtande har understrukit önskvärdheten av att den undre gränsen för författarpenningen av praktiska och administrativa skäl torde justeras uppåt. När man ser på tabellen nederst på sidan 106, har man svårt att komma ifrån intrycket att man här plottrar bort en del pengar, som väl inte kan ha någon praktisk betydelse för vederbörande som får dem, eftersom beloppet varierar mellan exempelvis 10 och 24 kronor per år. Här är inte fråga om att fatta beslut om att beloppet skall fastställas till 100 kronor, utan vi får helt överlåta åt ecklesiastikministern att administrera den saken.

Jag ber att med detta få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr ARVIDSON (s):

Herr talman! Herr Karlsson i Olofström har givetvis alldeles rätt i att översättarna bör genom sin egen fackliga organisation försöka åstadkomma ett läge, där motparten, bokförläggarna, erkänner deras upphovsmannarätt. Men översättarna är en liten svag grupp. Det finns så oändligt många, som är beredda att träda i deras ställe, i fall de t. ex. skulle komma på den olyckliga idén att strejka eller gripa till andra stridsmedel.

Vad jag emellertid framför allt vill understryka är att, när bokförläggarna förklarar, att de inte kan vara med om att erkänna översättarnas upphovsmannarätt, så hänvisar de till statsmakternas åtgärder. De säger: »Statsmakterna erkänner ju inte översättarnas upphovsmannarätt. Varför skulle vi då göra det?» Staten tar alltså ställning till förmån för bokförläggarna, vilket ställningstagande faktiskt blir avgörande för den fackliga kamp, i vilken översättarna från början är den svagare parten.

För övrigt är jag tacksam för att från utskottets sida inga andra skäl har framförts än de rent statsfinansiella. Med anledning därav frågar jag mig

Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader

ännu en gång: Är det de fattigaste författarna, som skall bära bördan? Har inte staten större förutsättningar att göra det?

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a)

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Arvidson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 190:o mom. a) i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 12) av fröken Elmén m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Arvidson begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 119 ja och 39 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. b)

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 191—193

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 194

Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader

Kungl. Maj:t hade (punkt 331, s. 678 och 679) föreslagit riksdagen att till detta ändamål anvisa ett reservationsanslag av 200 000 kronor eller samma anslagsbelopp som för innevarande budgetår.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehäft tre motioner.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Nyström m. fl.* (I: 54) och den andra inom andra kammaren av fru *Lewén-Eliasson m. fl.* (II: 74), hade hemställts att riksdagen måtte besluta — med bifall till Kungl. Maj:ts förslag att till Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 kronor — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om en skyndsam prövning av de åtgärder som kunde vara möjliga i enlighet med motionernas syfte, avseende stödåtgärder för att säkerställa en sund och kulturbefrämjande utveckling inom statens konstfrämjande verksamhet, samt om framläggande av de förslag vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionen II: 315, till Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 kronor;

b) att motionerna I: 54 och II: 74 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av fröken *Olsson*, fru *Lewén-Eliasson* och herr *Lassinantti*, vilka ansett att utskottet un-

Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader

der b) bort hemställa att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 54 och II: 74, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam prövning av de åtgärder som kunde vara möjliga i enlighet med motionernas syfte, avseende stödåtgärder för att säkerställa en sund och kulturbefrämjande utveckling inom statens konstfrämjande verksamhet, samt om framläggande av de förslag vartill utredningen kunde föranleda.

Punkten föredrogs. Därvid yttrade:

Fru LEWÉN-ELIASSON (s):

Herr talman! Under denna punkt finns en reservation, som i sin tur anknyter till de likalydande motionerna II: 74 och I: 54. I egenskap av såväl motionär som reservant skall jag be att få göra en del reflexioner omkring frågan om konstnärernas uppgifter och livsbetingelser och samhällets ansvar i de sammanhangen.

Frågan är ingalunda ny — tvärtom hör den till de eviga följetongerna i detta hus. Problemet är ju kort uttryckt en fortlöpande avvägning mellan å ena sidan statens lust och förmåga att stödja det konstnärliga utövandet och å andra sidan graden och arten av det behov av stöd som konstnären har.

Vi har med vår motion velat påvisa att det inte nu är någon rimlig relation mellan det stöd samhället presterar och det föreliggande behovet.

Vi måste i vårt land med dess höga levnadsstandard ha råd att hålla oss med konstnärer som åtminstone befinner sig på den säkra sidan av existensminimum. Genom aktuella undersökningar om t. ex. stockholmskonstnärernas inkomstförhållanden vet man, att för stora grupper är det ingalunda så. Av KRO:s cirka 500 medlemmar i Stockholm har för hälften redovisats en taxerad inkomst på mindre än 5 000 kronor och för ytterligare en fjärdedel ligger inkomsten under 10 000 kronor. De äldre konstnärerna torde med sina alldeles

obefintliga pensioner ha det särskilt prekärt, men även bland de unga är förhållandena ofta mycket svåra. Ett bevis för detta är, att kuratorsarbetet bland de studerande vid konsthögskolan och konstfackskolan är mångdubbelt större än bland studentkårerna i övrigt.

Vad skall man då kunna göra? En tid, kanske inte minst i anslutning till 1948 års konstutredning tycks man på många håll ha förlitat sig på att om man bara kan förankra en konstförståelse i ett aktivt folkbildningsarbete på detta område jämsides med en utvidgad och fördjupad estetisk fostran i skolan, då löser sig problemet ganska automatiskt.

Riktigt så enkelt är det säkert inte. Ingen vill bestrida, allra minst motionärerna, att det alltid måste pågå något av en konstpropaganda sammanlänkad med folkbildarens och skolans ständiga kamp för de kulturella värdena över huvud taget.

Man kan med stor glädje konstatera att på sina håll enhetsskolan gett utrymme för en estetisk fostran och ett konstnärligt skapande efter helt nya linjer liksom också att det frivilliga bildningsarbetet ägnat dessa frågor en mycket stor uppmärksamhet inte minst denna sista vinter. Här kan samhället hjälpa till genom att ge dessa strävanden ökade resurser, i fråga om både medel och verktyg.

På lång sikt kommer detta naturligtvis att bära frukt på så sätt att allt flera människor uppfattar behovet att själva skaffa sig konstnärernas alster som något primärt. Men dit är vägen mycket lång. Den marginal som vi har då livets nödtorft blivit klarad, är olika bred för olika människor; men gemensamt för alla, när marginalen skall utnyttjas, är den mångfald av behov som anmäler sig. Och på önskelistan avgöres turordningen inte så sällan av de olika tingens reklamresurser eller vad det nu kan vara för trollmedel som skapat ett sådant behov av t. ex. bilar och televisionapparater. Säkert är att kvalitets-

Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader

köp av skulptur och tavlor inte ingår i de primära behoven.

För att ge konstnärerna en säkrare grund att stå på tänkte sig 30-talets store kulturminister Arthur Engberg, att all statlig byggnadsverksamhet skulle kombineras med en viss konstnärlig utsmyckning för en kostnad icke understigande en procent av byggnadskostnaden. Det är intressant att notera att departementschefen i sin proposition nr 157 år 1937 kunde konstatera, att allmän enighet syntes råda om »att staten bör ingripa med åtgärder, som kunna bli till verksamt och varaktigt stöd för den bildande konsten och dess utövare» och därutöver »i görligaste mån bereda möjligheter till dragligare existensvillkor för dess utövare».

Vi kan emellertid konstatera, att denna regel tyvärr aldrig blivit tillämpad trots den konstaterade enigheten 1937. Men dagens konstnärer önskar ha den satt i kraft. De anser att den ger dem en fast grund att stå på och ger utrymme för ett naturligt samarbete mellan arkitekter och konstnärer. Jag tror alla måste hålla med dem om att det är otillbörligt att det anslag samhället vill ge konstnärerna skall tjänstgöra som något slags budgetregulator, varigenom de kommer i ett dubbelt besvärligt läge under dåliga tider.

Till detta skall väl läggas att en sådan samhällelig insats har också utom att ge konstnärerna en fast grund att stå på ett annat lika viktigt motiv, nämligen att bjuda god konst åt alla.

Ett surrogat för denna enprocentsregel har vi i denna punkts anslagsförslag på 200 000 kronor. Inom parentes kan det noteras, att statsrådet i en debatt den 11 februari i år i denna kammare angav, att den aktuella siffran skulle vara tre miljoner kronor, om regeln hade tillämpats. Vi har emellertid inte yrkat på höjning av anslaget, men vi har begärt att Kungl. Maj:t skall få i uppdrag att se över denna stödform liksom andra problem som sammanhänger

härmed. Vi har tillåtit oss att göra jämförelser med de insatser, som våra nordiska grannländer presterar i dessa stycken och som går långt utöver vad vårt land anser sig ha råd med. Vi riktar uppmärksamheten på det förhållandet, att en hjälpkälla som stått till buds under senare år, nämligen Konung Gustaf VI Adolfs minnesfond för svensk kultur, snart försvinner. Vi har också ifrågasatt om inte vägen att via t. ex. biblioteken förmedla lån av konst vore värd att prövas. Vi vet, att det finns en mångfald förslag framförda i olika sammanhang som en hjälp att rätta till förhållandena. Vi tror icke, att det är nödvändigt med en utredning i vanlig mening. Inom Kungl. Maj:ts kansli bör man kunna göra denna sammanställning av alla framlagda förslag och en avvägning dem emellan liksom till sist förbereda ett ställningstagande till den s. k. enprocentsregeln för att riksdagen snarligen skall kunna vidta åtgärder, som syftar till en rejäl lösning av hela denna viktiga fråga.

Med stöd av detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr 13).

I detta anförande instämde fröken Olsson (s), fru Jäderberg (s) och herr Lassinantti (s).

Herr JOHANSSON i Stockholm (k):

Herr talman! De anföranden som nyss har hållits av herr Arvidson och fru Lewén-Eliasson ger utmärkt goda motiveringar inte bara för reservationen utan också för min motion nr 315. Det är alldeles riktigt, att när det stramar åt i vårt ekonomiska liv och folk börjar få se efter, vad de kan undvara, är det just konstnärernas produkter som kommer i fråga i första hand. Därför är de som har konstnärlig begåvning och konstnärliga ambitioner mer än andra drabbade av växlingar i konjunkturer. Det väcktes för den skull — som fru Lewén-Eliasson nyss har nämnt — stor förhoppning år 1937, när Arthur Eng-

Konstnärlig utsmyckning av statliga byggnader

berg kom med den utmärkta idén att denna minimiprocent — en procent av de statliga byggnadskostnaderna — skulle anslås till konstnärlig utsmyckning, men detta uppslag sattes aldrig i verket.

Under en följd av år har bland annat jag motionerat om att denna regel skulle återinföras. Sedan blev vi mer blygsamma och i år har vi nöjt oss med att föreslå att statens konstråds yrkande om 150 000 kronor mer än vad ecklesiastikministern föreslagit skulle godkännas. Fru Lewén-Eliasson och övriga reservanter är emellertid ännu mer blygsamma än jag, ty de ifrågasätter att det med hänsyn till det svåra statsfinansiella läget måhända icke är möjligt att bifalla statens konstråds anslagsäskande. När jag läser detta måste jag le ett stilla leende. Trots det svåra statsfinansiella läget var det förra onsdagen möjligt för riksdagen att på en enda gång votera ett anslag som var 18 000 gånger större, detta utan att mer än tre av kammarens ledamöter ens ifrågasatte en liten prutning av detta stora anslag. Är det någon som låter inbilla sig att 150 000 kronor är avgörande för budgetutjämningen? Det är naturligtvis så att när statsrådet Edenman presenterat sin önskelista för statsrådet Sträng har detta anslag hört till dem som åkt i väg. Det är inte här fråga om något heligt tal som inte går att ändra.

Jag erinrar ännu en gång om att för de fria konstnärerna, som herr Arvidson nyss talade om, består friheten under hårda tider i frihet från inkomst, och konstnärerna är sämre ställda än de kretsar som ändå har sina organisationers och institutioners stöd.

Jag vet att det är gagnlöst att motionera såsom vi gjorde för några år sedan. Jag vet också att om jag yrkar bifall till min motion, blir vi några stycken som röstar för denna. Jag vet likaledes att reservanternas yrkande inte innebär mer än knappt skuggan av en chans för konstnärerna — inte mer än

en antydning till en skugga, för att tala konstnärsspråk. Men om fru Lewén-Eliasson yrkar bifall till reservationen, skall vi i sista hand stödja denna såsom en opinionsyttring för att folk i alla fall skall få uppmärksamheten riktad på hur konstnärerna har det i dag.

Herr KARLSSON i Olofström (s):

Herr talman! Med hänvisning till utskottets motivering ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. a)

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. b)

Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fröken Olsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 194:o) mom. b) i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 13) av fröken Olsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 195—209

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 210 och 211

Lades till handlingarna.

§ 6

Till bordläggning anmäldes:

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 2, i anledning av motioner om be-
myndigande för Kungl. Maj:t att till
Europarådet avgiva viss förklaring rö-
rande den europeiska domstolen för de
mänskliga rättigheterna,

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition nr 96 om godkännande av
en överenskommelse angående flykting-
ar som äro sjömän, och

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition nr 109 angående överföran-
de till Finland av visst gränsområde i
Muonio älv;

konstitutionsutskottets memorial nr
17, angående granskning av de i stats-
rådet förda protokoll;

statsutskottets utlåtanden och memo-
rial:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts
i statsverkspropositionen gjorda fram-
ställningar rörande egentliga statsutgif-
ter för budgetåret 1959/60 under tionde
huvudtiteln, avseende anslagen inom
handelsdepartementets verksamhetsom-
råde, jämte i ämnet väckta motioner,

nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts
i statsverkspropositionen gjorda fram-
ställningar angående anslag å kapital-
budgeten för budgetåret 1959/60, i vad
avser handelsdepartementets verksam-
hetsområde, jämte i ämnet väckta mo-
tioner,

nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition angående överlåtelse av viss
kronan tillhörig mark m. m.,

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts i
statsverkspropositionen gjorda fram-
ställningar angående anslag å kapital-
budgeten för budgetåret 1959/60, i vad
avser ecklesiastikdepartementets verk-

samhetsområde, jämte i ämnet väckta
motioner,

nr 70, i anledning av väckta motio-
ner om ersättning till distriktsläkaren
Sigrid Nygren i anledning av obefogat
åtal, och

nr 71, i anledning av kamrarnas skilj-
aktiga beslut i fråga om anslag för bud-
getåret 1959/60 till Allmänna lärover-
ken: Avlöningar;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till förordning
angående ändrad lydelse av 2 § förord-
ningen den 2 juni 1922 (nr 260) om
automobilsfatt, m. m. jämte i ämnet
väckta motioner,

nr 31, i anledning av väckta motioner
om skärpta åtgärder mot skattefusk,

nr 33, i anledning av väckta motioner
angående tillverkning och försäljning av
ciderdrycker med viss alkoholhalt,

nr 34, i anledning av väckta motioner
om upphävande av fjärde stycket punkt
2 av anvisningarna till 29 § kommunal-
skattelagen (avsättning till pensions-
stiftelse i familjebolag), och

nr 38, i anledning av väckta motio-
ner angående utskänkningsskatten å
spritdrycker m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition med förslag till lag med
särskilda bestämmelser rörande riks-
bankens sedelutgivning, m. m.,

nr 24, i anledning av väckta motio-
ner om åtgärder i syfte att stödja den
mindre företagsamhetens kontakter med
den internationella marknaden, och

nr 25, i anledning av väckta motioner
angående svensk anslutning till ett pla-
nerat västeuropeiskt frihandelsområde;
andra lagutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckta motio-
ner om viss ändring av 7 § lagen om
moderskapshjälp,

nr 16, i anledning av väckta motioner
om visst tillägg till 7 § sjukförsäkrings-
lagen,

nr 20, i anledning av väckt motion

om ändrad lydelse av 42 § vägtrafikförordningen,

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § lotteriförordningen den 19 maj 1939 (nr 207), och

nr 23, i anledning av väckta motioner om införande i körkort av uppgift om innehavarens blodgrupp;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar rörande anslag till Fiskerilånefonden, m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar, m. m.; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtanden:

nr 21, i anledning av väckta motioner angående generell hyreshöjning i saneringsmogna eller utdömda fastigheter,

nr 22, i anledning av väckta motioner om utredning angående näringsforskningen, och

nr 23, i anledning av väckta motioner angående riktlinjer för ungdomens etiska, moraliska och sociala fostran, m. m.

§ 7

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1959/60 till utbyggnad av tekniska högskolan i Stockholm m. m.;

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1959/60 till statens skolor tillhörande barna- och ungdomsvården m. m.; och

nr 173, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till universitetssjukhusen m. m.;

från andra lagutskottet:

nr 177, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om

riksdagens yttrande angående vissa av Internationella arbetsorganisationens konferens år 1958 vid dess fyrtioförsta sammanträde (sjunde sjöfartskonferensen) fattade beslut, dels ock i ämnet väckt motion; och

nr 178, i anledning av väckta motioner om obligatorisk tilläggssjukpenning-försäkring för företagare; samt

från tredje lagutskottet:

nr 174, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 4 § lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 175, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om makars gemensamma bostad, dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 176, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 444) om tillståndstvång för byggnadsarbete, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 8

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner tillställts kammaren:

nr 145, angående vissa tjänster vid kommunikationsverken,

nr 148, angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.,

nr 151, angående vissa pensionsfrågor för statsanställda m. fl.,

nr 152, angående statstjänstemännens löner under år 1959 m. m., och

nr 153, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 9

Anmälades, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr andre vice talmannen, nämligen

nr 576, av herr *Nelander m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 143, med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m., och

nr 577, av herr *Munktell m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 146, med förslag till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1939 (nr 314) om villkorlig dom.

Dessa motioner bordlades.

§ 10

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 17.56.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 28 april

Kl. 16.00

§ 1

Justerades protokollen för den 20, den 21 och den 22 innevarande april.

§ 2

**Svar på fråga ang. bestämmelser om
viss ersättning till läroverkslärare vid
förändring av tjänstgöringsort**

Herr talmannen lämnade på begäran
ordet till

Chefen för civildepartementet, herr
statsrådet **LINDHOLM**, som yttrade:

Herr talman! Herr Nelander har frågat mig om jag är i tillfälle att redogöra för när de tidigare av riksdagen utlovade bestämmelserna om rätt till reseersättning, tjänstgöringstraktamenten och flyttningsersättning vid förändring av tjänstgöringsort för icke-ordinarie läroverkslärare kan väntas bli utfärdade.

Jag kan meddela herr Nelander, att frågan om de av honom berörda förmånerna till lärare, inte bara vid läroverken utan inom skolområdet över huvudtaget, behandlats vid de nyligen avslutade förhandlingarna mellan civildepartementet och statstjänstemännens huvudorganisationer om 1959 års löner

m. m. Enligt den träffade överenskommelsen skall civildepartementet i samråd med ecklesiastikdepartementet överväga frågan om en översyn av grunderna för flyttningskostnadsersättning m. m. inom skolområdet.

Härpå anförde

Herr **NELANDER** (fp):

Herr talman! Jag tackar statsrådet och chefen för civildepartementet för svaret på min fråga.

Jag hade nog kännedom om den passus i årets avtal som säger att civildepartementet i samråd med ecklesiastikdepartementet skall överväga denna fråga om översyn av grunderna för flyttningskostnadsersättning m. m. inom skolområdet.

Men det var redan 1952 som Läroverkslärarnas riksförbund i avtalet med tjänsteförteckningskommittén och statsmakterna fick inskrivet bl. a., att samtliga under Saar inordnade läroanstalter skall betraktas som en enhet i tjänstgöringshänseende samt att icke-ordinarie lärares rätt till reseersättning och tjänstgöringstraktamente resp. flyttningsersättning vid förändring av tjänstgöringsorten regleras närmare ge-

Svar på interpellation ang. förhandlingarna om statstjänstemännens löner

nom vederbörande myndigheters försorg i enlighet med gällande avlöningsföreskrifter.

Att tjänsteförteckningskommittén godtog förbundets yrkande i fråga om dessa ersättningar berodde väl inte minst på att bristen på sådana ersättningar allvarligt försvårade spridningen av icke-ordinarie lärare till avlägsna och mindre eftersökta orter. Departementschefen uttalade, att saken fordrade ytterligare utredning, innan bestämmelser i ämnet kunde utfärdas. Statsutskottet gjorde inget särskilt uttalande beträffande denna punkt, varför riksdagen kan anses ha godtagit avtalet och departementschefens kompletterande uttalanden.

Under årens lopp har upprepade gånger gjorts påstötningar i civildepartementet angående utfärdande av bestämmelser. Diskussioner har också ägt rum.

Nämnas kan att lönenämnden i ett utlåtande 1956 erinrade om civilministerns uttalande beträffande överenskommelsen. Nämnden framhöll därvid också det angelägna i att ifrågavarande lärares anställningsförhållanden ytterligare övervägdes.

Herr talman! Min avsikt bakom framställandet av en fråga i riksdagen i detta ämne var inte att söka sak med civilministern. Jag tyckte emellertid att eftersom så lång tid förflutit i väntan på denna utredning en förklaring härtill borde lämnas. Jag hoppas nu att denna utredning, som tydligen kommer till stånd, skall ge ett resultat som kan vara acceptabelt för båda parter.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3**Svar på interpellation ang. förhandlingarna om statstjänstemännens löner**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet **LINDHOLM**, som yttrade:

Herr talman! Herr Senander har i en interpellation den 25 februari i år frågat mig om det kunde förväntas att jag toge initiativ för att bringa förhandlingarna om statstjänstemännens löner till ett snabbt och för löntagarparten godtagbart avgörande. Herr Senander frågade vidare om jag var beredd att, så långt det var möjligt, informera riksdagen om förhandlingsläget.

Med anledning av interpellationen vill jag bara erinra, att förhandlingarna mellan civildepartementet och statstjänstemännens huvudorganisationer om 1959 års löner m. m. avslutades den 9 april, då uppgörelse träffades. Beträffande uppgörelsens innehåll får jag hänvisa till propositionerna nr 145 angående vissa tjänster vid kommunikationsverken och nr 152 angående statstjänstemännens löner under år 1959 m. m., vilka avlämnats i kamrarna.

Härefter anförde:

Herr **SENANDER** (k):

Herr talman! På sedvanligt sätt får jag tacka statsrådet för svaret på min interpellation. Mitt tack skulle ha kunnat präglas av en mera uppriktig känsla, om svaret levererats medan interpellationen ännu var aktuell. Sedan uppgörelse träffats med statstjänarnas organisationer har givetvis interpellationen förlorat i betydelse, och statsrådets svar liknar därför närmast ett »goddag — yxskaft». Ty statsrådet har väl inte missförstått interpellationens innehåll?

Den första av de frågor jag framställde rörde sammankopplandet av statstjänarförhandlingarna med förhandlingarna på den privata arbetsmarknaden. Vi anser nämligen att staten inte bör göra sin lönepolitik beroende av de privata arbetsgivarnas uppgörelser med sina anställda. Staten bör uppträda som mönsterarbetsgivare i stället för att ta mönster efter de privata arbetsgivarna.

Svar på interpellation ang. förhandlingarna om statstjänstemännens löner

Svenska arbetsgivareföreningen borde inte tillåtas att utöva något som helst inflytande på lönesättningen för de statsanställda. Detta är emellertid vad som sker därest den allmänna löneuppgörelsen på arbetsmarknaden blir normgivande för de statsanställdas löner.

Då interpellationen avlämnades förelåg ett alldeles särskilt skäl att markera statsmakternas oberoende av Svenska arbetsgivareföreningens inflytande. Förhandlingarna mellan Landsorganisationen och Svenska arbetsgivareföreningen hade nämligen vid denna tidpunkt avbrutits.

I den situationen hade, tycker jag, statsmakterna alla skäl att genom en uppgörelse med sina anställda ange normen för lönesättningen över huvud taget. Men detta passade tydligen inte regeringen och statsrådet Lindholm. Mönstret skulle alltså hämtas från uppgörelsen på den privata arbetsmarknaden.

Av denna anledning har vi på riksdagens bord en uppgörelse med de statsanställda som inte bara i stort sett avslutar sig till den magra uppgörelse som träffades på den privata arbetsmarknaden utan också innebär att löftet till statstjänarna om den s. k. nollställningen inte infriats.

Det är därför inte svårt att förstå, varför statsrådet Lindholm inte besvarade min interpellation i tid utan väntade till dess uppgörelsen med de statsanställdas topporganisationer pressats igenom. Det är ju alltid bekvämt att kunna ställa parterna inför ett fullbordat faktum.

Den andra frågan i min interpellation rörde riksdagens rätt att få veta något om vad som försiggick bakom de fällda rullgardinerna i förhandlingsalen. Riksdagen bör väl i alla fall i egenskap av arbetsgivare för de statsanställda få spela en roll av något annat slag än att bara tjänstgöra som transportkompani vid leveransen av de erforderliga penningmedlen. Min fråga

därom var emellertid så försiktigt formulerad, att det skulle ligga i statsrådets händer att avgöra i vilken omfattning riksdagen borde bli informerad om förhandlingsläget. Jag vill emellertid framhålla, att denna hänsyn inte grundade sig på det förhållandet, att vi godkänner den ogenomträngliga mur kring förhandlingsväsendet som man rest i sekretessens heliga namn. Tvärtom finner vi det vara i hög grad odemokratiskt, att uppgörelser med statstjänarna träffas utan att vare sig riksdagen eller det stora flertalet medlemmar i statstjänarorganisationerna har kunnat öva något inflytande. Varje år undanryckes för dem möjligheten att påverka förhandlingarnas gång och de ställs sedan inför fullbordat faktum.

Till sist vill jag framhålla, att statsrådets erinran om den träffade uppgörelsen och de propositioner i saken, som nu ligger på riksdagens bord, är rörande i all sin förtvivlade enkelhet. Denna erinran kunde statsrådet ha besparat sig. För det första är den helt obehövlig, och för det andra har den ingenting med interpellationens frågor att skaffa. Möjligen kan denna erinran tjäna som ett dåligt camouflage för den fullständiga brist på argument som uppstått till följd av att »svaret» levererats först sedan frågeställningarna i interpellationen gjorts inaktuella.

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet **LINDHOLM**:

Herr talman! Hur frestande det än kunde vara att nu ge sig in på en polemik med herr Senander om de synpunkter han anförde, skall jag inte låta mig provoceras därtill. Den debatten sparar jag till dess utskottet har behandlat den framlagda propositionen. Jag kan emellertid inte underlåta att säga, att herr Senanders inlägg innehåller åtskilliga uttalanden, som statstjänarorganisationerna framför allt har anledning att uppmärksamma.

Svar på interpellation ang. hjälpklassklienteletts yrkesutbildning

Herr **SENANDER (k)**:

Herr talman! Jag tycker det skulle vara synnerligen värdefullt om stats-tjänarorganisationerna uppmärksammar denna sak. Man kan inte sätta likhetstecken mellan statstjänarorganisationerna och den stora massan av medlemmar. Medlemmarna är nämligen oerhört förbittrade över att de ställts utan medinflytande under förhandlingarnas gång.

Jag är överens med statsrådet om att vi skall spara debatten till dess propositionen kommer från utskottet och vi får tillfälle att behandla den här frågan i dess helhet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Svar på interpellation ang. hjälpklassklienteletts yrkesutbildning

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **EDENMAN**, erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Antonsson till mig riktat några frågor som avser, huruvida jag, mot bakgrunden av hjälpklass elevernas situation vid avslutad skolgång, är beredd att medverka till åtgärder för att förbättra möjligheterna till en för dessa ungdomar lämpad yrkesutbildning.

Jag vill inledningsvis framhålla att det vid reformarbetet inom vårt utbildningsväsende ständigt måste vara en målmedveten strävan att beakta också de av olika skäl handikappade barnens och ungdomarnas speciella situation och söka lösa de många och i vissa fall svårösta problem, som är förknippade därmed. Rätten att genom det allmännas försorg erhålla en ändamålsenlig utbildning såsom grundval för att aktivt kunna delta i produktionen och samhällslivet över huvud taget gäller naturligtvis i särskilt hög grad de grupper, som på grund av olika slags handikapp har extra stora anpassningssvårigheter.

Vad beträffar hjälpklassutbildningen — som ju är avsedd för sådana intellektuellt utvecklingshämmande elever, som är oförmögna att med framgång delta i den vanliga skolundervisningen men som inte är i behov av undervisning i särskola — så har denna utbildning under de senaste åren snabbt fått en ökad omfattning; för närvarande undervisas i hjälpklass närmare 2,5 procent av det totala elevantalet i den obligatoriska skolan. För hjälpklasserna, liksom för övriga slag av specialklasser, har numera också skapats betydligt gynnsammare arbetsbetingelser än tidigare. Inom ramen för den hjälpklassundervisning, som meddelas i folkskolan och enhetsskolan, försöker man steg för steg anpassa dessa elever till yrkes- och samhällslivet. Arbetet i hjälpklasserna har en uttalat praktisk inriktning. Slöjd och annat manuellt arbete har större utrymme i hjälpklasserna än i vanlig klass. Hjälpklass elevernas särart gör att extra vikt lägges vid yrkesvägledningen. En särskild svårighet för många av dessa elever är, att de ofta ej förstår sin begränsning inför yrkesvalet. Hjälpklasslärarens uppgift blir då att i samarbete med kurator, yrkesvalslärare och föräldrar söka länka in elevens intresse på sådant yrkesområde, som han med utsikt till framgång kan ägna sig åt.

I gällande tim- och kursplaner för hjälpklassernas högstadium i enhetsskolan har också utbildningens praktiska syfte starkt betonats. I åttonde årskursen har hemkunskap och hushållsgöromål, förberedande yrkesteori och praktisk yrkeskunskap tilldelats 19 veckotimmar, och eleverna har dessutom möjlighet att såsom tillvalsämne med två veckotimmar välja bl. a. praktisk yrkeskunskap eller slöjd. Det reducerade veckotimtalet i skolan medger vidare, att de elever som så önskar kan delta i lättare förvärvsarbete enligt särskilda av arbetarskyddsstyrelsen utfärdade bestämmelser.

I nionde årskursen undervisas hjälp-

Svar på interpellation ang. hjälpklassklientelets yrkesutbildning

klassernas elever i yrkesteori och yrkesarbete sammanlagt 22 veckotimmar. I skola med tillgång till allmänpraktisk verkstad kan denna undervisning helt förläggas till skolan och kompletteras med 2 à 3 veckors yrkespraktik på lämpliga arbetsplatser inom avsett yrkesområde. Liksom i de fall, då yrkespraktiken helt fullgöres inom näringslivet, tillses att om möjligt endast sådana arbetsplatser kommer i fråga, som är lämpade för eleven och där han kan få personlig handledning i yrkets grunder. Kurator, klassföreståndare eller annan lämplig lärare har att följa elevernas yrkespraktik och föreslå de förändringar som under yrkespraktikens gång kan bli erforderliga.

Samtliga hjälpklass elever i årskurs 8 erhåller också medicinsk yrkesrådgivning. Om hinder förefinnes för anställning inom visst yrkesområde, göres elev och målsman uppmärksamma på detta. Det finns också möjlighet till psykoteknisk anlagsprövning.

Av det nu anförda framgår att enhetsskolans successiva genomförande också för hjälpklassutbildningen är av utomordentlig betydelse bl. a. genom de särskilda åtgärder för yrkesanpassning, som kan vidtagas på högstadiet. Detta bör höra med till bilden av hjälpklass elevernas situation vid avslutad skolgång.

Det är emellertid uppenbart att ännu inte tillräckligt mycket har gjorts för att lösa frågan om dessa elevers yrkesutbildning efter den obligatoriska skolgången. Jag delar helt interpellantens mening att det är samhällets självklara skyldighet att här sätta in de särskilda stödåtgärder som kan fordras för att också de från hjälpklasserna avgående eleverna skall få tillfälle till en ändamålsenligt fortsatt yrkesutbildning. Jag kan försäkra att även den närmast berörda centrala skolmyndigheten — överstyrelsen för yrkesutbildning — är mycket medveten om den brist, som för närvarande vidlåder yrkesutbild-

ningsväsendet i detta avseende. Att ännu inte några mera omfattande speciella åtgärder vidtagits från överstyrelsens sida i syfte att avhjälpa denna brist beror givetvis inte på felande intresse för dessa ungdomars problem. Orsaken ligger enbart däri, att yrkesutbildningsfrågorna i allmänhet vuxit så rekordartat i omfattning under senare år, att överstyrelsen icke haft någon möjlighet att ta upp dem alla på en gång. I januari i år började man emellertid att i överstyrelsen diskutera hjälpklass elevernas speciella yrkesutbildningsproblem. Enligt vad jag har inhämtat kommer överstyrelsen att inom de närmaste månaderna igångsätta en snabbutredning om dessa problem. Denna utredning kommer givetvis att ske i intim kontakt med bl. a. skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen. Det synes mig alltså finnas garantier för att de viktiga frågor, som herr Antonsson tagit upp i sin interpellation, blir vederbörligen beaktade inom en nära framtid.

Vidare anförde:

Herr ANTONSSON (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Edenman för interpellationssvaret. Jag vill också tacka för att svaret i allt väsentligt avspeglar en positiv inställning från statsrådets sida och i ett viktigt avseende innehåller ett konkret besked som svar på de frågor jag har ställt.

Den här interpellationen syftar till att på riksdagsplanet aktualisera en debatt kring situationen för de många ungdomar, som på grund av mer eller mindre lindrigt intellektuellt handikapp är hänvisade till hjälpklassundervisning i folkskolan och den blivande enhetsskolan. Det resonemang jag har försökt föra i interpellationen kan sammanfattas i frågeställningen: Vad kan samhället göra för att via en utbild-

Svar på interpellation ang. hjälpklassklientelets yrkesutbildning

ning, avpassad efter dessa ungdomars intellektuella förutsättningar, ge dem en hygglig chans att utföra en normal insats i arbetslivet och i produktionslivet?

För de flesta av oss som betraktar skolfrågorna från lekmannens utgångspunkt framstår måhända den här frågeställningen icke som ett problem av särdeles stora proportioner. Jag vill därför stryka under här i debatten, att vi här i landet redan i dag har över 20 000 ungdomar, som är hänvisade till att undervisas i hjälpklass i den obligatoriska folkskolan och på högstadiet i den nio-åriga försöksskolan. Det är, herr talman, en siffra som mycket snabbt kommer att springa i höjden allteftersom hjälpklassorganisationen bygges ut. Siffran 20 000 eller väl därutöver ger alltså i verkligheten bara en reducerad bild av den situation som vi hade varit i, om vi hade haft möjlighet att i landsortsdistrikten bygga ut hjälpklassorganisationen i full utsträckning. Det är väl i många fall bristen på utbildade hjälpklasslärare, lokalsvårigheter och skolskjutsproblem som utgjort hinder för en effektiv utbyggnad.

Om man nu försöker skaffa sig en lät vara bristfällig lekmanuppfattning av det allmänna läget på utbildningsfronten, måste man ganska snart ställas inför den reflexionen, att vi här står mitt uppe i en expansiv utveckling och utbyggnadsepok inom den reguljära yrkesutbildningen, alltså en yrkesutbildning som riktar sig till normalbegåvade ungdomar. Samtidigt håller vi på att bygga ut en så förnämlig särskoleundervisning som möjligt, en särskoleundervisning som riktar sig till de ungdomar, som är mera intellektuellt handikappade. Men mellan dessa två grupper, de normalbegåvade och särskoleklientelet, finns denna stora mellangrupp — hjälpklass eleverna — och för den gruppen — det vill jag faktiskt påstå — har föga eller ingenting hittills gjorts på yrkesutbildningsområdet.

Jag vill rikta uppmärksamheten på några fakta. För det första har helt naturligt denna grupp mycket svårt att hävda sig på den öppna arbetsmarknaden — det gäller självfallet inte minst i den nuvarande arbetsmarknadsituationen. För det andra har staten såvitt jag kan förstå genom sina verk hittills icke varit någon mönsterarbetsgivare visavi det här klientelet. För det tredje är dessa ungdomar handikappade i konkurrensen om elevplatserna vid yrkesutbildningsväsendet, och för det fjärde, delvis som en konklusion av detta, vill jag säga, att när hjälpklass eleven möter dessa attityder från sin omgivning — han är den förste som blir utkonkurrerad på den öppna arbetsmarknaden, han har svårt för att få anställning i statlig verksamhet och han anvisas ingen utbildningschans på yrkesområdet — är det väl ganska naturligt att vederbörande från sina intellektuella utgångspunkter får en defaitistisk inställning till arbete och samhällsmiljö och lätt kan bli ett offer för den mycket omdebatterade ungdomsbrottslighet, som nu är ett verkligt centralt bekymmer för alla ansvariga samhällsinstanser.

Får jag så, herr talman, fälla några allmänna reflexioner kring de gängse värderingarna av det klientel som vi här diskuterar.

Jag är för min del övertygad om att vi i mycket långa stycken här rör oss med förlegade normer och slentrian dels vad gäller den rent personliga värderingen av dessa människor, dels och framför allt i fråga om vår inställning till deras förmåga att i det praktiska yrkeslivet utföra en fullgod arbetsinsats. Det är nog ofta så, att dessa ungdomar är mer eller mindre intellektuellt hämmade *inför renodlade teoretiska uppgifter, men deras anlag är i stället välutvecklade i fråga om rent praktiskt handlag och arbetsförmåga*. Jag vet inte om kammarens ledamöter har observerat, att det just i dagarna har publi-

Svar på interpellation ang. hjälpklassklientele's yrkesutbildning

cerats en vetenskaplig avhandling, som ger stöd åt dessa lekmannasynpunkter. Det är industripsykologen vid Götaverken i Göteborg, Per-Gunnar Zackrisson, som i vinter har skrivit en licentiatavhandling som berör elevklientelet i hjälpklasserna. Avhandlingens kontenta är att hjälpklass elevernas förutsättningar att tillägna sig praktiska kunskaper är väsentligt större än man hittills har trott. Dr Zackrisson förordar därför för sin del, att deras undervisning i de högre klasserna läggs om.

I en kommentar till avhandlingen säger professor Elmgren vid Göteborgs universitet, att för de högre klasserna kan med fördel ordnas kvalificerad yrkesutbildning. Den slöjd som nu förekommer, säger professor Elmgren, bör ersättas med undervisning i verkstadsmiljö. Jag hoppas faktiskt och vill rikta en vädjan till skolberedningen att den, när den skall söka ge innehåll på lång sikt åt enhetsskolan, tar detta spörsmål under beaktande och söker inrikta enhetsskolans specialundervisning på detta område i enlighet med vetenskapligt styrkta nya linjer.

Jag vill gärna, herr talman, som en personlig åsikt framhålla, att vad vi behöver på det här området är en yrkesutbildning inom den reguljära yrkesutbildningens ram, anpassad efter de intellektuella och praktiska anlagsförutsättningar som kännetecknar detta hjälpklassklientel.

Får jag så ägna interpellationssvaret en mycket kort kommentar. Jag har redan sagt, att jag i princip är tillfreds med det positiva i svaret. Kanske en liten kritisk anmärkning kan tillåtas: jag tycker nog att statsrådet Edenman proportionsvis fäster väl stor vikt vid vad som i enhetsskolan åtgöres på det här området eftersom interpellationen gällde hur man skall kunna ordna en yrkesutbildning för detta klientel efter avslutad obligatorisk skola. Det hade självfallet från mina utgångspunkter varit mera glädjande om statsrådet här

velat ta upp en allmän debatt om hur en sådan utbildning borde läggas upp.

Sedan vill jag tillfoga, att det ju är helt naturligt att enhetsskolan försöker lägga upp sin undervisning för dessa elever liksom för alla andra så, att den ligger i linje med varje grupps intresseinriktning och förutsättningar. Det är ju enhetsskolans allmänna uppgift och den differentierade undervisningens mål och syfte.

Statsrådet Edenman säger, att det inte är bristande intresse hos överstyrelsen för yrkesutbildning som har gjort att man här har vilat på hanen och inte kunnat komma i gång med en penetrering av yrkesutbildningsfrågorna för just det här klientelet. Jag förstår den synpunkten, eftersom vi står mitt uppe i en hektisk utveckling, men jag måste stryka under att vi här rör oss med ett så känsligt klientel, att utbildningen på yrkesområdet för dem åtminstone borde gått parallellt med den reguljära utbyggnaden av yrkesutbildningen för normalbegåvade.

Jag noterar emellertid med tillfredsställelse det som kanske är mest väsentligt i statsrådets svar, nämligen att statsrådet utlovar att en snabbutredning skall tillsättas genom överstyrelsens försorg och i samarbete med intresserade myndigheter. Jag tror väl inte det är förmätet att tillägga, att den aktivitet, som skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning här har utvecklat de senaste månaderna, är i någon mån inspirerad av denna interpellation.

Sammanfattningsvis vill jag säga att vi i dag har 1 500 hjälpklasser med över 20 000 elever. Enligt de uppgifter jag fått räknar man emellertid med att dessa siffror redan 1966 skall ha stigit till 2 214 hjälpklasser och 30 000 å 35 000 elever. Detta visar storleksordningen rent siffermässigt sett av detta problem.

Siffrorna visar emellertid också en annan sak, som jag här gärna vill un-

Svar på interpellation ang. hjälpklasssklientelets yrkesutbildning

derstryka, nämligen att lärarutbildningen till dessa hjälpklasser befinner sig i ett mycket prekärt läge. Man räknar sålunda med att även om vi fördubblar denna lärarutbildning, så kan vi ändå inte till mer än hälften täcka det behov som kan förväntas uppstå under de närmaste åren. Vidare har en undersökning givit vid handen, att endast 50 procent av hjälpklasslärarna har genomgått någon form av specialutbildning, och att knappa 30 procent har genomgått hjälpklassutbildning i vanlig ordning. Jag tror därför att det skulle vara riktigt att inrätta ett specialpedagogiskt seminarium för att ta hand om denna lärarutbildning.

Vad sedan statens uppträdande beträffar vet jag mycket väl att det har skett en revidering av de statliga verkens tidigare inställning i så måtto att man strukit § 47 a i folkskolestadgan, vilket mjukar upp möjligheterna att vinna anställning för dessa elever. Jag ifrågasätter dock, om vi inte skulle kunna gå ett steg längre och säga, att det utifrån sociala utgångspunkter är en nödvändighet att vi bereder plats för detta klientel ute i produktionen. Om det därvid kan konstateras att dessa ungdomar där kan fylla en praktisk arbetsuppgift, så skall de även ha stöd i form av en statlig anställningspolitik som tar viss hänsyn till deras speciella situation. I det fallet är väl riksdagen och regeringen suveräna att inta den attityden, därest den är praktiskt och socialt motiverad.

Sedan vill jag bara, herr talman, tillägga ytterligare en synpunkt. Jag tror att detta problem har en socialpsykologisk aspekt, som hittills undervärderats. På den korta tid jag varit ledamot av denna kammare har jag haft förmånen att lyssna till två mycket stora debatter om ungdomsbrottsligheten. Jag har då fäst mig vid att man i de debatterna har fixerat sina ståndpunkts-taganden kring två huvudlinjer. För det första har det varit fråga om huruvida

samhällets reaktionssystem vis å vis brottet är riktigt utformad, och för det andra har debatten gällt vårdformerna och utbyggnaden av olika typer av ungdomsvårdsskolor. Jag skulle tro, att om man kan få fram en yrkesutbildning för detta klientel, så är denna utbildning en av de bästa profylaktiska åtgärder som finns, och den kommer att verka så, att de unga tidigt känner sig accepterade och omhändertagna i samhällets praktiska yrkesliv. De känner då att de är medborgare, likvärdiga med alla andra, och däri tror jag ligger ett mycket stort psykologiskt värde.

Herr talman! Jag ber att än en gång få tacka herr statsrådet för svaret och för löftet om en snabb utredning av dessa frågor.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Eftersom skoldebatten under senare år i så hög grad har kommit att präglas av omsorgen om att de teoretiskt väl begåvade ungdomarna skall tillvaratagas på effektivaste sätt för att säkra vårt lands framtida välfärd utveckling, finner jag det mycket tacknämligt att herr Antonsson här i sin principiellt hållna interpellation fäst uppmärksamheten på en annan grupp ungdomar, vars skol- och yrkesutbildningsproblem nog har kommit väl mycket i skymundan i den offentliga debatten. Jag vill inte säga att samhället avsiktligt har förbisett dessa ungdomars svårigheter, men graden av det speciella intresse som ägnats deras utbildningsfrågor har varit mycket ringa.

Senast under vårriksdagen i fjol väcktes en motion av fröken Elmén m. fl., i vilken pekades på olika möjligheter att lägga om utbildningen och skapa förbättrade arbetsmöjligheter för denna ungdom. Det något allmänt hållna utlåtandet rörande denna motion, som riksdagen sedan antog, tyder inte på att vi varit så medvetna om svårigheterna i detta hänseende som varit önskvärt, och därför är det värdefullt

Svar på interpellation ang. hjälpklassklientelet's yrkesutbildning

att denna interpellationsdebatt nu kommit till stånd.

Herr Antonsson har här pekat på problemets storleksordning. Även om det i dag bara är 2,5 procent av en årskull som undervisas på detta sätt, får man troligen vid fullt utbyggd nioårig skola räkna med att 6 à 7 procent av en årskull måste undervisas i denna särskilda ordning — och därmed är ju hela frågan en mycket stor organisatorisk angelägenhet.

Herr Antonsson tryckte huvudsakligen på vad som kan ske efter avslutad obligatorisk skola. Jag tror dock att det grundläggande är vad som sker just inom denna skolas ram samt att den undervisning, som hittills meddelats dessa ungdomar, i alltför hög grad har varit inriktad på något slags allmän sysselsättningsterapi i praktiska verkstäder och slöjdverkstäder. I stället borde vi ha varit måna om att bereda dessa elever, vilkas praktiska mognad ofta går före den intellektuella — som herr Antonsson påpekade — möjligheter till en typ av yrkesutbildning, som skall ta vid omedelbart efter skolpliktens slut.

Beträffande planlägningsarbetet konstaterar jag emellertid att denna fråga icke är försummad. Skolberedningen har uppdragit åt skolöverstyrelsen och hjälpklasskonsumenten att verkställa en särskild undersökning, som man räknar med skall starta i sommar. Mycket pekar också på att de två uppföljningsundersökningar som beredningen gör av två hela årskullar, nämligen de som slutade skolan 1954 och 1957 — man följer samtliga elever i dessa årskullar fram till dags dato och ser vad som har hänt dem efter avslutad skolgång — skall kunna kartlägga hur före detta hjälpklass elever klarat sin yrkesanpassning och yrkesutbildning. På de grunderna kan man sedan ge mera direkta rekommendationer åt överstyrelsen för yrkesutbildning och arbetsmarknadsstyrelsen. Jag skulle därför vilja rekommendera, att dessa båda verk i un-

dersökningsverksamheten framdeles och i det fortsatta utredningsarbete, som ecklesiastikministern här talat om, håller intim kontakt med skolberedningen, som i det stycket har gjort en hel del förberedelsearbete.

Eftersom herr Antonsson pekat på effektivitetssynpunkten bör det väl även framhållas att detta är en fråga, där lyckligtvis humanitetsprincipen och effektivitetsprincipen mycket väl kan förenas. På sakliga grunder förefaller denna typ av ungdomar komma bäst till sin rätt i en trygg, stabil och ganska rutinbetonad tillvaro.

Jag vet inte om det är ogrannlaga att nämna en liten upplevelse, som beredningen och dess ordförande hade i försöksdistriktet. Den lärare som tog emot statsrådet erbjöd sig att hålla en läsningslektion med eleverna, och detta skedde också på ett mycket trevligt sätt, med det enda undantaget att en av eleverna, som satt på sista bänken och skrev, vägrade att delta. När beredningens ordförande frågade honom, varför han inte ville läsa för gästerna, konstaterade han stillsamt: »Vi har skrivning i dag.»

Detta är alltså en typ av ungdomar, för vilken säkerheten och tryggheten i omgivningen och vissheten att det inte sker några överraskande ting betyder så mycket, att vi uppenbarligen har särskilda skyldigheter att se till, att de i framtiden verkligen får denna möjlighet till undervisning i en lugn och trygg miljö, i relativt små klassavdelningar och med en nära inriktning på praktiskt arbete, som omedelbart efter skoltidens slut kan övergå i en begränsad yrkesutbildning, inriktad på deras kommande yrkesverksamhet. Härvid kan man inte, som man gör för stora delar av ungdomen i övrigt, tänka på att de skall få en bred och allsidig utbildning. Syftet måste vara att ge dem trygghet i ett kommande arbete.

Mot den bakgrunden är det naturligtvis särskilt angeläget, att den lärar-

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti

utbildningsfråga, som herr Antonsson tryckte på, beaktas, och här måste nog samhället ta på sig en betydande skuldbörda. Vi har inte sett till att utbildningen av hjälpklasslärare för högstadiet skett i den takt som nu fordras, när en mängd distrikt snabbt vill övergå till nioårig skola.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet NETZEN, som yttrade:

Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har herr Nilsson i Göingegården frågat mig om jag avser

1) att i enlighet med de önskemål riksdagen uttryckt framlägga förslag om nya bestämmelser angående ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti samt

2) att i avbidan på sådana bestämmelser vidtaga åtgärder för att reglera de förluster, som på grund av import år 1956 av infekterade fodermedel uppstått för vissa lantmännens organisationer och vissa lantbrukare.

I anledning av interpellantens första fråga vill jag erinra om att veterinärstyrelsen erhållit i uppdrag att överse bestämmelserna om ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti. Jag anser mig därför inte böra ta ställning till frågan om ändringar i nu förefintliga ersättningsregler på området, innan veterinärstyrelsen redovisat sitt uppdrag.

Interpellantens andra fråga avser den import av köttmjöl och liknande animaliska fodermedel under år 1956 som orsakade en mjältbrandsepizooti, vilken

kunnat få mycket allvarliga följder för vårt land. Genom ingripanden av vederbörande myndigheter i form av överlåtelse- och utfodringsförbud kunde skadeverkningarna emellertid begränsas. I december 1956 trädde en kungörelse i kraft (SFS 1956: 609), varigenom förbjöds införsel av kreatursfoder av animaliskt avfall (utom valmjöl) utan tillstånd av veterinärstyrelsen. Vid beviljande av införseltillstånd äger veterinärstyrelsen vidare föreskriva de villkor för införseln, som styrelsen finner påkallade. Vakhållningen mot en upprepning av de av interpellanten anmärkta händelserna har därigenom skärpts.

Kungl. Maj:t har ej funnit skäl att på grund av omständigheterna vid nämnda import år 1956 vidtaga några extraordinära åtgärder för att ersätta importörerna de förluster dessa fick vidkännas i samband med epizootien. Vad beträffar de enskilda djurägare, som köpt infekterat foder, har deras ersättningsanspråk nu prövats av veterinärstyrelsen och — i vissa fall — av Kungl. Maj:t. Därvid har ersättningsbelopp fastställts i enlighet med gällande bestämmelser.

Herr talman! Med dessa ord anser jag mig ha besvarat herr Nilssons frågor.

Härpå anförde

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för svaret på min interpellation. Tyvärr nödgas jag emellertid säga att jag i svaret inte funnit något positivt intresse för den fråga jag här har dragit upp.

Redan 1952 hemställde riksdagen om en översyn av bestämmelserna om ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti, och veteri-

Svar på interpellation ang. bestämmelserna om ersättning för inkomstbortfall vid isolering på grund av epizooti

närstyrelsen fick året därpå i uppdrag att verkställa en utredning. Man kan därför säga att det är på tiden, att resultatet av utredningen nu snarast redovisas, detta inte minst med hänsyn till vad som har förekommit i samband med det här påtalade fallet. Huruvida ersättningsfrågor över huvud taget kommer med i utredningen och vad direktivet i det fallet innebar, känner jag inte till, men jag förutsätter att så blir fallet. Jag böjer mig givetvis för statsrådets hänvisning på denna min fråga till att en utredning skall komma.

Beträffande den andra frågan tycker jag emellertid att svaret är direkt otillfredsställande. Det enda jag får veta är att enskilda djurägares ersättningsanspråk har prövats av veterinärstyrelsen och i vissa fall av Kungl. Maj:t. Någon som helst redogörelse för i hur många fall ersättning utgått lämnas inte. Inte heller lämnas några uppgifter om efter vilka grunder Kungl. Maj:t medgivit ersättning och med hur stora belopp. Såvitt jag har mig bekant är det endast i ett par fall någon ersättning har utgått. I förhållande till de totala skadorna — det rör sig endast i det län jag är från om 35 å 40 fall — så är ju dessa ersättningar ytterst blygsamma. Man förstår de enskilda djurägare som frågar sig, varför några har fått ersättning och inte de själva. Varför skall de behandlas sämre än andra? Är inte lagen lika för alla?

Jag skulle därför vilja ställa en direkt fråga till statsrådet: Efter vilka grunder har Kungl. Maj:t gått, då en del ersättningsanspråk avvisats och en del godkänts? Det gäller ju dock samma slags skador.

Härmed vad överläggningen slutad.

§ 6

Herr talmannen meddelade, att bordläggningens plenum komme att anordnas måndagen den 4 maj kl. 16.00.

§ 7

Föredrogos var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner. Därvid hänvisades

till statsutskottet propositionen nr 145, angående vissa tjänster vid kommunikationsverken;

till jordbruksutskottet propositionen nr 148, angående statligt stöd till jordbrukets rationalisering, m. m.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 151, angående vissa pensionsfrågor för statsanställda m. fl., och

nr 152, angående statstjänstemännens löner under år 1959 m. m.; samt

till bevillningsutskottet propositionen nr 153, med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.

§ 8

Föredrogos var efter annan och hänvisades till behandling av lagutskott de å kammarens bord liggande motionerna nr 576 och 577.

§ 9

Föredrogos, men bordlades åter utrikesutskottets utlåtanden nr 2—4, konstitutionsutskottets memorial nr 17, statsutskottets utlåtanden och memorial nr 10 och 67—71, bevillningsutskottets betänkanden nr 28, 31, 33, 34 och 38, bankoutskottets utlåtanden nr 22, 24 och 25, andra lagutskottets utlåtanden nr 15, 16, 20, 22 och 23, jordbruksutskottets utlåtanden nr 22 och 25 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 21—23.

§ 10

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag hemställer att konstitutionsutskottets memorial nr 17 måtte uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölles.

§ 11

Till bordläggning anmäldes

statsutskottets utlåtanden:

nr 72, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslagsbehovet för budgetåret 1959/60 till sjöbefälsskolorna m. m.,

nr 73, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal om fortsatt drift av Svenska träforskningsinstitutet m. m.,

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade riktlinjer för den statliga exportkreditgarantiverksamheten m. m. jämte i ämnet väckta motioner,

nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt båttrafiken i Stockholms skärgård,

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare ersättningar till förutvarande ombordanställda m. fl. å motorfartyget Ningpo jämte i ämnet väckt motion,

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en lärarhögskola i södra Sverige jämte i ämnet väckta motioner,

nr 78, i anledning av väckta motioner angående uppräknig av den under Inkomster av statens kapitalfonder upptagna inkomstiteln Statens bosättningslånefond,

nr 79, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av vissa kronan tillhöriga fastigheter inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde,

nr 80, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående införlivande med statens järnvägar av Stockholm-Roslagens järnvägar, och

nr 81, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förlängning av det skandinaviska luftfartssamarbetet inom SAS m. m.;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilda investeringsfonder för förlorade inventarier och lagertillgång-

ar, m. m. jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 53 § och punkt 10 av anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

bankoutskottets utlåtanden:

nr 23, i anledning av väckta motioner angående utredning av näringslivets betingelser i Bohuslän, m. m.,

nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 3 § förordningen den 4 mars 1955 (nr 110) om Sveriges allmänna hypoteksbank och om landshypoteksföreningar, m. m.,

nr 27, i anledning av väckta motioner om sådana riktlinjer för finans- och kreditpolitiken att småföretagsamhetens intressen tillgodoses, och

nr 28, i anledning av väckta motioner angående utredning om näringslivets lokalisering; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 24, i anledning av väckta motioner om utredning i syfte att skydda Djurgårdens mark från exploatering.

§ 12

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 8, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1959/60 under åttonde huvudtiteln, avseende anlagen inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner m. m.

§ 13

Tillkännagavs, att till herr talmannen under sammanträdet avlämnats följande motioner:

nr 578, av herr *Bohman m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 129, med förslag till lag om ändring i valutalagen den 22 juni 1939 (nr 350)

så ock om fortsatt giltighet av samma lag, m. m., och

nr 579, av herrar *Johansson* i Stockholm och *Hagberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 135, med förslag till förordning med särskilda bestämmelser om biografföreställningar m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 14

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 16.51.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 29 april

Kl. 10.00

§ 1

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och remitterades därvid

till bankoutskottet motionen nr 578; och

till behandling av lagutskott motionen nr 579.

§ 2

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 72—81, bevillningsutskottets betänkanden nr 37 och 44, bankoutskottets utlåtanden nr 23 och 26—28 samt allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 24.

§ 3

Granskning av statsrådsprotokollen

Föredrogs konstitutionsutskottets memorial nr 17, angående granskning av de i statsrådet förda protokoll.

Utskottets i *avdelning A* gjorda anmälan, att utskottet ej funnit anledning att mot någon ledamot av statsrådet tilllämpa § 106 regeringsformen, lades till handlingarna.

Utskottets i *avdelning B* gjorda anmälan, att granskningen ej givit utskottet anledning att framställa någon anmärkning jämlikt § 107 regeringsformen mot ledamot av statsrådet, föredrogs; och anförde därvid:

Herr PETTERSSON i Norregård (cp):

Herr talman! Jag skulle helt kort kunna yrka, att konstitutionsutskottets memorial angående granskning av de i statsrådet förda protokoll lades till handlingarna. Men jag vill påpeka att detta memorial i någon mån avviker från föregående års. I vissa av de många frågor vi haft att granska har det uppstått delade meningar, och reservationer har avgivits av en minoritet inom utskottet. För att göra memorialet mera lättillgängligt för kammarens ledamöter har vi i år kommit överens om att majoriteten skulle i memorialet avge en motivering för sitt avslag på reservationsyrkandena. Förutom att större klarhet skapas härigenom kan diskussionerna måhända förkortas. Jag vill för min del å utskottets vägnar hänvisa till dessa motiveringar och hemställa, att memorialet i samtliga punkter — A, B och C — lägges till handlingarna.

Granskning av statsrådsprotokollen

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! I likhet med utskottets ärade vice ordförande vill jag först säga några ord om dechargememoriet nya uppställning. Detta att majoriteten nu redovisar sina skäl för att avslå under överläggningen framställda anmärkningsyrkanden måste ur många synpunkter vara en fördel. Det bör kunna bidra till att göra debatterna redigare och möjligen även något kortare. Förfarandet är ju inte någon nyhet när det gäller anmärkningsanledningar, och då jag, herr talman, för min del skall uppehålla mig vid punkten B och den av herr Hjalmarson framförda anmärkningsanledningen vill jag säga, att det är klart att utskottet härvidlag i allt väsentligt följt tidigare praxis.

Tydligen följer också statsråden en kanske något vacklande tidigare praxis genom att inte infinna sig vid diskussionen av reservationsvis framställda anmärkningar. Den nuvarande statsministern antydde ju en gång i tiden, att det därvidlag skulle bli en ändring, men uppenbarligen har denna hans inställning inte varit bestående, och regeringen tycks anse att den över huvud taget inte behöver bry sig om de anmärkningar som framförs reservationsvis — statsrådsbanken står tom.

Vad jag alltså skall uppehålla mig vid är den anmärkningsanledning som anförts av herr Hjalmarson och som utskottsmajoriteten avvisat. Den gäller det förhållandet att i statsverkspropositionen i år frågan om täckning av vissa medelsbehov lämnats öppen. I § 59 regeringsformen står: »I sammanhang med uppvisandet av statsverkets tillstånd och behov låte Konungen för riksdagen framställa förslag rörande sättet att genom beivringar fylla vad staten kan utöver de ordinarie inkomsterna erfordra.» Statsrådet Sträng har i detta fall tillstyrkt att Kungl. Maj:t skulle underlåta att på sådant vis underrätta riksdagen om sättet att genom beiv-

ningar fylla vad staten kan utöver de ordinarie inkomsterna erfordra.

Detta förfarande kan enligt anmärkarens och även enligt min uppfattning kritiseras både i form och i sak. Det är ett förfarande som inte överensstämmer med grundlagens ordalydelse, men det är också ett förfarande som ur saklig synpunkt är otillfredsställande. Jag vill understryka att den granskning som konstitutionsutskottet har att utföra gäller icke endast det formella utan även det sakliga. Den paragraf som härvidlag åberopas är ju § 107 regeringsformen. Där står: »Skulle konstitutionsutskottet anmärka, att statsrådets ledamöter samfällt, eller en eller flere av dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta, eller att någon föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt förtroendeämbete utövat, äge då utskottet att sådant tillkännagiva för riksdagen, — — —.»

Det är uppenbart att denna paragraf inte bara avser överträdelser av formerna utan också sådant som utskottet kan finna vara sakligt oriktigt. Men man kan som sagt också åberopa § 107 när det gäller formella ting. Det finns nämligen en hänvisning dit i § 6 ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter som säger, att i den mån inte ansvarighetslagen innehåller några särskilda bestämmelser, så kan man i stället tillämpa § 107 regeringsformen. Det finns sålunda möjlighet och anledning att i detta sammanhang diskutera statsrådets förfarande ur både formell och saklig synpunkt. Jag skall uppehålla mig vid de bägge aspekterna i tur och ordning och börjar med den mera formella aspekten.

I § 59 regeringsformen, som jag nyss läste in i protokollet, står det alltså: »I sammanhang med uppvisandet av statsverkets tillstånd och behov låte Konungen för riksdagen framställa förslag rörande sättet att genom beivringar fylla vad staten kan utöver de ordinarie inkomsterna erfordra.» Stats-

Granskning av statsrådsprotokollen

rådet Sträng säger emellertid i årets statsverksproposition: »Såsom jag redan i det föregående uttalat, får ett slutligt ställningstagande till den ekonomiska politiken anstå till i vår, då en säkrare bedömning kan göras...» Jag vill emellertid redan nu förutskicka, att enligt min uppfattning en inkomstförstärkning av $\frac{1}{2}$ till 1 miljard sannolikt kommer att visa sig ofrånkomlig. När statsrådet sedan diskuterar de olika alternativen för att täcka medelsbehoven säger han: »Jag är icke beredd att för dagen ta definitiv ställning till något av dessa alternativ. Slutlig ståndpunkt får tas i samband med de förnyade överväganden om den ekonomiska politiken som jag förutsatt skola äga rum längre fram under riksdagen.» Att detta innebär en avvikelse från föreskriften i § 59 regeringsformen är såvitt jag förstår mycket svårt att förneka. När det gäller inbörden av denna paragraf bör man kanske också hålla i minnet den paragraf i kommunallagen, som är återopad i anmärkningsanledningen och som föreskriver att i kommunerna varje beslut om utgifter skall kompletteras genom en föreskrift om var pengarna skall tas. Även om bestämmelsen i vår främsta grundlag har en annan karaktär än i kommunallagen, är det givet att samma grundsats ingår i båda. När man bestämmer om att ge ut pengar, måste man också bestämma var pengarna skall tas.

Nu gör utskottsmajoriteten gällande att man kanske inte behöver ta så förfärligt hårt på denna bestämmelse, därför att det har skett en viss avvikelse. Utskottet är enigt om att i detta sammanhang återopa § 54 riksdagsordningen, fastän det kanske råder en viss oenighet om vad paragrafen innebär. § 54 riksdagsordningen talar bl. a. om den s. k. kompletteringspropositionen och säger, att den får avlämnas mot slutet av riksdagen. Men det finns ingenting som tyder på, att man, när denna bestämmelse kom till, uppfattade detta som någon förändring i jämförelse med

den grundläggande föreskriften i § 59 regeringsformen. Tvärtom tyder allt på att man, vid den ändring som då gjordes i riksdagsordningen, ansåg att den kunde ske inom ramen för regeringsformens föreskrift. Det hade annars varit precis lika enkelt att samtidigt ändra även regeringsformen. I och för sig har regeringsformen högre giltighet än riksdagsordningen, men det är precis lika lätt att ändra den ena som den andra. Riksdagen har i allmänhet inte varit särskilt ängslig när det gällt att gå in på ändringar av regeringsformen.

Det brukar ibland sägas att den omständigheten, att budgeten stundom underbalanseras, innebär att föreskriften i § 59 regeringsformen redan frångåtts. Detta beror emellertid på hur man läser nämnda paragraf. Läser man den efter ordalydelsen — vilket man skall göra — står det att »låte Konungen för riksdagen framställa förslag rörande sättet att genom beviljningar fylla vad staten kan utöver de ordinarie inkomsterna erfordra». Däri ligger givetvis en möjlighet att bedöma, om staten verkligen *erfordrar* någon täckning för den skillnad som föreligger mellan ordinarie inkomster och utgifter. Också på denna punkt måste vi komma ihåg, att den praxis beträffande flerårsbalansering och tidvis underbalansering som har förekommit, har allvarligt prövats av riksdagen, utan att den av detta skäl har sagt att § 59 regeringsformen skulle behöva ändras.

Jag skall gärna erkänna att det bland vetenskapsmännen föreligger delade meningar på denna punkt. En del vetenskapliga författare gör gällande att till och med en underbalansering skulle innebära en avvikelse från § 59 regeringsformen. Men enligt mitt sätt att se finns det ingen anledning att göra en alltför hårdragen tolkning, som dessutom inte har grund i ordalydelsen och gör bestämmelserna mera opraktiska, eller att bedöma praxis såsom mera olaglig, än vad som är nödvändigt.

Granskning av statsrådsprotokollen

Utskottsmajoriteten har emellertid i detta sammanhang aktualiserat hela frågan om grundlagarnas karaktär bl. a. genom återopande av budgeträttskommitténs betänkande av år 1954, där det talas om att grundlagarnas tillämpning i viss utsträckning har avvikit ifrån ordalydelsen.

Det finns nu vissa meningsmotsättningar om hur sträng man skall vara i dylika sammanhang, men så mycket är klart, att man i varje fall måste vara försiktig när det gäller att frångå grundlagens ordalydelse. Visserligen har vi i många fall slagit in på en praxis i strid mot grundlagen, men det har skett långsamt och försiktigt. Man kan säga att man ändrat praxis med samma omsorg och grundlighet som krävs för att ändra grundlagen. En från grundlagen avvikande praxis måste därför, såvitt jag förstår, tolkas med stor försiktighet.

Hur ligger det nu till i detta fall? Budgeträttskommittén talar i sitt av utskottet citerade utlåtande om att det händer att grundlagsbud upprätthålles, som förlorat all praktisk betydelse. Är detta ett grundlagsbud som förlorat all praktisk betydelse? Då vi söker ett svar på den frågan, finner vi det glädjande nog i utskottsmajoritetens egen formulering, där det heter, att den tanke, som ligger bakom stadgandet att riksdagen skall få en så långt möjligt samlad överblick över rikets finanser, i allt väsentligt fortfarande är bärande. Om man anser att den bakomliggande tanken i allt väsentligt fortfarande är bärande, kan man givetvis inte säga, att detta är ett grundlagsbud, som förlorat all praktisk betydelse. Det är, såvitt jag förstår, en klar brist på logik i majoritetens bedömning av denna fråga. Antingen skall man säga, att paragrafen över huvud taget inte har någon betydelse, att den är vad som i teorien kallas för obsolet, eller också skall man säga att paragrafen skall iakttas. Utskottsutlåtandet innebär, att man på något sätt viftar bort bestämmelsen. Det kanske

kan tolkas ungefär på det sättet, att man säger att paragrafen fortfarande är bärande och skall tillämpas, men den behöver inte tillämpas av den nuvarande regeringen, därför att denna regering är befriad från att tillämpa grundlagen, även om grundlagens bestämmelser i övrigt skulle kunna vara bärande.

Jag blev av en vän i denna kammare tillhörande ett annat parti påmind om en sak som skrevs för något över 100 år sedan av en riksdagsman från Linköping, när han befann sig i riksdagen. Han skrev brev till hemorten. Dessa publicerades i en tidning. De gällde frågor om vad som hände i riksdagen. Han berättar följande om en kväll då han hade gått och lagt sig:

»... I stället för att sova, roade jag mig med att läsa grundlagen, och om morgonen, när jag äntligen insomnat, drömde jag om den.

Jag tyckte, att grundlagen, förvandlad till människa i lillepyttformat, låg på sina knän med sammanknäppta händer och bad: Gud, som haver barnen kär, se till mig, som liten är! men en röst dundrade ur skyn och svarade: Nej, det må hin göra! Näst moralen och logiken skall ingen under hela riksdagen bliva så illa medfaren som du, din byting!» Författaren ansåg antagligen att denna röst ur skyn verkligen kom ovanifrån. Efter vad som på senare tid inträffat frågar jag mig, om möjligen någon av herr Strängs förfäder hade förmågan att låta som om hans röst kom ovanifrån. Den egenskapen har i så fall i viss mån kommit att gå i arv.

Om man nu också säger, att man kan hantera grundlagen hur som helst, ty näst moralen och logiken är det ingenting som man kan misshandla så mycket som grundlagen, så frågar man sig, hur det hela ligger till ur saklig synpunkt. Riksdagen skall ju fatta beslut i alla frågor som gäller statens inkomster och utgifter. Dessa frågor får inte ses isolerat, de utgör ett helt. Riksdagen måste helt enkelt pröva och bedöma

Granskning av statsrådsprotokollen

statens finanser som helhet. Men när riksdagen skall göra det, är naturligtvis statsverkspropositionen det viktigaste underlaget. Förslag om utgifter och förslag om inkomster står i ett oupplösligt sammanhang. Vi behöver bara se i själva statsverkspropositionen, hur ofta man där återoppar rådande statsfinansiella läge som skäl mot anslagshöjningar eller nya anslag. På samma sätt är det när riksdagen tar ställning till motioner. Mycket ofta säger man att motionens syfte i och för sig kan vara nog så beaktansvärt, men i nuvarande statsfinansiella läge kan man inte besluta i enlighet därmed. För riksdagsmän är det genomgående mycket roligare att besluta om utgifter än att besluta om skatter. Det är alltid tilltalande att besluta om nya utgifter, men att täcka dem med inkomster är inte lika behagligt. Hur det är med enskilda personer i det sammanhanget kan vi lämna därhän.

Vi har från oppositionen och särskilt från det parti jag tillhör energiskt velat göra gällande, att en bättre avvägning mellan statens inkomster och utgifter endast kan ske genom minskning av utgifterna. Men hur skall man kunna bedöma den frågan, om man inte vet vilka inkomster som erfordras, om man inte har klart för sig, hur regeringen bedömer det statsfinansiella läget? Som motivering till regeringens förfarande åberopas i statsverkspropositionen och även på annat håll det samhällsekonomiska läget. Man säger att det är så oklart och förvirrat, att man inte kan ta ställning till inkomstproblemen. Ja, nog är läget förvirrande, och det blir inte mindre förvirrande i belysning av vad som skett efter det att statsverkspropositionen avlämnats. I den finare teorien har man ju fått lära sig, att i dåliga konjunkturen skall man inte ha så hård beskattning utan i stället låna. Om konjunkturen förbättras, skall man däremot akta sig för att låta staten låna för mycket pengar. I januari, då

konjunkturen kanske var en aning svag, var man inställd på att gå skattevägen. Nu när konjunkturen har förbättrats, har man bestämt sig för lånevägen.

Jag vet inte vad som ligger i majoritetens formulering att besluten skall bygga på en aktuell och säker framtidsbedömning. Men det förefaller inte som om regeringens framtidsbedömning i detta fall varit vare sig aktuell eller särskilt säker.

I diskussionen talar man också ibland om läget på arbetsmarknaden. Man säger att det skulle vara farligt att lägga fram förslag om exempelvis nya beskattningar eller minskning av utgående socialbidrag därför att det skulle påverka arbetsavtalen och leda till krav på lönehöjningar. Nu är läget sådant att avgörande skall träffas mitt under avtalsförhandlingarna vid detta årsskifte. Uppenbarligen är nyssnämnda resonemang inte heller någonting som regeringen håller fast vid.

Är för övrigt inte den osäkerhet man talar om beträffande arbetsmarknaden och det samhällsekonomiska läget någonting lika viktigt för utgiftsbesluten som för inkomstbesluten? Om man skall vänta till dess man har en aktuell och säker framtidsbedömning, är jag rädd att vi lika gärna kan stanna hemma, ty då kan vi inte besluta om någonting. Man måste alltid ta vissa risker och försöka bestämma sig, trots möjligheten att man kan göra fel.

Den avvikelse från grundlagens formulering som har förekommit i detta fall är alltså såvitt jag förstår inte motiverad i sak. Regeringens förfarande kan inte godtas, om man utgår från riksdagens grundlagsbestämmande inflytande över statens ekonomi. Det kan inte godkännas om man tar hänsyn till riksdagens ansvar för svenska folkets pengar, ett ansvar som vi allesammans har inför folkmeningen. Dessutom berövar detta förfarande oppositionen de möjligheter att framställa klara alterna-

Granskning av statsrådsprotokollen

tiv, som man skulle kunna ha rätt att begära.

Herr talman! Jag vill bara nämna ytterligare en sak. Man kan naturligtvis diskutera huruvida denna anmärkning har rätt adress. Är det herr Sträng som har det moraliska ansvaret för den situation i vilken vi har kommit? Eller är förklaringen till situationen helt enkelt den, att sedan makten över statens finanser först har flyttats över från riksdagshuset till kanslihuset, har den numera flyttats från kanslihuset till ett annat hus, som ligger vid Norra Bantorget? Är det i själva verket så att det utomparlamentariska inflytandet från rådgivare utan konstitutionellt ansvar har varit bestämmande för regeringens ståndpunktstagande i denna fråga? Herr talman! Det är omöjligt för mig att veta. Jag vill inte alls påstå att så är förhållandet. Det är tänkbart, men det är också möjligt att det inte är så. Men för oss i riksdagen är det inte möjligt att göra någonting åt den saken. Existensen av utomparlamentariskt inflytande från inkonstitutionella rådgivare är någonting som vi kan beklaga men som vi inte kan göra någonting åt. Inför oss här i riksdagen måste det alltid vara den föredragande departementschefen som har ansvaret, även om han tar råd från andra håll. Det är också på denna grund, herr talman, som jag för min del inom utskottet har yrkat anmärkning mot statsrådet Sträng för hans förfarande.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Jag befinner mig efter nära 20 års ledamotskap av konstitutionsutskottet i den en smula ironiska situationen att här uppträda som utskottets talesman på en punkt där det inte är fråga om en majoritetsanmärkning. Jag säger detta inledningsvis för att förebygga en del missförstånd om min allmänna inställning till dechargefrågor över huvud taget. Decharge be-

tyder väl ungefär att bevilja ansvarsfrihet. Det är alldeles klart att om konstitutionsutskottet, som ju beslutar i dechargefrågor, fattar ett beslut i ena eller andra riktningen, antingen ett beslut för en anmärkning eller en presentation av reservationsvis framförda anmärkningar, så täcker ju inte denna skrivning på något sätt uppfattningen hos oppositionen om regeringens åtgärder under granskningsåret, ett granskningsår som är halverat, såsom kammarens ledamöter torde erinra sig.

Det finns utan tvivel mot regeringen i dess helhet och mot de enskilda statsråden en hel del anmärkningar att rikta, som inte kan bli föremål för konstitutionsutskottets handläggning. I konstitutionsutskottet är det ju övervägande de formella synpunkterna som måste göra sig gällande, och med den långvariga erfarenhet den nuvarande regeringen har och med den expertis den har till sitt förfogande är det givetvis mera undantagsvis — man kanske kan säga av en olyckshändelse — den gör sig skyldig till sådant som kan bli föremål för bedömande, då framför allt enligt § 107 regeringsformen. § 106 saknar ju egentligen numera aktualitet.

Innan jag kommer in på den fråga, som nu skall debatteras, vill jag ansluta mig till vad de båda föregående ärade talarna, utskottets vice ordförande och herr Heckscher, sade då de här presenterade den nya uppställningen av dechargematerialet, som kammarens ledamöter helt säkert har observerat.

Det är alldeles riktigt som herr Heckscher säger, att det har varit en skiftande praxis, men jag vågar ändå påstå, att det mera undantagsvis har förhållit sig på det sättet att utskottsmajoriteten har motiverat ett ställningstagande till ett gjort anmärkningsyrkande eller — vilket är vanligare — en anmärkningsanledning. Sista gången jag kan erinra mig var år 1951, då herr Lundquist i Rotebro anförde anmärkningsanledning mot utrikesministern för utnämningen

Granskning av statsrådsprotokollen

av herr Arne Lundberg till kabinettsekreterare. Utskottet ansåg frågan vara av sådan vikt att det ville motivera varför det inte hade tagit upp detta som en anmärkning.

Praxis har alltså varit skiftande — det är riktigt — men jag tror, att den uppställning som utskottet i år har presenterat — det räknar vi med inom utskottet — skall bli normgivande för framtiden. Det är en alldeles riktig anordning. Vilken regering vi än har — och den nuvarande kommer väl inte att räknas till de eviga följeslagarna; kanhända vi har en annan nästa år — och om vi får andra problemställningar, andra majoritetsförhållanden inom utskottet och en annan inställning till konstitutionsutskottets granskning kan det vara bra att ha fastslaget, att det är majoritetens skyldighet att redovisa varför den inte är med på en anmärkning. I det fallet är jag helt överens med de föregående ärade talarna.

Om man frågar efter orsaken till att utskottet i år har beslutat att engagera sig för en ny ordning på detta område vill jag säga: »Äras den som äras bör». Det är högerns partiledare, herr Hjalmarson, som ligger bakom. Jag skall inte redovisa inför kammaren alla de överväganden som har ägt rum inom och utom utskottet sedan partiledaren herr Hjalmarson någon gång i vintras framställde sin anmärkningsanledning. Alltnog, slutsatsen ser vi här, resultatet av åtskillig tankemöda och åtskilliga överläggningar mellan enskilda utskottsledamöter. Det är alltså en direkt följd av herr Hjalmarsons aktion i början av denna riksdag.

Jag skall efter detta gå över till herr Heckschers anmärkning; numera är det nämligen inte herr Hjalmarsons anmärkning utan herr Heckschers. Det är herr Heckscher såsom ledamot i utskottet, som inom detta närmare har motiverat varför han har intagit sin ståndpunkt. Herr Heckscher är ju företrädare för en — förefaller det mig —

mycket fascinerande vetenskap: statskunskap. Jag är inte alldeles på det klara med vad det är, men det är väl någon sorts modern historia. Han undervisar unga människor om det pågående skedet, och eftersom han är en aktiv och mycket framträdande politiker blir hans elever också i tillfälle att följa hans bana, göra sina reflexioner över hans åtgärder och kanske så småningom skriva uppsatser och avhandlingar om vad deras lärare haft för sig. Men statskunskapen är nog inte tillräcklig — som den har utformats i vårt land — för bedömande av grundlagsfrågor.

Jag är alldeles övertygad om, herr talman, att det konstitutionella vetandet när det gäller tolkningen av grundlagsparagraferna måste förmålas med en rättslig och rättshistorisk bildning, d. v. s. en juridisk sakkunskap. Även de statsrättslära — som vi kallar dem — har som vi vet rätt stora svårigheter att tyda våra grundlagar, av vilka ju en hel del är ganska ålderdomliga och inte kan tolkas direkt efter bokstaven. Jag har inom konstitutionsutskottet påpekat, att exempelvis 4 § regeringsformen, som inledes med orden »Konungen äger allena att styra riket», inte kan uppfattas ordagrant, även om vi vet att fortsättningen är »i överensstämmelse med vad denna regeringsform föreskriver». I 7 § regeringsformen talas det om att Konungen — d. v. s. Hans Majestät Konungen; inte Kungl. Maj:t — äger ensam att besluta. Detta är inte i överensstämmelse med den parlamentariska praxis, som har utbildat sig i vårt land och som — om jag inte är fel underrättad — kommer att lagfästas av den pågående författningsutredningen.

De ålderdomliga formuleringarna — som många gånger är utomordentligt väl skrivna; jag tänker t. ex. på den klassiska 16 § regeringsformen, som fortfarande är föredömlig när det gäller språkbehandlingen och måste anses stå som ett mönster även för modern lagskrivning — gör att tolkningen av grundla-

Granskning av statsrådsprotokollen

garna blir en vanskelig historia. Den har också uppenbarligen varit ganska besvärlig först för herr Hjalmarson och sedan för herr Heckscher. Jag erinrar kammaren om att i herr Hjalmarsons anmärkningsanledning, som finns redovisad här, åberopar han regeringsformen § 107 och ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter § 6. Om man över huvud taget skulle tolka detta som det bör tolkas skulle den arme och — jag förstår det så väl — frånvarande herr Sträng ha släpats inför riks rätt och där kanhända blivit frikänd i brist på bevis.

Emellertid har herr Heckscher, som är ledamot av utskottet, inte tagit upp detta anmärkningsyrkande utan nöjt sig med att enbart åberopa 107 § regeringsformen. Herr Heckscher är utan tvivel i sin fulla rätt att göra detta. Jag måste säga att jag inte har någonting att invända, då han framhåller att man inte bör vara så formell att man tolkar 107 § precis efter bokstaven. Där har vi nog litet var tagit oss friheter. Vi har sett det på det sättet att då man framställt ett anmärkningsyrkande, har inte detta rört den formella tolkningen, utan lämpligheten av den ena eller andra regelsåtgärden.

Jag skulle vilja försöka att på vanlig svenska — på ett språk som kanske både högerpartiets söndagsbarn och vardagsmänniskor förstår — redogöra för den aktion det här gäller. Under vissa trumpetstötar släppte herr Hjalmarson upp en mycket vacker ballong under den grå vinterhimlen. Så småningom gick det med den som det brukar göra med ballonger: den började sjunka. Huruvida det skedde genom åverkan utifrån eller på grund av det atmosfäriska trycket, skall jag låta vara osagt. Ballongen dalade emellertid ganska snabbt ned, och så fångades den upp av herr Heckscher, som inom konstitutionsutskottet mycket skickligt och talangfullt blåste upp den igen. Men någon riktig förmåga att stiga upp till stratosfären eller ens till närmare be-

lägna luftskikt fick inte ballongen. Om kammarens ärade ledamöter jämför vad utskottet i sin motivering skrivit med vad som anförts av de tre reservanterna, herrar Sveningsson, Braconier och Heckscher, skall man finna att skillnaden inte är så stor som man skulle ha anledning förmoda med tanke på att högerens partiledare — understödd av den press som praktiskt taget alltid är honom så tillgiven — gjorde ett mycket stort nummer av saken.

Vad beträffar fullständigandet av det citat, som utskottet anför, vilket reservanterna har kommit med, så förefaller åtminstone mig innehållet däri gå en smula vid sidan av ämnet, fränsett att formuleringarna är så pass grumliga att jag inte är övertygad om att alla människor, som inte är vana vid den här speciella formen av betänkandesvenska, riktigt förstår innebörden. Jag kan över huvud taget inte finna att denna del av de budgeträttssakkunnigas yttrande hör till ämnet. Det förhåller sig således inte alls på det sättet, att utskottsmajoriteten har velat undanhålla riksdagens ledamöter någonting av väsentlig betydelse.

Skillnaden mellan vad utskottet har skrivit på denna punkt, som man skulle kunna kalla utskottets egentliga kläm, och reservanternas kläm ter sig inte heller alltför påfallande, åtminstone inte sådan den kommit till uttryck i det föreliggande memorialet. Reservanterna har tagit upp en hel del resonemang, där man i stort sett har samma uppfattning som utskottsmajoriteten. Det rör sig om nyansskillnader, låt vara rätt väsentliga.

Jag skall så gå över till frågan om statsrådets eventuella ansvarighet i denna sak. I likhet med herr Heckscher beklagar jag att finansministern inte är i tillfälle att här närvara. Jag kan omöjligen tolka hans frånvaro såsom ett uttryck för rädsla från hans sida, ty jag har i livligt minne att finansministern uppträdde mycket frejdigt, då det en

Granskning av statsrådsprotokollen

gång tidigare gällde en minoritetsanmärkning — det var jag som var anmärkningsframställaren. Anmärkningen avsåg försäljning och inköp av s.k. svartplåt, och vi hade här en mycket animerad debatt om saken. Jag tycker nog att det hade varit klädsamt, om finansministern även varit närvarande vid detta, såsom det förefaller mig viktiga tillfälle, då vi väl åtminstone får en antydning till en statsfinansiell debatt.

Jag måste dock säga att jag har en viss förståelse för finansministerns uraktlåtenhet att till statsrådsprotokollet göra en diktamen som klart och entydigt ger vid handen hur han tänker sig att något halvår senare täcka utgifterna. Genom vad finansministern senare i olika sammanhang yttrat har vi ju fått veta att den tanke, som föresvävat honom och regeringen, är införandet av en ny form av indirekt beskattning, en omsättningsskatt. Indirekt beskattning är något som den svenska vänstern på den tid den gick tillsammans och utgjorde en viss enhet — här fritar jag naturligtvis helt herr Hjalmarson och herr Heckscher från sammanhanget — var mycket bestämd motståndare till. Inom folkpartiet är vi också alldeles på det klara med att detta inte är lösningen på våra problem.

Det var ganska naturligt att finansministern inte direkt, i samband med avtalsförhandlingarna vid årsskiftet 1958/59, kunde säga att han skulle införa en omsättningsskatt. Det hade ju omedelbart fått återverkningar på dessa förhandlingar. Enligt min uppfattning måste det också ha fått återverkningar på vår samhällsekonomi i stort. När man genomför sådana saker som punktskatter, som vi gjort några gånger, har det i regel varit en snabbhandling av en proposition för att undvika sådana här ur statsfinansiell synpunkt obehagliga reaktioner från allmänhetens och från arbetsmarknadsorganisationernas sida. Jag hoppas att detta extremt ovanliga läge inte skall behöva återkomma

— något som man dock inte kan vara säker på, även om man iakttar försiktighet. Om man alltså läser vad de 17 inom utskottet skrivit är det ju i alla fall en varning — om ock beslöjad — till kommande finansministrar att iaktta sedvanliga regler när det gäller presentationen av budgeten.

Detta är intet absolut undantagsfall, herr Heckscher. Det har förekommit tidigare — låt vara i en annan ekonomisk situation, då herr Sköld var finansminister. Alldeles ny är saken således inte. Då vi återigen kommer in på grundlagstolkning har utskottsmajoriteten klart och tydligt hänvisat till en paragraf i riksdagsordningen, den andra i ordningen av våra grundlagar, vilken antogs så sent som för tio år sedan. Där medges Kungl. Maj:t en praktiskt taget obegränsad rätt att under pågående riksdag uppskjuta framläggandet av kompletteringspropositioner. Det är en omdömesfråga hur länge Kungl. Maj:t skall vänta. De 70 dagarna är redan förlidna. Kungl. Maj:t har tydligen bedömt det på så sätt att det skulle lända riket till allvarligt men att framlägga förslag efter de 70 dagarna. Ännu har vi inte sett propositionen. Detta är emellertid Kungl. Maj:ts egen sak. Riksdagen har knappast någon möjlighet att göra några invändningar mot de bedömanden, som enbart skall försiggå i finansdepartement och statsrådsberedning.

Herr talman! Även med en nyanseering som är min egen tror jag, att jag har givit uttryck för den mening som de 17 inom konstitutionsutskottet har haft, när de velat redovisa det här anmärkningsyrkandet. Utskottet fattar ju beslut. Det gör en anmälan. Kammarens ledamöter kan inte göra annat än lyssna till debatten, eventuellt delta i den. Jag har därför inget annat yrkande än att den föreliggande anmälan måtte läggas till handlingarna.

Granskning av statsrådsprotokollen

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr von Friesen började med några vackra liknelser om ballongen och stratosfären. Jag vet inte vem som befann sig i stratosfären, men såvitt jag förstod var det utskottsmajoriteten. Dit har alltså inte ballongen hunnit. Nu förstår jag att om man befinner sig i stratosfären hör man inte vad som sägs här nere på jorden. Det är kanske förklaringen till att herr von Friesen upprepade de saker jag redan bemött i mitt anförande. Han talade om att man skulle vara tvungen att ställa till riks rätt om man tillämpade paragraferna enligt bokstaven. Jag åberopade ansvarighetslagen för statsrådets ledamöter § 6: »Uraktlåter statsrådsledamot eller Konungens rådgivare i kommandomål, att de övriga dem i grundlagen uttryckligen föreskrivne, men i denna ansvarighetslag icke särskilt uppräknade plikter och föreskrifter, iakttaga och fullgöra, ankommer det på Rikens Ständer, att hos Konungen göra sådan anmälan, vartill 107 § av regeringsformen dem berättigar — — —» Det är exakt detta det är fråga om här.

Sedan sade herr von Friesen också att det i själva verket inte var så stor skillnad mellan reservanternas och majoritetens skrivning. Nej, herr talman, det är detta som är det intressanta i detta sammanhang. Det beror på att utskottsmajoriteten skrivit motiveringen för en anmärkning mot herr Sträng, men sedan underlåtit att dra den naturliga slutsatsen av detta. Vi reservanter kan därför i huvudsak använda allt vad utskottsmajoriteten skrivit. Det är nämligen en motivering för en anmärkning. Vi fortsätter emellertid rakt fram och yrkar på en anmärkning i stället för att böja av i sista minuten och visa — som herr von Friesen uttryckte det — förståelse för finansministern. Förståelse kan vi alla ha, det kan inte vara något nöje att vara finansminister. Men förståelsen måste väl ändå bli mindre när man tänker

på vad som senare inträffat. Herr von Friesen talade om att det var omöjligt för statsrådet Sträng att vid tiden för avtalsförhandlingarna lägga fram förslag om omsättningsskatt. Men vad skall finansministern göra vid tiden för nästa avtalsförhandlingar? Det är just vid den tidpunkten saken skall aktualiseras.

Herr talman! Utskottets utlåtande är värdefullt som motivering för den anmärkning, som reservanterna yrkar på.

Herr **von FRIESEN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Då jag tog upp ett resonemang om riksrätten och ansvarighetslagen syftade jag inte på herr Heckscher utan på herr Hjalmarson. Jag drog slutsatsen att herr Hjalmarson, när han skrev sin anmärkningsanledning, talade med herr Heckscher och önskade få biträde från denne framstående statskunskapare, men det är möjligt att herr Hjalmarson inte gjorde det. Jag påpekade emellertid skillnaden mellan herr Hjalmarsons anmärkningsanledning, som här är redovisad i trycket och som alla kan läsa utan att behöva se efter i Svenska Dagbladet, och den ståndpunkt som herr Heckscher har kommit till.

Herr Heckscher säger att vi egentligen är i stort sett överens och att det beror på majoriteten att man skrivit som man gjort. Varför vidhåller då herr Heckscher och hans medreservanter över huvud taget det av herr Heckscher inom utskottet ställda anmärkningsyrkandet?

Sedan säger herr Heckscher att det är mycket tråkigt att regeringen uppskjutit frågan om omsättningsskatten till hösten. Ja, men det visste inte utskottet när utskottet skrev utlåtandet. Vi befinner oss i ett skede av ständigt fortlöpande förändringar. När detta utlåtande skrevs hade vi ingen kännedom om regeringens åtgärder i det hänseendet. Dessa blir sedermera föremål för den offentliga

debatten här i kammaren. Det hade varit mycket intressant att just med den tyvärr nu frånvarande finansministern ta upp ett resonemang om den frågan.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag undrar om jag inte fortfarande måste anmoda den ärade talesmannen för utskottsmajoriteten att komma ned från stratosfären. Han talar här om herr Hjalmarsons anmärkningsanledning, men den paragraf i ansvarighetslagen som hänvisar till 107:an har ju återopats i anmärkningsanledningen. Även i stratosfären bör man väl kunna läsa vad som står i anmärkningsanledningen. Under sådana förhållanden kan jag inte alls förstå vad herr von Friesen hade för anledning att dra in detta med riks rätt.

Vi är i stort sett överens, säger sedan herr von Friesen, och han undrar varför vi då vidhåller anmärkningen. Vi är i stort sett överens om motiveringen, herr von Friesen, men vi är definitivt oense beträffande slutsatsen. Utskottet presenterar en motivering för reservanternas slutsats. Det är mycket vänligt av utskottet. Vi har ingen anledning att anmärka mot utskottets utlåtande i den delen, men vad vi vill resa invändningar mot är att utskottet inte har dragit den logiska och naturliga, jag frestas säga självklara slutsatsen av vad utskottet självt har skrivit, nämligen att om en bestämmelse i allt väsentligt fortfarande är i kraft, så är det anmärkningsvärt om man inte iakttar den.

Herr **von FRIESEN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om det nyttar något till, att herr Heckscher och jag fortsätter våra meteorologiska diskussioner. Hurudant lufttrycket är i stratosfären och vem som befinner sig där eller nedanför har kanske inte så stort intresse för kammarens ledamöter. Jag har inte den uppfattningen, som jag sade i mitt första anförande, att det just är utskottsmajoriteten som fått ner

Granskning av statsrådsprotokollen

högerledaren och hans drabant herr Heckscher på jorden. Förhållandena i stratosfären har jag aldrig gjort bekantskap med och jag har ingen lust att lära känna dem. Inte ens herr Hjalmarsons ballong kom så långt som i närheten av denna del av jordens omgivning.

Jag tycker inte det är en logisk slutsats av utskottet att yrka anmärkning enligt 107:an. Det skulle innebära att vi direkt kritiserar finansministern för att han inte bestämt tog ställning. Enligt min uppfattning — och den tror jag delas av många bland de 17 — kunde finansministern nog ha skrivit en smula elegantare i statsrådsprotokollet och ha uttryckt sig litet mera nyanserat. Men att göra herr Strängs språkliga utsvävningar och i mitt tycke ofullständiga förmåga att behandla svenska språket till föremål för en anmärkning enligt § 107, kan jag inte vara med om.

Herr **HJALMARSON** (h):

I motsats till herr von Friesen gillar jag att alltid befinna mig på jorden. Om jag får fatta herr von Friesens sista inlägg så, att han även nu vill göra mig sällskap där, kan jag endast uttrycka min glädje och hoppas att det skall vara möjligt för honom att göra mig sällskap ett litet stycke längre på vägen än han har gjort i sina tidigare inlägg i dag.

Först, herr talman, ber jag emellertid att få till konstitutionsutskottet framföra ett tack för det sätt varpå utskottet har behandlat anmärkningen och för den ingående granskning som utskottet har ägnat densamma. Att herr Strängs förfaringsätt i årets finansplan, då han underlåter att redovisa sättet för utgifternas täckning, klart står i strid med grundlagens ordalydelse, är så uppenbart att inga ord behöver spillas på den saken. Det gör inte heller konstitutionsutskottet. Det frågar i stället i vilken utsträckning en finansminister har rätt att sätta sig över grundlagens föreskrif-

Granskning av statsrådsprotokollen

ter därför att dessa är svåra eller olämpliga att tillämpa i dagens samhälle. Mycket skulle vara att säga om detta sätt att föra argumentation. Godtar man en långtgående subjektivism vid tolkningen av grundlagarna är faran, att dessa i ett avgörande läge helt enkelt upphör att fungera som det skydd de är avsedda att utgöra för medborgarnas frihet och rättigheter och för de folkvalda ombudens möjligheter att effektivt bevaka dessa ting. I lugna tider har man då raserat något av det mest väsentliga vi har att falla tillbaka på i tillspetsade situationer. Ett konstitutionsutskott måste ha till uppgift att sätta en gräns för godtycket genom att hålla fast vid vissa objektiva handlingsnormer, som i medborgarnas gemensamma intresse inte får överträdas. Vad skall vi annars ha ett konstitutionsutskott till, herr talman?

Förvisso är toleransmarginalerna vida inom konstitutionsutskottet. Men inte ens konstitutionsutskottets majoritet har ansett sig kunna beröva regeringsformens 59 § *allt* reellt innehåll. Det är detta som utskottet säger, när det — utan att anmärka — anmärker att även om det är »vansktligt att i nuvarande läge fastställa den närmare innebörden av 59 § regeringsformen är dock den tanke som ligger bakom stadgandet att riksdagen skall få en så långt möjligt samlad överblick över rikets finanser, i allt väsentligt fortfarande bärande».

Det är verkligen det minsta man kan säga, herr talman!

Vi ansluter oss alla till det parlamentariska styrelsesättet. Det skall ju t. o. m. skrivas in i grundlagen. Regeringen håller dessutom fast vid parlamentarismen av klassiskt mönster — med ministär och opposition som samlade motpoler. Bara för ett par veckor sedan avvisade regeringen kategoriskt varje tanke på en förändring i detta mönster.

En av kungstankarna i den klassiska parlamentarismen är att oppositionen skall ha en ställning fullt likvärdig med

regeringens. Konstitutionen skall med andra ord göra det möjligt för oppositionen att i varje läge kunna lägga fram bestämda alternativ till sådana regeringsförslag som den inte gillar. Detta är ett huvudvillkor för den jämställdhet mellan regering och opposition, som måste upprätthållas även i vårt nuvarande komplicerade samhälle. Om grundlagarna inte effektivt tillgodoser detta villkor, är det fel på konstitutionen, men det är också fel på den regeringen, som utnyttjar en sådan brist i konstitutionen för sina politiska syften.

Det är nämligen i första hand regeringen — inte oppositionen som är i minoritet — som skall sörja för att oppositionens konstitutionella och faktiska möjligheter att ställa alternativ fullt ut bevaras. Regeringen skall följaktligen presentera sin politik i sådana former, att denna oppositionens rätt inte träds för när. I den klassiska parlamentarismens hemland är regeringen alltid utomordentligt angelägen om att bevaka de rättigheter oppositionen där har. Den räknar ju med att själv bli opposition en gång — en tanke som förefaller att bli alltmer främmande för våra socialdemokrater.

Regeringen behärskar den väldiga administrativa apparaten. Denna är emellertid inte ett privatmonopol för de styrande. Vi är alla med om att betala vad det kostar, och det är regeringens skyldighet att tillse att allt det material, som behövs för frågornas behandling, kommer fram i sådant skick och vid sådan tidpunkt, att oppositionen kan uppträda som en i förhållande till regeringen helt likställd part. Särskilt viktigt är detta eftersom riksdagsmännens allmänna motionsrätt är begränsad till några korta veckor i januari.

I en författning kan man inte förutse allt, säger konstitutionsutskottet. Nej, naturligtvis inte, och även för en regering kan situationer inträffa, för vilka de bestämmelser inte är anpassade, i vilka vi ser en garanti för oppositio-

Granskning av statsrådsprotokollen

nens rättigheter. Men en regering i ett parlamentariskt styrelseskick sviker sin självklara plikt, om den då inte tar de nödvändiga initiativen för att skapa utvägar, som tryggar dessa rättigheter. Det är regeringen — inte oppositionen — som har huvudansvaret härför. Att oppositionen, om det är något krut i den, under alla förhållanden låter höra av sig, behöver man inte vara orolig för.

Herr Sträng har skjutit dessa för all parlamentarism grundläggande synpunkter helt åt sidan, trots att han måste vara medveten om vilket orimligt läge som härigenom uppkommer för oppositionen. Detta ter sig desto anmärkningsvärdare som herr Sträng själv ofta understrukit oppositionens förpliktelse att ställa konkreta alternativ.

Inte heller vill finansministern vara med om att dra den ofrånkomliga konsekvensen av att han lagt fram en budget, där väl utgiftssidan men inte inkomstsidan är bestämd, nämligen att alla utgiftsbeslut skall betraktas som preliminära tills de kan prövas i ett sammanhang, när ett fullständigt förslag till statsreglering föreligger mot slutet av riksdagen. För ett sådant förfaringsätt finns dock stöd i grundlagen, vilket herr Sträng sannerligen inte haft för sin metodik. Efter mycket om och men träffades nu en kompromiss, varigenom vissa större utgiftsfrågor — dock inte alla som oppositionen önskat — uppsköts, så att de skulle kunna behandlas samtidigt med kompletteringspropositionen. Denna ordning gjordes upp, sedan det blivit klargjort att oppositionen i varje fall inte kunde fråntagas rätten att begära omröstning om huruvida beslut i olika utgiftsfrågor skulle betraktas som preliminära eller inte. Att detta uppskov, som givetvis inte varit till fördel för själva riksdagsarbetet, kom till stånd, har berott på att finansministern inte har iakttagit grundlagens föreskrifter om hur han skall gå till väga vid finansplanens framläggande.

Slutligen! Det måste utan vidare stå klart, att riksdagens beskattningsmakt blir inifrån urholkad, om inte riksdagen erhåller den samlade överblick över rikets finanser varom konstitutionsutskottet talar. Det finns därför, herr talman, allt fog för den mot finansministern framställda anmärkningen.

Jag ber att få ansluta mig till högerreservanternas uppfattning i denna punkt, och jag beklagar att konstitutionen inte gör det möjligt att i anslutning härtill ställa ett formligt yrkande som kan bli föremål för omröstning i vanlig ordning.

Till herr Strängs nye vapendragare herr von Friesen vill jag endast säga, att han såsom grundlagsväktare förefaller mig ha avlägsnat sig långt från de stolta liberala parlamentariska traditionerna. Det var bara en älskvärd suck som pressades fram ur den von Friesenska ballongen.

Herr talman! Herr Sträng är inte en man som vilar på lagarna. Han tycker inte om halvmesyser. Regimer som suttit länge vid makten brukar ofta uppträda nonchalant mot konstitutionen, visa likgiltighet för de parlamentariska spelreglerna. Vår regim är inte något undantag härifrån. Vad bryr herr Sträng sig om konstitutionsutskottet? Kanske tror han att lampan där också brinner bara om oljan hämtas från kanslihuset och brinner så dåligt, att ingen kan läsa vid den. Borde inte konstitutionsutskottet omedelbart upplysa honom om att detta är ett misstag?

Knappt har grundlagsväktarna slutbehandlat herr Strängs januariförsök att gå vid sidan om lag och förordning förrän han gör ett nytt försök. Åtals- eftergiften hade alltså inte någon individualpreventiv verkan. Vi får bara utan vidare besked om att finansministern inte heller i sin kompletteringsproposition tänker presentera en fullständig budget. Herr Sträng meddelar, att han någon gång i höst kommer att föreslå en allmän omsättningsskatt, men

Granskning av statsrådsprotokollen

vi får inte veta exakt från vilken tidpunkt den skall gälla, inte vilka procent-siffror som skall tillämpas och inte heller om den skall bli kombinerad med särskilda kompensationsåtgärder eller ej. Om detta inte är en ofärdig budget, vad är då en ofärdig budget?

Vi har för vår del bestämt sagt ifrån, att vi inte är med på varken allmän omsättningsskatt eller några andra nya eller höjda skatter. Vi vill i stället ha beslut om sådana begränsningar i statens utgifter, att en skatteskärpning blir obehövlig. Det är vårt alternativ till herr Strängs planer. Men därför att vi är ett oppositionsparti har vi bara möjlighet att få detta alternativ på riksdagens bord nu i vår, inte vid höstriksdagen — det vet både finansministern och konstitutionsutskottet.

Tillåt mig fråga: Står det i överensstämmelse med vad konstitutionsutskottet nu sagt om den bärande tanken bakom regeringsformens § 59, att finansministern inte ens omedelbart före statsregleringens fastställande ger riksdagen den samlade överblicken över rikets finanser? Vad säger regeringen, och vad anser medlemmarna av konstitutionsutskottet? Vilka anordningar har regeringen tänkt vidtaga, och vilka anordningar skulle man i konstitutionsutskottet kunna överväga för att bereda oppositionen tillfälle att också i höst redovisa sitt samlade motförslag när propositionen om omsättningsskatt kommer? Bakom överenskommelsen att dröja med de stora utgiftsfrågorna till i maj månad har ju just legat önskemålet att riksdagen skulle få väga utgifterna och skatterna samtidigt mot varandra. Hur vill man i det nya läget tillgodose detta självklara önskemål?

Herr talman! Det är ett ansikte som jag saknar här i kammaren, nämligen Gunnar Strängs — inte därför att det är jag som har framställt grundlagsanmärkningen mot honom, utan därför att vi diskuterar väsentliga ting som gäller förhållandet mellan regerings-

makt och riksdag och därför att det i realiteten är ett av partierna i oppositionen, vilket som sådant står bakom anmärkningen. Då skall inte finansministern sitta i kanslihuset för att förbereda nya attentat mot grundlagarna eller hålla sig undan i riksdagens korridorer eller helt enkelt gå hem och lägga sig, som statsråden gjorde vid ett berömt tillfälle för inte så länge sedan, när frågan om deras ansvar behandlades i riksdagen. Herr Sträng skall vara här och förklara sig. Även om nyhetsförmedling är honom djupt motbjudande, skall han inte bara gå omkring och bära på hemligheter.

Herr von FRIESEN (fp) kort genmäle:

Min värderade vän herr Hjalmarson har nu konstaterat, att vi båda befinner oss på jorden. Jag kan försäkra herr Hjalmarson, att jag i regel befinner mig där — det passar rätt väl med mitt yrke, eftersom jag har en ganska jordnära sysselsättning. Jag erinrar mig en debatt jag hade för ett par år sedan med herr Heckschers föregångare som statskunskapsprofessor, nämligen Herbert Tingsten, då vi av någon anledning också kom in på så här intressanta historier. Den gången gällde det temperaturförhållandena i helvetet, och herr Tingsten, som ju har stort teologiskt intresse, förklarade att några små differenser i det avseendet inte spelade någon roll. Jag svarade honom då att jag som läkare också är ganska mycket sysselsatt med temperaturmätningar, och därvid är det de *små* differenserna som spelar roll.

Jag har velat säga detta till min vän herr Hjalmarson för att markera att jag inte befinner mig i stratosfären, när jag utövar mitt egentliga yrke, vilket jag fortfarande gör.

Jag kan försäkra herr Hjalmarson att jag inte alls är någon vapendragare åt herr Sträng, som herr Hjalmarson uttryckte det. Det har bara blivit på det

Granskning av statsrådsprotokollen

sättet. Jag har sett som min plikt i konstitutionsutskottet i år att ta ställning till ett obefogat anmärkningsyrkande. Om det skulle slumpa sig så att herr Hjalmarson bleve finansminister, skall jag behandla honom precis likadant utan några partipolitiska biavsikter. Ty några sådana tycker jag inte att vi som sitter i konstitutionsutskottet skall ha. Eftersom herr Hjalmarson representerar en konservativ uppfattning, är han säkert medveten om att traditionen inom detta utskott åtminstone tidigare har varit, att man där har handlat oberoende av sin politiska partitillhörighet.

Herr **HJALMARSON** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag konstaterar bara att herr von Friesen i sin replik inte hade ett enda ord att säga om den verkligt grundväsentliga frågan i detta sammanhang, nämligen hur ett parlamentariskt styrelseskick, vilket också han bekänner sig till, över huvud taget skall kunna fungera effektivt och skapa de tillräckliga möjligheterna för oppositionen, om man accepterar herr Strängs tillvägagångssätt. Att själva anmärkningen som sådan är befogad, anser jag, herr talman, vara fullt styrkt redan när man läser konstitutionsutskottets utlåtande.

Men skulle ändå inte herr von Friesen kunna sträcka sig så långt, att han som den frie och oberoende företrädare för konstitutionsutskottet han vill vara, klart sade ifrån, att den linje som finansministern har slagit in på får han under inga förhållanden fortsätta med i framtiden? Och kunde inte herr von Friesen även medge att det redan nu finns anledning att ta upp frågan, vad som kan stå i överensstämmelse med vad herr von Friesen och de berömda »sjutton» sagt i konstitutionsutskottet, nämligen att vi här i riksdagen bör få en samlad överblick över rikets finanser, samt att det omöjliga kan stå i överensstämmelse med detta uttalande, att vi inte ens i samband med kompletteringsproposi-

tionens framläggande och före statsregleringens fastställande får en sådan överblick?

Herr von Friesen talade om temperaturförhållandena i helvetet. Jag får anmäla att jag än så länge är obekant med dessa. Men herr von Friesen känner väl till det gamla engelska ordspråket som säger att även i helvetet finns det grader? Herr von Friesen tycks inte ha observerat att även när man diskuterar socialdemokratiska statsråds ansvarighet måste man vara medveten om dessa grader. Man kan inte hela tiden befinna sig i de angenäma klimatiska graderna, utan man måste tänka på vad konsekvenserna blir i framtiden, om man inte säger ifrån i ett läge då det behövs. Detta, herr talman, är befogat i detta sammanhang.

Herr **von FRIESEN** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Som en slutreplik till herr Hjalmarson vill jag säga att ett »hittills och inte vidare» sade jag redan i mitt första anförande med adress till kommande finansministrar. Meningen bland dessa »sjutton», till vilka jag hör, har varit att vi befinner oss i ett extremt läge men att praxis inte får bli sådan i fortsättningen.

Jag vill vidare säga till herr Hjalmarson att eftersom vi båda befinner oss så att säga på samma väg, vill jag gärna erkänna att vi kan gå ett ganska långt stycke tillsammans. Jag anser att vad herr Hjalmarson föreslagit om uppskjutande av utgiftsbesluten är alldeles riktigt, och det har jag och mina meningsfränder också varit med om. Men vi har inte kunnat följa det för tillfället största partiets ledare, när han kommit med enligt vår uppfattning obefogade konstitutionella anmärkningar.

Låt oss emellertid fortsätta att kritisera finansministern och regeringen så länge vi kan och orkar! Där tror jag säkert att herr Hjalmarson och jag har en gemensam och mycket viktig upp-

Granskning av statsrådsprotokollen

gift. Men en sådan debatt i dag försvåras, som herr Hjalmarson mycket riktigt påpekade, av att finansministern inte är närvarande. Han sitter kanske och lyssnar på vad vi säger, men han ingår inte i svaromål.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Får jag från socialdemokratiska utgångspunkter foga några synpunkter till den debatt, som hittills endast förts av borgerliga kammarledamöter och som givit ytterligare ett uttryck för den enighet och samling, som karakteriserar den borgerliga oppositionen i dag.

För mig gäller det här två frågor, nämligen dels den rent konstitutionella frågan om möjligheterna att vid behandling av de aktuella problemen följa grundlagarna och tolka dem efter ordalydelsen, dels en rent politisk fråga. Från högerpartiets sida har frågan från början gjorts till ett stort politiskt propagandanummer, och herr Hjalmarsons senaste uppvisning är utan tvekan ett mästestycke i politisk demagogi.

Det är framför allt en punkt som jag med anledning av herr Hjalmarsons anförande genast vill ta upp, nämligen uppskjutandet till i höst av beslutet, huruvida det skall bli någon ny skatt eller inte. Såvitt jag vet föreligger det en överenskommelse mellan partiledarna, som vi övriga kammarledamöter har varit beredda att följa. Om behandlingen av frågan skulle vara konstitutionellt oriktigt, blir det ju tillfälle att avgöra den frågan vid en kommande dechargegranskning. Herr Hjalmarson bör kunna inse att det inte är riktigt att i dag föregripa vad som då kommer att ske.

Vad är det egentligen som hänt på det politiska planet? Redan i januari månad utbasunerades anledningen till den Hjalmarsonska anmärkningen. Att densamma hade rent politiska avsikter blev uppenbart genom det yttrande herr

Hjalmarson fällde i årets remissdebatt. Han förklarade då, att han inte trodde att konstitutionsutskottet skulle biträda anmärkningen, ty den socialdemokratiska änglavakten skulle säkert se till att det inte bleve något anmärkningsbeslut. Nu har den socialdemokratiska änglavakten utökats med såväl centerpartistiska som folkpartistiska änglar, och kvar står tre ensamma högermän. Det var förstås inte meningen från början. Det har i annat sammanhang talats om en ballong, men jag skulle vilja säga att man här har skjutit upp en raket, som skulle lysa länge, men efter känt mönster har man missat utlösningen av det andra raketsteget och raketten har fallit till marken.

I sitt anförande här ifrågasatte sedan herr Heckscher, om inte det nu aktuella förhållandet orsakats av att riksdagens finansmakt successivt hade överförts till kanslihuset och därifrån så småningom till ett hus vid Norra Bantorget. Jag skall inte gå närmare in på den saken; men eftersom herr Heckscher talade om logik, så hade det kanske varit logiskt att vi samtidigt fått veta, från vilket hus de finanspolitiska signaler kommer, som karakteriserar högerens alternativ i budgetarbetet.

Om jag sedan får säga något också om det rent sakliga problemet, så ansluter jag mig gärna till vad herr von Friesen här anför, nämligen att det i dag inte är möjligt att på väsentliga punkter följa grundlagens bud. Detta gäller främst beträffande de principer som är bärande i svenskt statsliv i dag, de parlamentariska principerna, men på väsentliga punkter gäller det också frågan om riksdagens behandling av budgeten. Jag beklagar att det inte i grundlagarna finns en överensstämmelse mellan det, som utvecklats till sedvanerätt, och grundlagens ord. Jag vill också uttrycka det önskemålet att man förhållandevis snart kunde göra de förändringar i grundlagarna, som därvidlag är nödvändiga, och att dessa

göres redan innan man till övervägande tar upp de stora författningsfrågorna, alltså kammarsystemet, valmetoderna o. s. v. Jag är sålunda helt ense med dem, som tidigare uttryckt sitt missnöje med att det inte råder överensstämmelse mellan praxis och grundlagarnas ord. Jag skulle mycket gärna se att så vore fallet.

Jag tror att det är viktigt — och herr von Friesen har redan tidigare framhållit det — att tänka på, att så komplicerat som det samhällsekonomiska maskineriet i dag är, måste vi vid budgetbehandlingen göra helt andra överväganden än vad som fanns anledning att göra vid den tidpunkt då grundlagen utformades. Det är därför inte möjligt att i praktiken följa och tolka grundlagarna efter deras ordalydelse. Då kommer man emellertid in på en annan fråga, som är av allra största betydelse, nämligen den, att om man avviker från den ordagranna tillämpningen av grundlagarna, så riskerar man att icke iaktta »rikets sannskyldiga nytta» — som grundlagen formulerar det. Vi socialdemokrater har den bestämda uppfattningen, att i det läge som rått och råder i år var det med hänsyn till rikets sannskyldiga nytta riktigt att uppskjuta det definitiva beslutet så långt som möjligt. För min del vill jag dock beklaga att det inte var möjligt att ta ett definitivt beslut redan i vår. De statsfinansiella bedömningarna har tydliga finanspolitiska sammanhang, som gör att det kan vara riktigt att så långt möjligt är bedöma konjunkturutvecklingen och den samhällsekonomiska utvecklingen, innan man låser sig för definitiva utgiftsbeslut. Jag tror därför att det är riktigt handlat av konstitutionsutskottet att acceptera regeringens sätt att behandla budgetfrågorna i år.

Ett bärande argument från oppositionens sida är emellertid, att oppositionens möjligheter till en alternativ budgetbehandling har blivit mindre med

Granskning av statsrådsprotokollen

den nu använda metoden. Jag vill ställa frågan: Vad är det som man inte vetat i detta sammanhang? Redan i januari visste man vad utgifterna beräknades till — så långt detta var möjligt att beräkna — och man kände också till vilka inkomster man kunde kalkylera med och hur stor bristen skulle komma att bli. Det enda man inte visste var, hur bristen skulle täckas. Det medges att det är en viktig fråga, men den kunde inte på något sätt försvåra de borgerliga partiernas alternativa budgetbehandling. Det är väl också på det sättet att de borgerliga partierna under vårens lopp har lagt ned ett intensivt arbete på att åstadkomma ett budgetalternativ, och att man inte lyckats med det kan givetvis inte socialdemokraterna eller regeringen klandras för.

Herr talman! Jag anser att denna fråga har fått betydligt större proportioner än vad som är sakligt berättigat. Det är olyckligt när riksdagens anmärkningsinstitut och konstitutionsutskottet blir ett forum för politisk propaganda, och i detta fall måste man betrakta högerpartiets framtöt som olycksfall i arbetet.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag har bara begärt ordet för att rätta till ett missförstånd som herr Alemyr gjort sig skyldig till. De förhandlingar, som skall äga rum i höst, har självfallet inte ett dugg att göra med den fråga som vi nu diskuterar. Jag får väl uppfatta det som ett olycksfall i arbetet för herr Alemyr, att han råkat ut för detta missförstånd. Vi har vid överläggningarna med regeringen nyligen klart angivit vår ståndpunkt. Vi har begärt att riksdagen redan nu i vår skall besluta om de erforderliga utgiftsbegränsningarna för att förhindra varje skattehöjning, och vi har samtidigt givit uttryck åt vår oro över de proportioner som den statliga upplåningen tagit.

Granskning av statsrådsprotokollen

Vi har inte något som helst behov av att uppskjuta vårt ställningstagande till omsättningsskatten till i höst. Vi är beredda att redan i dag säga ett absolut klart och definitivt nej till den saken. Vi har vidare ansett det fullkomligt självklart att regeringen, som konstitutionsutskottet säger, skall vara skyldig att presentera en samlad finansplan, innan riksdagen åtskiljes. Vad är det som därutöver inträffade vid dessa överläggningar? Jo, från folkpartihåll uttalades ett önskemål om att vi i höst skulle få resonera om budgetens utformning för nästa regleringsår, alltså för budgetåret 1960/61, i syfte att undersöka möjligheterna att få fram en balanserad budget. Det är ett initiativ som även vi anslutit oss till. Det är alldeles självklart, att om vi är intensivt intresserade av att redan i år söka få en budget, som har en balanserad driftssida, så är vi i lika hög grad intresserade av att denna princip skall kunna fullföljas även nästa år. Det är vad som skett.

Det är naturligtvis något utomordentligt oroväckande, om en representant för konstitutionsutskottet är så lös i köttet, att han har för sig att det skulle vara möjligt att vid en överläggning med de s. k. partiledarna sätta grundlagens föreskrifter ur spel. Nej, herr talman, så långt har det i alla fall ännu inte gått här i landet.

På sistone — och jag vill sluta med det — har regeringen och det socialdemokratiska partiet gång på gång liksom vi andra starkt strukit under nödvändigheten av att respekten för lagar och förordningar stärkes i vårt land. Men detta krav, herr talman, skall inte bara riktas mot undersåtarna. Regeringen skall själv föregå med gott exempel och visa att den är mån om att respektera de lagar som bestämmer regeringens verksamhet.

Herr **HECKSCHER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Efter herr Hjalmarsons förklaring är det väl ingen anledning

att ödsla ytterligare ord på vad herr Alemyr sagt om partiledarnas godkännande av uppskovet. Jag skall i stället be att få ta upp några andra saker.

Herr Alemyrs syn på grundlagarna är mycket intressant. Herr Alemyr menar tydligen, att regeringen, i och med att den tillsatt en utredning om en eventuell ändring av grundlagarna, är befriad från skyldigheten att följa grundlagarna i deras nuvarande skick. Det är en mycket långtgående makt som regeringen får, om den ges möjligheter att upphäva grundlagarna bara genom att tillsätta en utredning. Det kan väl ändå inte vara meningen. Så länge grundlagarna finns skall de tillämpas så långt det är möjligt, och någon omöjlighet har man i detta fall aldrig tidigare kunnat konstatera.

Herr Alemyr säger, att detta är en propagandaaktion — jag tror han sade det fyra gånger i sitt anförande. Detta med propaganda är mycket intressant. Man skall över huvud taget mycket noga akta sig för att säga någonting om folks motiv. Men det är intressant att konstatera, att regeringen hamrat mycket på detta att högeralternativet över huvud taget inte är någonting att diskutera; det hamrandet pågick i crescendo just i samband med statsverkspropositionens framläggande. Vi kunde inte frigöra oss från den misstanken att herr Strängs sätt att lägga fram saken i statsverkspropositionen just var ett led i hans propagandaaktion för att försöka komma ifrån tanken på ett alternativ till budgeten.

Vad beträffar »rikets sannskyldiga nytta» undrar jag om det kan vara i överensstämmelse med rikets sannskyldiga nytta att inte låta riksdagen få ta ställning till frågan om inkomster och utgifter i ett sammanhang. Det är väl här som den grundläggande meningskiljaktigheten finns. Regeringspartiet menar, att utgifterna skall kunna bestämmas fullkomligt oberoende av varifrån inkomsterna skall hämtas. Vi för vår del har den uppfattningen, att det

Granskning av statsrådsprotokollen

sakliga ställningstagandet till besluten om utgifterna i väsentlig grad blir beroende av vilka inkomstkällor som skall behöva tas i anspråk för att täcka dessa utgifter. Den osäkerhet som föreligger vid bedömningen av läget är därför lika väsentlig när det gäller utgiftsbesluten som när det gäller inkomstbesluten. Man kan icke skilja dessa båda saker från varandra. Båda är i lika hög grad bestämda av den ekonomiska konjunkturen, och båda måste därför i samma grad prövas med hänsyn till de framtidsförutsägelser man kan göra. Om regeringen genom sitt sätt att framlägga saken berövar riksdagen möjligheten till en samlad prövning, har den »icke iakttagit rikets sannskyldiga nytta».

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Heckscher frågar om jag anser, att det förhållandet att man tillsätter en utredning, som skall se över grundlagarna och komma med ett förslag till deras framtida utformning, är detsamma som att vi nu inte behöver följa grundlagarna. Jag hoppas att kammarens ledamöter inte har fått den uppfattningen av mitt anförande, att jag menar det. Jag har sagt att man skall följa grundlagarna så långt det är möjligt, men att det finns punkter där man inte kan följa dem på grund av att de är föråldrade. På den punkten torde vi vara överens. Jag har också sagt att det parlamentariska statsskicket bärande principer saknar stöd i grundlagen. Detta styrelseskick har så småningom utvecklats ur sedvänja. På de punkter där grundlagarnas paragrafer är så föråldrade att de inte ordagrant kan följas, måste man ta hänsyn till praktiska krav, om det över huvud taget skall vara möjligt att föra en framstegspolitik i riksdagen.

I mitt anförande tog jag upp frågan om vad som skulle hända i höst; det var med anledning av att herr Hjalmarson tog upp den i sitt anförande. Vad jag

ville säga var, att vad som händer i höst är någonting som riksdagen får ta ställning till vid en kommande granskning av regeringens arbete. Jag beklagar om jag gjort mig skyldig till en felaktig tolkning av partiledarnas samtal. Jag hade naturligtvis inga möjligheter att lyssna på dem. Men avgörande är dock icke vad partiledarnas överenskommelser innehåller, utan det avgörande är att herr Hjalmarson här tagit upp en fråga, som kommer att diskuteras längre fram, d. v. s. nästa gång som frågan om granskning av regeringens ämbetsutövning ligger på riksdagens arbetsbord.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! När herr Alemyr talade om högerpropaganda, hade man väntat sig att han skulle visa vad det var som var felaktigt i herr Hjalmarsons anmärkning. Det tycks som om herr Alemyr menar att bara därför att det är tre högermän som står bakom reservationen är det fråga om propaganda. Men det är ju så, herr talman, att i en rad frågor stod en gång socialdemokraterna i konstitutionsutskottet ensamma mot de borgerliga om anmärkningar mot regeringen. Menar herr Alemyr att det då var fråga om socialdemokratisk propaganda, bara därför att de var ensamma? Och menar herr Alemyr att det beror på om det är majoritet eller inte?

Vid debatten den 25 februari var herr Sträng närvarande, och det är ganska häpnadsväckande att finansministern inte är här nu, då ju ändå statsministern för några år sedan förklarade, att regeringen skulle vara närvarande vid behandlingen av stora konstitutionella frågor.

Herr Alemyr kritiserar oppositionen för att den påtalar att regeringen medvetet låter bli att ändra grundlagarna, trots att man icke anser sig böra följa dem. Det är verkligen en ringaktning av alla parlamentariska traditioner, som

Granskning av statsrådsprotokollen

jag trodde att vi skulle vara förskonade från i svensk demokrati. Om regeringen vet att den inte vill följa de existerande grundlagarna, så är det regeringens konstitutionella och parlamentariska plikt att lägga fram ett ändringsförslag. Det gäller ju riksdagens beskattningsrätt. I fråga om beskattningsrätten, herr Alemyr, är riksdagen enligt vår författning suverän. Har regeringen målmedvetet försökt försvåra oppositionens möjligheter att utöva riksdagens beskattningsrätt, så har inte regeringen handlat efter parlamentariska principer. Jag skulle vilja se vad som skulle hända i det engelska underhuset, om en regering så sökte fly från sitt ansvar. Den 25 februari sade ju herr Sträng, att paragraferna var så gamla, och den socialdemokratiska pressen har använt ordet »mossbelupna».

Jag får dock till konstitutionsutskottets majoritets heder säga att den inte följt herr Alemyrs tankegångar. Den har sagt, att de bärande tankarna i herr Hjalmarsons anmärkning är riktiga. Därmed faller herr Alemyrs hela anklagelse. Men vill herr Alemyr verkligen på allvar göra gällande, att den socialdemokratiska regeringen år efter år målmedvetet har arbetat efter den metoden, att regeringen inte behöver följa de paragrafer vi har? Det är verkligen att hävda den konstitutionella vanhävden på ett sätt som inte står i överensstämmelse med parlamentariska spelregler.

Det är märkligt att herr von Friesen, som annars många gånger stått ensam om anmärkningar, nu gör sig till tolk för en uppfattning som står i strid mot den som folkpartiledaren utvecklade den 25 februari. Herr Ohlin sade då klart ifrån, att herr Sträng krupit bakom buskarna och frångått en god och sund praxis. Herr Ohlin slutade med att säga, att vi måste vara konservativa i formerna. Ett före detta socialdemokratiskt statsråd, professor Myrdal, har också skrivit att vi måste vara konser-

vativa i formerna, inte minst när det gäller budgeträtten. Myrdal, som är rättsvetenskapsman och en gång var handelsminister, skrev också i sitt »Kontakt med Amerika», att rättssäkerheten är i fara i vårt land, om den svenska riksdagen inte slår vakt om sin beskattningsrätt. Jag vill rekommendera herr Alemyr att läsa det kapitlet, när han på detta sätt bagatelliserar de konstitutionella formerna. Jag förmodar att herr Alemyr har någon respekt för en rättsvetenskapsman som är socialdemokrat.

Det är, herr talman, uppenbart att det är regeringen som har ansvaret för den grundlag vi skall följa. Nu underlåter regeringen att framlägga ändringsförslag, trots att det är rätt många år sedan budgetutredningen kom med förslag på denna punkt. Det är väl ändå inte oppositionen som skall lägga fram förslag till paragrafer som regeringen skall följa. Det har varit en sund praxis, som också socialdemokraterna har accepterat, att man skall följa 59 §, och det är också den bärande tanken i konstitutionsutskottets utlåtande. Herr Ohlin sade att detta var god och sund praxis. Jag skulle önska att herr von Friesen, som nu uppträder som försvarare av den konstitutionella vanhävden, förklarar på vad sätt hans resonemang är förenligt med vad folkpartiledaren sade här i kammaren den 25 februari.

Herr **OHLIN** (fp):

Herr talman! Utskottets utlåtande innehåller en mening, som jag finner vara utomordentligt värdefull. Jag har ett intryck av att man på vissa håll i kammaren inte har ägnat den tillräcklig uppmärksamhet eller därvid fäst tillräcklig vikt. Meningen lyder: »Vid bedömningen härav» — vilket syftar på föregående mening — »måste, enligt vad utskottet anser sig böra understryka, beaktas betydelsen såväl av att riksdagen i ett tidigt skede får en samlad över-

Granskning av statsrådsprotokollen

blick av budgeten som av att framlagda förslag grundas på en så aktuell och säker framtidsbedömning som möjligt.»

Detta uttalande innebär ju i själva verket att man — som jag ser det — låser dörrarna för en praxis, som eljest skulle kunnat följa av herr Strängs tidigare förfaringssätt och hans planerade förfaringssätt i höst. Hade jag varit i högerpartiets kläder skulle jag ha inhöstat detta som en framgång och sagt: Se där, där har vårt initiativ burit frukt; ty även om man uppenbarligen kan diskutera det formellt riktiga eller oriktiga handlingssättet, har det lett till ett tydligt praktiskt-politiskt ytterst betydelsefullt uttalande. Det bör få inflytande på praxis på ett område, där det uppenbarligen inte är möjligt att författa några enkla paragrafer och säga, att vi inte behöver göra annat än tolka och tillämpa dem efter bokstaven.

Det gäller här ett område, där mycket har skett sedan grundlagens paragrafer skrevs. Det händer åtskilligt under den tidsperiod över vilken statbehandling sträcker sig — inkomstberäkningar och konjunkturer växlar och mycket annat. Vi kan inte komma fram till en god parlamentarisk ordning bara genom att sätta oss och tolka en grundlagsparagraf. Vi måste här, såsom sker på många andra områden, sträva efter att skapa en praxis, som förefaller rimlig och vettig och tillräckligt beaktar oppositionspartiernas och hela riksdagens krav på vägledning om regeringens finansplan. Men vi får å andra sidan inte förbise att man inte kan formellt vidhålla allt som kanske för hundra år sedan tedde sig naturligt. Då tänkte man sig snarast att en statreglering kunde ske inom loppet av några dagar.

Det framstår för mig såsom beklagligt att man inom högerpartiet inte inhöstat denna framgång utan tvärtom något försvagat den genom att nu riva upp en strid på det formella planet. Jag skulle vilja uttrycka den meningen, att de företrädare för oppositionen —

d. v. s. folkpartiet och centerpartiet — som har åstadkommit att — trots meningar av den art som herr Alemyr här framförde — konstitutionsutskottets majoritet har ställt sig bakom detta yttrande, har gjort den sak, för vilken både högern och vi är intresserade, en större tjänst än högern har gjort genom att vidhålla en formell inställning.

Det är mot denna bakgrund, herr talman, som jag verkligen måste mycket allvarligt reagera mot att man från högerhåll talar om herr von Friesen såsom herr Strängs vapendragare. Detta är ju inte bara felaktigt utan någonting i grunden orättvist, eftersom det inte kan vara någon obekant, vilket intresse herr von Friesen visat för att få fram ett uttalande från utskottet av angivet slag. Jag kan inte förstå att det kan vara ägnat att bidra till möjligheterna för oppositionen att hävda sitt naturliga parlamentariska krav på regeringen, om man på grund av meningsskiljaktigheter, huruvida den formella eller mera praxisbetonade vägen är den bästa, försöker stämpla dem som har en annan uppfattning rörande metoderna såsom varande vapendragare för regeringen, när sanningen i själva verket är den motsatta. Både herr von Friesen och vi andra i folkpartiet har den uppfattningen, att man effektivare kan bromsa en utveckling av inte önskat slag genom att följa den väg som utskottsmajoriteten här har valt. Häremot kan möjligen invändas att herr Sträng inte visat sig vidare mottaglig. Det är väl ingen som tror att herr Sträng är särskilt läraktig — alla hans många andra beundransvärda egenskaper till trots. Då är det väl bättre om vi hjälps åt. När vi nu kan återropa även regeringspartiet bakom detta utskottsutlåtande, är det väl bättre om vi hjälps åt att få herr Sträng att ta konsekvenserna av den ståndpunkt som utskottsmajoriteten här har intagit.

Jag skulle förmoda att det kan bli anledning till en sådan där gemensam aktion av regeringspartiets och opposi-

Granskning av statsrådsprotokollen

tionspartiernas representanter i konstitutionsutskottet, när det blir tillfälle att diskutera vad som eventuellt kan komma att presteras av herr Sträng längre fram i år. Men därom lönar det sig ju inte att spekulera nu — vi får hålla oss till det som här föreligger.

Jag har med detta även svarat herr Braconier. Den mening som jag tidigare uttryckt och som jag står fast vid tror jag att man har större utsikter att få i väsentlig mån respekterad, om man inte går en formalistisk paragraftolkningsväg utan försöker gå den väg som utskottsmajoriteten här glädjande nog har ställt sig bakom.

Herr talman! Man behövde ju inte mer än lyssna till herr Alemyr för att förstå, vilken framgång det är för oppositionens representanter i konstitutionsutskottet, med undantag för högerrepresentanterna, att ha fått igenom detta uttalande. Ty herr Alemyrs argumentation var ju egentligen den, att han för sin del försökte springa ifrån innebörden i den mening i utskottsmajoritetens yttrande som jag nyss läste upp. Herr Alemyr ansåg att oppositionen har ju fått alla naturliga uppgifter av regeringen — som om det inte fanns något problem alls. Men varför skulle då konstitutionsutskottet göra detta uttalande? Det är väl alldeles uppenbart att här finns en problematik — därvidlag instämmer jag helt och hållet med herr Hjalmarson. Men den behandlar man inte bäst genom att försöka att i åldriga paragrafer, bakom vilka låg helt andra tankar än de som nu är aktuella, pressa in en formell regel, som man icke kommer att kunna kortfattat precisera. Därför menar jag, att den mera praxisbetonade vägen att lösa detta spörsmål alldeles avgjort är att föredra, och herr Alemyr kommer väl inte i längden att kunna avsvärja sig sitt deltagande i det uttalande som utskottet har gjort.

Herr Alemyr lämnade för övrigt — som redan herr Hjalmarson påpekat — en oriktig uppgift om att oppositions-

ledarna skulle ha varit med på herr Strängs tanke att skjuta på förslaget om omsättningsskatt till i höst. Herr Alemyr har redan tagit herr Hjalmarsons upplysning ad notam, och jag skall därför bara konstatera att herr Alemyrs uttalande saknar varje grund. Man kanske är en aning förvånad över att en ung ledamot av denna kammare inte drar sig för att kasta ut påståenden om oppositionspartiernas ställning, när han efteråt måste erkänna, att han vet ingenting om den. Litet mera noggrannhet skulle väl vara klädsam, inte minst för en ledamot av konstitutionsutskottet.

Det finns alltså ingen som helst grund för herr Alemyrs yttrande. Tvärtom förhåller det sig så, vilket emellertid herr Alemyr inte kunde veta, att jag för min del vid dessa slutna förhandlingar opponerat mig alldeles bestämt mot herr Strängs tanke att hålla hela denna fråga om finansieringen öppen, säg ytterligare ett halvår. Att vi begärt förslag och resonemang redan i höst om hur budgeten för 1960/61 skall te sig — d. v. s. vissa grundläggande siffror, det kan ju inte vara fråga om någon ordentlig genomgång av alla poster — är ju inte någonting som herr Alemyr kan åberopa till stöd för sin uppfattning. Ty om man redan i höst börjar överväga hur man skall balansera budgeten för 1960/61, så bör ju detta underlätta för den eljest något senfärdige herr Sträng och hans regeringskolleger att i god tid, i januari 1960, ge riksdagen och svenska folket besked om hur man tänker sig 1960/61 års budget. Jag kan därför lugnt säga att vi här tagit ett initiativ som skulle öka utsikterna för riksdagen att i ett tidigt skede få tillräckliga besked. Det är alltså raka motsatsen till herr Alemyrs påstående att vi skulle varit med om uppskovslinjen.

För undvikande av varje missförstånd vill jag också påpeka, att jag vid överläggningarna uttalade mig bestämt mot herr Strängs tanke på införande av omsättningsskatt.

Granskning av statsrådsprotokollen

Herr talman! Jag instämmer med dem som uttryckt ett beklagande av att finansministern inte hedrar denna debatt med sin närvaro. Statsminister Erlander gav, som redan påpekats, en gång ett bragelöfte, att statsråden när det gällde ting av allmänt intresse inte skulle krypa bakom någon formell gammal regel att inte svara vid diskussionen om minoritetsanmärkningar, utan de skulle bedöma om det var en debatt av allmänt intresse och då inte dra sig för att delta.

Det är väl svårt att bestrida, herr talman, — på den punkten kan vi alla, i varje fall inom oppositionen och jag tycker även alla konstitutionsutskottsledamöter som skrivit under utlåtandet, vara överens — att det här i dag debatteras en fråga av väsentlig betydelse och att det därför är beklagligt — för att inte använda några andra adjektiv — att varken finansministern eller statsministern har funnit anledning att delta i debatten.

Herr ALEMYR (s):

Herr talman! Jag begärde ordet för att diskutera propagandan med herr Braconier. Men jag skall först säga några ord med anledning av herr Ohlins yttrande.

Jag förstår inte riktigt nyansskillnaden mellan utskottet och mig. Jag står bakom och accepterar orden i konstitutionsutskottets uttalande, men jag har som enskild ledamot av kammaren framfört några synpunkter på frågan om uppnående av överensstämmelse mellan lag och praxis. Det föreligger alltså ingen skiljaktighet mellan vad jag sagt och vad konstitutionsutskottet skrivit.

Vidare vill jag alldeles bestämt säga ifrån att jag icke här i dag har sagt att någon överenskommelse skulle ha uppnåtts mellan partierna om att det i höst skall bli en omsättningsskatt.

Till herr Braconier vill jag säga några ord om propagandan. Jag har aldrig

velat göra gällande, att propaganda i och för sig skulle vara något otillbörligt eller felaktigt. Om jag säger att det i en politisk framskott eller aktion i riksdagen ligger en politisk propagandaavsikt, är det inte alls i och för sig ett negativt värdeomdöme, som herr Braconier tycks tro. När jag här sade att högern försökt göra ett stort politiskt propagandanummer av denna anmärkningsanledning, var det med tanke på de omständigheter under vilka anmärkningen framställdes, nämligen det stort upplagda försöket i januari att skapa en verklig borgerlig samling kring en kritik av de aktuella åtgärderna från regeringens sida.

Det som är anmärkningsvärt i situationen i dag till skillnad från de tidigare fall som herr Braconier talade om, är att det här i landet finns tre borgerliga oppositionspartier men att endast ett av dem går på anmärkningslinjen, medan de båda andra stöder regeringspartiet. Det förhållandet är inte alls parallellt med de tidigare fall, som herr Braconier hänvisade till.

Jag tror det är viktigt att vi bedriver politisk propaganda, och det sker ju ofta från kammarens talarstol. Men jag tycker det var värt att notera att den stora frågan i samband med den Hjalmarsonska anmärkningsanledningen inte varit en sakligt grundad anledning utan den möjlighet, som ansågs föreligga att göra politisk propaganda kring denna sak.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ohlin framförde ett resonemang om att man inte kunde följa paragraferna i fråga om budgeten. Jag tillät mig i mitt förra anförande direkt citera vad herr Ohlin sade den 25 februari i denna kammare, då han använde uttrycket att herr Sträng kryper bakom buskarna och tillade, att det är en sund och god praxis som vi tidigare följt. Så ställde han till finansmi-

Granskning av statsrådsprotokollen

nistern en fråga som föranledde debatt, nämligen: Hur kan det komma sig att herr Sträng frångått denna sunda praxis? Vad finns då, herr Ohlin, för anledning att tala om andra sammanhang i fråga om budgeten, när herr Ohlin själv genom sitt anförande tidigare har prickat finansminister Sträng för detta och sagt att han har gått emot en praxis, vilket var felaktigt? Herr Ohlin kan ju läsa sitt anförande i denna kammare.

Om herr von Friesen står bakom herr Ohlin, noterar jag det med tillfredsställelse. Det är väl ändå ganska djärvt, herr Ohlin, att yttra sig om vad som skett i konstitutionsutskottet. Jag har suttit med vid vartenda sammanträde i denna fråga. När han ger herr von Friesen äran av att socialdemokraterna skulle ha skrivit ihop sig med folkpartiet och säger att det var folkpartiet som skapade denna skrivning, får jag verkligen ställa den frågan till socialdemokraterna: Har ni skrivit detta av propagandaskäl, eftersom ni från början, enligt herr Ohlins tolkning, tydligen inte tänkt vara med om denna anmärkning?

Herr Alemyr säger att propaganda är en god sak, och det kan jag hålla med om. Men när herr Alemyr skulle kritisera herr Hjalmarson i en konstitutionell fråga där högerpartiets ordförande har följt de bestämmelser, som finns i författningen för framläggande av anmärkning, så använder inte herr Alemyr sin intelligens till att visa att herr Hjalmarson förfarit felaktigt, utan han drar in en helt ovidkommande fråga. Jag tillät mig i det sammanhanget att erinra om ett uttalande av en av socialdemokraternas främste rättsvetenskapsmän — han är åtminstone en av dem som skrivit mest i denna fråga. Han sade nämligen att ingenting kunde vara olyckligare för den svenska riksdagens beskattningsrätt än ett sådant förfarande som det här är fråga om. Riksdagen är suverän när det gäller beskattning,

och vill inte finansministern tillämpa grundlagens bestämmelser, så är det hans inte bara konstitutionella utan också parlamentariska plikt att lägga fram ett annat förslag.

Nu säger herr Alemyr att han står bakom utskottets skrivning. Men då var det väl en bärande konstitutionell tanke bakom högerordförandens anmärkning, eftersom den föranledde konstitutionsutskottets majoritet att skriva som den gjort.

Det var väl inget utslag av propaganda som gjorde, att konstitutionsutskottet fann det lämpligt att erinra finansministern om att vi har en grundlag, icke en grundlag, som är så mossbelupen som man sagt i de socialdemokratiska tidningarna att den skulle vara, därför att den är skriven 1809, ty den har ju ändrats sedan dess. Konstitutionsutskottets majoritet har, vilket jag också underströk i mitt första anförande, framhävt på nytt, att grundlagen är till för att efterlevas. Vill herr Alemyr hålla fast vid den tanken, tycker jag inte han skall argumentera som han gjorde i sitt första anförande.

Herr HJALMARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Om herr von Friesen hade uttalat sig ungefär på samma sätt som herr Ohlin skulle jag inte ha använt uttrycket herr Strängs vapendragare om honom. Får jag fatta det så, att herr von Friesen ansluter sig till herr Ohlin, konstaterar jag, att herr von Friesen inte längre är vapendragare till herr Sträng.

Herr ALEMYR (s) kort genmäle:

Herr talman! För att undvika alla missförstånd vill jag säga herr Bracnien, att jag inte ett ögonblick velat göra gällande, att herr Hjalmarson inte skulle ha följt grundlagens bestämmelser, då han framställde anmärkningen. Den svenska grundlagen tillåter trots alla sina brister och felaktigheter en

anmärkning av det slag herr Hjalmarson ställt.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Herr von Friesen och jag har resonerat om dessa saker. Såvitt jag har kunnat förstå har vi samma allmänna inställning. Jag behöver inte göra mer än att upprepa att jag tror att en undersökning av vad som förekommit vid konstitutionsutskottets handläggning av detta ärende skulle visa just att herr von Friesen med stöd av representanter från centerpartiet har verkat på det sätt jag angav, d. v. s. för att utskottsutlåtandet skulle innehålla detta mycket betydelsefulla uttalande om vikten av att riksdagen får möjlighet att er hålla en samlad överblick. Detta är en mycket betydelsefull prestation. Att det inte är herr Alemyr som verkat för att detta uttalande skulle komma in i utlåtandet har han gjort fullkomligt klart för oss i dag. Det vill jag tacka honom för.

Det har också blivit fullt klart för oss alla, att det ingalunda förhåller sig på det sätt som herr Alemyr säger, nämligen att oppositionspartierna stöder regeringspartiet, utan att det tvärtom i verkligheten ligger till så, att regeringspartiet gått med på ett uttalande, som går mycket långt i riktning av att hävda riksdagens och oppositionens krav på tillräckliga upplysningar i tid. Jag tycker det är mycket tacknämligt att regeringspartiet har gått med på det. Vad herr Alemyr beträffar måste det ha varit efter mycket svåra själavändor.

Jag vill säga ett ord till om herr Alemyr. Han försökte ge det intrycket — det var i en replik till mig — att han aldrig har påstått, att oppositionsledarna kommit överens om någon omsättningsskatt. Vem har sagt det? Frågan gäller uppskov med framläggande av en finansieringsplan. Om den saken tillät sig herr Alemyr påstå, att oppositionsledarna skulle ha varit med om att skjuta på den stora skattefrågan till i höst.

Granskning av statsrådsprotokollen

Detta är i grunden felaktigt. Inte kan herr Alemyr smita undan ansvaret för att här ha lämnat en hundraprocentigt felaktig uppgift genom att tala om något annat.

Om jag får lov att ge herr Alemyr ett litet råd, eftersom jag har varit i denna kammare så mycket längre än han, skulle det vara, att i denna kammare observerar man genast, när någon i en replik försöker tala om något annat för att därigenom krångla sig ifrån ett svar på den fråga saken verkligen gäller. Det lönar sig absolut inte att här försöka komma ifrån att herr Alemyr — förmodligen i god tro, det vill jag gärna utgå ifrån — försökte vrida hela denna debatt i skev riktning genom att påstå att oppositionen hade varit med om detta uppskov till i höst, som herr Sträng nu vill erhålla i fråga om finansieringen. Hade vi varit med om detta uppskov, tycker jag, att vår ställning här, icke bara högerns, skulle ha hängt fullständigt i luften. Därför är det av stor betydelse, att det i dag fastslås, att det inte finns skuggan av en aning till stöd för herr Alemyrs påstående.

Till herr Braconier skulle jag bara vilja säga en sak. Han hänvisade till ett påstående av mig. Jag frågade finansministern, varför han inte ville hålla fast vid en sund praxis. Just det, herr Braconier, en sund praxis! Därvidlag har enligt min mening utskottsutlåtandet gått ett mycket långt steg i riktning av att hävda just samma uppfattning, nämligen att man skall verka för en sund praxis. Ingen praxis kan vara sund, som inte i görlig mån tillgodoser riksdagens och särskilt oppositionens krav på att i tid få tillräckliga upplysningar om regeringens finansieringsplaner. Genom detta utskottsutlåtande har man enligt min mening väsentligen ökat utsikterna att uppnå detta resultat, som både herr Braconier och jag önskar.

Meningsskiljaktigheten består i att herr Braconier och hans kollegor insisterar på att riksdagen skall hävda

Granskning av statsrådsprotokollen

detta intresse genom formell tolkning av en grundlagsparagraf, som från början varit avsedd att tolkas på ett helt annat sätt. Man vill tolka den så att den passar dagens situation. En sådan metod användes ibland, det vill jag inte bestrida. Men jag tror att man i den här föreliggande frågan inte kommer fram till ett gott resultat genom att gå den formella vägen. Man har större utsikter att nå det man vill om man försöker verka för en sund praxis. Det har våra representanter i utskottet gjort, och det kommer vi att fortsätta med. Jag skulle misstänka att när det gäller arbetet i den riktningen, så kommer det att visa sig, att vår verksamhet där i långa stycken går parallellt med de övriga oppositionspartiernas verksamhet. Ätminstone är detta min förhoppning.

Herr **BRACONIER** (h):

Herr talman! Vad som har förebråtts högern, herr Ohlin, är — som man gjort gällande från socialdemokratiskt håll — att eftersom praxis inte följer paragraf 59 var det oriktigt av högern att komma med en anmärkning. Nu säger herr Ohlin, att praxis är klar på denna punkt. Förhåller det sig så, har väl högern fullkomligt följt grundlagen. Herr Ohlin påstår, att vi har omtolkat paragrafen. Jag satt i går och läste stencilerade föreläsningar — som finns på riksdagsbiblioteket — i statsrätt av en professor vid Stockholms högskola, där han tydligt säger ifrån, att meningen med paragraferna 58 och 59 just var den som högern har framhållit. Jag kan efter herr Ohlins yttrande — särskilt som han anser att praxis är sund — inte finna annat än att högern har följt dessa paragrafer och att det var riktigt att komma med en anmärkning.

Herr **OHLIN** (fp):

Herr talman! Nej, herr Braconier, jag har inte sagt att praxis är alldeles klar. För herr Sträng är en sund praxis inte

klar, som jag sade redan tidigare i år, men vi på vår kant verkar för att det skall bli ökad klarhet om och respekt för vad som är sund praxis. Utskottsutlåtandet är ett steg i den riktningen.

Herr **ALEMYR** (s):

Herr talman! Herr Ohlin har gjort ett mycket stort nummer av en felaktig tolkning från min sida av samtalet mellan partiledarna. Att denna mycket obetydliga sak som jag framfört i min ringhet har givits så stora proportioner av herr Ohlin ger mig ett mycket starkt intryck av att herr Ohlin här har gjort vad han varnat mig för att göra, nämligen att han med avseende på vad som är väsentligt i debatten talat om något annat.

Överläggningen var härmed slutad.

Avdelning B lades till handlingarna.

Utskottets i *avdelning C* gjorda anmälan, att utskottet ej uppmärksammat något förhållande av beskaffenhet att föranleda utskottet till någon anmälan utan åberopande av § 107 regeringsformen, föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **BRACONIER** (h):

Herr talman! Jag skall nu söka uttrycka mig mycket kort, men eftersom vi har två reservationer till vill jag ändå motivera varför det föreligger en reservation i vad det gäller att författningar har utfärdats för sent.

Jag måste erinra om att när denna fråga behandlades i riksdagen år 1956 förklarade dåvarande ecklesiastikministern, att riksdagen skulle få se stadgarna innan de utfärdades. Jag skulle gärna vilja fråga dem som står bakom konstitutionsutskottets skrivning här och som inte velat ansluta sig till reservationen, om verkligen riksdagen har fått se folkskolestadgan innan den utfärdades. Ecklesiastikministern gav ett löfte om att denna fråga skulle komma i så god tid, att det inte var tal om någon

Granskning av statsrådsprotokollen

forcering. Nu säger utskottet i sin skrivning, att på grund av tidsnöd och överhoppning av arbete har inte ecklesiastikdepartementet blivit färdigt i tid med att publicera denna författning. Det är väl ändå rätt anmärkningsvärt. Jag vill påminna om att högern år 1956 i denna fråga framhöll, att allt talade för att man inte skulle hinna bli färdig och att det kunde behövas ett uppskov. Det var då som ecklesiastikministern gav det löfte jag nämnde. Jag erinrar mig hur konstitutionsutskottets dåvarande ordförande herr Hallén för övrigt en gång hade en lång debatt med statsministern, varvid han underströk betydelsen av att författningar publicerades i tid. Detta var hela konstitutionsutskottets uppfattning. Det är ganska egendomligt att man inte då, herr talman, står kvar vid denna mening. Det har lett till många tråkigheter att författningar inte varit färdiga. Man hade skolkonferenser på sommaren 1958, då man inte hade tillgång till tryckta författningar, och även flera socialdemokratiska tidningar uttryckte sitt beklagande av att författningarna inte var färdiga. Jag kan, herr talman, inte godta den skrivning, som utskottsmajoriteten här presterar.

Herr **PETTERSSON** i Norregård (cp):

Herr talman! Jag skall bara med några ord förklara — vi har delvis skrivit det i motiveringen — varför vi inte kunnat biträda yrkandet om anmärkning på grund av att författningar har utkommit försenade.

När vi har haft föredragning i detta ärende har det påpekats, hur utomordentligt svårt det varit att få fram dessa författningar beträffande yrkesundervisningen ifrån ecklesiastikdepartementet. Vi böjde oss för detta och ansåg, att förhållandena har varit så svåra, att det inte var tjänligt att nu göra en anmärkning. Vi har vid många tillfällen tidigare under åren påpekat, att författningarna bör komma ut i god tid.

Man kan varje år ta upp till granskning hur författningarna har utkommit, och vi tyckte, att det inte var riktigt att göra det i år, då vi var medvetna om att här rådde så utomordentligt besvärliga förhållanden när det gällde att få fram de författningar, som är berörda i detta memorial. Därför har vi avslagit anmärkningsyrkandet, och jag anser det vara riktigt.

Herr **BRACONIER** (h) kort genmäle:

Herr talman! Man får det intrycket av herr Petterssons i Norregård framställning, att detta är en reform som beslöts ungefär år 1958 och att ecklesiastikdepartementet därför hade så bråttom. När utskottets värderade talesman här försöker försvara ecklesiastikdepartementet får han ändå erinra sig, att ecklesiastikministern år 1956 förklarade, att riksdagen skulle få se stadgorna innan de utfärdades. Menar herr Pettersson, att vad en ecklesiastikminister säger skall vi inte bry oss om, ifall man plötsligt får så bråttom i ecklesiastikdepartementet två år senare, att man inte kan hålla utfästelserna? Vad är det som skulle ha gjort att ecklesiastikdepartementet och de två andra departement — i viss mån även ett tredje departement — som det här gäller skulle ha det så mycket besvärligare än andra departement? Hade inte alla departement lika bråttom? Och när det här är fråga om en stor grundläggande reform, som måste förberedas i god tid, är det inte då, herr talman, orimligt att vi i den svenska riksdagen bara får det beskedet att man har så bråttom att man inte har tid eller ens folk att noga överväga författningarna som sammanhänger med denna reform, utan att man måste arbeta för högttryck och att det kan bli ett hastverk. Visste inte ecklesiastikministern detta år 1956? Eller försökte han vilseleda riksdagen?

Det är rätt anmärkningsvärt att en företrädare för centerpartiet inte för-

Granskning av statsrådsprotokollen

står, hur angeläget det är att riksdagen får klart för sig att regeringen har för avsikt att fullfölja de löften man givit riksdagen. Det skall väl inte vara så att man kommer med förslag om reformer men sedan inte håller de utfästelser som man i samband därmed gjort.

Jag måste, herr talman, säga att det sätt, varpå man här gått till väga när det gäller en betydelsefull reform, inte är rekommenderande för det svenska lagstiftningsarbetet. Det kan inte heller vara misskrediterande för högern att man redan 1956 gav uttryck för farhågor på denna punkt — det är alltså här inte fråga om någon eftertankens klokhet. Om man läser debatterna för tre år sedan, finner man att högern framhöll det orimliga i att komma med en stor reform på det sätt som skedde i fråga om dessa skolreformer.

Jag tycker verkligen att utskottets talesman även i detta avseende skulle erkänna att riksdagen inte skall behandlas så som här varit fallet.

Herr PETTERSSON i Norregård (cp) kort genmäle:

Herr talman! Tidigare under åren har ju även vi för vår del — majoriteten i utskottet — varit med om anmärningar på grund av att tryckta författningar inte kommit ut i tid — jag tror att sådana anmärkningar framställts tre, fyra gånger. Men i år ansåg vi starka skäl tala för att inte göra någon anmärkning — reservanterna föreslår visserligen bara en omförmälan, men det tolkas vanligen i alla fall som en anmärkning. Herr Braconier som hörde föredragningarna i utskottet, måste väl erkänna att man inom departementet hade så utomordentliga svårigheter att få kunnigt folk för arbetet, att det inte gick att i tid få ut författningarna. Då får vi väl, även om vi till det yttersta är formella, böja oss för sådana saker.

Inom utskottet sitter också många skolmän, och de kunde omtala att de blivit mycket väl informerade från de-

partementets sida i fråga om skolreformen. Rent sakligt har det således inte alls skett någon skada.

Jag håller därför fortfarande på att utskottet i detta fall handlat riktigt.

Herr BRACONIER (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Pettersson i Norregård svarade inte på min fråga: har ecklesiastikministern fullgjort sitt löfte till den svenska riksdagen år 1956? Herr Pettersson i Norregård säger endast att de skolmän, som sitter i utskottet, blivit väl informerade trots att författningarna inte kommit i tid. Det är nog mycket tivelaktigt hur det var med informationen, åtminstone att döma av den presskritik som år 1958 framfördes också av regeringsorgan. I varje fall kan ju inte en sak som denna vara avgörande för hur riksdagen skall ställa sig till löften som ges av en ansvarig ecklesiastikminister.

Om man år 1956 var så säker på att man skulle kunna genomföra reformen 1958, så visste man väl redan då, huruvida det fanns folk för arbetet eller inte. Då skall man väl inte år 1958 komma och säga att man har måst arbeta under sådant högttryck att man inte blivit färdig med saken. Det är väl ett underligt sätt att bedriva lagstiftningsarbete här i landet.

Herr von FRIESEN (fp):

Herr talman! Jag har på denna punkt fogat en blank reservation till utskottets memorial, något som också är en nyhet, så som utlåtandet är uppställt. Enligt vanlig utskottspraxis innebär ju en blank reservation att man kanske inte helt kan godta motiveringen. I konstitutionsutskottet stödde jag — det vill jag erinra herr Braconier om — hans yrkande angående en omförmälan. I sak delar jag alltså hans uppfattning. Konstitutionsutskottet har ju också mångfaldiga gånger framhållit det felaktiga i att författningarna kommer ut så sent. Såsom utskottets ärade vice ordförande

Granskning av statsrådsprotokollen

här påpekat, fanns det emellertid i detta fall tekniska svårigheter som kunde motivera en försening.

Varför fullföljde jag då för min del inte yrkandet om en omförmälan? Ja, herr Braconier och högern skall inte tro att jag nu blivit ecklesiastikministerns vapendragare. Det är ingalunda fallet. Men det gäller här en reservation om en omförmälan, och vad innebär utskottsutlåtandet på denna punkt annat än en sorts omförmälan? Under sådana förhållanden tyckte jag att det verkade alltför invecklat och subtilt att komma med en reservation. Frågan skulle kanske intressera den statsvetenskapliga expertisen, men mig intresserar den uppriktigt sagt inte, och det är därför som jag anförut enbart en blank reservation.

Jag har inte någon som helst anledning att ändra min uppfattning att tillvägagångssättet med de sena författningarna inte är tillåtligt, och därför förväntar jag mig i fortsättningen att Kungl. Maj:t — det gäller här framför allt ecklesiastikdepartementet, men även några andra departement är ju berörda — skall se till att det blir en rättelse härvidlag.

Herr HAMMAR (fp):

Herr talman! Det framgår av konstitutionsutskottets här föreliggande memorial, att utskottet vid sin granskning av statsrådsprotokollen den 18 juni 1958—9 januari 1959 ej funnit något förhållande av beskaffenhet att föranleda utskottet till någon anmälan under åberopande av regeringsformens § 107.

Emellertid har utskottet redovisat skiljaktiga meningar i en del spörsmål. Bland dessa spörsmål tillåter jag mig fästa uppmärksamheten på de handelsavtal med främmande makter, som ingåtts under granskningstiden. Några reservanter, bland dem jag, har ansett, att en anmälan här borde göras.

Enligt regeringsformen i § 12 skall

handelsavtal med främmande makter, därest de är av större vikt, framläggas för riksdagen till godkännande. Skulle i något fall rikets intresse kräva, att sådan överenskommelse avslutas utan riksdagens godkännande, måste i allt fall utrikesnämnden eller utrikesutskottet erhålla tillfälle att yttra sig, innan överenskommelsen ingås.

Konstitutionsutskottet har vid flera tillfällen uppmärksammat tillämpningen av bestämmelserna rörande samverkan i utrikesfrågor mellan regeringen å ena sidan samt riksdagen eller eventuellt utrikesnämnden—utrikesutskottet å andra sidan. År 1949 anförde utskottet bl. a., att det enligt dess mening framstod som en angelägenhet av vikt, att nära samverkan förefanns mellan regering och riksdag i utrikesärenden. Gällande bestämmelser och praxis i fråga om dessa ärenden vore i detta avseende, anmärkte utskottet, icke fullt tillfredsställande.

Senaste gången frågan upptogs i ett konstitutionsmemorial var år 1950. I avsikt att utröna, huruvida bestämmelser och praxis — alltsedan 1946 har propositioner och motioner angående handelsavtal genomgående hänvisats till utrikesutskottet — numera ändrats i överensstämmelse med 1947 års konstitutionsutskottsutlåtande, har utskottet ånyo företagit en undersökning av vilka handelsavtal som slutits, denna gång avseende här föreliggande granskningstid, nämligen juni 1958—januari 1959.

Under denna tid har femton handelsavtal blivit ingångna. Endast ett av dem har underställts riksdagens prövning. Som reservanterna påpekat, är det icke klarlagt, huruvida den av regeringsformen § 12 subsidiärt anvisade utvägen blivit begagnad, den att lämna utrikesutskottet, eventuellt utrikesnämnden, tillfälle att yttra sig. På utrikesnämndens föredragningslistor förekommer över huvud taget inga frågor angående särskilda handelsavtal. Går vi över till

Granskning av statsrådsprotokollen

utrikesutskottet, finner vi, att under 1958 ej lämnats några fristående muntliga informationer berörande handelsavtal. De skriftliga översikter som kommit medlemmarna i utrikesutskottet till handa, torde, såvitt de avser handelsavtalen endast undantagsvis ha annat än i efterhand orienterat om innehållet i träffade överenskommelser.

Som en förklaring till och försvar av det inträffade framhåller konstitutionsutskottsmajoriteten, att de flesta av de femton handelsöverenskommelserna i stort sett betytt endast en förlängning av gällande varuutbytesuppgörelser. I intet av fallen har någon väsentlig förändring i varuutbytets struktur ägt rum, anmärker utskottsmajoriteten. Det låter sig sägas. Något eller några av avtalen torde dock vara av den vikt, att de bort underställas riksdagens prövning. I varje fall hade det varit önskvärt, att utrikesutskottet beretts tillfälle att yttra sig, innan avtalen ingåtts. Som exempel på ett sådant avtal må nämnas överenskommelsen med Sovjetunionen, där handelsutbytet reglerats för en tid av tre år framåt mot tidigare endast ett år åt gången.

I alla utrikesärenden av större vikt bör kontakt och överläggning med vederbörande nämnd eller utskott äga rum före avgörandet — det är en princip, som i hithörande frågor bör vara vägledande. Då skall självfallet alla tillgängliga handlingar och upplysningar meddelas vederbörande. Vid ett kommande sammanträde delgives sedan utskottet det beslut i ärendet, som Konungen fattat. Det är givet att det kan uppstå en situation, där ett snabbt beslut måste fattas. Mot sådana fall riktar reservanterna inte sin anmärkning. Dock menar vi, att regeringen bort ta större hänsyn till regeringsformens § 12, dess ordalydelse och framför allt dess andemening. Det måste anses otillfredsställande, när som regel redogörelse för överenskommelser av olika slag lämnas utrikesutskottet i efterhand.

Regeringsformens § 12 avser självklart, att yttranden från utskott o. d. skall ges, *innan* avgörandet träffas. Att som här ofta sker ställa utrikesutskottet inför ett fullbordat faktum, kan omöjligt befrämja ett fruktbärande samråd mellan regering och riksdag. Sättet kontrasterar också skarpt mot de försäkringar i motsatt riktning, som under tidigare år hörts från statsrådsbänken, bl. a. då främst från utrikesministern.

Herr talman! Med detta har jag sökt motivera, varför några reservanter ansett, att konstitutionsutskottet bort i fråga om ingående av handelsavtal med främmande makter för riksdagen göra en anmälan under åberopande av § 107 regeringsformen.

Herr BRACONIER (h):

Herr talman! Herr Hammar har sagt det väsentliga. Jag skall bara komma med ett litet tillägg.

Med nuvarande praxis är det nästan omöjligt för den svenska riksdagen att bedöma handelspolitiken, ty alla verkligt betydelsefulla avtal är kontingentavtal och dessa föredras inte ens för utrikesutskottet eller utrikesnämnden och riksdagen står därför helt utan möjlighet att pröva dem. Särskilt när man sluter ett nytt avtal såsom har skett med Sovjetunionen, med vilken ingåtts inte ett multilateralt utan ett bilateralt avtal som medför ganska stora förändringar i jämförelse med tidigare avtal, är det anmärkningsvärt att såvitt man kan se icke utrikesutskottet eller utrikesnämnden underrättats. Jag vill inte härmed säga att det skulle ha blivit stark opposition i kammaren mot det avtalet, men riksdagen skall ha rätt att ta ställning till de konsekvenser ett sådant avtal medför. Det är rimligt att riksdagen såsom § 12 i regeringsformen avser skall ha medinflytande när det gäller handelspolitiken. När socialdemokratiska statsråd och även andra statsråd 1946 och någon gång senare har

Granskning av statsrådsprotokollen

försäkrat att man även i de fall där icke grundlagen direkt förpliktar regeringen att underställa riksdagen avtalet och dessutom utrikesutskottet har framhållit angelägenheten av detta, är väl förfarandet anmärkningsvärt.

För övrigt har det förekommit ett hemligstämplat avtal under fjolåret. Detta avtal har man dock kunnat läsa om i en svensk tidskrift. Det är rätt underligt att avtalet skall vara hemligstämplat för riksdagen men att man i en svensk publikation kan finna åtskilligt av detta avtal. Jag undrar om inte svenska riksdagen i framtiden kommer att finna det ytterst farligt att på detta vis fränhända sig väsentliga möjligheter att utöva kontroll över handelspolitiken. Ramavtalen är nu ofta inte de avgörande utan kontingentavtalen, och nuvarande praxis har inte tillmötesgått riksdagen då denna begärt intimare samverkan med regeringen i dessa frågor. Det är därför, herr talman, som vi har velat understryka angelägenheten av att vederbörande statsråd inför riksdagens utrikesutskott och utrikesnämnd i de fall där det klart framgår av grundlagstexten att riksdagen skall få ta del av avtalet verkligen diskutera saken med riksdagen, så att riksdagen inte när det gäller dessa stora ekonomiska förpliktelser helt ställs vid sidan.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! Jag har vid punkt 3 fogat en reservation som jag främst har grundat på regeringsformens § 16. I memorialet lämnas en utförlig redogörelse över innehållet i värnpliktslagen och lagen om vapenfria värnpliktiga. Jag har ingenting att invända mot den redogörelsen. Min reservation är snarare ett tillägg eller en utvidgning i all korthet som anknyter till vad grundlagen föreskriver.

Vad beträffar värnpliktslagen och lagen om vapenfria värnpliktiga vill jag

i all korthet fästa uppmärksamheten på att vapenfria värnpliktiga som anvisas civilt arbete likväl inte är mera civila än att de står under militärlagarna och betraktas som krigsmän. Detta finner vi också i majoritetens memorial, där det heter att den vapenfria värnpliktige är underkastad de straffbestämmelser som gäller för *övriga* krigsmän. Det är ganska viktigt att ha detta klart för sig med tanke på den oklarhet som flera debatter har medfört om dessa människors civila arbete och den civila karaktär som deras tjänstgöring har. Väger man att utföra sådant arbete medför straff för grovt tjänstefel. Då den värnpliktige dömts, meddelas detta till försvarsdepartementet. Försvarsdepartementet i sin tur meddelar i regel att anmälan inte leder till någon åtgärd. Det är allt. Det är möjligt att den värnpliktige när denna anmälan sker sitter i fängelse. Efter det att meddelandet om att ingen åtgärd vidtages har lämnats är det redan klart för ny inkallelse, vare sig han då ännu inte kommit i fängelse, då avtjänar eller har avtjänat sitt fängelsestraff.

När meddelande har utgått i enlighet med den praxis som användes, kan man omedelbart inkalla honom på nytt, och så cirkulerar detta med inkallelser, vägran på grund av samvetsbetänkligheter, ny dom och fängelse, så länge som helst. Efter en viss sammanlagd fängelsetid brukar departementet föreskriva, att den värnpliktige inte vidare skall inkallas i fredstid, men att detta beslut inte skall meddelas honom. Nog är det ett underligt tillstånd i den svenska rättskipningen!

Detta hot följer ständigt den värnpliktige under hela hans värnpliktsålder, en tid av omkring 30 år. Jag kan som exempel på hur det kan gå till anföra ett enda fall ur den grupp som konstitutionsutskottet haft till utredning. Den äldste samvetsösomme som straffades i denna grupp förra året var född 1914 och var alltså 44 år gammal.

Granskning av statsrådsprotokollen

Han hade tidigare gjort värnpliktstjänst i 681 dagar, och nu var han färdig för ett nytt fängelsestraff.

Det är nog riktigt som majoriteten här säger — jag har ingen invändning att göra emot det — att det inte finns någon anledning till anmärkning enligt 107 §, eftersom lagen om de vapenfria värnpliktiga bygger på för svenska förhållanden så underliga förutsättningar, att det skulle finnas möjligheter till ännu brutalare behandling utan att någon anmärkning mot statsrådet kan framföras på grund av denna lag. Jag har tidigare sagt men jag skall i korthet upprepa det, att jag anser denna lag orimlig till sina konsekvenser för den enskilde med tanke på föreskriften i regeringsformens 16 § om samvetsfrihet och religionsfrihet. Jag har stärkts i denna uppfattning under de debatter som vi har haft i detta ärende inom konstitutionsutskottet.

Paragraf 16 föreskriver dock alldeles tydligt samvetsfrihet och religionsfrihet och den säger att Konungen bör ingens samvete tvinga eller tvinga låta — »Konungen» betyder i detta fall regeringen eller den myndighet som har att handlägga dessa ärenden. Bestämmelserna om ett flertal återkommande fängelsestraff måste stå i direkt motsats till grundlagens föreskrift, att ingens samvete får tvingas. Till sin ordalydelse innebär det i varje fall en klar motsättning, och det har slagit illa ut i praktiken.

Jag ber att få nämna ett exempel. Vi har varje år inemot ett hundratal fredsfångar inburade i fängelserna, men denna siffra är litet missvisande. När man närmare undersöker dessa fredsfångar, finner man att det bara är ett fåtal nya bland dem; de flesta har suttit inburade 2, 3 och ofta 4 gånger. Av dessa omkring hundra som varje år buras in är det väl bara ett 25-tal som är nya — vi har inte undersökt det närmare. Detta är en orimlighet, och man ändrar inte vederbörandes uppfattning

på detta sätt, man lyckas inte få dem att gå ifrån vad deras samvete bjuder dem, och det är ganska väsentligt med tanke på regeringsformens föreskrift i detta fall. Det ligger en fara i att folk får för sig att många av de hederligaste och mest samvetstrogna medborgarna i detta land upprepade gånger åker in i fängelse.

Nu sägs det att det måste vara på detta sätt, eftersom några efter upprepade fängelsestraff under årens lopp kanske böjer sig och fullgör sin värnpliktstjänstgöring hellre än på nytt drabbas av ett långt fängelsestraff — fängelsestraffet ökas nämligen för varje gång ett nytt straff utdömes.

Från sakkunnigt håll har jag inhämtat den uppgiften, att det åtminstone inte varje år förekommer att någon böjer sig. I stället tar de sitt fängelsestraff och anser att samhället nu är så inrättat, att de måste ta sitt straff. De gör inte något större väsen av detta — det skall jag livligt erkänna — men de böjer sig inte.

Det finns bara en och annan som böjer sig. Jag har fått en uppgift att det under årens lopp kanske rör sig om tio personer som har valt friheten i stället för att följa samvetet — i varje fall är det fler än 99 på 100 som följer sitt samvete trots upprepade fängelsestraff och ständig osäkerhet. Nog måste man väl säga, att det med tanke på den enskildes frihet och mänskliga rättigheter är samhället ovärdigt att behandla de samvetsömma på sätt som nu sker.

Herr talman! Jag har med min reservation och dessa korta randanmärkningar önskat fästa uppmärksamheten på skillnaden mellan värnpliktslagen och grundlagen i detta fall. Jag vill uttala en förhoppning, att det skall vara möjligt att få till stånd en revision av gällande lagstiftning, så att den till sin lydelse kommer i bättre samklang med den grundmening som bokstavligen föreskrivits i 16 § regeringsformen. Jag har inte föreslagit någon anmärkning

Granskning av statsrådsprotokollen

enligt 107 § regeringsformen, men jag har reservationsvis velat framföra den åsikten, att utskottet borde göra en omförmälan i denna fråga.

Herr HALLÉN (s):

Herr talman! Det är ingalunda min avsikt att förlänga den debatt som herr Spångberg har inlett genom denna vädjan i fråga om samvetsömma värnpliktiga. Jag vill bara fästa kammarens uppmärksamhet på att det i dag är likasom en märkespunkt i konstitutionsutskottets arbetsformer. Det är i dag första gången man tillämpar den metod som utskottet anbefallde 1952 och som vi kanske kan förvänta att författningsutredningen kommer att förordna, nämligen att man inte bara bedriver en jakt efter skyldiga statsråd, utan begagnar konstitutionsutskottets dechargeutlåtande till att över huvud taget framhålla önskvärdheten av ändrad praxis och ändrad lagtillämpning och efterlysa behovet av andra och bättre lagar. Det är denna möjlighet som herr Spångberg nu har använt. Jag tror mig kunna säga, att det inte dröjer många år förrän konstitutionsutskottet har omlagt sitt arbete till att inte bara söka sak med statsråd utan ungefär som statsrevisorerne söka påtala oegentligheter och felaktigheter i den praktiska utövningen. Jag har inget särskilt yrkande.

Herr PETTERSSON i Norregård (cp):

Herr talman! Vi har haft föredragningar i utskottet angående behandlingen av de samvetsömma värnpliktiga som blivit vapenfria, och vi har kommit till den slutsatsen, att man gör tillämpningen av den lag som riksdagen här har antagit så mjuk som möjligt för att inte kränka dessas samvete alltför mycket. Det är ju särskilt en sekt som menar sig ha blivit hårt åtgången, men vi fick i utskottet den uppfattningen, att alla som vägrar att bära vapen behandlas lika.

Vi ansåg det inte finnas skäl nu att

göra någon omförmälan, utan herr Spångberg har blivit ensam om sitt yrkande. Hans anmärkning borde inte riktas mot myndigheternas tillämpning av lagen, utan mot det beslut som riksdagen fattat. Jag erkänner att det är riktigt som herr Spångberg har sagt, att behandlingen av vapenvägrarna i någon mån strider mot grundlagens mening när det gäller samvetsfriheten, men riksdagen har dock fattat beslut angående denna lag, och den tillämpas enligt vår mening mycket försiktigt och hänsynsfullt. Därför har vi inte kunnat stödja herr Spångbergs yrkande.

Efter härmed slutad överläggning lades avdelning C till handlingarna.

§ 4

Herr TALMANNEN yttrade:

Med ändring av tidigare lämnade uppgifter får jag meddela att plenum icke kommer att anordnas måndagen den 4 maj. Första plenum under maj månad kommer alltså, i enlighet med de ursprungliga planerna, att hållas tisdagen den 5 maj kl. 16.00.

Herr förste vice talmannen övertog nu förhandlingarnas ledning.

§ 5

Föredrogos vart för sig statsutskottets utlåtanden:

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1958/59, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde,

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1958/59, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde,

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för

Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag

budgetåret 1958/59, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde,

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1956/57, m. m.,

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1959/60 till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m. jämte i ämnet väckt motion,

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt förre tjänstemannen vid Shanghai Municipal Council A. Th. Dahl, och

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställningsformen för vissa assistenter vid lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 6**Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 66, i anledning av väckta motioner om enskildas aktieförvärv i statsägda bolag.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* (I: 124) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarsson m. fl.* (II: 143), hade hemställts, att riksdagen måtte 1) besluta att aktierna i AB Statens skogsindustrier skulle — med beaktande av önskemålet om största möjliga spridning — under budgetåret 1959/60 utbjudas till försäljning till ett pris som fastställdes av en därtill utsedd värderingsnämnd, 2) besluta att de av staten från Trafik AB Grängesberg-Oxelösund förvärvade aktierna i Luossavaara-Kiirunavaara AB skulle — jämväl med beaktande av önskemålet om största möjliga spridning — under budgetåret 1959/60 utbjudas till försälj-

ning till ett pris som fastställdes av en därtill utsedd värderingsnämnd, 3) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte utse ovannämnda värderingsnämnder samt underställa 1959 års höstriksdag de av värderingsnämnderna fastställda försäljningspriserna för godkännande.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per-Olof Hanson* (I: 235) och den andra inom andra kammaren av herrar *Wedén* och *Gustafsson* i Skellefteå (II: 296), hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa om en skyndsam utredning rörande frågan i vilken utsträckning och under vilka former det kunde vara lämpligt att försälja aktier i statsägda företag till enskilda köpare.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 124 och II: 143 samt I: 235 och II: 296 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Birke*, *Skoglund* i Dorverstorp, *Cassel* och *Bohman*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 124 och II: 143 samt med avslag å motionerna I: 235 och II: 296,

1. besluta att aktierna i AB Statens skogsindustrier skulle — med beaktande av önskemålet om största möjliga spridning — under budgetåret 1959/60 utbjudas till försäljning till ett pris, som fastställdes av en därtill utsedd värderingsnämnd,

2. besluta att de av staten från Trafik AB Grängesberg-Oxelösund förvärvade aktierna i Luossavaara-Kiirunavaara AB skulle — jämväl med beaktande av önskemålet om största möjliga spridning — under budgetåret 1959/60 utbjudas till försäljning till ett pris som fastställdes av en därtill utsedd värderingsnämnd,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte utse nämnda värderingsnämnder samt underställa

1959 års höstriksdag de av värderingsnämnderna fastställda försäljningspriserna för godkännande;

2) av herrar *Ivar Johansson, Sundelin, Pålsson, Axel Johannes Andersson* och *Jacobsson*, fröken *Elmén*, herr *Nihlfors*, fröken *Vinge* och herr *Gustafsson* i Kårby, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 235 och II: 296 samt med avslag å motionerna I: 124 och II: 143, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning av frågan om försäljning till enskilda av aktier i statsägda företag;

3) av herr *Rubbestad*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Frågan om försäljning av aktierna i vissa statsägda företag har diskuterats här i kammaren både år 1957 och år 1958, och om vi inte når resultat i år, kommer frågan säkert att tas upp till debatt under kommande år. Vi i högerpartiet återkommer nämligen till frågan till dess den har fått den lösning som vi anser vara den riktiga. Och vi är övertygade om att vi så småningom kommer därhän. Redan nu kan vi konstatera, att intresset för försäljning av statsaktier har vuxit under de gångna åren och att förståelsen för det berättigade i våra förslag blivit allt större.

Vi har här i kammaren under de gångna åren utförligt utvecklat våra motiv för aktieförsäljningen, och våra meningsmotståndare har å sin sida radat upp alla de argument mot aktieförsäljning som de varit mäktiga att leta fram. Både argument och motargument kommer säkerligen att upprepas, både i dag och nästa gång. Jag skall därför försöka undvika att gå alltför djupt in i de många skäl, ekonomiska, praktiska och ideologiska, som vi tidigare fört fram som motiv för vår ståndpunkt. En kort

Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag

sammanfattning är kanske ändå nödvändig.

Vi är alla överens om att vi behöver öka sparandet i vårt land. Om de siffror rörande sparandet som man hittills utgått ifrån är riktiga, nämligen genomsnittligt omkring 3 miljarder kronor om året, och om man kastar en blick på det stora hålet i finansministerns budget, så framstår i själva verket behovet av ökat sparande som en nödvändighet.

En verkligt betydelsefull ökning av det enskilda sparandet skulle naturligtvis i första hand kräva en helt annan ekonomisk politik, en politik som kan inge förtroende för penningvärdet, en politik som inte skattevägen lägger beslag på en så stor del av de enskilda människornas förtjänster att dessa inte får möjlighet att avsätta tillräckligt mycket för framtida behov. Men vad som nu skall diskuteras är möjligheterna att finna sådana sparformer, att man även med den nuvarande politiken kan förmå den enskilde att spara mera. Man kan tänka sig olika åtgärder. Man kan göra sparandet mer lockande genom att så att säga konkretisera det, att koppla ihop det med vissa särskilt eftersträfvansvärda sparmål. Och man kan söka finna sådana sparformer som ger säkerhet för att inte det sparade kapitalet smälter samman i takt med penningvärdeförsämringen. Och man måste söka sådana sparformer, som inte bara innebär en överflyttning av sparmedel från en sparkälla till en annan, utan innebär ett reellt nysparande.

Bland de olika sparmöjligheter som då aktualiseras kommer, tror vi, aktiesparandet att få allt större betydelse, och det borde vara en betydelsefull uppgift för samhället att hjälpa till att övervinna det ideologiska motstånd som tydligen finns inom vissa grupper och väl delvis är politiskt och historiskt betingat och har sin rot i helt andra samhällsförhållanden än dagens.

Som framhålles i den vid utskottets utlåtande fogade reservationen nr 1, av

Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag

herr Birke m. fl., kommer aktiesparandet produktionen direkt tillgodo. Aktiesparandet har den fördelen att det ökar allmänhetens intresse för vårt lands näringsliv och skapar förståelse för dess behov och insatser. Aktieägaren känner sig och blir på ett helt annat sätt delaktig i företagsamheten än vad som många gånger erkännes av dem som bekämpar en spridning av aktieinnehaven. Att det med hänsyn till sparandet och även av allmänt demokratiska skäl är önskvärt att skapa större förståelse hos den svenska allmänheten för aktiesparandet, har bekräftats i flertalet av de remissyttranden som avgavs i denna fråga både 1957 och 1958 — i år har några sådana yttranden icke ansetts behövliga. Även sådana organisationer, som möjligen av vissa skäl skulle kunna tänkas ställa sig tveksamma till aktieförvärv, var i princip positiva till aktiesparande. I stort sett föreligger väl också enighet om att den svenska aktiemarknaden har ett förhållandevis alltför begränsat omfång för att möjliggöra ett individuellt aktiesparande i önskvärd omfattning. Inte minst ur den synpunkten är en försäljning av de statsägda företagens aktier motiverad. En sådan försäljning skulle medföra en väsentlig utvidgning av aktiemarknaden, som ger förutsättningar för småsparare att bli aktieägare.

Ett utbud av statsföretagens aktier skulle vidare vara ägnat att minska statens direkta anspråk på den redan nu alltför trånga kapitalmarknaden. Särskilt just nu — innan vi hunnit genomföra den uppbromsning av statsutgifterna, som vi inom högern räknar med så småningom måste komma till stånd — skulle en sådan försäljning medföra fördelaktiga konsekvenser. Staten skulle härigenom få loss behövt kapital för andra tvingande uppgifter.

Jag har redan snuddat vid en faktor, som vi inom högern anser vara av alldeles särskilt stor betydelse, nämligen den demokratisering, den breddning av

själva ägandet, som aktieförvärv möjliggör. Det låter sig naturligtvis sägas att hela svenska folket redan nu är delägare i exempelvis LKAB, men jag frågar: hur många av oss är det som verkligen känner sig som delägare? Staten, det abstrakta begreppet för maktkoncentration, betraktas inte av flertalet medborgare här i landet som en förvaltare av våra egna personliga tillgångar. Staten är alltför mycket överhet för att kunna spela den rollen. Jag är övertygad om, trots allt vad jag förstår att våra motståndare kommer att göra gällande i den fortsatta debatten, att innehav av en aktie i låt mig säga LKAB ger en helt annan känsla av delägarskap, förståelse och medansvar för företaget än då staten äger aktierna. Eftersom just denna ideologiska aspekt varit debatterad så ingående vid tidigare riksdagar, skall jag inte ytterligare fördjupa mig i den, bara konstatera att vi inom högern betraktar den som en alldeles särskilt betydelsefull faktor vid bedömandet av hela frågan om försäljning av de statsägda företagens aktier.

Jag vill understryka, att vi anser den föreslagna försäljningen av LKAB- och ASSI-aktierna vara en inledning till ytterligare åtgärder för att sprida aktieägandet till allt vidare kretsar inom det svenska folket. Vi är övertygade om att en försäljning av statsaktierna i det hänseendet skulle vara något psykologiskt betydelsefullt. Redan nu har åtskilligt gjorts i den riktningen utomlands och även här hemma. Investmentklubbar har bildats, andelsbevis i s. k. unit trusts har försålts och öppna aktiefonder har kommit till stånd. En allmän förståelse är på väg att bildas för behovet och vikten av sådant utbrett aktieäggande. Det är under sådana förhållanden alldeles klart att den av oss föreslagna försäljningen skulle utgöra en ytterligare stimulans för utvecklingen. Även för den enskilda aktiemarknaden blir säkert en sådan åtgärd av betydelse, och även där hoppas jag att man skall kunna

emotse en minskad koncentration av aktieförvärv och aktieinnehav.

Såväl i högermotionerna som i reservationen i statsutskottet har vi pekat på de utländska erfarenheterna av motsvarande försäljningsåtgärder. De visar, att hittills gjorda försäljningsförsök lett till mycket tillfredsställande resultat och att de farhågor, som på vissa håll framförts, i stort sett kommit på skam. Jag vill särskilt uppehålla mig vid Tyskland, eftersom debatten om reprivatiseringen av de statsägda företagen genom utgivande bland annat av s. k. folkaktier varit alldeles speciellt hård och kontroversiell. Till grund för försäljningen har legat den uppfattningen — som ju överensstämmer med högerns — att det inte är en statlig uppgift att syssla med affärer och konkurrera med enskilda företag. Ägandet av produktionsmedlen bör i stället spridas i största möjliga utsträckning, och den starka koncentration av storföretag i statlig regi, som spelade en så stor roll under Hitlerperioden, bör snarast avskaffas. Även i Tyskland har folkaktiemotståndarna fört fram i stort sett samma argument som socialdemokraterna här i Sverige. Det finns — har man menat — inom vida kretsar av folket inte något större intresse för aktieförvärv. I allmänhet hyser man misstro mot aktier över huvud taget. Det finns ingen anledning — säger man — att slå sönder välskötta statsföretag och göra dem beroende av privata spekulationer. Och skulle till äventyrs ett visst intresse för aktieförvärv ändå finnas hos småspararna, komme de — har man sagt — omedelbart efter sitt förvärv att sälja aktierna, som därigenom så småningom skulle hamna på ett fåtal händer. Decentraliseringen skulle därmed resultera i sin motsats, nämligen en maktkoncentration.

Inte minst i den senaste tyska valkampanjen har den debatten spelat en stor roll. Man kan ju inte påstå, att det tyska folket genom sin i val uttryckta mening tagit avstånd från tankarna på

Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag

att demokratisera aktieägandet. Tvärtom. Som bekant var det ursprungligen meningen att sälja Volkswagenaktierna, men tvisten om den verkliga äganderätten till Volkswagenverken ledde till att den aktieförsäljningen fick skjutas på framtiden. Det blev i stället det stora statliga bolaget Preussag, vilket med 22 000 anställda driver järn- och stålverk, gruvor och oljeutvinning, som blev det första stora försöket. I samband med att företaget ökade sitt aktiekapital till 105 miljoner DM utbjöds 300 000 aktier ställda på innehavaren till försäljning för en kurs av 145 DM. För att garantera spridningen fick endast personer med en lägre skattepliktig inkomst än 16 000 DM teckna nya aktier, och teckningsrätten begränsades till högst 5 aktier för varje år. Efter utbudet kommer aktierna att börsnoteras, och det finns inga hinder för en nybliven aktieägare att, om han så vill, senare försälja sina aktier.

Det visade sig redan vid den första aktieteckningen, att alla förväntningar överträffats. Intresset för aktieförvärv var långt större än man tidigare trodde. Över huvud taget har Preussagförsäljningen visat, att något allmänt ideologiskt motstånd mot aktieäggande i varje fall inte existerar i Tyskland.

Jag strök i början av detta anförande under, att man även i vårt land alltmer börjar få förståelse för de från högerns sida framförda synpunkterna. Vi kan med glädje konstatera, att både folkpartiet och centerpartiet är villiga att i så måtto stödja oss som de önskar en särskild utredning rörande försäljning av statsägda företags aktier. I och för sig finns det naturligtvis ingen anledning att från högerns sida motsätta sig eu sådan utredning. Men vi anser, att frågan om försäljning av vissa LKAB-aktier och aktierna i ASSI nu har diskuterats så länge, att vi även utan en sådan utredning bör kunna fatta ett principbeslut rörande aktieförsäljningen. De erfarenheter som därvid kan vinnas

Enskildas aktieförvärv i statsägda bolag

kan naturligtvis läggas till grund för kommande beslut om försäljning av aktierna även i andra statsägda företag. Under sådana förhållanden kan, menar vi, den föreslagna utredningen anstå i varje fall till dess att resultatet av den första försäljningen kan överblickas.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen nr 1, av herr Birke m. fl.

Herrar *Staxäng* (h) och *Magnusson* i Borås (h) instämde häri.

Herr **NIHLFORS** (fp):

Herr talman! Herr Bohman har i någon mån apostroferat redan den andra reservationen till detta utskottsutlåtande, under vilken står herr Ivar Johansson m. fl. Denna reservation siktar till att övertyga riksdagen om att det behövs en utredning för att klargöra om det finns en positiv inställning till frågan om försäljning av statsägda bolags aktier för att därigenom bredda sparandet, skapa nya möjligheter att öka sparandet och nya former för det. Jag är överens med herr Bohman om att just dessa synpunkter är synnerligen viktiga och bör beaktas.

Men det finns onekligen så många frågetecken i samband med detta stora projekt, vilket högern nu utan vidare vill ha genomfört, att man, om man vill hålla sig på jorden, kanske bör gå något försiktigare fram. Riksdagen har faktiskt en gång — det var 1956 — tagit ställning för en utredning, på så sätt att en av herr Helén i denna kammare väckt motion överlämnades till 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna. Syftet var då att denna utredning borde undersöka möjligheterna för enskilda att köpa aktier i vissa av staten ägda företag. Förra året när denna fråga var aktuell hävdade vi från folkpartiets sida, att detta borde utredas och att man borde stöta på denna 1953 års utredning rörande de statliga företagsformerna för att få fram något ma-

terial därifrån. Nu är det nog klart att utredningen inte kommer att i sina framtida betänkanden belysa de spörsmål vi anser det vara nödvändigt att få belysta. Då återstår inget annat för oss än att hävda, att det behövs en allsidig utredning, som tar ställning till olika speciellt svårbedömbara faktorer som är förknippade med tanken på försäljning av statliga bolags aktier.

Också andra synpunkter kommer in i bilden. Man kan exempelvis peka på att det är viktigt att få klargjord sammansättningen av det aktieäggande klientelet och lokaliseringen av företagens verksamhet. Vi har särskilt velat betona detta i reservationen.

Herr talman! Med dessa kortfattade ord vill jag yrka bifall till reservation nr 2, av herr Ivar Johansson m. fl.

Herr **GUSTAFSSON** i Stockholm (s):

Herr talman! Jag kan i denna fråga fatta mig mycket kort. Den har ju utförligt behandlats vid såväl 1957 som 1958 års riksdagar, och jag tror att alla argument redan är vädrade. När jag lyssnade till herr Bohman kunde jag, om jag blundade, se framför mig herr Hjalmarson 1957 och herr Heckscher 1958, ty samma ord och samma vändningar gick igen.

Herr talman! Jag vill bara med hänvisning till vad som från vårt håll anförts vid de två tidigare tillfällena yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Birke m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herr Ivar Johansson m. fl.; och fann herr förste vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bohman begärde likväl votering, i anledning varav herr förste vice talmannen för bestämmande av kontrapropo-

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

sitionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr förste vice talmannen nu fann den under 2:o) angivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen åskade dock herr Helén votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 66 antager det förslag, som innefattas i den av herr Birke m. fl. avgivna, med 1) betecknade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 2) av herr Ivar Johanson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 95 ja och 64 nej, varjämte 54 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 66, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen 1) av herr Birke m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Bohman begärde likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 112 ja och 53 nej, varjämte 49 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 7**Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 32, i anledning av väckta motioner angående avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd samt amortering av studieskuld.

I de inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 152 av herr *Per-Olof Hanson* och II: 206 av herr *Helén* hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om proposition rörande avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd och amorteringar av studieskulder senast till 1960 års riksdag».

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 152 och II: 206 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Hagberg, Söderquist, Nilsson i Svalöv, Kollberg, Stenberg* och *Stiernstedt*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till de likalydande motionerna I: 152 och II: 206 måtte be-

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

sluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om proposition rörande avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd och amorteringar av studieskulder senast till 1960 års riksdag.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr STENBERG (fp):

Herr talman! Den fråga vi nu har att behandla, gällande avdragsrätt vid beskattning för studieunderstöd och amortering av studieskulder, har vid flera tillfällen under 1950-talet varit föremål för behandling här i riksdagen, och därför avser jag inte att gå in på någon längre sakmotivering för motionen eller för reservanternas ställningstagande. Motiven är för alla kända och är till och med av riksdagen i princip erkända. Det har emellertid roat mig att, i likhet med herr Björkman vid en interpellationsdebatt i vintras, se litet på frågans behandling och de ställningstaganden som bevillningsutskottet enhälligt föreslagit riksdagen. Jag skall inte gå längre tillbaka än till 1950, då 1944 års allmänna skattekommitté avlämnade ett betänkande, vari bland annat föreslogs avdragsrätt för periodiskt understöd till undervisning eller uppfostran, som det hette, givetvis under vissa förutsättningar.

1951 kom samma kommitté med ännu ett betänkande, nr 5, angående studiekostnaders behandling i beskattningshänseende. I detta betänkande hade de sakkunniga preciserat sitt förslag och föreslog rätt till avdrag för amortering även av studieskulder.

Det kom ändå inget förslag från Kungl. Maj:t, och därför blev det anledning för 1952 års riksdag att behandla flera motioner, vari yrkades på lagstiftningsåtgärder just i detta hänseende. I bevillningsutskottets betänkande över motionerna hette det då bland annat, att frågan om den skatterättsliga behandlingen av studiekostnader ansågs utskottet vara av den vikt, att en lösning

av densamma icke borde uppskjutas. Utskottet föreslog därför riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag. Detta blev också riksdagens beslut.

Det var alltså redan 1952. Något förslag kom emellertid inte till 1953 års riksdag. Även denna riksdag fick emellertid behandla motioner i samma riktning som tidigare. Bevillningsutskottet fasthöll vid sitt förslag från 1952 och ansåg, att det var önskvärt att riksdagen så snart som möjligt finge ett förslag för prövning.

Det kom dock inget förslag från Kungl. Maj:t vare sig 1954 eller 1955, och så var det åter dags för motioner med begäran om ett förslag till 1956 års riksdag. Bevillningsutskottet föreslog då på nytt riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att om möjligt till 1956 års riksdag få ett förslag om ändrade regler för den skatterättsliga behandlingen av studiekostnader. Riksdagen anslöt sig till förslaget, och riksdagsskrivelsen överlämnades sedermera till skattelagssakkunniga. Det kom alltså inte något förslag från Kungl. Maj:t. 1956 års riksdag hade återigen att behandla motioner i samma ärende. Det är mig angeläget att säga att bevillningsutskottet den gången faktiskt skärpte sitt förslag till skrivelse från riksdagen på det sättet, att utskottet förklarade, att en omprövning var synnerligen önskvärd och att det var angeläget att få fram ett förslag till 1957 års riksdag. Detta skrev alltså bevillningsutskottet 1956.

Under 1958 och 1959 har vi sedan haft tillfälle att avlyssna interpellationsdebatter i detta ärende. Då hade vi kommit fram till det läge i tiden, när finansministern sade att ärendet var av så stor ekonomisk betydelse, att det med hänsyn till det statsfinansiella läget inte kunde lösas just då. Det beskedet har vi fått höra både 1958 och 1959. Det är därför kanske naturligt att bevillningsutskottets majoritet i sitt nu avlämnade

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

betänkande hänvisar till det statsfinansiella läget och säger att utskottet av den anledningen inte vet när det blir möjligt att genomföra förslaget.

Jag har velat dra denna korta katalog över frågans behandling under 1950-talet för att därmed ifrågasätta, om det verkligen kan få gå till på detta sätt i fortsättningen. Ett utskott behandlar det material som finns och föreslår riksdagen åtgärder i anledning härav. Riksdagen bifaller utskottets förslag om en skrivelse till Kungl. Maj:t om att få en proposition i ärendet. Men någon sådan får inte riksdagen, utan ärendet läggs bara åt sidan. Detta tycker jag inte är riktigt. På detta sätt nonchalerar ju faktiskt regeringen de beslut som riksdagen fattat.

Jag skall avslutningsvis be att få säga att en reform — rättare sagt en rättelse — av rena oformligheter i skattelagstiftningen får väl ändå inte uppskjutas på grund av ett ansträngt statsfinansiellt läge. I dag har riksdagen ånyo möjligheter att säga sin mening i denna fråga, att den verkligen vill få de önskemål uppfyllda som den tidigare ställt. Jag har biträtt den reservation som är fogad till bevillningsutskottets betänkande. Den går ut på att riksdagen till 1960 års riksdag skall få ett förslag i ämnet från Kungl. Maj:t. Jag ber herr talman, att få yrka bifall till den av herr Hagberg m. fl. avgivna reservationen.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! I en interpellationsdebatt här i kammaren för något över två månader sedan hade vi en ganska lång överläggning om avdragsrätt vid beskattningen för studiekostnader. Det torde därför inte vara nödvändigt att i dag ha någon mera ingående debatt i själva sakfrågan, men jag vill framföra några synpunkter i anledning av bevillningsutskottets betänkande nr 32.

Det torde inte råda några delade meningar om att nuvarande bestämmelser

om avdrag för periodiska understöd är otillfredsställande utformade, icke endast för den som utger periodiskt understöd utan även så till vida att reglerna är inkonsekventa och ologiska. Det kan inte bestridas att utgivandet av periodiskt understöd minskar givarens skatteförmåga, alldeles oavsett hur mottagaren använder pengarna. I princip bör då avdragsrätt föreligga. Det kan under sådana förhållanden inte vara riktigt, att just periodiska understöd som utges för studier skall vara diskvalificerande för erhållande av avdragsrätt.

Skattelagssakkunniga, som utrett denna fråga, har framhållit att den stegrade progressiviteten till följd av inkomstutvecklingen drabbar allt vidare grupper av skattskyldiga. De ojämnheter, som föranleds av odifferentierade avdrag för periodiskt understöd men utan avdragsrätt för studiebidrag, blir på grund därav så mycket större och mer markerade. Även sambeskattningen gör progressionen så mycket kännbarare.

De sakkunniga har vidare understrukt att stor osäkerhet råder t. ex. om avdragsrättens omfattning och om innebörden av de nuvarande begränsningsreglerna. Oklarheten i bestämmelserna, säger de sakkunniga, vållar åtskilliga olägenheter, inte minst ur rätts-säkerhetssynpunkt. Den ger upphov till ett stort antal skattetvister med åtföljande irritation mellan de skattskyldiga och taxeringsmyndigheterna och icke oväsentligt arbete med målens handläggning.

Men vi kan uppenbarligen inte komma överens om hur och när ändringarna i skattelagstiftningen skall genomföras. Tidigare har såväl bevillningsutskottet som riksdagen varit mycket bestämda härvidlag. Tre gånger har utskottet och riksdagen begärt förslag från Kungl. Maj:t. Senast 1955 fann utskottet »en omprövning av gällande bestämmelser på dessa områden synnerligen önskvärd», och riksdagen hade

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

intet att invända mot bevillningsutskottets uppfattning. Förslag har 1956 framlagts av skattelagssakkunniga i fråga om de periodiska understöden, men utskottet vill inte nu ta ställning till huruvida förslaget bör genomföras eller ej. Utskottet lovar alltså ingenting bestämt. Även om jag inte helt utan reservationer vill acceptera skattelagssakkunnigas förslag i alla delar, anser jag dock förslaget tillräckligt genomarbetat för att det med smärre justeringar skulle kunna läggas till grund för en proposition. Men bevillningsutskottet har, synes det mig, retirerat från sitt tidigare mycket positiva ställningstagande. Jag vill ogärna tro att detta beror på att utskottet fått en ny ordförande sedan 1956, en ordförande som tidigare tillhört statsrådskretsen och därigenom kanske dras med ärtfyllig belastning.

Skäl för att skynda långsamt har alltid kunnat andragas. Tidigare var det pågående utredningar. Nu är det de oroväckande statsfinanserna som rullas fram som stenar på vägen, vilka man inte kan komma förbi. Självfallet kommer förslaget genomförande att få konsekvenser för statsfinansernas inkomstsida. Utskottet har angivit skattebortfallet till närmare 40 miljoner kronor för stat och kommun. Det utgör en senkommen bekräftelse på riktigheten i vad jag hävdade i interpellationsdebatten den 24 februari, nämligen att det belopp, 57 miljoner kronor, som finansminister Sträng då angav som skattebortfall, var för högt. Även statsministern använde kort därefter — vid sin traditionella studentafton i Lund — samma för höga siffror. Men 40 miljoner är naturligtvis pengar det också.

Utskottet anser sig inte ännu kunna bedöma, huruvida det ur statsfinansiell synpunkt är möjligt att genomföra förslaget vid nästa års riksdag. Det är givet att det, med hänsyn till det bedrövlige läge i vilket statsfinanserna just nu befinner sig, inte torde vara lätt eller knappast ens möjligt att bedöma,

hur läget är vid den tidpunkten eller ännu mindre längre fram.

I interpellationsdebatten i februari tillät jag mig framhålla, att jag inte kunde finna dessa skäl tillräckliga för att underlåta att vidtaga nödvändiga ändringar i skattelagstiftningen, när dessa ändringar syftar till att undanröja orättvisor och orimligheter. En budget, som inte tål ett inkomstbortfall av denna storleksordning för en riktig reform, är feldisponerad.

Den andra fråga, som tagits upp i motionen — frågan om avdragsrätt för amortering av studieskulder — är mera komplicerad. Här väntar vi på ett betänkande från skattelagssakkunniga. Vi avvaktar med stort intresse hur de sakkunniga tänker lösa den knuten. Jag vill endast framhålla att här insmugit sig ett oriktigt ordval, som sannolikt bidragit till onödiga missförstånd och förvirrat begreppen. Skattelagstiftningen medger nämligen inte avdrag för amortering av skulder. Det är ett sparande, vilket inte är avdragsgillt. Det enda undantaget är försäkringssparande. Jag tror att det för frågans behandling vore nyttigt, om man mönstrade ut detta felaktiga uttryck och i stället talade om avdrag för studiekostnader i överensstämmelse med grundtanken i avskrivningsrätten eller om avdrag för omkostnader för inkomstens förvärvande. Därigenom skulle man också undgå att skilja på dem som själva finansierar sina studier och dem som studerar på skuld. Det finns inga skäl för att ställa dem som investerar egna medel i ett sämre läge än dem som investerar lånade.

Till studiekostnader bör självfallet räknas kostnader för kurser och litteratur m. m. samt — för dem som studerar på annan ort — fördyrade levnadskostnader. Studerande har vidare i allmänhet inte möjlighet att under sin studietid utnyttja ortsavdragen, och det förefaller mig rimligt, att de finge ackumulera ett motsvarande belopp.

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

Jag skall inte utveckla denna fråga ytterligare. Vi avvaktar 1950 års skattelagssakkunnigas betänkande, som av olika skäl blivit försenat, och förmodar att det däri skall lämnas förslag till lösning av frågan.

Jag är inte helt säker på hur man skall tolka utskottets motivering för avslag. Är den positiv eller är den till intet förpliktande? Vill utskottsmajoriteten hålla dörren öppen för en annan lösning än den som skattelagssakkunniga förordar i sitt förslag av 1956? Det vore av mycket stort värde och intresse för den fortsatta behandlingen av denna fråga att härvidlag få ett klart uttalande från utskottets talesman.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets betänkande fogade reservationen, av herr Hagberg m. fl.

Herr Nilsson i Svalöv (h) och fru Kristensson (h) instämde häri.

Herr KÄRRLANDER (s):

Herr talman! Det är riktigt som de föregående ärade talarna sagt, att denna fråga behandlats så många gånger förut att det inte är nödvändigt att fördjupa sig alltför mycket i den. Jag lade emellertid märke till att både herr Stenberg och herr Björkman, när de talade om dels tidigare handläggning och beslut i frågan, dels skattelagssakkunnigas arbete på detta område, sorgfälligt gick förbi vad jag tycker är rätt centralt och vad som för övrigt framgår av utskottsutlåtandet, nämligen skattelagssakkunnigas betänkande av den 20 december 1956, där man föreslår betydande inskränkning i avdragsrätten för periodiskt understöd. Enligt detta förslag skulle avdrag medges endast för understöd på grund av bindande förpliktelse eller till den som på grund av ålderdom, sjukdom eller nedsatt skatteförmåga är i behov av understöd. Beträffande bidrag till studerande ansåg de sakkunniga att särskilda regler skul-

le gälla, innebärande att den, som ger ett barn ett understöd till studier, under vissa förutsättningar skulle erhålla avdrag för angivna belopp efter vissa grunder. Det är riktigt som herr Björkman säger, att detta inte är färdigutrett ännu.

Beträffande kostnadssidan har ju utskottet anfört dels nyssnämnda skäl, dels flera andra skäl. De skäl som utskottet anfört för avslag på denna motion är vart för sig ett tillräckligt bärande motiv. Jag tycker inte att man som herr Björkman skall vifta bort en utgift på 40 miljoner, allra minst om man företräder högerpartiet, som vill ha balans i statsfinanserna. Men herr Björkman hade inga hämningar alls när det gälde kostnaderna, utan han räknade utöver dessa upp vad som kunde innefattas som avdragsrätt i ackumulerade ortsavdrag under kanske 8—10 års studier. Då lär inte 40 miljoner räcka långt, knappast heller finansministerns 57, som herr Björkman tyckte var tilltagna i överkant. Detta går inte riktigt ihop, herr Björkman, med den politik som högern åtminstone påstår sig vilja föra på det ekonomiska området. Det statsfinansiella läget är en av anledningarna till att bevillningsutskottet sagt att det inte nu vill ta ställning.

Frågan om avdrag för studieskulder är under utredning, och det skulle vara oriktigt att ta ställning till denna fråga redan nu. Beträffande de studentsociala åtgärder som man kanske bör vidtaga, skulle det dessutom vara olyckligt om motionen bifölls på grund av den studentsociala utredning som man väntar skall tillsättas. Ett bifall till motionen skulle i så fall ställa denna utredning inför fullbordat faktum.

Jag skulle kunna tillägga att, med den utformning som motionen nu har, ett bifall till densamma skulle få mycket orättvisa följdverkningar och inte vara någon riktig väg till bättre förhållanden på detta område.

Till sist, herr talman, vill jag säga till

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

herr Björkman, att bevillningsutskottets betänkande nr 32 1959 inte på något sätt stänger dörren mer än förut. Med detta ber jag att få yrka bifall till bevillningsutskottets förslag.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill erinra herr Kärlander om att det dock är två utredningar som mycket ingående sysslat med denna fråga. Det var först 1944 års allmänna skattekommitté som kom med två betänkanden 1950 och 1951, och sedan 1950 års skattelagssakkunniga, som framlade sitt betänkande 1956. Om herr Kärlander inte anser att denna fråga ännu är tillräckligt utredd, när skall den då över huvud taget bli det?

Jag sade redan i mitt första anförande, herr Kärlander, att jag inte var beredd att till alla delar acceptera skattelagssakkunnigas förslag. Men jag tycker det är ett utmärkt förslag och så genomarbetat att det räcker väl till för framläggande av en proposition, om man verkligen vill saken.

Vidare säger herr Kärlander, att man inte kan göra som jag »vifta bort» de 40 miljonerna i skattebortfall. Jag har inte viftat bort dessa 40 miljoner, men om man nu skulle följa reservationens yrkande om ett förslag till 1960 års riksdag, när skulle det då träda i kraft? Det skulle tillämpas första gången vid 1962 års taxering. Jag tror inte att bevillningsutskottets majoritet eller någon annan kan avge något omdöme om hur det statsfinansiella läget ser ut så långt fram i tiden, när vi inte kan överblicka statsfinanserna ens under den allra närmaste.

Herr Kärlander håller fast vid och understryker att bevillningsutskottet nu inte skall ta ställning. Det är enligt hans mening oriktigt att göra det nu med hänsyn till att vi väntar ännu ett betänkande från 1950 års skattelagssakkunniga, nämligen rörande frågan hur man skall behandla studiekostnaderna.

Nej, herr Kärlander, det ena är inte beroende av det andra. Att klara av utformningen av det periodiska understödet respektive studiekostnaderna är två vitt skilda frågor. Dessa frågor är inte några siamesiska tvillingar så att man om man, umgås med den ena, även måste umgås med den andra. Man kan klara ut det periodiska understödet utan att samtidigt behandla studiekostnaderna.

Enligt herr Kärlander är utskottets skäl tillräckliga för att avvisa motionens förslag, och han åberopar bl. a. studentsociala utredningen. Detta är just anledningen till min fråga. Jag har tyckt mig skönja, att under utskottets negativa ställningstagande döljer sig i realiteten att utskottet har övergivit en tidigare mycket positiv ståndpunkt och är på glid över till den linje som finansminister Sträng drog upp i interpellationsdebatten för två månader sedan. Då sade herr Sträng »att om vi kan bygga ut stipendiegivningen ytterligare, är det inte uteslutet, att det är en riktigare väg att gå än avdragslinjen». Det är visserligen ingen fix linje. Den är elastisk och ger utrymme för olika tolkningar.

Men om det nu är utskottsmajoritetens uppfattning och man alltså håller på att maka sig över till finansministerns ståndpunkt, vore det faktiskt bättre, att man sade ut det, så att vi vet, var vi har varandra. Då har nämligen denna fråga om studiekostnadernas behandling i skattehänseende kommit i sämre läge än förut. I så fall vet vi, att vi har ingenting att vänta i saken från den nuvarande regeringen. Då får vi avvakta ett mera gynnsamt politiskt klimat eller pröva den nuvarande riksdagsmajoritetens uppfattning på annat sätt. Jag är nämligen helt överens med bevillningsutskottets tidigare högt skattade ordförande, herr Adolv Olsson i Gävle, som för några år sedan framhöll, att riksdagen kan göra vad den vill i fråga om beskattningsrätten. Men rege-

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

ringen tycker inte om att bli påmind om det.

Herr KÄRRLANDER (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björkman säger att det har varit två utredningar i frågan och att saken då bör vara färdigutredd. Jag har aldrig graderat frågorna på det sättet att om det har varit två utredningar, så är en fråga färdigutredd ur alla synpunkter. Även herr Björkman medger ju, att det finns vissa saker som inte är fullt tillfredsställande i det utredningsmaterial som presterats. Jag har ingen anledning att ta ställning till huruvida utredningsmaterialet bör kunna ligga till grund för en proposition. Den frågan får väl finansministern svara på, om han vill. Jag har ingen anledning att närmare diskutera det.

Herr Björkman går mycket lättvindigt förbi utgifter och skjuter dem på framtiden. Han menar att vi inte behöver bekymra oss om utgifter på 40 miljoner kronor, som blir aktuella först vid 1962 års taxering, alltså avseende 1961 års inkomster. Då behöver man inte bry sig om, huruvida man har någon balans i budgeten eller inte. Det är alldeles meningslöst att tänka på det nu. Det kan hända att herr Björkman och högern resonerar på det sättet, att vad som händer så långt fram i tiden spelar ingen roll för den politik man för i dag.

Nog förefaller det i varje fall mig som om stipendier vore en rättvisare väg än avdrag, som slår mycket olika och ibland synnerligen orättvist. Till sist: jag tycker inte att herr Björkman behöver vara så pessimistisk beträffande frågans lösning, att man måste vänta tills det blir ett ur hans synpunkter mera gynnsamt politiskt klimat.

Herr BJÖRKMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara ännu en gång säga till herr Kärrlander, att jag ingalunda tar lättvindigt på 40 miljoner i inkomstbortfall. Jag har bara anmärkt att den föreslagna ordningen inte kan

tillämpas förrän vid 1962 års taxering och att vi givetvis ingenting vet om hurudant läget kommer att vara vid den tidpunkten. Vi får väl hoppas att det politiska klimatet är gynnsammare då, att vi har en annan finansminister och en annan regering, som kan sköta politiken på ett sådant sätt, att vi får utrymme även för detta inkomstbortfall och därmed för en rättvis och rimlig reform. Att den bör genomföras, därom är vi väl i grund och botten, hoppas jag, överens.

Herr HELÉN (fp):

Herr talman! Finansministern tyckte ju för några månader sedan att en debatt i denna fråga var så tråkig att han nätt och jämt ville ta del i den. Den var så enahanda från år till år, sade han. Den straffskatt på studier och den orättvisa som för närvarande begås mot den studerande ungdomen bekom honom tydligen inte så värst mycket. För att finansministern inte skall behöva tycka, att det är lika tråkigt i dag, har jag tagit fram några färska siffror som, ifall finansministern har tid att lyssna på dem, faktiskt säger något om hur läget är bland den studerande ungdomen och vilka konsekvenser som den nuvarande regeringens skattepolitik på detta område kommer att få under de stora årskullarnas studietid på 1960-talet.

Det visar sig, enligt de färskaste uppgifter som står att få, att studieskuld-sättningen för dem som år 1953 skrevs in vid högre läroanstalter fördelar sig på det sättet, att av de studenter som bor hemma passerar 44,1 procent sin examen utan att ha någon skuld alls, medan 55,9 procent har en skuldsättning som varierar upp till 40 000 kronor och något mera. Av de icke hemmaboende — detta bör vara av särskilt intresse för dem som här i kammaren representerar landsbygdsintressena — är motsvarande siffror: 18,4 procent som icke har någon skuld, när de tar

Avdragsrätt vid beskattningen för studieunderstöd m. m.

sin examen, medan 81,6 procent har en större eller mindre skuldsättning.

Jag vill konstatera, att dessa siffror även visar, att en studieskuld på mellan 30 000 och 40 000 kronor har inte mindre än 5,5 procent av de icke hemmaboende. Det innebär, att vi har att räkna med att inom några år flera hundra studerande från svensk landsbygd årligen kommer att avlägga högre examina med en skuldsättning på mellan 30 000 och 40 000 kronor. Vad detta betyder i fråga om deras fortsatta möjligheter att skaffa sig en hygglig ekonomi och över huvud taget vad det gäller möjligheterna att dra till sig studerande för längre utbildning bland ungdom från svensk landsbygd bör var och en begripa. Det vore intressant att här i kammaren få veta, om herr Onsjös negativa inställning i denna fråga är representativ för centerpartiet av i dag eller om det inom detta parti finns någon enda här i huset mer än herr Larsson i Hammarby, som ser på denna fråga ur rättvisesynpunkt.

Jag vill också passa tillfället att ta fram några andra siffror, som visar hur skuldsättningen fördelar sig på dem som nu har s. k. akademikerlån. Även därvidlag visar det sig, att skuldsättningen för den del som är tvingad att ta upp lån är så betydande, att det här verkligen är fråga om en allvarlig orättvisa, som samhället inte längre kan blunda för. Den genomsnittliga skuldsättningen för en studerande, som tagit sina examina och fått placera om sina lån, var i mars månad 1959 i Uppsala 15 385 kronor, i Lund 18 453 kronor, i Stockholm 13 280 kronor och i Göteborg 14 520 kronor. När genomsnittssiffrorna är så höga kan man inte längre rimligen bara nöja sig med detta tal om regeringens hemliga vapen, en eventuellt någon gång kommande reform av nuvarande stipendier. Det är såvitt jag förstår ingalunda möjligt att därigenom sudda bort de orättvisor som redan begås mot nu aktuella studentåtgångar.

Apropå herr Kärnlanders tal om att stipendierna skulle vara en rättvisare väg vill jag bara nämna vad Sveriges förenade studentkårers organ skriver under rubriken »Herr Strängs undanflykter» och med en träffande bild av hur herr Sträng brukar se ut under dessa debatter:

»Nytt för året var hr Strängs uttalande att en utbyggnad av stipendieväsendet vore en riktigare väg till studiernas demokratisering än avdragsrätt för studieunderstöd. Felet med detta argument är bara att lösningen av skattefrågorna och lösningen av de studiesociala frågorna icke kan ses som konkurrerande åtgärder. Hur de studiesociala frågorna än löses måste skatterättvisa skapas.»

I denna liksom i andra tidningar och tidskrifter, vilka på ett mycket sakkunnigt sätt belyst frågan, konstateras alltså att regeringens attityd uppenbarligen icke är hållbar. Man rör sig med dubbelt tal. Statsminister Erlander säger på studentaftnar i Lund så där allmänt välvilligt att frågan skall lösas. Men så fort den kommer fram i riksdagen, skjuter man den hela tiden ifrån sig. I själva verket består regeringens hela hemliga vapen av direktiv till en utredning, vilka sedan den 1 september i föl ligger inlåsta i en skrivbordslåda i ecklesiastikdepartementet, eftersom man inte kunnat enas om utformningen av dessa direktiv.

Hur är det möjligt att mot bakgrunden härav säga att vi skall lita på regeringen och att den nog skall bereda de studerande rättvisa? Nej, herr finansminister, nu är det verkligen nödvändigt att ersätta undanflykterna med ett rejält ställningstagande. Är det så att ni vill ha politisk strid på denna punkt inför 1960 års val, säg då ut detta! Vi skall gärna ta den striden.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Herr Helén har här efterlyst centerpartiets ståndpunkt i denna fråga, och med anledning därav

skall jag be att få redovisa de skäl som legat till grund för mitt ställningstagande i bevillningsutskottet.

Det är ingalunda, herr Helén, på det sättet att centerpartiet skulle sakna intresse för berättigade krav i det avseende vi nu diskuterar. Orsakerna till att jag i bevillningsutskottet inte har kunnat biträda motionen är dels det förhållandet att yrkandena i denna är föremål för en utredning, som ännu inte resulterat i något förslag, dels den omständigheten att ett bifall till motionen skulle medföra ett väsentligt inkomstbortfall för såväl staten som kommunerna. Detta inkomstbortfall har beräknats till cirka 40 miljoner kronor, och jag anser att i nuvarande hårt ansträngda finansiella läge kan man inte beröva staten och kommunerna dessa inkomster.

Detta är skälen till att jag inte inom bevillningsutskottet velat biträda motionen, och i det fallet befinner jag mig i gott sällskap med folkpartisten herr Spetz i första kammaren, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HELEN (fp):

Herr talman! Jag tolkar herr Eriksens i Bäckmora uttalande på det sättet, att han fortfarande är övertygad om det principiellt riktiga i den inställning, som kommer till uttryck i motionen, och är beredd att i framtiden verka för dess genomförande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Stenberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 32, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Helén yrkade likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavos 134 ja och 78 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Herr ONSJÖ (cp) erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! Jag ber att få anmäla att jag röstade fel.

§ 8

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § 4 mom. och 86 § 1 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m. jämte i ämnet väckt motion.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9

Ändring i kommunalskattelagen, m. m.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag

Handeln med preventivmedel

om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **STRÅNG**:

Herr talman! I den fråga, som behandlats i här föreliggande utskottsbetänkande, har till mig framställts dels en interpellation av herr Nilsson i Tvärålund, dels en enkel fråga av herr Eliasson i Sundborn. Ungefär en vecka efter det att så skedde, avlämnades den proposition som ligger till grund för utskottsbetänkandet. Jag anser mig med denna proposition ha besvarat såväl interpellationen som den enkla frågan.

Med hänsyn till den ordning, som gäller här i riksdagen, har jag till kammarens protokoll velat anmäla detta.

Vidare anfördes ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Föredrogs vart för sig

bankoutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckta motioner om utgivande av en riksdagens författningssamling; och

första lagutskottets utlåtande nr 22, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11**Handeln med preventivmedel**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om handel med preventivmedel, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 februari 1959 dagtecknad proposition, nr 76, vilken hänvisats till lagutskottet och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden, inhämtat riksdagens yttrande över ett vid propositionen fogat förslag till förordning om handel med preventivmedel.

I propositionen föreslogs, att preventivmedel skulle få försälgas även från automatapparat. Utomhus skulle dock sådan försäljning få äga rum endast från automat, vari samtidigt tillhållas jämväl andra sjukvårds- eller sanitetsartiklar.

I samband med propositionen hade utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

motionen II: 486 av herr *Svenungsson m. fl.*;

motionen II: 487 av herr *Nelander m. fl.*;

de likalydande motionerna I: 406 av herr *Lindblom* och herr *Andersson, Axel Johannes*, samt II: 495 av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.*;

motionen II: 496 av herr *Svensson* i Kungälv *m. fl.*;

de likalydande motionerna I: 409 av fröken *Mattson* och fru *Nilsson* samt II: 497 av fru *Sjövall m. fl.*

I motionerna II: 486, II: 487 samt I: 406 och II: 495 hemställdes, att riksdagen måtte »avslå» propositionen.

I motionen II: 496 hade hemställts, »att riksdagen måtte, med tillstyrkande av propositionen i övrigt, avslå att tillstånd får lämnas till försäljning av preventivmedel vid toalettanläggningar och nöjesetablissemang, samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådan ändring i kungörelsen den 18 oktober 1946 om tillhållande av preventivmedel å apoteks-

Handeln med preventivmedel

inrättning att, i den mån bärande skäl för samvetsbetänkligheter föreligger, vederbörande apoteksinnehavare måtte kunna erhålla dispens från skyldigheten att tillhandahålla preventivmedel».

I motionerna I: 409 och II: 497 hade hemställts, »att riksdagen i sitt yttrande över Kungl. Maj:ts proposition nr 76 måtte uttala, att därest apotek eller sjukvårdsaffär ligger inom stationsområde tillhörande tunnelbana, busscentral eller järnväg enahanda bedömningsgrunder bör gälla som för apotek eller sjukvårdsaffär utanför sådant område».

Utskottet hemställde

A. att riksdagen, i anledning av förevarande proposition, nr 76, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört;

B. att motionerna II: 486 och II: 487, I: 406 och II: 495, II: 496 samt I: 409 och II: 497 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen yttrade utskottet bl. a.

Utskottet är emellertid benäget att fästa något större vikt vid behovssynpunkten än vad departementschefen gjort. Detta får betydelse främst i fråga om dansrestauranger, folkparker och andra nöjesetablissemang. Enligt utskottets mening bör tillstånd att sätta upp preventivmedelsautomater på toaletter inom etablissemang av detta slag beviljas inte endast i undantagsfall.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att återhållsamhet bör visas beträffande tillstånd att sätta upp preventivmedelsautomater på fristående offentliga toaletter. Något ovillkorligt förbud härvidlag vill utskottet dock inte förorda.

Av vad nu anförts följer, att utskottet inte kan tillstyrka det i motionen II: 496 intagna yrkandet om att riksdagen måtte uttala sig mot tillstånd till automatförsäljning vid fristående toaletter och nöjesetablissemang.

Utskottet instämmer också i departe-

mentschefens uttalanden om att preventivmedelsautomater inte bör sättas upp vid järnvägsstationer eller tunnelbanestationer och i allmänhet inte heller vid busstationer. Utskottet vill därför för närvarande inte tillstyrka motionerna I: 409 och II: 497.

Reservation hade avgivits av herrar *Axel E. Svensson, Sunne, Thorsten Larsson och Ringaby*, fröken *Wetterström* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande proposition, nr 76, ävensom motionerna II: 486 och II: 487 samt I: 406 och II: 495, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad reservanterna anfört;

B. att motionerna II: 496 samt I: 409 och II: 497 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Fröken **WETTERSTRÖM** (h):

Herr talman! I den ömtåliga fråga som vi här har att ta ställning till är jag fullt medveten om, att saken kan bedömas från olika aspekter beroende på om man lägger huvudvikten vid de medicinska och socialmedicinska eller på de etiska synpunkterna.

Jag vill emellertid erinra om att meningarna beträffande automathandeln över huvud taget sedan lång tid tillbaka varit delade. Hittills har preventivmedelsförsäljning från automat utomhus varit förbjuden. När det gäller inomhusautomater har man aldrig tagit ställning till frågan. Så mycket är emellertid fastslaget sedan Kungl. Maj:t 1956 meddelade beslut i ett antal besvärsmål, att hinder föreligger enligt gällande rätt att meddela tillstånd till sådan försäljning vid offentliga toaletter, även om dessa beslut inte inneburit att tidigare tillstånd indragits. Det lär förekomma illegalt handel i stor utsträckning med dessa varor. Departementschefen och utskotts-

Handeln med preventivmedel

majoriteten menar nu, att de legala försäljningsformerna inte är tillräckliga och att en utvidgning av dessa skulle få till följd, att den illegala handeln skulle minska.

Vi reservanter ser inte någon garanti för att så skulle bli fallet. Tänk på hur det är på vissa andra områden, där restriktioner upphävs! Inte har väl den olagliga hanteringen upphört därmed.

Nu skall jag inte gå in på de många detaljöverväganden som föregått denna proposition. Jag skulle dock vilja omnämna bara ett avsnitt. Det gäller automutförsäljning av dessa artiklar vid dansrestauranger, folkparker och andra nöjesetablissemang.

Departementschefen motsätter sig inte detta, men vill att man skall vara restriktiv vid beviljandet av tillstånd. Majoriteten inom utskottet däremot går ett steg längre och är beredd att lämna tillstånd inte bara i undantagsfall.

Kan detta, ärade kammarledamöter, vara en ordning som är ägnad att inge vår ungdom — ty som jag ser det är det i första hand den det gäller i detta fall — respekt för de etiska och moraliska normer, som vi ändå är så måna om att vilja skänka dem? Å ena sidan är vi angelägna om att respekten för dessa värden, jag skulle vilja säga respekten för livet självt, skall grundläggas i hem och skola genom lämplig fostran och undervisning. Å andra sidan är samhället berett att frikostigt stå till tjänst med att undanröja vådorna och följderna av ansvarslöst ingångna förbindelser. Man må bedöma denna fråga hur realistiskt som helst, och man må tro sig om — som utskottsmajoriteten gör — att genom generösare lagbestämmelser få till stånd en nedgång i antalet ovälkomna havandeskap och aborter — det måste ändå vara fel att angripa problemet på det sätt som här har föreslagits.

Borde inte i stället samhällets ansträngningar i första hand inrikta sig på att genom en lämplig fostran få unga

människor att inse sitt ansvar i stället för att visa beredvillighet att förhindra följderna av ett ansvarslöst beteende. Även om avsikten med förslaget är den allra bästa måste det säkerligen — om riksdagen godtar detta förslag — av många människor uppfattas så att samhället ger sin sanktion till lösa förbindelser. Detta har också utsagts i en del avslagsmotioner. Jag tycker att det är förklarligt och att det ligger nära till hands med en sådan tolkning.

Vad är det för övrigt som inträffat, som motiverar en utvidgning av automathandeln på detta område? Ingenting, enligt vad jag kan finna. Jag tror att det är vådligt och att det för ungdomen, som vi ändå vill skydda, kan innebära ökade frestelser att släppa loss handeln på det sätt majoriteten förordat.

Med dessa ord ber jag därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Häri instämde fru *Lidman-Frostenson* (h).

Herr **RIMMERFORS** (fp):

Jag ber, herr talman, att med några ord få motivera varför jag ämnar yrka bifall till den vid andra lagutskottets utlåtande fogade reservationen. Jag gör det inte för att röra upp någon större moraldebatt. Sådant läget nu är, kan man inte åstadkomma den andliga och moraliska väckelse som vårt folk behöver enbart genom att sopa bort några preventivmedelsautomater. Den förvandlingen lagstiftar man inte fram. Den måste som alla vet komma inifrån.

Å andra sidan kan även till synes obetydliga åtgärder, insatta i ett större sammanhang, få en utomordentlig betydelse. Det sammanhänger med den tendens, i vilken åtgärden ingår som ett led. Då kan det som ytligt sett förefaller att vara en förnuftig skyddsåtgärd komma att betyda en eftergift för neddragande krafter och en viss legitimering

Handeln med preventivmedel

av sedlig slapphet och moralupplösning, ett resultat som förvisso varken inrikesministern eller utskottet har velat. Det skulle heller inte förvåna mig, om kammaren i så hög grad delar min tvekan, att den just av detta skäl tackar nej till den föreslagna utvidgningen av automathandeln med preventivmedel. Långt utanför motionärernas och reservanternas led torde man närmast känna olust inför hela företaget.

Det råder ingen tvekan om att man syftar till en kraftig ökning av preventivmedelsförsäljningen, och då naturligtvis speciellt bland den ogifta ungdomen. Varken utredningsmannen eller senare instanser gör någonting för att dölja den målsättningen. Visserligen torde man sällan ha läst en statlig utredning, som i en sådan ständig omväxling givit med ena handen och tagit tillbaka med den andra som den utredning propositionen grundar sig på. Ibland erinrar den stackars utredningsmannen om en katt på hett plåttak, som inte riktigt vet på vilken fot han skall stå. Till sist klämmer han i alla fall fram med sin mening. Den innebär att det föreligger ett behov av preventivmedel på tider och platser, där apotek och sjukvårdsaffärer inte står till buds. Man kan i departementets redogörelse för utredningsmannens förslag hitta en mening av exempelvis följande innebörd:

»En nöjesplats kan nämligen ha en sådan karaktär och vara belägen på så stort avstånd från annan i orten efter affärstid tillgänglig inköpskälla, att det skulle leda till större skada än nytta om man förbjöd automatförsäljning därstädes. Utredningsmannen har härvid särskilt i åtanke sådana avlägset belägna nöjesplatser, där man av erfarenhet vet att talrika sexuella förbindelser av tillfällig natur inleds.»

Tillåt mig, herr talman, att uttrycka min förvåning för att inte säga häpnad över en sådan argumentering. Jag har varit ordförande i ett allmänt ungdomsråd en gång i en av våra residensstä-

der. Ett av våra största bekymmer var just det skumraskliv som levdes kring ett s. k. danspalats, beläget inne i skogen någon mil utanför staden. Tror någon att tillståndet på en sådan plats plötsligt blir så mycket bättre, när Nils Adamssons sjukvårdsaffärer, som nu för övrigt hedrats med att bli kunglig remissinstans, får tillstånd att sätta upp en preventivmedelsautomat där ute i skogen? Ja, kammaren ler tvivlande, men det ingår faktiskt i förslaget och utskottet tycks ha tagit det med hull och hår.

I det här sammanhanget tycks utredningsmannen också ha känt att det började brännas på plåttaket. Jag citerar ur propositionen:

»Av de inomhuslokaler, som det finns anledning att ytterligare särskilt beakta, återstår enligt utredningsmannen främst bekvämlighetsinrättningarna vid dansrestauranger, folkparksanläggningar och andra nöjesetablissemang. Härmed anser han sig vara inne på det svåraste avvägningsproblemet. Å ena sidan skulle automathandel med all sannolikhet fylla ett särskilt behov just vid nöjesinrättningarna, eftersom många sexuella förbindelser av tillfällig natur torde inledas där. Denna synpunkt har säkerligen också varit en bidragande orsak till att preventivmedelsautomater i inte ringa utsträckning uppsatts i här ifrågavarande bekvämlighetsinrättningar. Å andra sidan kan starka betänkligheter anföras mot att sanktionera denna utveckling. Förekomst av automathandel med preventivmedel på dessa platser skulle nämligen kunna tydas som om man på ansvarigt håll betraktar sexuellt umgänge som normal avslutning på den underhållning eller förströelse som nöjesinrättningen bereder.»

Jag ber, herr talman, att få fästa uppmärksamheten på att det är utredningsmannen som säger de här allvarliga orden. Han tar emellertid snart ett nytt hopp och godkänner automaterna, om också med stor tvekan. Utskottet synes inte ens ha tvekat; det har kallt avstyrkt

Handeln med preventivmedel

den motion som har väckts av herr Svensson i Kungälv och ett antal andra socialdemokratiska ledamöter i denna kammare, för att nu inte tala om motionerna av herrar Nelander, Gustafsson i Borås m. fl.

Jag fruktar, herr talman, att utredningsmannen har rätt när han skriver att preventivmedelsautomater på dessa platser skulle kunna tydas som om man på ansvarigt håll betraktar sexuellt umgänge som en normal avslutning på den underhållning eller förströelse som nöjesinrättningen bereder. Ingen av oss vill att dagens eventuella riksdagsbeslut skall uppfattas på det sättet — därtill känner vi alla alltför stort ansvar för vår ungdom — men hur skall vi förhindra att förekomsten av tusentals och åter tusentals nya, fina, intressanta preventivmedelsautomater på husknutarna, i bekvämlighetsinrättningar och folkparker kommer att locka ungdom som annars inte skulle inlåta sig på lösaktiga förbindelser?

Låt mig säga till sist, herr talman, att jag respekterar de tre huvudskäl som herr inrikesministern och utskottet anfört som motivering för en lagstiftning inom området: önskan att minska riskerna för könssjukdomar, ovälkommen graviditet och illegal handel inom det här området. Tyvärr tror jag att de verkligt ansvarslösa kommer att fortsätta att vara ansvarslösa även efter det att en sådan här lagstiftning kommit till och att vi i stället bara inger de övriga den föreställningen, att allt är tillåtet, eftersom staten direkt visar vägen.

Är för övrigt inte, herr talman, den här utvidgningen av preventivmedelsförsäljningen ett ganska onödigt handtag från riksdagens sida? Föreligger det verkligen ett så allvarligt behov att utvidga och underlätta en försäljning, som i alla fall redan har alla Sveriges apotek, sjukvårdsaffärerna och en mängd postorderfirmor till sitt förfogande? Jag delar där fullkomligt den uppfattning som framföres i flera av remissvaren,

framför allt från länsstyrelserna i Upplands län och Västerbottens län.

Jag har personligen, såsom jag antydde nyss, en utomordentlig respekt inte minst för inrikesministerns intentioner, och jag misstänker inte ett ögonblick att här föreligger något medvetet attentat mot vår ungdom. Ändå måste jag ta avstånd från förslaget, eftersom det synes mig dels onödigt och dels riskfyllt. Det är för mig en samvetsfråga att rösta nej; jag vill inte ha någon del i svaret för denna egendomliga ungdomsverksamhet. Därför yrkar jag, herr talman, bifall till reservationen av herr Axel E. Svensson m. fl.

Herr SVENUNGSSON (h):

Herr talman! Vi tolv som har undertecknat motion nr 486 har bakom oss hundratusentals människor i detta land, som är allvarligt bekymrade för att denna proposition förelagts riksdagen. Vi är bekymrade därför att den föreslagna anordningen framstår som en samhälls sanktion av lösa förbindelser och därmed också kränkande för kristen moral. Vi är bekymrade för de konsekvenser som den nya lagen kommer att få. Vi kan stifta nya lagar i detta hus, men vi kan inte göra om intet de grundlagar för livet som den högste Herren har stiftat. Förvirringen och förvildningen på det erotiska området har sin grund i det förhållandet, att de grundlagarna inte respekteras.

Därmed har jag, herr talman, sagt allt väsentligt. Tillåt mig bara att få hänvisa till ett par uttalanden som har gjorts under remissbehandlingen. Länsstyrelsen i Jönköpings län ansluter sig till vad förste provinsialläkaren i länet sagt i den här frågan: »Det kan inte bortresoneras», säger han, »att en automat för preventivmedel kan dels påverka de ungas fantasi i icke önskvärd riktning, dels eventuellt direkt inleda i frestelse.»

Provinsialläkaren i Värmlands län är

Handeln med preventivmedel

av samma uppfattning: »Förekomsten av automater, tillgängliga kanske vid dygnets alla tider, inbjuder till lösa könsförbindelser med allt vad därmed kan följa. — Man kan också, synes det mig, ifrågasätta att för barn, vilkas sexualliv ännu icke vaknat, rikta uppmärksamheten därpå genom dylika automater.»

Förste provinsialläkaren i Kopparbergs län framhåller, att automatförsäljning har förekommit i Borlänge och Stora Tuna sedan 1952, och han ger belysande statistik på förekomsten av fall av könssjukdomar fyra år före och fyra år efter införandet av automater. Man finner, att könssjukdomarna ökat med 100 procent sedan man började saluföra preventivmedel på det här sättet.

I andra sammanhang överväger statmakterna och ansvarskännande människor i detta land åtgärder som skall kunna hejda den moralupplösning och förvildning som förekommer i ungdomsvärlden. Förslaget i proposition nr 76 är enligt vår mening inte en åtgärd i den riktningen. Därför yrkar jag och mina medmotionärer avslag på Kungl. Maj:ts proposition och bifall till den vid utlåandet fogade reservationen.

Herr *Staxäng* (h) instämde i detta anförande.

Herr GANSMOE (h):

Herr talman! Det är med verklig sorg och besvikelse som hundratusentals människor i detta land har tagit del av Kungl. Maj:ts proposition nr 76. I motiveringen till densamma säges bland annat, att det skulle ligga i samhällets intresse att underlätta tillgången på preventivmedel, precis som om det för närvarande skulle vara så svårt med tillgången och tillgängligheten i fråga om dylika varor. Detta kan väl ändå inte vara med sanningen överensstämmande med den överväldigande tillgång på sjukvårdsaffärer och apotek som finnes i Sverige. Att under dessa för-

hållanden säga att det skulle ligga i samhällets intresse att få en mera fri automathandel på detta område kan utan överdrift sägas vara en krystad motivering. Vidare säger man sig därigenom vilja hejda spridandet av veneriska sjukdomar. Mot bakgrund av vad läkare yttrat bland annat i Värmlands, Kopparbergs och Jönköpings län ter sig denna påstådda välvilja sökt.

Det är en sak som jag saknar i propositionen, nämligen remissyttrandet från folkrörelserna. Det finns nämligen stora mängder av folk i vårt land som är ledda av ansvariga män och vilka har en väl så god insyn i vad som händer i folksjälens i Sverige som vilken myndighet som helst.

Redan i den kursplan som skolöverstyrelsen ställt till förfogande säges uttryckligen ifrån att preventivmedel icke medverkar till skydd mot könssjukdomar. Det måste också fastslås att det inte finns något preventivmedel som ger hundra procentig säkerhet mot befruktning. Att inlåta sig på lösa och tillfälliga könsförbindelser i förlitande på preventivmedel måste således innebära betydande risker. Detta är alltså vad våra lärare skall lära barnen i skolan, när de skall bibringa dem en riktig syn på dessa saker.

När man läser proposition nr 76 och skolöverstyrelsens skriftserie nr 26 kommer man osökt att tänka på vad den store mästaren Edvard Grieg en gång sade, när han blev tillfrågad om vad han tyckte om en viss hemmadotters pianospel: »Jo», sade han till flickans mamma, »Er dotter är ett mycket fromt barn.» »Hur så?» sade mamma. »Förstår Ni inte, hennes högra hand vet inte vad den vänstra gör.» Man får onekligen en känsla av att det är på det sättet när skolöverstyrelsen å sin sida försöker bibringa landets barn och ungdom den uppfattningen att man är inne på farliga vägar vid för tidigt sexuellt umgänge och får sådana här intentioner genom prop. 76.

Handeln med preventivmedel

När man sedan väl har kommit så långt att man vill ge sitt samtycke till uppsättande av sådana automater, då undrar man ju verkligen vad man menar. Kan man tänka sig en mera långt driven inkonsekvens när det gäller barnens och ungdomens fostran än att myndigheterna i skolan säger, att man skall avhålla sig från intimt umgänge för att sedan i nästan samma andetag vara redo med att vidtaga åtgärder, som otvivelaktigt kommer att öka möjligheterna till det som man säger sig vilja bevara ungdomarna och barnen ifrån.

På sidan 15 i skolöverstyrelsens skriftserie nr 26 heter det: »När i undervisningen vissa normer för den enskildes sexualliv i uppväxtåldern uppställs, bör detta icke ske utan ingående motivering. Man bör t. ex. inte utan kommentarer framhålla, att avhållsamhet är det enda skolan kan rekommendera. Detta, som i och för sig är fullt riktigt, bör givetvis sägas oförbehållsamt och klart, men det bör sägas icke endast mot bakgrunden av det positiva värdet i avhållsamhet från sexuellt samliv utan det bör även klargöras, hur situationen kan utvecklas, om avhållsamhet icke iakttages. Först då framstår nödvändigheten av avhållsamhet från sexualumgänge under uppväxtåren i sin rätta dager. Med andra ord, det är nödvändigt, att de unga lär sig förstå, icke endast att de bör leva i avhållsamhet, utan också *varför* de bör leva så under uppväxtåren. Först då när undervisningen sitt egentliga mål.» Att man genom denna åtgärd skulle kunna förhindra många för tidiga havandeskap är ju en tänkbar motivering, men efter vad skolöverstyrelsen skrivit i sin handledning håller inte heller det skälet. Vad man på den vägen eventuellt skulle vinna, förlorar man naturligtvis genom att en sålunda ökad försäljning också ökar de tillfälliga sexuella förbindelserna bland ungdom. Likaså kommer denna åtgärd att framstå som en samhällets sanktion av alla sådana intressen.

Jag vill här citera vad ett par läkare här i landet uttalat om detta Kungl. Maj:ts förslag. En läkare i Stockholm säger: »Det är barockt helt enkelt, en sådan åtgärd är inte ägnad att höja den moraliska standarden hos det svenska folket. Utlandet har inte haft så mycket gott att säga om vår moral förut. Säkert kommer det inte att bli bättre om detta förslag går igenom. Jag anser absolut att detta är ett steg nedåt i utvecklingen som än mer kommer att försämra det moraliska tillståndet i vårt land.»

En läkare från Göteborg säger: »Detta är ohyggligt! Vårt land har slagit alla rekord när det gäller botten i detta hänseende. Man har nästan dagligen på sin mottagning att göra med resultatet av det arbete, som utföres framför allt av organisationer för den sexuella upplösningen.» Upplysning skulle det naturligtvis vara, men det står faktiskt upplösning. »T. o. m. barnen dras nu med i eländet. Och när nu samhället ställer sig positivt till en sådan lössläpphet, då undrar man var det eventuellt kristna ligger i sammanhanget.» Detta är alltså två läkares reaktion inför detta förslag. Jag anser att människor i de stora folkrörelserna, som i sin verksamhet har praktisk erfarenhet av vart sådana här företeelser fört människor borde fått tillfälle att yttra sig.

Herr talman! Med det här sagda vill jag göra mig till tolk för hela den svenska pingströrelsen med dess över 100 000 medlemmar. Jag citerar vad Stockholms församlingsledare och föreståndare sade när detta förslag blev känt: »Går detta förslag igenom blir det en statlig legalisering av oanständigheten. Detta är på ett sätt ett bevis för hur den sekulariserade staten utan hänsyn till vanlig anständighet, moral, etik och följder följer sin ogudaktiga linje och befordrar lösaktighet. Det finns ingen som helst varken klinisk eller medicinsk anledning att på det sättet tillhandahålla preventivmedel, utan det är en absolut oanständighet. Det är på

Handeln med preventivmedel

tiden att alla kristna protesterar med så stark stämma som möjligt mot sådant. Det är ett svek mot det folk man är satt att leda och hjälpa.» Det är många med mig som har precis samma uppfattning.

Herr talman! Med det här sagda vill jag såsom tolk för bl. a. tiotusentals föräldrar i detta land yrka avslag på proposition nr 76.

Herr JACOBSSON i Tobo (fp):

Herr talman! Automathandeln är ju en tämligen modern företeelse, och så sent som 1938, när de gällande bestämmelserna om försäljning av preventivmedel infördes, tycks man inte ha tänkt på möjligheten att sälja preventivmedel genom automater. Utomhus är emellertid all handel med preventivmedel förbjuden, och därför har inte heller några automater satts upp utomhus. I fråga om preventivmedelsautomater inomhus har däremot praxis varit vacklande. På en hel del platser har polismyndigheterna lämnat tillstånd, och nu finns det troligen cirka 150 automater på lokaler som är tillgängliga för allmänheten. Dessutom finns det åtskilliga automater inom militärförband och större civila arbetsplatser. Alla måste ju hålla med om att det är otillfredsställande med denna ojämnhet i tillämpningen. Utskottet har sett det som ett av de viktigaste syftena med de nya bestämmelserna att skapa klarhet för framtiden. Efter vad jag kan förstå har inrikesministern precis samma uppfattning.

När det nu har gällt att få klara linjer för framtiden, har utskottet liksom inrikesministern stannat för att tillåta preventivmedelsförsäljning genom automater. Det finns enligt vår mening goda skäl härför.

Främst har vi fäst oss vid uppgifterna om den illegala handeln. Det har sagts att det florerar en livlig smyghandel med preventivmedel på dans-

banor och liknande ställen. Även på arbetsplatser lär det vara vanligt med illegal försäljning.

Under utskottsbehandlingen har jag — och jag tror många med mig — blivit övertygad om att det skulle vara strutspolitik att bortse från att det finns behov av preventivmedel. Trots att vi väl alla tar avstånd från de tillfälliga förbindelserna, måste vi inse att de förekommer. På detta område liksom på många andra tvingas vi att göra det bästa möjliga av situationen. I stort sett kan jag väl säga att vi har försökt se på problemet med läkarens, kanske framför allt socialläkarens, blick. Huvudfrågan blir då: Vad är det för funktion som preventivmedlen skall fylla?

De har två funktioner. För det första skall de hindra spridandet av könsjukdomar. Enligt den medicinska expertisen är preventivmedlen av stor betydelse i detta avseende. I det sammanhanget kan jag nämna att medicinalstyrelsen redan år 1946 i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställde att preventivmedel skulle få säljas inomhus genom automater. För det andra skall preventivmedel kunna hindra ovälkomna havandeskap. Jag förmodar att alla är överens om att det är önskvärt att nedbringa antalet aborter. Att detta är en stor fråga är tydligt. Vad vi har säker kännedom om är att de legala aborterna tycks hålla sig kring 3 000 à 4 000 per år. Men det är väl ingen tvekan om att även de illegala aborterna är oerhört vanliga. Vi har väl alla också sett tillräckligt mycket av de sociala problem, som brukar följa med utomäktenskapliga barn, för att vi skall kunna enas om att göra allt vi kan för att minska antalet sådana barn i framtiden.

De nuvarande legala försäljningsformerna är tydligen inte tillräckliga, och för oss i utskottets majoritet har det varit klart, att automathandeln skulle ha stor betydelse för att göra preventivmedlen tillgängliga just där de behövs

Handeln med preventivmedel

bäst. Man vinner härmed också att kvalitetskontroll blir möjlig.

Givetvis finns det andra synpunkter än behovssynpunkten att lägga på denna fråga. Om automaterna placeras olämpligt, kan de måhända av en eller annan uppfattas som en samhällelig sanktion av lösa förbindelser, men riskerna för detta bör nog inte vara så stora, om bestämmelserna handhas förnuftigt.

Vi i utskottsmajoriteten har tyckt att departementschefen har gjort en tillfredsställande avvägning mellan de olika synpunkter, som är av intresse i detta sammanhang. Han stöder sig ju också på ett betänkande, som verkar mycket vederhäftigt och som i mycket stor utsträckning har godtagits under remissbehandlingen. Utomhus skall preventivmedel exempelvis få säljas endast genom blandade automater, alltså sådana som skall innehålla även andra sjukvårds- och sanitetsartiklar. Apparaterna skall kallas sanitetsautomater och skall huvudsakligen få sättas upp i anslutning till apotek och sjukvårdsaffärer, vilket understryker preventivmedlens medicinska funktion, och vi tror att det är ett lämpligt arrangemang.

Även i fråga om inomhusautomaterna instämmer vi i utskottets majoritet i stort sett med inrikesministern. Det är bara i ett avseende som vi tyckt en justering vara lämplig, nämligen beträffande nöjesetablissemangen. Utredningsmannen och departementschefen har där haft ungefär samma uppfattning, nämligen att vi bör visa återhållsamhet i fråga om tillstånd till automatförsäljning. Här är man i ett dilemma, vilket har illustrerats av utredningsmannen, som på sidan 20 i propositionen skriver:

»Å ena sidan skulle automathandeln med all sannolikhet fylla ett särskilt stort behov just vid nöjesinrättningarna, eftersom många sexuella förbindelser av tillfällig natur torde inledas där.

— — — Å andra sidan kan starka betänkligheter anföras mot att sanktionera denna utveckling. Förekomsten av automathandel med preventivmedel på dessa platser skulle nämligen kunna tydas som om man på ansvarigt håll betraktar sexuellt umgänge såsom normal avslutning på den underhållning eller förströelse, som nöjesinrättningarna bereder.»

Vi har tyckt, att om man finner att behovet av automathandel skulle vara särskilt stort vid nöjesetablissemangen, så finns det också starka skäl som talar för att myndigheterna skall kunna lämna tillstånd att sätta upp automater där. Jag vill särskilt fästa uppmärksamheten på att den automatförsäljning som hittills förekommit till stor del har försiggått just på sådana ställen, och det har man inte haft några dåliga erfarenheter av.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till andra lagutskottets förslag.

Herr talmannen återtog förhandlingarnas ledning.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Det är främst i egenkap av motionär i denna fråga som jag vill framföra några synpunkter.

Jag tänker att ingen i denna kammar är särskilt glad över att ta till orda i detta ärende. Såväl utredningsmannen som inrikesministern och andra lagutskottet bygger sina slutsatser och yrkanden på vad man kan kalla humanitära motiveringar. Man vill förebygga ofrivilliga havandeskap — särskilt bland minderåriga — och förhindra överförande av könssjukdom. Men kan man nu bota detta onda med att sätta upp fler utomhusautomater och i dessa tillhandahålla preventivmedel? Jag är alldeles övertygad om att så inte är fallet. Då skulle man för en gångs skull lyckas med konststycket att utdriva Satan med Belsebub.

Handeln med preventivmedel

Jag vet väl att ingen tror att man löser de frågeställningar vi här diskuterar och som hör samman med automatförsäljning av preventivmedel genom att sätta upp flera automater. Jag har ganska noggrant läst igenom utredningsmannens betänkande, och även med den mest välvilliga tolkning i världen måste jag ändå säga, att något mer »å ena sidan» och »å andra sidan» och från den synpunkten och den synpunkten är svårt att finna. Utan att på något sätt vilja klandra en utredningsman tycker jag ändå att det skrivna har mycket av ren karusell över sig.

Av de gjorda analyserna dras de mest egendomliga slutsatser, och eftersom inrikesministern så starkt har betonat utredningen, vill jag här visa på de skäl som åberopas av utredningsmannen mot automatförsäljning. Man kan nästan rada upp dem som glaspärlor på ett snöre. Han börjar med att säga:

1. De etiska skälen är väsentliga.
2. Härtill kommer även ordnings- och estetiska synpunkter.
3. Automaterna riktar på ett olämpligt sätt barnens uppmärksamhet på sexuallivet.
4. Detta påverkar ofördelaktigt de ungas fantasi.
5. Detta kan befordra promiskuitet bland minderåriga och grundlägga icke önskvärda samlagsvanor bland yngre människor.
6. Lättåtkomligheten av preventivmedel kan undergräva ungdomens ansvarskänsla och självdisciplin.
7. Automaterna kan väcka anstöt på många håll och föranleda nedskräpning och förargelse.

Jag vill, som jag sade, inte klandra, men nog är utredningsmannen synnerligen illa ute när han sedan skall argumentera för utomhusautomaterna med preventivmedel. Det synes mig som om han bäst hade tjänat saken, om han tillagt: »På grund av de skäl jag här anfört kan jag inte tillråda en

utökad automathandel men väl att på administrativ väg en kungörelse utfärdas som klart ger vid handen hur nu gällande lag skall tillämpas. Detta för att inte missbruk skall ske.» Att bara som sin mening hävda, att frågan nu är av mer praktisk än principiell natur, bara en försäljningsfråga, att barns och ungdoms nyfikenhet är av underordnad betydelse, verkar sakligt synnerligen svagt.

Ärkestiftets domkapitel har i sitt remissvar starka invändningar av både principiell och praktisk natur mot förslaget och motiveringarna, men det faller undan för vad man skulle kunna kalla tidens tryck. Ett klart nej till den föreslagna preventivmedelshandeln säger länsstyrelserna i Uppsala och Västerbottens län, en minoritet i Uppsala domkapitel, barnavårdsnämnden i Enköping och Svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund. De flesta remissinstanserna är för förslaget, men jag har velat understryka att det även finns de som klart säger nej till utomhusautomaterna. När länsstyrelsen i Uppsala framhåller att möjligheten att när som helst skaffa preventivmedel kommer att bidra till att öka antalet tillfälliga könsförbindelser, särskilt bland ungdomen, tror jag att detta resonemang har förankring i verkligheten. Det intressanta är, att även utredningsmannen redovisar sina farhågor för att en ökad automatförsäljning skulle kunna leda till ökning av de tillfälliga sexuella förbindelserna bland ungdomen. Jag kan inte inse, att den lösning av ett allvarligt problem som utskottet här förordar skulle hjälpa till att rädda människor från det elände, som man vill rädda dem ifrån, nämligen ofrivillig graviditet och smitta. Jag tror att frågan ligger djupare än så. Vi torde inte heller betraktas som några kulturens budbärare av våra tre nordiska grannländer, där ingen ansett sig böra tillåta en automatförsäljning av preventivmedel, som är sanktionerad genom riksdags-

Handeln med preventivmedel

beslut och som just därigenom — med rätta eller inte, det lämnar jag därhän — kan komma att betraktas som en av riksdagen utfärdad körriktning. Jag fruktar för att just den öppna försäljningen genom automat kommer att uppfattas som en samhällets sanktion i en riktning, som vi långt ifrån önskar.

Jag hoppas att ingen misstyper att jag tar ett exempel. Genom pressen har nyss gått en skildring av den sorgliga otuktshistorien i Skövde, där inte mindre än 72 ynglingar och 26 flickor är inblandade. Bland flickorna finns det 12- till 15-åringar som utnyttjats av pojkarna sexuellt. Även av pojkarna är ett 20-tal under 15 år. Enstaka fall av dylikt har väl alltid funnits, men när man på en plats börjar räkna i hundratal, då tycker jag att nationen borde vakna. Fler utomhusautomater för preventivmedel är inte den väg som bör beträdas, när man vill bemästra problem av den karaktären. Jag tror inte att ungdomen är sämre i Skövde än i andra städer, men det är i sanning en tröst för ett tigerhjärta. Otuktshandlingarna har bedrivits i »raggarbilar» efter äkta storstadsmaner eller i källare. Även de yngsta flickorna har fullt frivilligt varit med om umgänge med det andra könet.

Herr talman! Att det är fråga om långt allvarligare företeelser än de lagöverträdelser och ofog som ungdom på glid i andra fall låter komma sig till last, tror jag att vi alla är överens om. Allvaret gäller redan den rättsliga sidan av saken: sexuellt umgänge med minderåriga bedöms strängt och förskyller enligt lagen frihetsstraff. Att de unga männen varit fullt medvetna om att flickorna varit minderåriga har utredningen klarlagt. I mars föddes ett barn av en flicka som vid havandeskapet var 13 år. För att söka förhindra dylikt vill nu utskottet ha utomhusautomater. Jag tror inte på den vägen ens som ett försök att komma till rätta med problemet.

Vad som här mest frapperar och samtidigt oroar är ju själva förvildningen, frigörelsen från anständighetens normer, den totala bristen på ansvar och den därav följande tragiken. Statistiken visar på ett skrämmande sätt, att åldern för barnaföderskor är i ständigt sjunkande. Mödrar på endast 14 år är inte sällsynta, och 15-årsmödrar är ganska vanliga, säger man på det håll där man väl känner till dessa saker. Orsakerna till detta skall jag inte här diskutera — det ligger utanför dagens debättämne — men det är ganska klart att till orsakerna hör den sedeslösa filmen och den litteratur som snedvrider sexuallivet men, framför allt, fjärmandet från kristet-etiska synsätt på förhållandet mellan man och kvinna.

Nu sätter man sitt hopp till sexualundervisningen i skolan, att den kan bli till hjälp för unga människor. Men blir denna undervisning till största delen biologi utan etisk bakgrund, där båda parter ansvar tas med, bibringas sannerligen inte ungdomen den helhetssyn på sexuallivet, som Kungl. Maj:ts proposition talar om. Då tror jag att man är ute på utomordentligt farliga vägar.

Till sist, herr talman, vill jag säga att jag för min del inte kan gå med på att utformningen av automathandeln med preventivmedel främst är en försäljningsfråga, en fråga om placeringen av automaterna i geografien om man så vill. Att vilja förbinda försäljningen med skyldighet att i automaterna tillhandahålla andra sanitets- och sjukvårdsartiklar, som skulle göra det litet snyggare, är ett underligt resonemang. Tror man på saken kan man väl säga: Här är det, köp bara!

Här skiljs våra vägar. Andra får argumentera för sitt synsätt, och var och en får ta ansvaret för hur han handlar i detta stycke. För mig framstår det förslag som nu ligger på riksdagens bord som ett samhällets bidrag till uppluckrandet av moral-, ansvars- och anständighetsbegreppen. Jag kan därför

Handeln med preventivmedel

inte ge ett finger åt en utvidgning i den riktning som här föreslås. Det är för mig ett steg nedåt, och det vill jag inte vara med om. Jag vet inte vad det är som just nu tvingat fram denna proposition. Någon starkare opinionsbildning i landet för förslaget tycks det ha varit väldigt svårt att få tag i, och någon sådan har i varje fall inte redovisats.

Hur är det då med preventivmedel som skydd mot icke önskvärd befruktning och mot venerisk smitta? Där tycks ju kärnpunkten i motiveringen ligga. Jag har liksom även herr Gansmoe tillskrivit en del läkare, av vilka två arbetar på stora polikliniker. En av dem svarar: »Det finns i handeln inte något bevisligt effektivt preventivmedel medicinskt sett. Detta är väl känt inom ansvariga medicinska kretsar. Riskerna minskas, men de finns där under alla förhållanden. Praktiserande gynekologer vet detta och varnar för att beträda den väg utskottet förordar. Det skulle, säger de, medföra en ökning av de problem man nu har inom medicinska och sociala arbetsområden.» Till precis samma slutsatser synes man ha kommit i det svenska samhälle som herr Svenungsson talade om och där man i sex år haft automater uppsatta. Man har gjort jämförelser mellan fyra år före automaternas uppsättande och fyra år efteråt. Det har då visat sig att under de fyra första åren, sedan automaterna uppsattes, ökade de veneriska sjukdomarna med mer än 100 procent. Här besannas alltså vad dessa två läkare hävdar, att preventivmedlen icke ger något säkert skydd mot veneriska sjukdomar eller havandeskap. De ger delskydd, det skall erkännas. Tämlichen säkert är däremot att de ökar frestelsen till lösa förbindelser genom att parterna tror sig vara skyddade från följderna av sina handlingar.

I utredningen säger man försiktigtvis att skydd kan ges mot vissa slag av könssjukdom, men man tiger med att den svenska läkarkåren under senare

år fört en mycket energisk kamp mot det farligaste av de veneriska smittämnen, nämligen syfilis. Mot denna sjukdom, säger samma poliklinikläkare, finns intet skydd ens genom det mest perfekta preventivmedel. Det kan man bli upplyst om i den elementarbok i ämnet som läses vid de medicinska fakulteterna här i landet. Kommer detta att stå anslaget vid automaterna eller tydligt angivet på förpackningarna när de unga köper dessa varor? En annan läkare jag tillskrivit frågar: Tänker landets myndigheter bidra till en ökning av frekvensen av luetiska infektioner?

Jag vill, herr talman, framhålla dessa rent medicinska synpunkter. Jag är ju lekman och har fått lita till vad läkare haft att säga. Jag antar att läkarkåren står delad i sin uppfattning, och det blir väl klart i fortsättningen av debatten. Jag vill då bara visa att det finns en inte så liten grupp läkare som är negativt inställd till den ifrågasatta utomhusautomatförsäljning som nu diskuterar.

Herr talman! Jag finner det riktigtast att riksdagen inte företar någon ändring i den riktning som utskottet föreslår. Jag yrkar bifall till reservationen av herr Axel E. Svensson m. fl., som jag tolkar som avslag på proposition nr 76.

Fru SJÖVALL (s):

Herr talman! När jag lyssnat till de föregående talarna har det slagit mig vilka starkt negativa värderingar av sexualhandlingen som framskymtat hos dem alla. Det kanske räcker att påminna om att vi samtliga är resultatet av en sexualhandling och att den uppfattas såsom en av de största lyckofaktorer människan äger.

Det är självfallet att det kring en sådan handling finns mycket starka moraliska värderingar. Vi har alla en önskan att sexualhandlingen skall ske inom permanenta förbindelser, helst av

Handeln med preventivmedel

äktenskaplig karaktär, därför att vi tror att människorna blir lyckligast på det sättet. Vi vet mycket litet om hur ofta förbindelserna är permanenta och hur många gånger de är tillfälliga. En sak är dock säker, och det är att en stor del av de tillfälliga förbindelserna blir permanenta. Det har gjorts mycket få undersökningar på detta område, men en engelsk läkare har tagit reda på hur man och hustru träffats i en rad fall, och det visade sig att när det gällde större delen av undersökningsmaterialet startade det hela som tillfällighetsförbindelse. Jag tror att vi alla skulle kunna bestyrka, att detta måste vara ett normalt beteende.

Kvar står en rest av tillfälliga förbindelser. Hur pass stor den är vet vi inte. Vi vet däremot att de tillfälliga förbindelserna förekommer både bland vuxna och bland ungdomar. Det förslag om handel med preventivmedel, som nu är lagt på riksdagens bord, syftar ju i första hand till att på något sätt lösa problemen kring främst de tillfälliga sexualförbindelserna.

Det har sagts att införandet av dessa automater skulle innebära att samhället sanktionerade fria förbindelser. Samhället har redan sanktionerat fria förbindelser. Vi har en utbyggd lagstiftning och en utbyggd socialvård, exempelvis avseende de utomäktenskapliga barnen, och det finns en mängd andra företeelser inom samhället som visar, att vi sanktionerat dessa förbindelser. De fria förbindelserna finns och kommer att finnas oavsett om dessa automater införes eller ej. Preventivmedelsautomaterna kommer att vara uttryck för att samhället önskar att det skall finnas ett visst mått av ansvar i de tillfälliga sexualförbindelserna genom att man uppmanar människorna att använda skyddsmedel i de tillfälliga sexualförbindelserna. Detta är en tämligen ny företeelse och för mig framstår det som det värdefulla i förslaget, att man på något sätt söker framhålla detta ansvar.

Vad vi vill hjälpa till att skydda mot genom att underlätta försäljningen av skyddsmedel är ju dels de icke önskade graviditeterna, dels könssjukdomarna. Det har sagts här, att skyddsmedlen inte är hundra procentigt säkra i något av dessa avseenden, och därför skall man inte ha dem. Det är riktigt att de inte är hundra procentigt säkra, men skulle vi ta sådana säkerhetskrav som norm för vårt handlande funnes det ju praktiskt taget, i varje fall inom den medicinska vården, ingen medicin och ingen förebyggande åtgärd som skulle nyttjas, ty ingen av dem har en hundra procentig verkan. Som skydd mot ett icke önskat havandeskap är kondomerna ungefär nittioprocentigt säkra, och för skyddet mot könssjukdomarna torde samma siffra gälla. Det är alltså ett avsevärt skydd som här uppnås.

Att referera till syfilis och säga att kondomerna därvidlag icke erbjuder något skydd är riktigt. Men det spelar i detta sammanhang ingen roll eftersom vi — av oklara skäl, möjligen på grund av den penicillinbehandling vi har vid gonorré — lyckats komma ned till inte mer än 50 nya fall om året av syfilis. Från att ha varit ett allvarligt problem har syfilis sålunda blivit ett mera bagatellartat sådant, och den omständigheten, att kondomerna inte ger något skydd mot syfilis, kan därför inte åberopas som skäl mot automathandel med preventivmedel.

Frågan har också ställts, varför vi skall införa dessa automater just nu — det finns väl inget skäl, har man sagt, att göra detta i år, utan vi kan vänta. Jo, det finns ett skäl som har oroat läkarna länge, och det är den spridning av könssjukdomarna som vi sett. Vi har lyckats bemästra dessa sjukdomar nägorlunda när det gäller de äldre årgångarna, och det visar sig att ökningen i de nya fallen ligger framför allt hos de unga människorna. Det finns en klar tendens att allt yngre människor får könssjukdomar, och just detta är

Handeln med preventivmedel

skäl nog att försöka komma åt problemet. De senaste siffrorna över antalet könssjukdomar visar, att det var ungefär 2 500 fall per år i åldersgruppen 15—19 år och över 4 000 fall i åldersgruppen 20—24 år; sedan blir siffrorna lägre för de övriga åldersgrupperna.

Det har också hävdats, att genom att införa dessa automater skulle vi säga, att unga människor äger rätt att ha sexuella förbindelser. Men om vi vet att ungdomarna har sexuella förbindelser, att de alltid haft det och att det i stigande utsträckning sker att unga människor — och för övrigt även gamla människor — bryter mot moralregler, som vi önskar att de följde men som de alltså inte följer, och vi vidare vet att åldersgränsen förskjutes nedåt, bland annat av det enkla skälet att puberteten inträder drygt ett år tidigare nu än för en generation sedan, så har vi ju ett ansvar och måste försöka hjälpa ungdomarna, så att de inte drabbas hårdare av de handlingar de begår, till och med om det bara är fråga om tillfälliga förbindelser. En ung kvinna som blir gravid och inte ens vågar söka laglig abort utan skaffar sig illegal abort, får den gången en ordentlig törn och skadas kanske allvarligt. Måhända får hon klara hela problemet ensam. En ung pojke eller ung flicka som får gonorré är visserligen lättbotad men de psykologiska skador som drabbar en 13- eller 14-åring, som kommer i en sådan situation, är kanske inte lättbotade. Dessa människor skall sedan hitta en definitiv partner och gifta sig. Ingen av oss vet, vilka spår deras upplevelser sätter i det kommande äktenskapet.

Nej, de psykologiska traumata, som sådana här tillfälliga handlingar kan dra med sig, skall mildras i största möjliga utsträckning. Jag kan inte se annat än att detta är en form av, kalla det gärna familjerådgivning, som vi är skyldiga att bedriva.

När det citeras siffror om att det hade varit en hundraprocentig ökning av
8 — *Andra kammarens protokoll 1959. Nr 14*

könssjukdomar på en ort, där automater uppsats, är det ett lättfärdigt sätt att bolla med siffror. De säger ju ingenting om det absoluta talet var 10 eller 20 eller om antalet var 100 eller 1 000. Har man över huvud taget tagit reda på om dessa människor använt skyddsmedel eller inte? Att bara dra sådana konklusioner är ett logiskt felslut, som inte borde tillåtas här.

Det har också talats mycket om att vi inte skall sätta upp automater, eftersom de skadar de unga. Men automaterna kommer inte upp enbart för de ungas skull utan även för de vuxnas. Vi vill komma åt att även hjälpa dem. Vi har alla de fränskilda människorna, vilkas problem skall lösas och där vi ofta finner tillfälliga förbindelser, som inte bör kompliceras med könssjukdomar eller graviditet, och vi har alla de otrohetsfall, som äger rum och där det uppstår trassligheter inom äktenskapet, om de skulle uppenbaras. Vi får inte övervärdera de unga, så att vi glömmar att även de vuxna skall ha hjälp. Hela detta problem avser ju egentligen en profylaktisk medicinsk åtgärd.

Jag skall gärna erkänna att detta problem fått en något löjlig form, eftersom det gäller automater på husväggar. Det beror på de fördomar vi har kring sexuallivet, att problemet har fått denna löjliga karaktär. I och för sig har det inte det.

Vill vi skapa profylaktiska åtgärder, får vi inrikta oss efter de betingelser som föreligger. Vi får ta reda på vilka behov människor har av tillfälliga sexualförbindelser. När vi vet att frekvensen av dessa är hög, får vi på något sätt se till att ge hjälp i detta sammanhang. Vår bästa åtgärd är att minska de tragiska följder som blir resultatet av enstaka av dessa tillfälliga förbindelser.

Det har även sagts att åsynen av dessa automater skulle fresta till sexuella förbindelser. Den som påstår något sådant har över huvud taget inte gjort ett för-

Handeln med preventivmedel

sök att övertyga människor om att använda skyddsmedel, ty det finns ingenting som är så averotiserande som skyddsmedel. Vi läkare kämpar ständigt med problemet att förmå människor att använda preventivmedel. De förstår att de skall använda sådana, men de vill inte. Att tro att man skulle stimulera till ökat antal förbindelser genom automater är totalt felaktigt.

Jag tror också — det är mera en sidofarenhet — att det är viktigt att man på detta sätt löser problemet med ökad användning av kondomer kanske både vid tillfälliga förbindelser och inom äktenskapet. Det har nämligen visat sig att det andra skyddsmedlet vi har, pesssar, inte används. Det har gjorts stora undersökningar utomlands, och det finns ett par i gång inom landet, som visar, att pesssar är det skyddsmedel som folk minst använder. Skall vi komma åt detta problem, blir — med de erfarenheter vi har i dag men som vi inte hade för 20 år sedan — kondomerna betydligt viktigare som födelsekontrollmetod. Ingen har här pekat på — det står i propositionen och i lagutskottets utlåtande — den kvalitetskontroll som vi härigenom har möjlighet till. Det är också mycket viktigt, ty den illegala handel som har funnits har lett till många personliga olyckor.

För min del beklagar jag att man inte har vågat ta steget fullt ut i detta sammanhang, erkänt hur det ligger till och tillåtit uppsättande av automater inom både restauranger och nöjesetablissemang, där tillfälliga förbindelser knyts och där skyddsmedel behövs vara tillgängliga. Jag kan dock förstå den tveksamhet, som råder, då man vill införa detta kanske något radikala medel och att det därför kan vara riktigt att ta ett steg först och ett andra efteråt.

I denna kammare har avlämnats en motion, vari vi har föreslagit att apotek och sjukvårdsaffärer, som råkar vara belägna inom tunnelbanestation, busscentral eller järnvägsstation, skall ha

samma rätt att erhålla tillstånd att sätta upp automater som andra apotek och sjukvårdsaffärer. Den rätten är inte ovillkorlig. Det kanske kan hända att det inte spelar någon roll i dag, därför att det gäller ett fåtal inrättningar, men om fem till tio år kan det med den utveckling som sker kanske vara väsentligt.

Jag skulle därför, herr talman, vilja yrka bifall till utskottets hemställan med ändring av den motivering utskottet anför om automater vid järnvägs-, buss- och tunnelbanestationer. Jag anser att utskottets motivering på sid. 18 sista stycket bör ersättas med följande:

»Inom järnvägs-, buss- och tunnelbanestationer har i vissa fall utvecklats butikscentra. Det synes lämpligt att i sådana butikscentra tillåta automathan del med preventivmedel enligt i huvudsak samma grunder som gäller utomhus. Exempelvis bör, om ett apotek eller en sjukvårdsaffär har inrymmts på en sådan plats, inte något hinder föreligga att lämna tillstånd att sätta upp sanitetsautomat i anslutning till apoteket eller sjukvårdsaffären, om detta eljest är lämpligt. — Vad utskottet nu anför innebär, att utskottet tillstyrker motionerna I: 409 och II: 497.»

Som en allmän deklaration om denna diskussion, som jag tycker berör ett tämligen litet problem, måste jag säga att det är ganska anmärkningsvärt att vi här hemma kan föra en många timmar lång diskussion om födelsekontroll och att det reses förslag om avstyrkande av Kungl. Maj:ts proposition, när man vet att födelsekontrollproblemet är brännande världen över. Mot bakgrunden av de proportioner detta problem har i världen över huvud taget är egentligen denna diskussion både beklämande och onödig.

Herr talman! Till slut vill jag yrka följande ändring av utskottets hemställan, nämligen att kammaren måtte besluta,

A. att riksdagen i anledning av före-

Handeln med preventivmedel

varande proposition, nr 76, samt motionerna I: 409 och II: 497, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anför.

B. att motionerna II: 486, II: 487, I: 406 och II: 495 samt II: 496 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Häri instämde fru *Eriksson* i Stockholm samt herrar *Lundberg*, *Johansson* i Norrköping, *Lundqvist* i Trollhättan, *Bark* och *Carlsson* i Västerås (samtliga s).

Herr **GANSMOE** (h) kort genmäle:

Herr talman! Det ligger inte i mitt intresse att förlänga debatten men det var ett par uttalanden som jag inte kan låta stå oemotsagda.

Fru Sjövall sade alldeles nyss, att en stor del av de tillfälliga förbindelserna blivit permanenta och att man måste konstatera, att detta är något fullkomligt normalt. Är det verkligen sant, fru Sjövall? För de flesta människor jag känner gäller inte detta, även om jag känner människor som haft det på det sättet.

Dessutom kan jag inte dela den uppfattningen att samhället har sanktionerat de fria förbindelserna. Samhället har blivit tvingat att utöva en räddningstjänst bland dem som råkat illa ut, men därför är det inte sant, att samhället har sanktionerat de fria förbindelserna. Jag kan inte tänka mig att det är på det sättet. Om det skulle vara så, måste vi pröva om denna sak ifrån en ännu djupare aspekt än frågan om preventivmedelsautomater.

Herr **NELANDER** (fp):

Herr talman! I motion nr 487 har herrar Hamrin, Rimmerfors, Norup och jag — liksom skett i flera andra motioner — yrkat avslag på inrikesministerns förslag om automatförsäljning av preventivmedel. Utredningsmannen själv erkänner, att skälen emot en sådan försäljning väsentligen ligger på det etiska planet men att man vid sidan därav har

att beakta också ordningsfrågor och estetiska synpunkter.

Vad angår de etiska synpunkterna, som jag sätter främst, är jag övertygad om att en mycket stor grupp medborgare — inte minst inom de kristna och ideella lägren — anser att en i princip lössläppt automathandel med preventivmedel kommer att öka antalet tillfälliga könsförbindelser, främst bland ungdomen.

Det är helt visst så som länsstyrelsen i Uppsala anför, att en sådan automathandel vid exempelvis nöjesinrättningar skulle kunna te sig som en samhällets legalisering av konsumgänet såsom en naturlig avslutning på samvaron. Jag vill i varje fall inte medverka till en sådan legalisering. Inte minst i denna tid, så rik på frestelser för de unga, har föräldrar och ansvariga målsmän och ungdomsledare rätt att fordra samhällets bistånd emot och icke dess sanktion av lösa förbindelser. Dr Sjövall uttalade nyss den meningen, att samhället redan har sanktionerat tillfälliga förbindelser. Jag är av en annan mening. Att samhället är redo att bisträcka dem som också på detta område råkat illa ut är en helt annan och humanitär sida av saken.

När det gäller ordningssynpunkter skulle jag kunna inskränka mig till att citera vad gatukontoret i Stockholm skriver om olämpligheten av att placera sådana automater i offentliga bekvämlighetsinrättningar — förslaget medger ju sådant, åtminstone där dessa inrättningar är bevakade. I stor utsträckning drar dylika inrättningar till sig lösa element, som ur ordnings- och trevnadssynpunkt skapar mycket svårhemstade problem, säger kontoret bl. a.

En firma som själv säljer preventivmedel men som också — jag skulle vilja säga underligt nog — fått yttra sig påpekar, att det är just ungdomen, som gör sina inköp på dessa toaletter, och att denna ungdom i stor utsträckning utgöres av tonåringar, som utan skada

Handeln med preventivmedel

skulle avstå från inköpen, om de måste besöka ett apotek eller en sjukvårdsaffär.

Beträffande dansrestauranger, folkparker och andra nöjesetablissemang går utskottet t. o. m. längre än departementschefen och menar, att på toaletterna där bör tillstånd beviljas inte endast i undantagsfall — underförstått tydligen så talrikt som möjligt! Man förvånar sig verkligen över ett sådant ställningstagande. Påpekas kan, vilket också redan har skett i diskussionen, att varken i Norge eller i Finland förekommer automatförsäljning och i Danmark sker den endast inomhus efter tillstånd.

I en av våra större tidningar, som ivrar för preventivmedelsautomaterna, har jag sett invändningen, att vår motaktion är väl sent påtänkt, eftersom en rad tillstånd att försälja dessa varor redan beviljats. Men, ärade kammarledamöter, detta kan väl i varje fall inte riksdagen lastas för. I propositionen sägs nu att trots statsmakternas restriktiva ståndpunkt i frågan har tillstånd i icke ringa omfattning beviljats till sådan försäljning inomhus. I slutet av 1956 skulle det sålunda ha funnits uppsatta över 150 automater på olika orter. Och en stockholmstidning angav nyligen siffran 275 såsom relevant i dag. Man förvånar sig verkligen över denna, jag skulle vilja säga, nonchalans, i synnerhet som regeringen 1956 avslog besvär över nekade tillstånd till automater inom offentliga toaletter.

Det lärer huvudstadens myndigheter till heder att de regelmässigt har avslagit ansökningar om automatförsäljning av preventivmedel. Men nu skall tydligen hela fältet rivas upp.

Att preventivmedelsautomater skulle motverka spridandet av veneriska sjukdomar — såsom man på en del håll tror — motsägs av flera läkare liksom av erfarenheten från en undersökning som företagits i ett svenskt samhälle med omkring 20 000 invånare. Det exemplet

har ju redan refererats, bl. a. av herr Svenungsson. Det visade sig att de veneriska sjukdomarna fyra år efter automaternas uppsättande hade ökat med 100 procent!

Det sagda må vara nog. Föreliggande förslag verkar enligt min mening helt enkelt utmanande för mycket stora folkgrupper i vårt land — inte minst ur kristet etiska synpunkter. Jag yrkar därför avslag på propositionen och bifall till den vid utskottsutlåandet fogade reservationen.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Vi rör oss här med en fråga av grannliga natur. Liknande debatter både här hemma i Sverige och utomlands rör också upp stämningarna. Som alltid när en fråga blir affekterad har man svårt att se nyanserna. Ytterligheterna träder fram och tonen skärps. Man har också lätt att missförstå varandra och tillvita varandra åsikter, som inte överensstämmer med verkligheten. Jag skulle annars tro att vi alla i denna kammare är besjälade av en önskan att göra det bästa möjliga av situationen.

Några talare har här före mig talat om den kristna opinionen. Jag skulle bara vilja säga att den väl knappast är så enhetlig som det kan tyckas då man lyssnar till diskussionen här i riksdagen. Jag vill bara påminna om att ärkebiskopen har gått på en linje, som i hudsak överensstämmer med propositionens linje, och att studentprästen Ludvig Jönsson varit med om utredningens förslag. Vi har hört utskottets talesman herr Jacobsson i Tobo här tala för utskottets skrivning; han är missionsförbundare. Vi som väckt den motion, som jag kommer att rösta för, tillhör broderskapsrörelsen och får väl också anses vara ett uttryck för den kristna opinionen. Det är inte så underligt att denna opinion är splittrad. Vi är väl inte annorlunda än andra män-

Handeln med preventivmedel

niskor på denna jord, vi som tar denna höga bekännelse i vår mun. Fru Sjövall påminde om den situation som råder ute i världen för närvarande. Ingen kan ju komma ifrån att världen håller på att överbefolkas och att något måste göras på detta område. En bedömning från moralisk synpunkt kan naturligtvis inte bli mycket annorlunda om vi gör den här på hemmaplan än om vi gör den i ett världsperspektiv.

I viss mån kan jag nog förstå att den kristna opinionen blivit en aning fundersam. Det förekommer en del skrivrier, och jag vill citera vad som stått i en samfundstidning där en av denna kammars ledamöter presenterade propositionen genom att skriva på följande sätt: »I den kungl. propositionen föreslås att preventivmedel härefter skall säljas även från utomhusautomater, uppsatta vid nöjesetablissemang, buss-hållplatser, utanför apotek och sjukvårdsaffärer samt vid offentliga bekvämlighetsinrättningar.» Och i Jönköpings-Posten för den 14 mars i år kan man läsa en sådan redogörelse för sakfrågan, att allmänheten måste få den uppfattningen att det här är fråga om en fri försäljning. Jag vill då säga, ärade kammarledamöter, att den som läser propositionen ganska snart får klart för sig att det inte förhåller sig på det sättet.

Vi, som står för motion nr 496 i denna kammare, har velat se på denna fråga så realistiskt som möjligt. Vi har sagt oss, att man å ena sidan inte kan se bort ifrån att vi nu i vårt land i vida kretsar har accepterat vad man utomlands kallar för familjeplaneringen som något naturligt och riktigt. Därav måste följa att det finns tillgång till preventivmedel. Det gäller då bara att ordna denna handel så diskret och estetiskt riktigt som möjligt.

Vi kan inte heller komma ifrån — även om vi inte accepterar det — att det alltid finns lösa tillfälliga förbindelser. Kan man i sådana fall förhindra oväl-

komna havandeskap och spridandet av venerisk smitta, är mycket vunnet. Detta är synpunkter som väger tungt, inte minst för en socialarbetare.

Vi bör vidare ha klart för oss att det på detta område förekommer en olaga handel som ur olika synpunkter är farlig. Om man på något sätt kan komma åt den, är också mycket vunnet.

Om jag summerar dessa synpunkter blir, herr talman, resultatet, att det för oss motionärer är mycket svårt att gå med på ett avslagsyrkande eller att rösta med reservationen. Å andra sidan måste man naturligtvis ta hänsyn till människornas fordran av diskretion och de barna- och ungdomsskyddande synpunkter, som flera remissinstanser också påmint om. Det går inte bara att litet föraktfullt tala om en puritansk syn på sexuallivet och om moralism. Vi behöver en sexualmoral lika väl som annan moral, t. ex. deklarationsmoral och politisk moral. Ingen nation kan existera utan fasta och klara linjer i sådana avseenden. Såvitt jag förstår är detta ett skydd för människorna, i detta avseende inte minst för ungdomen. Jag tror också att om det suttit unga människor i andra lagutskottet, hade inte utskottets skrivning blivit som den till sist blev.

Det är från dessa utgångspunkter som vi motionärer försökt ta ställning till problemet. Vi har sagt oss att försäljningen bör begränsas till sjukvårdsaffärer, apotek och nattpolikliniker, alltså sådana ställen där den hör hemma. Men vi vänder oss mot att det skall kunna ske en försäljning vid toalettanläggningar. Enligt vår mening är det felaktigt att förvisa denna handel till sådana platser. Vi vill inte heller att man skall idka försäljning av preventivmedel vid nöjesetablissemang, och detta motiverar vi främst med barna- och ungdomsskyddande synpunkter. Jag kan nämna att flera betydande remissinstanser har varit inne på samma väg som vi.

Handeln med preventivmedel

Vår motion ansluter sig egentligen mycket nära till inrikesministerns proposition, och vi har endast uttalat tveksamhet på de punkter jag här redovisat. Vi menar att man inte bör lämna möjlighet till undantag från huvudregeln. Frågan om sådana undantag skulle ju avgöras av polismyndigheten, alltså polischefen, och därvid skall i regel barnavårdsnämnden höras. De flesta här i kammaren känner väl till hur man i barnavårdsnämnderna tar ställning till frågor av detta slag, och vi vet att det många gånger är andra än rent sakliga synpunkter som därvid får göra sig gällande. Man måste också, om man sitter i en barnavårdsnämnd, ta hänsyn till opinionen, och då kan det vara mycket svårt att träffa ett riktigt avgörande i frågor som dessa. Vidare skall som sagt polismyndigheten fatta det slutliga avgörandet. Vi menar att därigenom får polischefens personliga inställning alltför mycket göra sig gällande, och den kan ju växla från ort till ort. Det blir alltså inte någon enhetlig praxis landet över.

Nu har ju det olyckliga hänt att utskottet gått längre än inrikesministern på denna punkt, och det gör att man blir ytterligare betänksam. På s. 18 i utlåtandet skriver utskottet: »Enligt utskottets mening bör tillstånd att sätta upp preventivmedelsautomater på toaletter inom etablissemang av detta slag beviljas inte endast i undantagsfall.»

Jag kommer, herr talman, att yrka bifall till motion nr 496 med de ändringsförslag i fråga om utskottets motivering som därav föranledes. Skulle detta yrkande falla bort vid den förberedande voteringen och icke något annat för mig acceptabelt yrkande framställas, blir jag tyvärr tvungen att i slutvoteringen avstå från att rösta. Men innan jag framställer mitt konkreta yrkande, skulle jag vilja beröra en annan sak i motionen, som har väckt en viss uppmärksamhet.

Vi motionärer utgick från att apote-

ken skulle bli skyldiga att sätta upp automater utanför sina lokaler. Sedan det blivit klarlagt att någon sådan skyldighet icke föreligger, utan att uppsättandet av automater blir beroende av särskild ansökan från apoteken, finns det inte för mig någon anledning att yrka bifall till den del av motionen som gäller denna sak.

Herr talman! Jag anser att utskottet bort anföra följande:

Enligt nu gällande — — — (lika med utskottet) — — — under remissbehandlingen.

Utskottet vill emellertid hålla före, att departementschefen i någon mån underskattat vikten av barna- och ungdomsskyddssynpunkterna. Detta får betydelse främst i fråga om dansrestauranger, folkparker och andra nöjesetablissemang, när sådana etablissemang mest besökes av ungdom. Med hänsyn därtill kan det inte anses lämpligt, att preventivmedel säljes där.

Vidare anser utskottet olämpligt, att preventivmedelsautomater sätts upp i offentliga fristående toaletter.

Utskottet tillstyrker alltså det i motionen II: 496 intagna yrkandet om att riksdagen måtte uttala sig mot tillstånd till automatförsäljning vid fristående toaletter och nöjesetablissemang.

Utskottet instämmer i departementschefens — — — (lika med utskottet) — — — att utfärdas.

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande proposition, nr 76, och motionen II: 496, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anför;

B. att motionerna II: 486 och II: 487, I: 406 och II: 495 samt I: 409 och II: 497 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr NILSSON i Göteborg (s):

Herr talman! Utskottets ordförande har här tidigare klart och utförligt redovisat utskottets förslag, och ur denna

Handeln med preventivmedel

synpunkt har jag alltså inte mycket att säga. Jag ansåg det emellertid lämpligt att begära ordet för att inte ordföranden skulle stå alldeles ensam på utskottets sida mot det anfall, som ett uppbåd av stormtrupper har levererat mot departementschefens och utskottets förslag.

Jag ämnar inte gå in på någon som helst debatt om vad en del talare har anfört före mig. Vissa resonemang är behärskade av så vanvettiga överdrifter i skildringen av hur denna detalj kommer att verka i framtiden att det inte är lönt att diskutera mera. De är enligt mitt sätt att se ganska fjärran från själva sakfrågan. Som vi påpekade i utskottet, borde man kanske i detta spörsmål tala litet mera lågmält och fåordigt än vad man här har gjort. Det finns inga proportioner mellan de angrepp, som gjorts av motionärerna, och den lilla ändring i lagen som här föreslås. Utskottets utlåtande grundar sig på en kompromiss. Vi hade å ena sidan att ta hänsyn till motionerna om avslag och å andra sidan hade vi motionen av fru Sjövall, som innebar en utvidgning av automatförsäljningen. Jag skall bekänna, att jag från början var böjd att följa fru Sjövalls förslag, men i enighetens namn anslöt sig utskottet till propositionen med tanke på att öka anslutningen till departementschefens förslag och få detta godtagat av riksdagen.

Jag tycker, att departementschefen har ett starkt stöd för propositionen i de remissutlåtanden, som han har att bygga på. Jag skall bara be att få fästa kammarens uppmärksamhet på två av dessa, som för mig har betytt en hel del. Det ena kommer från domkapitlet i Uppsala ärkestift, som anser sig på grund av de nuvarande allvarliga missförhållandena i preventivmedelsdistributionen likväl inte kunna helt avstyra en automathandel på området. Den andra remissinstansen är den, som man här har talat så mycket om, nämligen Mäls-männens riksförbund. Jag förmodar, att

motionärerna och talarna har läst dess yttrande. Har de gjort det borde de åtminstone ha fastnat för ett av motiven för departementschefens förslag, nämligen där det säges, att åtgärder ägnade att få bort det ovärdiga smussel och hemlighetsmakeri, som ännu i alltför stor utsträckning omger dessa medel, måste därför hälsas med tillfredsställelse, varvid ungdomsvårdande synpunkter dock måste tillmätas en avgörande betydelse.

Jag behöver för min egen del inte anföra mera utöver vad som sagts i dessa remissyttranden. Att utskottet har anslutit sig till propositionen beror på den stora försiktighet varmed departementschefen menar att denna lagstiftning skall föras ut i det levande livet. Det är i detta sammanhang bara fråga om sanitetsautomaterna vid apotek och sjukvårdsaffärer. Det finns ingen skyldighet för apotekarna att sätta upp sådana automater. Den som vill sätta upp en sådan automat får göra det om han söker tillstånd att idka handel med preventivmedel. Den tillståndsgivningen skall enligt departementschefen omgivas med så många skyddsbestämmelser, att förslaget inte kommer att innebära den utveckling som befarades av de talare som attackerade propositionen och utskottsförslaget. Man kommer helt säkert inte att sätta ut sanitetsautomater här och var på gatorna på samma sätt som postverket sätter upp brevlådor. Enligt departementschefens klara uttalande kommer tillståndsgivningen att bli ganska restriktiv.

Vi har varken förbisett de etiska eller de religiösa synpunkter som kan anläggas på dessa spörsmål. Men det finns alltid en grupp av människor som man aldrig kan vara till lags när man skriver lagar på detta område. Det är människor som är något av »sedlighetspuritaner», som hur man än förfar i detta slag av lagstiftning finner sin anständighetskänsla kränkt. Ingen departementschef, inget utskott kan skriva en

Handeln med preventivmedel

lag som dessa människor skulle godkänna.

Nu har herr Svensson i Kungälv kommit med ett kompromissförslag som efter vad jag uppfattade skulle innebära en ändring i utskottets utlåtande, fjärde stycket nedifrån på sidan 18, det stycke som börjar med »Utskottet är emellertid benäget att fästa ...». Där har utskottet skrivit på ett sätt som kanske går något utöver vad propositionen innehåller. När vi inom utskottet enades om skrivningen, observerades kanske inte denna formulering, där utskottet rekommenderar en mera generös tillståndsgivning.

Jag har haft ett samtal med utskottets ordförande om en ändring av skrivningen av utskottsutlåtandet på sidan 18, fjärde stycket nerifrån. Eftersom första kammaren har godkänt Kungl. Maj:ts förslag med uteslutande av detta stycke, finns det kanske anledning att även andra kammaren i kompromissens och enhetens intresse gör detsamma.

Därför, herr talman, ber jag att få yrkar att det stycke på sidan 18 i utskottets utlåtande som börjar med orden »Utskottet är ...» och slutar med »i undantagsfall» skall utgå. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets förslag. Jag hemställer till herr Svensson i Kungälv, vars synpunkter är av den beskaffenheten att han skulle kunna ansluta sig till vad första kammaren har beslutat och vad jag här har föreslagit, att överväga en sådan ståndpunkt.

Herr HAMRIN (fp):

Herr talman! Innan vi går att träffa ett avgörande i denna fråga — som ju onekligen har vissa aspekter som vi inte så ofta har anledning att syssla med i denna församling — skall även jag be att få göra några erinringar. Detta sker mindre i polemiskt syfte, eftersom jag förstår att det tyvärr föreligger små möjligheter att övertala majoriteten. Även om det skulle vara alldeles

särskilt frestande att säga ett ord till exempelvis fru Sjövall, med hänsyn till hennes ensidigt och extremt medicinskt-biologiska resonemang, så skall jag alltså avstå därifrån. Jag begärde fastmer ordet för att, utöver den opinionsyttring som ligger i själva rösthandlingen, få markera mitt ställningstagande.

Det finns som bekant någonting som heter tystnadsplikt och den må gälla vid tillfällen, då detta är påbjudet. Just nu känner jag det faktiskt som om ordet talplikt vore mera på sin plats. I varje fall har det för mig personligen en mera reell och tvingande innebörd.

Jag skulle med allt eftertryck vilja fästa hans excellens statsministerns uppmärksamhet på — jag vänder mig med avsikt till regeringens främste — att det var mycket länge sedan någon framstöt eller åtgärd från regeringens sida så illa, så emotionellt och påtagligt illa berört stora folkgrupper i detta land. Detta förslag har ju också med hull och hår tagits av en märkvärdigt stor utskottsmajoritet, även om nu till sist en utskottsrepresentant aviserade en liten reträtt på någon enda punkt. Ingen aldrig så förskönande omskrivning eller efterhandskonstruktion kan förta intrycket av att det här är fråga om ett reformnit som så råkat på avvägar, att man känner den allra största förvåning. Det är verkligen inte på detta sätt samhället skall vårda sig om oerfaren, många gånger omdömeslös, nyfiken uppväxande ungdom.

Utan att göra mig några illusioner om att få svar skulle jag vilja ställa en fråga — och nu vänder jag mig till inrikesministern. Vad är det egentligen som pressat fram detta olyckliga förslag? Vilken opinion är det som otåligt står och väntar på att få sin heta önskan stillad. Jag har verkligen sett något om en opinionsundersökning, som på enskild väg har gjorts och som gett ett visst utslag, dock inte alls entydigt i den riktning som möjligen inrikesmi-

Handeln med preventivmedel

nistern tänkt sig. Undersökningen visade tvärtom på en utpräglad skepsis. Ändå var undersökningen, betecknande nog, begränsad till rikets tre största städer. Inte ens där var man alltså alldeles övertygad. Men det finns nu en värld även utanför Verona. Hur ser man ute i de svenska bygderna på denna fråga? Jag är för min del övertygad om att det ute i landet skulle vara omöjligt att mobilisera något folkflertal för denna reform.

Det är, som vi vet, möjligt och tillåtet att försälja tobak, film och allskonssnack i varje gathörn via automater. Jag frågar emellertid, om det verkligen kan vara rimligt och ansvarsmedvetet att göra den vara som vi nu talar om, till en snabbköpsvara, till ett objekt för impulsköp. Jag tänker då alldeles särskilt på ungdomen. I otaliga svenska hem tvekar man inte att ropa ut ett kategoriskt nej på den fråga jag nyss ställde. Man må också ha rätt att som far själv personligen vittna.

Herr talman! Det finns för ett lands regering och för en riksdag hart när obegränsade uppgifter, när det gäller att söka komma till rätta med den vilshenhet och den problematik, som i dag möter i ungdomsvärlden — alldeles särskilt när det gäller att stödja de krafter som här helt frivilligt verkar för en sanering och för en allmänt kulturellt och kristet-etiskt betingad nivåhöjning. Jag vill sluta med att säga, att med en sådan strävan har den reform vi i dag ställts inför, ingenting gemensamt.

Herr talman! Under uttalande av den allra största förvåning över att detta förslag över huvud taget lagts fram på riksdagens bord, yrkar jag bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen av herr Axel E. Svensson m. fl., en reservation som går ut på avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Herrar *Rubbestad* (cp) och *Löfgren* (fp) instämde i detta anförande.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Herr Hamrin har ställt en direkt fråga som jag omedelbart skall ta upp. Han har ställt den i den formen, att han vill veta vad som har pressat fram detta olyckliga förslag. Beteckningen olyckligt förslag får självfallet stå för herr Hamrins egen räkning. Vi ser det inte som ett sådant.

Jag vill erinra om att det var genom 1938 års lagstiftning som handeln med preventivmedel ordnades. Den lagen hade föregåtts av ett par decenniers debatt, där meningarna givetvis brutit sig. Men vid behandlingen 1938 var man ganska överens om det förslag, som då genomfördes.

Förordningen av år 1938 gäller alltså jämt och den har under de förflutna 20 åren inte ändrats annat än på ett par punkter som i detta sammanhang är utan större betydelse. Den innebär kortfattat att tillhandahållande av tekniska medel för förhindrande av konception är av samhället godtagat.

När det första steget mot automathandelns frigivning togs 1956 gjordes undantag för försäljning av preventivmedel. I övergångsbestämmelserna föreskrevs nämligen att ändring i butiksstängningslagen intill dess Kungl. Maj:t annorlunda förordnade inte skulle medföra ändrad tillämpning av dittills gällande bestämmelser beträffande preventivmedelsförsäljningen. Anledningen till detta var att frågan huruvida automathandel med preventivmedel kunde tillåtas enligt preventivmedelsförordningen var föremål för delade meningar. Vid förordningens tillkomst saknade automatförsäljning aktualitet, varför någon reglering av denna handel inte innehålls i förordningen. Det stadgas bara att preventivmedel inte får försälas utomhus eller genom kringförande. Den omständigheten alltså att frågan om lagligheten av automathandel med preventivmedel inomhus lämnades öppen av lagstiftaren har medfört ett besvärande

Handeln med preventivmedel

osäkerhetstillstånd på området. En del länsstyrelser har sålunda beviljat tillstånd till sådan försäljning medan andra har vägrat.

Regeringsrätten, som år 1956 fick yttra sig med anledning av ett länsstyrelsebeslut som överklagats, förklarade att beviljande av tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel inte syntes vara stridande mot förordningen. Jag vill gärna ha sagt detta, därför att det även i denna kammare talas om att de polisiära myndigheterna på de orter där automater förekommer inomhus skulle ha begått en olaglighet genom att lämna sådana tillstånd. I detta sitt uttalande av 1956 har regeringsrätten förklarat — jag upprepar det — att det inte syntes vara stridande mot förordningen när sådant tillstånd lämnats, men, tillägger regeringsrätten, mot de faktiska förutsättningarna vid förordningens tillkomst samt på grund härav och med anledning av denna lagstiftnings särskilda karaktär borde rättspraxis inte utvidga tillståndsgivning till automatförsäljning utan att lagstiftaren tagit ställning till frågan.

Här har vi alltså en påtagbar oklarhet. Å ena sidan sägs det, att ingenting i förordningen hindrar en myndighet att lämna tillstånd, och å andra sidan uttalar regeringsrätten med hänvisning till vad som sades i riksdagen när förordningen tillkom, att man inte bör låta rättspraxis gå i den riktningen, att automatförsäljning kommer till stånd i ökad omfattning utan att lagstiftaren tar ställning till frågan. Det är således en ren uppmaning från regeringsrätten till regeringen att på nytt underställa riksdagen denna fråga.

Jag vill gärna fråga dem som nu har yrkat avslag på utskottets förslag och därmed också Kungl. Maj:ts proposition, om de har tänkt på konsekvenserna av detta avslagsyrkande, om riksdagen bifaller det. Det betyder ju att vi står kvar i exakt samma läge som innan propositionen lades fram, med den

oklarhet i fråga om tillämpningen som här är rådande. Det innebär ett försök att komma undan det formella problem som vi ändock har ställts inför.

När herr Nelander uttalar sin uppskattning för gatukontoret i Stockholm, som har vägrat att gå med på att automater ställs upp inomhus, kan jag förstå honom ur vissa synpunkter, men jag vill säga att man inte har begått någon olaglig handling på de platser där man har medgivit uppsättande av automater i toaletter och på andra ställen inomhus.

Det var således här nämnda oklarhet — som vållade stora besvärigheter — som föranledde att frågan togs upp 1956 av den dåvarande regeringen och att förre inrikesministern Hedlund fick bemyndigande i konselj att tillkalla en särskild utredning för att få till stånd en översyn av det här spörsmålet.

I direktiven framhölls, att en särskild utredning borde göras som närmare skulle uppta och redovisa skälen för och emot en försäljning av preventivmedel genom automater och, om en sådan ansågs böra i princip tillåtas, framlägga förslag angående hur försäljningen borde ske.

Jag understryker vad som står i direktiven om att utredningen skall redovisa skälen för och emot en försäljning av preventivmedel genom automat. När herr Gustafsson i Borås och någon ytterligare som är motståndare till utskottets förslag och propositionen ondgör sig över att utredningsmannen klart redovisar det material han har haft till förfogande och när de talar om en karusell där olika uppfattningar och meningar kommer till uttryck, vill jag säga att utredningsmannen har följt direktiven, som innehåller en anvisning om att han skall redovisa skälen både för och emot. När det gäller skälen emot har det framför allt varit myndigheters och andras yttranden under hand som utredningsmannen har redovisat. Sedan

Handeln med preventivmedel

drar utredningen konklusionerna av det material som har samlats och intar den ståndpunkt som kommit till uttryck i betänkandet. — Jag kan således inte förstå det, att man vill göra gällande, att utredningsmannen inte vet vad han vill och att de synpunkter han framför egentligen borde föra honom till en annan ståndpunkt än den som blivit den slutgiltiga.

När det sedan talas om olika opinioner som borde ha fått komma till uttryck vill jag först säga att sammansättningen av utredningen — utredningsmannen med experter — var mycket allsidig. Utredningsman var byråchef Ryman i socialstyrelsen, experterna var skolöverläkaren professor Herlitz, sekreteraren i Målsmännens riksförbund fru Hellström-Olsson, dåvarande studentprästen, numera biträdande föreståndaren vid Stadsmissionen i Stockholm pastor Jönsson, föredraganden i medicinalstyrelsen i ärenden rörande könssjukvård doktor Tottie och advokat Widlund i Riksförbundet för sexuell upplysning. Det är en grannliga uppgift som förestår dem, säger statsrådet Hedlund i direktiven, och utredningsmannen bör därför samråda med de olika intressen som här gör sig gällande.

Jag förmenar att utredningsmannen och experterna representerar sakkunskapen och olika meningsriktningar på ett sätt som måste tillgodose långt gående anspråk på att en så bred opinion som möjligt kommer till uttryck.

De i utredningen deltagande blev så småningom eniga om den uppfattningen, att samhället inte rimligen bör ställa sig avvisande till automathandel, om det visar sig möjligt att utforma den så att den inte medför allvarliga olägenheter samt det låter sig göra att reglera automathandeln på ett sätt som bör godtas från de skilda synpunkter samhället här har att beakta.

Så gick då betänkandet ut för yttrande och övervägande till remissinstanserna

— det kan naturligtvis diskuteras hur många och vilka remissinstanser som man i detta sammanhang skulle tagit med. Departementet har sökt att få ett så brett urval som möjligt: länsstyrelserna, skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen och andra verk. Man har också gått längre, till Målsmännens riksförbund, ett par av domkapitlen såsom representanter för den kristna opinionen som man självfallet också har anledning att ta hänsyn till. Det är klart att man skulle kunna sträcka sig längre. Här har sagts att man borde efterhöra olika folkrörelsers uppfattning i frågan. Ja, med folkrörelser menas väl i detta sammanhang de religiösa folkrörelserna, men självfallet måste man i så fall gå vidare till folkrörelser av annan karaktär, fackliga, politiska, nykterhetsorganisationer, folketshusrörelsen, folkparksrörelsen och en rad andra som naturligtvis också skulle kunna komma i fråga. Men vi ansåg att den begränsning som här skett var rimlig och urvalet tillräckligt för att man skulle få ett uttryck för opinionen.

Låt mig så beträffande remissvaren säga att de som haft att avge yttranden har sökt att med utgångspunkt från sin ansvarsfyllda ställning göra ett övervägande och ta ställning i det här spörsmålet under ansvar för den ungdom som inte minst våra skolmyndigheter, socialstyrelsen och andra har att vägleda i den mån så är möjligt.

Innan jag tar upp Målsmännens riksförbunds yttrande vill jag gärna säga ett par ord till herr Gansmoe, som ur skolöverstyrelsens anvisningar redovisade ett material som kommit till användning i samband med sexualundervisningen i skolorna. Han ville göra gällande att skolöverstyrelsen här hade en mening som innebar att man egentligen var emot en automathandel. Skolöverstyrelsen har ju yttrat sig över betänkandet och funnit förslaget beträffande frågor i utredningen som berör

Handeln med preventivmedel

de områden överstyrelsen har att företräda i huvudsak förenligt med överstyrelsens synpunkter. Särskilt vill överstyrelsen understryka vikten av att den av kommittén i sjätte och sjunde kapitlet redovisade uppfattningen beträffande automaters placering beaktas.

Skolöverstyrelsen har alltså här tagit ståndpunkt för betänkandet sådant som det har förelegat. Det finns ingen motsättning i egentlig mening mellan vad överstyrelsen säger i sina anvisningar, som gäller undervisningen i sexualkunskap, och det som överstyrelsen sedan säger i sitt yttrande, där den tar ställning för automathandel.

Målsmännens riksförbunds styrelse säger i sitt yttrande bl. a., »att det enligt styrelsen är en väsentlig uppgift för hemmen och skolorna att i samarbete ge de unga en fördjupad sexualundervisning, där de etiska synpunkterna får en tillfredsställande belysning. Först härigenom kan en naturlig och ansvarsfull syn på preventivmedlens användning bibringas de unga». Jag menar att med ett motsvarande betraktelsesätt är skolöverstyrelsens uttalande i anvisningarna och dess positiva ståndpunkt till automathandeln följdriktiga.

Om jag nu får citera ytterligare ett par avsnitt från Målsmännens riksförbunds remissvar vill jag inledningsvis påpeka att styrelsen anger att den självfallet inte kan göra anspråk på att företräda en något så när enhetlig föräldrapinion. Men denna omständighet får inte tolkas, säger styrelsen, som något principiellt avståndstagande från användningen av preventivmedel. Det är styrelsens övertygelse, att majoriteten av förbundets medlemmar anser att preventivmedel har en viktig uppgift att fylla inom ramen för ansvarsfyllt sexuellt liv. Åtgärder som är ägnade att få bort det ovärdiga smussel och hemlighetsmakeri som ännu i alltför stor utsträckning omger dessa medel måste därför hälsas med tillfredsställelse.

Detta yttrande har tidigare redovi-

sats från denna talarstol men jag har velat göra det på nytt för att påvisa att de som nu yrkar avslag på propositionen och därmed också utskottsutlåtandet väl ändå inte är på det klara med vad detta avslagsyrkande egentligen innebär, nämligen ett bibehållande av de förhållanden som vi för närvarande har med oklarhet i den formella regleringen av handeln med preventivmedel och att vi därför inte kan förhindra polisiära myndigheter att lämna tillstånd till automaters uppsättande inomhus. Man ställer sig då osökt den frågan: Är det avsiktligt som reservanterna gör detta? Anser de det vara mer tillfredsställande att automaterna får sättas upp på toaletter och bekvämlighetsinrättningar, där automaterna inte syns, där de smusslas undan. Jag tror inte att det är på det sättet; det är kanske snarare så att ståndpunkten inte är tillräckligt genomtänkt.

När vi här har gått en annan väg, så har vi tagit stor hänsyn till remissinstanserna, inte minst till Målsmännens riksförbunds yttrande, i vilket det vidare heter bl. a. att blandade automater, d. v. s. sanitetsautomater, synes vara ägnade att inge allmänheten en syn på preventivmedel som en sanitetsvara bland andra. Riksförbundet vill därför understryka vikten av att i den planerade förordningen om handeln med preventivmedel ges en tvingande bestämmelse, som nödvändiggör att det blir blandade automater.

Man har inte föreslagit detta för att gömma undan varorna bland andra sanitetsartiklar — som det här har gjorts gällande — utan man har velat ge preventivmedlen en medicinsk karaktär. Vi ha följt den rekommendationen i propositionen och föreslagit att automaterna i huvudsak skall uppsättas i anslutning till de medicinska institutioner och inrättningar, som även angivits i remissvaret från domkapitlet i Uppsala och vilket ärkebiskopen står bakom. I det yttrandet har domkapitlet

Handeln med preventivmedel

understrukit just den medicinska synen på dessa tekniska artiklar och föreslagit att automaterna borde sättas upp i anslutning till sjukvårdsaffärer, apotek och könspolikliniker. Domkapitlet i Uppsala har sålunda tagit ställning för automathandeln, och jag vill uttrycka min uppskattning av att ärkebiskopen — som väl ändå får anses representera kristen opinion och livssyn — har intagit en positiv ståndpunkt till denna fråga. Domkapitlet skriver i det sammanhanget, att »ehuru starka invändningar både av principiell och praktisk art måste göras mot det i betänkandet framlagda förslaget och dess motivering, är de rådande missförhållandena så allvarliga, att domkapitlet icke anser sig kunna helt avstyrka åtgärder i den av utredningsmannen angivna riktningen. För att i möjligaste mån undvika skenet av att medgivande av automathandel med preventivmedel skulle innebära ett sanktionerande från samhällets sida av tillfälliga sexuella förbindelser bör emellertid enligt domkapitlets mening dylik handel endast få förekomma i sådana sammanhang, att det medicinska syftet tydligt framhäves.»

Vi har tagit intryck av de uttalanden som gjorts framför allt från Målsmännens riksförbund och motsvarande delar i domkapitlets yttrande. Remissyttrandena i övrigt har i princip varit mycket positiva. Några myndigheter har naturligtvis varit emot förslaget, men en del myndigheter har också velat gå längre än vad utredningsmannen föreslagit. Låt mig i det sammanhanget citera ett kort yttrande från en minoritet inom socialstyrelsen, som skriver: »Betänkligheterna mot en friare försäljning måste enligt vår mening vika för en vidare syn, som bringar i sikte de olyckor som venerisk smitta, aborter och oövalkomna havandeskap har i följe».

Med det anförda har jag velat understryka vad jag inledningsvis nämnde, nämligen att det bakom föreliggande

proposition, utskottsutlåtande och positiva remissyttranden ligger ansvarsfulla och mogna överväganden samt en stark känsla för ungdomen och framtiden. Jag vill också här gärna uttala min uppskattning av det sakliga inlägg som gjorts av fru Sjövall, i vilket inte minst den medicinska sidan och de medicinska aspekterna på problemet kom till uttryck. Enligt fru Sjövalls uppfattning borde vi ha gått längre än vi gjort i propositionen. Jag kan förstå hennes uppfattning därvidlag. Den är logisk och följdriktig, och den är i långa stycken mycket svår att bemöta. Vi har emellertid gått en försiktigare väg med hänsynstagande till de opinioner som finns i vårt samhälle. Därför har vi rekommenderat riksdagen att här ta det första avgörande steget, nämligen att möjliggöra tillstånd till uppsättande av automater, med de begränsningar jag förut talat om som finns återgivna i propositionen, och så nogsamt följa utvecklingen.

Personligen skulle jag ha kunnat följa utskottet, som ju gått längre än vad vi gjort i propositionen, men jag vill ändå här förorda bifall till propositionens försiktigare linje, vilket innebär en rekommendation till kammarens ledamöter att biträda det yrkande som ställts av herr Nilsson i Göteborg, och som även överensstämmer med det beslut som första kammaren redan fattat.

Vi kan väl alla konstatera att tillhandahållandet av preventivmedel är av samhället godtagat. Nu gäller det formerna för detta tillhandahållande — och de är självfallet lika viktiga. Jag kan inte förstå motionärernas association beträffande automaterna och lösa sexuella förbindelser, promiskuitet o. s. v. Jag tycker att dessa associationer — som också kommit till uttryck under debatten i anföranden från denna talarstol — är stötande för alla dem, som under ansvar för sig själva och sin omgivning godtagit den legala förekomsten av tekniska hjälpmedel i fa-

Handeln med preventivmedel

miljöplaneringen, om jag så får uttrycka det.

Jag tror också det är riktigt när vi i propositionen velat framhålla att möjligheterna att åstadkomma en begränsning i den illegala handeln, i postorderförsäljningen och i den annonsering vi dagligen ser i våra tidningar, ligger i att man får en friare syn på detta problem och att man därför godtar den automathandel, som vi här har föreslagit.

Mot förslaget vill man göra gällande att vår nuvarande lagstiftning redan ger utrymme härför genom att försäljning får ske över apotek. Försäljningen över apotek omfattar endast 10 å 12 procent av de omkring 26 miljoner som årligen försäljes av de mest förekommande preventivmedlen. Huvudparten av försäljningen förefaller att gå över postorderfirmor och motsvarande, där man har ett okontrollerat material.

Låt mig sluta med att säga att vi självfallet har intresse av att söka kontrollera denna utveckling. Det har visserligen sagts här att stora firmor ligger i startgrupparna för att söka få ut så många automater som möjligt. I departementschefsanförandet till propositionen har jag skrivit: »Jag vill emellertid understryka betydelsen av att de tillståndsgivande myndigheterna med tillbörlig varsamhet prövar framställningar om tillstånd till automatförsäljning. Särskild hänsyn måste här tagas, förutom till barna- och ungdomsskyddande synpunkter, även till pieteten, så att intet tillstånd lämnas till sådan försäljning på plats, där det av särskild anledning kan befaras, att automaten kommer att väcka anstöt.»

Låt mig påminna om att i propositionen — och där är regeringen och utskottet helt överens — föreskrives att den lokala myndighet som har att lämna tillstånd i varje fall då det gäller ansökan om uppsättande av automat skall efterhöra barnavårdsnämndens uppfattning. Där finns också bestämmelser om

besvärsmätt, och i den mån tillstånd inte lämnas blir det en prövning av länsstyrelsen och i sista hand av Kungl. Maj:t, närmast i inrikesdepartementet.

Det är klart att den styrning av utvecklingen, som vi vill ge, kommer att korrespondera med det uttalande jag har gjort i det anförande som jag nyss citerade. Jag vill också nämna att vi överväger att ge ut anvisningar till de polisiära tillståndsmyndigheterna i fråga om handläggningen av ansökningar om tillstånd.

Herr talman! Låt mig sluta med att än en gång upprepa min rekommendation till kammaren att biträda herr Nilssons i Göteborg yrkande.

Fru SJÖVALL (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hamrin ville inte gå in på vad han kallade de ensidigt och extremt biologiskt-medicinska synpunkter jag hade gjort mig till tolk för. Är herr Hamrin möjligen okunnig om att läkaren i sitt arbete har en bärande tanke, nämligen en djup vördnad för livet och för människan? Det är detta och de erfarenheter vi får i vårt yrke som ligger bakom vår strävan att på vårt sätt hjälpa och värna människor.

Herr RIMMERFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag fäste mig speciellt vid ett av inrikesministerns yttranden. Det är möjligt att jag lade in en annan mening i det än han avsåg. Han gjorde gällande att kombinationen av fria förbindelser och preventivmedel var stötande så som den hade framställts här av motståndarna till lagstiftningen. I den mån jag är skyldig härtill vill jag bara säga att jag byggde på utredningsmannens klara kombination av dessa två företeelser. Det var ju just sådana, som han uttryckte det, »avsides belägna nöjesplatser, där man av erfarenhet vet att talrika sexuella förbindelser av tillfällig natur inleds», som särskilt borde tillgodoses.

Handeln med preventivmedel

Trots att jag fortfarande inte kan dela den mening som inrikesministern så skickligt har förfäktat, är jag dock tacksam för hans uttalande om en sträng prövning vid tillståndsgivningen. Vad vi har fruktat är naturligtvis att denna automatförsäljning kommersiellt skulle utnyttjas inte minst av de här namngivna firmorna — Adamssons, som varit remissinstans, och därmed jämförliga — för att få en så omfattande automathandel som möjligt. Vi kan nämligen inte se detta bara medicinskt och affärs-mässigt.

Det som oroar oss — det vill jag än en gång deklarera — är naturligtvis, att man skulle underbygga en mening som går ut på att allt är tillåtet. Vi skulle önska, att man, samtidigt som det ges så många sådana här tekniska anvisningar, även från samhällets sida kunde understryka vikten av att inte ta ut allt i förväg, vikten av att ungdomen konfronteras med någonting så gammalmodigt, men samtidigt så betydelsefullt som trohet, självtukt och ansvar.

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Fru Sjövall framhöll i sitt huvudanförande, att hon hade funnit att alla som talat före henne visat en negativ värdering av sexualhandlingar som sådana. Jag vet inte var fru Sjövall fått det ifrån. Det är i varje fall fullkomligt felaktigt. Vad vi vill är just vad utredningsmannen säger, nämligen bibringa ungdomen en helhetssyn på det sexuella livet. Denna helhetssyn har jag svårt att få in i den utökade automathandel, som det här är fråga om. Det skulle innebära att man bröte ut sexuallivet ur den helhetssyn, som man önskar att parterna skall ha och där var och en tar ansvaret för sina handlingar.

Fru Sjövall ville gå ännu längre än både inrikesministern och utskottet. Hon nöjde sig emellertid med att säga, att man får ta ett steg först och ett steg

sedan. Ja, herr talman, det är precis vad man gör; man tar ett steg i sänder och går längre och längre, till dess man egentligen inte vet var man hamnar. Det är detta som jag och många med mig är ängsliga för. Det är samhällets uppgift att hjälpa ungdomen till en sund livsinställning och till en sund syn på dessa frågor.

Jag tror inte att frågeställningen bör vara antingen en utökad automathandel med preventivmedel eller veneriska sjukdomar och ovälkommen graviditet. Det finns väl ändå, herr talman, också en annan väg att gå när det gäller att söka lösningen på dessa problem och få fram just en helhetssyn på sexuallivet. Vad länsstyrelsen i Uppsala län skriver och som återgivits i Kungl. Maj:ts proposition tror jag är riktigt. Andra har kanske en annan åsikt. Jag ber att få foga detta till protokollet: »Det kan enligt länsstyrelsen icke bestridas, att möjligheten att när som helst skaffa preventivmedel kommer att bidra till att öka antalet tillfälliga könsförbindelser, särskilt bland ungdomen. En öppen försäljning genom automat kommer att av många uppfattas som en samhällets sanktion av lösa förbindelser.» Detta tror jag som sagt är riktigt. Andra har en annan uppfattning, och de får stå för den.

Sedan tyckte inrikesministern att jag inte hade rätt, när jag klandrade utredningsmannens syntes av sin analys av frågan. Herr talman! Jag kan inte hjälpa att jag anser att han ger ett ganska bra bevismaterial mot en utökad automatisering av preventivmedelshandeln. När han sedan skall skjuta sönder sina egna skäl är han egentligen ganska illa ute. På sid. 15 i propositionen står följande: »De skäl som kan anföras mot automatförsäljning av preventivmedel ligger enligt utredningsmannen väsentligen på det etiska planet, men vid sidan härav har man att beakta även ordningssynpunkter och estetiska synpunkter. Bland de betänkligheter som har an-

Interpellation ang. utbyggnad av Hanö fiskehamn

förts mot sådan handel, nämner utredningsmannen främst, att automaterna på ett olämpligt sätt skulle rikta barns uppmärksamhet på sexuallivet, att de ofördelaktigt skulle påverka de ungas fantasi, att de skulle befordra promiskuitet bland minderåriga eller grundlägga inte önskvärda samlagsvanor bland yngre.» Jag tror, herr talman, att detta är riktigt, men utredningsmannen förmår inte skjuta sönder sin egen argumentering här.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 12**Interpellation ang. utbyggnad av Hanö fiskehamn**

Herr NILSSON i Bästekille (h) erhöll på begäran ordet och yttrade:

Herr talman! På Hanö utanför Listerlandets kust lever befolkningen huvudsakligen av fiske. Av öns bofasta befolkning beräknas sålunda 80 stycken leva av yrkesfiske. Öns fiskeflotta består för närvarande av 45 båtar, som med utrustning värderas till sammanlagt omkring 1 miljon kronor. Häre ingår 14 trålare, 7 vrakbåtar samt 25 mindre s. k. sätterbåtar.

Till fiskarnas förfogande står en fiskehamn, som ägs av staten. Denna fyller numera inte de krav på en hamn varifrån fisket kan utövas med användande av moderna fångstmetoder. För att bereda trålarna bättre in- och utfartsmöjligheter, särskilt under lågvattensförhållanden, erfordras att hamnen fördjupas. Vidare krävs en utbyggnad

av innerhamnen för att bereda skyddat utrymme för ett större antal båtar än för närvarande. Slutligen erfordras en pir västerut från den nuvarande hamnen som skydd för sydliga och sydvästliga stormar.

I en inom sjöfartsstyrelsen företagen översyn av 1944 års fiskehamnsutredning har konstaterats att ett utbyggnadsbehov föreligger även för Hanö fiskehamn. Ifrågavarande utbyggnad är synnerligen viktig.

Under återopande av det anförda an- håller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få rikta följande fråga:

Vill herr statsrådet upplysa kammaren om när utbyggnadsarbetena i Hanö fiskehamn planmässigt kan tänkas bli påbörjade?

Denna anhållan bordlades.

§ 13

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Härmed intygas, att riksdagsman Bernhard Fredrik Sundelin, f. d. 20/8 1911 och boende i Bredbyn, vårdas å härvarande kir. avd. från den 13/4-59 och tills vidare.

Örnsköldsvik den 23 april 1959

Knud E. Tronhjem

2:e underläkare

Kir. avd. Länslasarettet

Örnsköldsvik

Herr Sundelin beviljades ledighet från riksdagsgöromålen från och med den 13 innevarande april och tills vidare.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.51.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 29 april

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Handeln med preventivmedel (Forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade, att överläggningen angående andra lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om handel med preventivmedel, dels ock i ämnet väckta motioner nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, enligt förut gjord anteckning, till

Fru BOMAN (h), som yttrade:

Herr talman! Det är mycket som sagts i denna fråga i dag, och det är mycket som jag skulle vilja ta upp och instämma i, men då tiden är så långt framskriden skall jag avstå från detta och gå direkt på några saker som jag särskilt vill framföra.

Jag kan inte komma ifrån, att det vi här diskuterar är resultatet av en tendensutveckling, som för många framstår som både allvarlig och oroande. Det har ju sagts i dag — det kommer att framgå av protokollet — att vi går ett steg i sänder. Denna utveckling har svenska folket kunnat följa under många år. Vi kan bara sörja över resultatet.

Det är tre ting i departementschefens uttalanden i propositionen — och de finns även framförda i utskottets utlåtande — som jag skall kommentera. Flera talare har redan använt dem som argument, men jag tar ändå upp dem. Departementschefen instämmer i utred-

ningsmannens uttalade tro, »att diskussionen kring preventivmedelsfrågan i i stort sett passerat det stadium, då denna fråga var föremål för allvarliga meningsbrytningar av principiell natur». Jag tror att ingenting kan vara felaktigare än en sådan tanke — jag är mer övertygad om motsatsen i likhet med länsstyrelsen i Uppsala, som just framhåller att den folkopinion, som i dag ställer sig bakom ett avslag på förslaget om den nya lagstiftningen, är större än den som vill ha lagen införd.

Det har refererats till många remissorgan i dag, däribland Målsmännens riksförbund. Flera av detta förbunds uttalanden förvånar mig i allra högsta grad. Både i propositionen och i utskottsutlåtandet står det att förbundet representerar 300 000 målsmän. Själva är undertecknarna av remissutlåtandet mera försiktiga och säger, »att inom en grupp av denna storleksordning måste nog meningarna om en så ömtålig fråga som denna uppvisa stora differenser». Det är nog välbetänkt av Målsmännens riksförbund att göra denna reservation. Jag är ganska säker på att om de enskilda medlemmarna i Målsmännens riksförbund haft tillfälle att yttra sig, skulle undertecknarnas skara inte ha blivit stor.

Det har sagts, att visst går det lätt att skapa en opinion — man läser tidningarna o. s. v. Jag har här, herr talman, en skrivelse, där ledningen för en av våra stora folkrörelser, nämligen Frälsningsarmén, uttalar sin allvarliga protest mot det beslut som riksdagen nu på regeringens förslag håller på att fatta. Denna skrivelse bygger inte på något tidningsläsande eller informationer i andra eller tredje hand, utan den bygger på propositionen, som man läst. Det

Handeln med preventivmedel

heter i skrivelsen, att man »kan försäkra att Frälsningsarméns över 40 000 medlemmar står hundraprocentigt bakom oss då det gäller att förkasta det föreliggande lagändringsförslaget». Och vidare: »Vi känner att det är ett slag i ansiktet på vår intensiva strävan att värna om och värna ungdomen. Det kristna sedliga idealet utsättes i denna proposition för ett oerhört allvarligt angrepp.

Vi hoppas innerligt att propositionen inte går igenom — — —.»

I dag har jag fått ytterligare en skrivelse, som sänts till mig på uppdrag av Frälsningsarméns högste ledare i Sverige, kommandör Robert A. Hoggard, där han vill understryka synpunkterna i den försäkran, som givits i den nyssnämnda skrivelsen, genom att påminna om att man vid sammankomster ute i distrikten antagit resolutioner och bestämt sagt ifrån på denna punkt. Målsmännens riksförbund gör en reservation och reducerar antalet medlemmar bakom sitt remissuttalande, men Frälsningsarmén poängterar, att den har sina 40 000 medlemmar, yngre och äldre, hundraprocentigt bakom sig.

På andra håll, där man arbetar för samma mål med samma medel — alltså för en ren och stark ungdom på kristen grund — måste man på samma sätt känna sig slagen av vad som nu sker. De som önskar få detta lagförslag antaget har all anledning att ta sig en funderrare över om man har rätt att mot en mycket utbredd opinion genomföra lagändringen.

Det andra jag vill kommentera är departementschefens återopande av hur den princip det här gäller knäsatte genom 1948 års butiksstängningslag. Jag var en av dem som vid det tillfället hyste allvarliga betänkligheter mot en vidgning av automathandeln, som också skulle komma att innefatta rätt att sätta upp tobaksautomater. Tanken på vilka möjligheter detta skulle öppna för barn och ungdomar att tidigt grund-

lägga en både skadlig och, som vi nu vet, livsfarlig vana, förskräckte mig, och jag ville inte medverka till någonting sådant. Jag blev givetvis mångordigt och starkt motbevisad om mina »ogrundade farhågor» — inte skulle detta hända! Precis samma tongångar hör vi här i dag, när farhågorna sägs vara så ofantligt överdrivna. Samma resonemang fördes också vid motbokens slopande: ingenting annat skulle hända än att man lotsade allt i rätta banor.

Mina farhågor från 1948 har besannats i alltför hög grad. Hur många av oss är det som *inte* har sett småpojkar och småflickor röka öppet på gatan? Det är besvärligt att komma över lösa cigarretter, men man lägger ihop sina slantar, går till automaten, köper och delar paketet. Det är en ur många synpunkter bekväm väg. Automaten ställer inga frågor om ålder eller andra spärrdetaljer, den bara ger varan till dem som har pengarna. Nikotinbruket bland våra skolbarn är ett stort problem i dag; är det någon som vill förneka det? Måste inte också vi här i riksdagen ta en del av ansvaret för vad som har skett också på det området sedan 1948?

Den departementschef, som föreslog införande av automathandel med tobak och därigenom knäsatte principen, ville i alla fall inte gå så långt, som man nu föreslår att vi skall gå, utan avvisade tanken på preventivmedelsautomater. Nu är vi alltså åter färdiga att säga »var så god» genom automaten på väggen inom- eller utomhus och på allsköns tillgängliga ställen. Målsmännens riksförbund, som jag återkommer till, hesiterar inför tanken att man skulle sätta upp dessa automater på toaletterna. Detta skulle komma att inverka menligt på den allmänna inställningen, som vi bör sträva efter att bringa upp på ett högt plan. Det skulle liksom dra ner tankarna kring detta ämne, om automaterna sattes upp där. Men gentemot principen hyser man inga betänkligheter!

Handeln med preventivmedel

Ändå är det ganska märkligt att man praktiskt taget överallt i remissuttalandena möter omsorgen om barnen och de unga i form av betänkligheter av skilda slag. Bästa sättet att skydda de unga och barnen är att avstå från ett vidgande av de möjligheter, som redan finns och som säkert är till fyllest. Jag är härvidlag ense med skolöverstyrelsen, som uttalar sin bestämda mening om avhållsamheten.

Så var det en tredje punkt jag ville beröra. Den gäller själva principen och är den allvarligaste. Departementschefen uttalar: »En åtgärd i denna riktning kan så till vida sägas vara ett samhällsligt intresse, som det måste vara en uppgift för samhället att underlätta tillgången till preventivmedel i syfte att motverka de olyckor, som ovälkomna havandeskap har i följe, och den alltför omfattande spridningen av de veneriska sjukdomarna.»

Vi kan inte komma ifrån det faktum, att därmed har samhället givit sin sanktion åt de lösa förbindelserna. Det är bara att påpeka att man skall skydda sig mot sjukdomar, som kan bli en följd, och för barn, som avslöjar sina föräldrar. Det är här jag ser tendensutvecklingens följder. Vi är där nu, där man inte längre reagerar mot ett otuktigt liv, det är så till den grad sanktionerat att samhället anser det som sin plikt att skapa ytterligare möjligheter.

Det är väl också symptomatiskt detta — som någon talare tidigare har påpekat — att man rådfrågat Adamssons men försummat att inhämta något vägande ord från alla de många organisationer, som är ute i förebyggande och uppbyggande syfte. På tal om de stora folkrörelserna påminde inrikesministern om att det finns andra än kristna organisationer. Det finns det, men just dessa är ute för att visa att det finns alternativ, vilket är viktigt när det gäller detta område. De stora kristna organisationerna har ju ett omfattande ungdomsarbete på sitt program. Och de

har ett alternativ, som inte är ett »passerat stadium» utan som alltför tydligt visar sig vara starkt nog att *bära* unga människor över liderlighet och andlig dekadans.

Det var en fruktansvärt mörk situationsbild doktor Sjövall målade här i dag, och jag tror att den är riktig. Vi måste både sörja över och känna medlidande med de människor, som hamnat så djupt nere i träsket. Jag är inte främmande för människors nöd och lidande. Men, doktor Sjövall, vi är ute för att visa att det finns en väg ut ur allt detta. Och den finner vi inte genom att sätta upp preventivmedelsautomater. Det gäller att visa människorna en annan livsprincip, en annan väg. Det går att komma till rätta med detta.

Utöver vad jag har nämnt om det kristna ungdomsarbetet, där man inte har dessa problem, skulle jag vilja peka på en annan företeelse i tiden, som ytterligare bestyrker vad jag har sagt. Det finns en världsomfattande ideologisk rörelse, som är uppbyggd på absoluta livsnormer, bland andra den absoluta renheten. Denna ideologi frambäres av människor av alla raser och hudfärger och alla sociala skikt. Det märkliga med denna rörelse är, att den har en sådan dragningskraft på unga människor. Se på dem som fylkar sig kring ledarna för MRA. Det är inte gamla gummor och gubbar, omodernt och gammalt tänkande människor. Det är modern, frisk, hurtig, strålände ungdom, som lämnar sina akademiska studier för att ansluta sig till denna rörelse och göra dess livsprincip till sin. Måttstocken är alltså inte satt för högt. Den sporrar till kamp för höga mål.

Borde inte vi i Sveriges riksdag ta reda på vad som sker och som kan ske, där man har en måttstock och vågar hålla den uppe? Det är att följa minsta motståndets lag att placera den där man tror sig finna de flesta sanktionerna. Vårt ansvar för vad som sker med vårt folk i all den utsträckning vi här har

Handeln med preventivmedel

påskyndat utvecklingen, kan vi inte komma undan. Underligt vore det, om inte den dagen kommer, då just vår tids ungdom ställer vår tids ledare till ansvar för både vad de tog ifrån ungdomen och vad de gav den i stället.

Herr talman! Jag ser för egen del mycket allvarligt på denna fråga, och med redovisning av dessa betänkligheter yrkar jag avslag på propositionen och bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Vidare anförde:

Herr **HALLÉN** (s):

Herr talman! Inrikesministerns kommentar till den föreslagna nya förordningen om handel med preventivmedel synes mig präglad av all den takt och hänsyn som det ömtåliga ämnet kräver. Han säger bland annat att man bör beakta de barna- och ungdomsskyddande synpunkter och de ordningssynpunkter, som här kan göra sig gällande, varjämte tillbörlig hänsyn bör tagas till vad pieteten bjuder. Dessa synpunkter fullföljer han sedan.

Det ömtåligaste spørsmålet är enligt mitt sätt att se frågan om platsen, där dessa automater skall få sättas upp. Det naturliga vore ju, att automater utomhus finge sättas upp i anslutning till apotek och sjukvårdsaffärer. Vi kan väl allesammans, hur skiftande uppfattningar vi än har, instämma i följande uttalande av statsrådet: »— — — det synes önskvärt, att utvecklingen på detta område går i den riktningen, att automathandeln företrädesvis lokaliseras till apotek och sjukvårdsaffärer.» Vi måste väl säga, att det har vi egentligen ingenting emot.

Det är förunderligt hur olika man reagerar. Om vi ser, att det i en stad vägg om vägg med ett apotek eller en sjukvårdsaffär sitter en sådan automat, upprör det oss inte så oerhört. Vi finner det ganska praktiskt. Emellertid kommer man då med den invändning-

en, att dessa lokalteter kan vara så avlägsna, att det blir opraktiskt att bara få ha automater där. Man anser därför på en del håll, att automater bör få uppsättas utan samband med apotek och sjukvårdsaffärer. Därmed är man inne på ett oerhört ömtåligt område.

Statsrådet säger i samband med denna viktiga fråga, att de tillståndsgivande myndigheterna, d. v. s. i praktiken hela den stora skaran av landsfiskaler och i städer stadsfiskaler, bör ta hänsyn till, förutom barna- och ungdomsskyddande synpunkter, även till pieteten, så att inte automater uppsättes på sådan plats, att det kan väcka anstöt. Detta uttalande har för övrigt citerats tidigare i dag.

Jag skulle vilja säga att hur man än ställer sig till frågan om preventivmedelsförsäljning från automater vid toaletter och nöjesetablissemang, alltså dansbanor, folkparker, dansrestauranger m. m., måste man finna, att detta problem är synnerligen ömtåligt. Statsrådet hävdar att återhållsamhet bör iakttagas i fråga om tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel vid nöjesinrättningar. Jag måste bekänna, ärade kammarledamöter, att detta för mig är en mycket central punkt. Jag reagerar inte alls för automater som uppsättes i anknytning till apotek och sjukvårdsaffärer. Men det kan inte förnekas, att åsynen av sådana automater vid en typisk nöjesinrättning skapar vissa associationer som är skäligen obehagliga. Tänk oss att en spekulativ affärsman söker tillstånd att t. ex. vid en dansbana, som rätt och slätt är en dansbana, kanske med överbyggt tak, få sätta upp en sådan automat. Det tror jag skulle avslås — jag vill hoppas det — men fullt säkert kan man ju inte vara, allra minst om utskottets linje skulle följas.

Det är för övrigt förunderligt att andra lagutskottet så litet tycks observera och uppskatta de restriktiva synpunkter som statsrådet framhåller. Utskottet talar bara om de risker som

Handeln med preventivmedel

upprepade gånger framhållits i dag, men man tycks inte erkänna att risker av annat slag existerar. Att hänsyn bör tas till barna- och ungdomsskyddande synpunkter, finner utskottet inte skäl understryka på något sätt och inte heller vad statsrådet har sagt om hänsynen till pietet och opinion.

Jag vill också instämma i det yrkande som är ställt av herr Nilsson i Göteborg m. fl. att ur utskottets motivering skall utgå det stycke, som begynner med orden: »Utskottet är emellertid benäget». Men förslaget om försäljning av preventivmedel i omedelbar anslutning till nöjesetablissemang reagerar jag starkt emot, och det kommer jag inte att biträda.

Herr talman! Statsrådet talade upprepade gånger om de barna- och ungdomsskyddande synpunkterna och hänsynen till opinionen och pieteten. Jag vill här vädja till herr statsrådet att i den anvisning, som skall skickas ut till de tillståndsgivande myndigheterna, d. v. s. polismyndigheterna, klart och tydligt måtte skrivas ut de direktiv och riktlinjer som skall följas. Där borde också tas in några rader om vikten av att man står i samklang med opinionen i den bygd som beröres av begärt tillstånd. Barnavårdsnämnd och i de flesta fall vilken kommunal myndighet som helst, t. ex. fullmäktige och kommunalnämnd, kan ju på eget initiativ göra en framställning. Men det naturliga är ju att det kommer en vädjan från t. ex. respektive landsfiskaler om att få tillfälle att framföra sina synpunkter på den aktuella frågan.

Jag går så långt att jag säger, att det inte bara är myndigheter, föräldrar och barnavårdsnämnd som skall yttra sig utan till och med ungdomsorganisationer. Jag gör ingen åtskillnad på religiösa, politiska och idrottsbetonade ungdomsorganisationer, ty jag tror inte det är någon generationsfråga som här kommer till synes. Jag tycker det vore alldeles på sin plats att även dessa or-

ganisationer finge säga sin mening, ty jag är visst inte pessimistisk i fråga om ungdomens votum i ett sådant fall. Det finns mer av sund ungdom i vårt gamla rike än vi tror. Under alla förhållanden borde en sådan förberedande opinionsundersökning vara utomordentligt upplysande och vägledande för landsfiskalerna. Det kan bli ett ganska krävande arbete för vissa av dem, men viktigare ting kan de enligt min mening näppeligen syssla med.

Jag vill sluta mitt anförande med att framhålla, att jag tycker att man inte principiellt skall motsätta sig att automater uppsättes, men jag anser att det är en oerhörd skillnad på automater i anknytning till apotek och sjukvårdsaffärer och automater som uppsättes i direkt anknytning till dansbanor, danssalonger och andra nöjesetablissemang, eftersom detta senare leder tankarna i viss riktning och ger associationer som är ganska obehagliga.

Jag vill alltså yrka bifall till propositionen med det undantaget, att nöjesetablissemang skall vara undantagna från de lokaliteter, i anslutning till vilka man kan sätta upp sådana automater. Jag har biträtt den motion som herr Evert Svensson framlagt, och den vill jag i första hand tillstyrka. Därest den skulle bli utslagen, förbehåller jag mig att ställa yrkande, att sådana automater ej får uppsättas vid nöjesetablissemang.

För övrigt vill jag säga, vilket väl kammaren har väl reda på, att det här är fråga om en administrativ författning. Det är alltså inte någon lag, och statsrådet har i sitt fria skön att bedöma de uttalanden och kommentarer som gjorts i utskottet och under debatten här i riksdagen. Jag hyser stort förtroende för att statsrådet skall beakta de understrykanden av den barna- och ungdomsskyddande synpunkten, som han själv har anfört och som vi har tillmätt ett synnerligen stort värde.

Handeln med preventivmedel

Fru JOHANSSON (s):

Herr talman! När man har avlyssnat såväl utskottsmajoritetens som reservanternas anföranden i denna fråga, har man fått en känsla av att ytterligheterna här mötts. Antingen vill man, som utskottsmajoriteten föreslår, underlätta inköp i väsentlig utsträckning, ja rent av uppamma s. k. impulsköp, som i andra sammanhang anses mindre rekommendabla för konsumenterna, eller också vill man som reservanternas säga blankt nej till hela propositionen.

Ingendera av dessa linjer är enligt min mening lyckad. Att avslå propositionen helt och hållet är att blunda för fakta. Handeln med preventivmedlen försiggår ju dels på legal väg och dels, enligt utskottsmajoritetens utlåtande, i betydande utsträckning genom illegal handel. Födelsekontroll har blivit accepterad i vida kretsar och har ett berättigande. Kravet på god service bör väl även på detta område vara tillgodosett så långt man i anständighetens namn kan begära. Det är en sak, men att sedan gå så långt som utskottet föreslår, är enligt min mening att gå för långt. Utskottet har ju inte nöjt sig med departementschefens uppmjukningsförslag utan framhåller att försäljning från automater vid offentliga danstillställningar bör ske inte endast i undantagsfall. Nu har ju herr Nilsson, som tillhör utskottsmajoriteten, lagt fram ett förslag om att detta stycke skall utgå ur utskottsutlåtandet. Det snyggar till utlåtandet väsentligt. Jag anser närmast, att detta utskottsutlåtande är ett slag i ansiktet på de i stor utsträckning ordentliga och sunda ungdomar, som frekventerar danstillställningar i folkparker och andra nöjesetablissemang. Det stora flertalet — åtminstone bland flickorna — går inte till dessa danstillställningar för att få tillfälle till intimt umgänge med en danspartner utan helt enkelt för att roa sig en stund. Med detta är de i regel nöjda. Det är, tycker jag, ett ganska sunt behov som härmed

blir tillgodosett för de ungdomar, som inte har fått en annan inriktning för sin livsglädje. Sedan skall vi gamla och — enligt vår egen mening — kloka människor besluta om uppförande av preventivmedelsautomater mitt för näsan på dessa ungdomar. Om de inte förut har tänkt på möjligheterna, ligger det nära till hands att de skall göra det nu. Jag har under den tid, som debatten i denna fråga har pågått, träffat flera ungdomar som ganska skarpt har reagerat mot den uppfattning, som vi äldre människor har om deras besök i folkparkerna och på nöjestillställningar över huvud taget. Man talar här om att olika organisationer har blivit hörda. Det skulle kanske inte ha skadat att man också hade låtit någon av våra ungdomsorganisationer bli remissinstans, så att man kunde ha fått höra vad de anser om den aktuella frågan, de vilkas intressen vi i dag menar oss bevaka. Det är inte alldeles säkert — som herr Svensson också framhöll — att de ser på denna sak på samma sätt som vi gör, för vilka frågan inte är riktigt så aktuell.

I motion nr 496 föreslås, att propositionen tillstyrkes i alla delar med undantag av förslaget om försäljningsautomater vid offentliga nöjesetablissemang och toalettanläggningar. Den medelväg som vi här har anvisat är verkligen värd att prövas, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition med det ändringsförslag som har framlagts av herr Svensson i Kungälv.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Denna fråga berör ett område, som jag anser vara av allra största betydelse för samhället, och därför skulle jag vilja bidra med några kortfattade synpunkter.

Den alltför vanliga uppfattningen, att sexuella förbindelser utanför äktenskapet är både normala och riktiga, har bland annat medfört en snedvridning

Handeln med preventivmedel

av synen på äktenskapet, vilken i sin tur har bidragit till en mycket hög skilsmässofrekvens. Den negativa inverkan detta har i fråga om fostran av vår ungdom är alldeles uppenbar och återspeglar sig i det faktum, att en mycket stor del av de ungdomar, som råkat på sned i livet, kommer just från splittrade hem. Det borde från samhällets sida vara angeläget att medverka till åtgärder som kan stärka familjebanden och i ännu högre grad att inte bidra till att försämra dessas hållfasthet.

Om riksdagen bifaller de av utskottsmajoriteten föreslagna åtgärderna i fråga om preventivmedelsautomater kommer utan tvivel många ungdomar och även äldre att uppfatta detta så, att samhället legaliserar lösa förbindelser, något som till varje pris borde undvikas.

Doktor Sjövall menar, att de som talade för reservationen uttryckte förakt för sexualliv över huvud taget. Det är säkert en mycket grov missuppfattning. Sexuallivet är ingalunda något orent enligt kristen uppfattning, men för att det skall vara rätt och riktigt krävs vissa förutsättningar, bland annat en personlig kärlek mellan kontrahenterna och en trohet, som räcker inte bara för en eller flera nätter utan för hela livet. En man, som vill handla hederligt och ärligt, utsätter inte den kvinna han säger sig älska för att en dag stå som ensam mor, inte ens med den nittioprocentiga säkerhet som preventivmedlen ger enligt doktor Sjövall. Den enda bindande garanti för troheten som kan ges är äktenskapets förpliktelser. Enligt kristen uppfattning har det också av ålder ansetts — och det bör också nu med skärpa sägas ifrån — att sexuella förbindelser bör begränsas till äktenskapet. Även om inte samhället kan acceptera en sådan syn, borde det med kraft hävda, att tillfälliga förbindelser av många skäl är förkastliga. Om samhället ställer sig bakom en sådan uppfattning — vilket borde vara självklart — finns

det inga bärande motiv för att sätta upp preventivmedelsautomater.

Renhetsidealet är ingenting förlegat, även om alltför många har förpassat det i skamvrån. Det finns gott om ungdom, som av kristna, moraliska och etiska skäl väljer återhållsamhet före äktenskapet. De hissar renhetsflaggan högt i topp. Ungdomen vill ha romantik men kan gott avstå från erotik. Alla, inte minst ungdomen, utsättes dock för frestelser. Man eggas till osunda reaktioner och beteendemönster av slipprig litteratur och film, för att inte tala om den renodlade pornografi som bjudes ut i många tobaksaffärer och andra försäljningsställen.

I bibeln finns det mycket starka ord av Jesus om vådan av att förföra en medmänniska. Det vilar ett mycket tungt ansvar på dem som på olika sätt inleder ungdomen i frestelse, och det vilar i dag ett sådant ansvar på andra kammaren. Genom ett bifall till utskottets förslag skulle kammaren kunna medverka till att föra in unga människor på oriktiga vägar.

Herr statsrådet menar att ett bifall till reservationen skulle vara ett slag i luften, eftersom vissa länsstyrelser redan har tillåtit uppsättande av automater inomhus. Men om kammarens majoritet skulle gå på reservationen, innebär det ett klart uttalande mot automathandeln med preventivmedel, och regeringens har ju all anledning att i fortsättningen ta hänsyn till ett sådant uttalande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen av herr Axel E. Svensson m. fl. och avslag på Kungl. Maj:ts proposition.

Häri instämde herrar *Stiernstedt* (h) och *Dickson* (h).

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Jag är medveten om att det är ett mycket ömtåligt ärende som kammaren nu inom kort skall avgöra.

Handeln med preventivmedel

Det gäller visserligen bara en automat-handel, men det är något mycket väsentligt med den försäljnings- respektive inköpsangelägenhet som den berör. Det är här fråga om samhällets attityd i ett etiskt problem av hög valör.

När jag tog del av den framlagda propositionen, såväl utredningsmannens synpunkter som departementschefens ställningstagande, var det bland annat förslaget om att preventivmedelsautomater skulle under vissa förutsättningar kunna placeras vid dansrestauranger, folkparker och andra nöjesetablissemang som gjorde mig betänksam. Det är därför som jag i denna fråga befinner mig bland reservanterna.

Jag är villig erkänna att departementschefen — det framgår vid ett närmare studium av propositionen — försökt balansera mellan olika intressen och synpunkter i denna intrikata fråga. Samtidigt har departementschefen förutsatt en ganska restriktiv tillståndsgivning i fråga om sådana offentliga platser som jag här nämnt. När utskottsmajoriteten emellertid sedan ville vara betydligt mindre restriktiv än departementschefen på denna punkt och förvandlade frågan om tillståndsgivningen till en fråga om god service, då blev man mera betänksam. Det har ju också visat sig omöjligt att få ett enigt utskott, något som naturligtvis varit lyckligast i ett ärende som detta.

Då utskottets talesmän senare under debatten här anslutit sig till ändringsyrkandena på denna punkt, finns det emellertid ingen anledning att nu diskutera utskottets skrivning härvidlag. Jag vill i stället med stor tillfredsställelse notera förändringen i detta avseende.

Kvar står dock departementschefens förslag om tillståndsgivning beträffande automater vid nöjesetablissemang av olika slag. Ett beslut i sådan riktning skulle inte vara lyckat. Det yrkande, som herr Svensson i Kungälv här framställt, är enligt min mening betydligt

mer tilltalande än utskottets och departementschefens förslag, och jag kommer därför vid voteringen att i första hand stödja reservationen och i andra hand yrkandet av herr Svensson i Kungälv.

Herr talman! Jag är inte blind för den smyghandel som florerar och för att den föreslagna automathandeln skulle leda till en viss sanering härvidlag, något som i och för sig är ett plus. Men jag är inte övertygad om att man härigenom skulle komma till rätta med vare sig denna illegala handel eller de samhällsproblem som dyker upp i debatten kring denna fråga. Jag kan inte heller finna att den högst tvivelaktiga vinst, som man i detta avseende skulle kunna göra, står i rimlig proportion till de vådor på det psykologiska planet, som enligt min mening är förknippade med tillstånd att sätta upp preventivmedelsautomater vid olika nöjesetablissemang med i huvudsak mycket unga besökare.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Axel E. Svensson m. fl.

Herr STAXÄNG (h):

Herr talman! Jag kan i mycket hög grad förkorta mitt anförande, eftersom jag helt kan instämma i de synpunkter som nyss framförts av herr Hedin. Det är dock en sak som gör att jag vill säga några ord.

Här har flera gånger nämnts årtalet 1938, alltså det år då lagstiftningen på detta område kom till stånd. Eftersom jag redan då befarade att en lagstiftning i denna stil skulle dra med sig allvarliga följder och att man skulle tvingas att ytterligare uppmjuka bestämmelserna, så yrkade jag vid detta tillfälle avslag på förslaget.

Vid den tiden var oron för ungdomen i detta avseende mycket större än den nu är. Det var särskilt två mycket framträdande socialdemokrater som gick på avslag den gången just på grund av

Handeln med preventivmedel

oro för ungdomen. Det är just hänsynen till ungdomen, som har medfört, att från vårt håll denna gång till utskottets utlåtande fogats en reservation innebärande avslag på Kungl. Maj:ts förslag.

Jag vill, herr talman, ta upp detta spörsmål i allra största korthet från en annan utgångspunkt, som något snuddar vid vad herr Hedin här har framfört. Vi har enligt min uppfattning fått en allvarligt försämrad, ja, ödesdigert försämrad, inställning när det gäller människornas trohetsförhållanden före och i äktenskapet. Nu är det inte längre för mannen något onaturligt, anses det, eller orätt att han pockande driver igenom sina önskningar före äktenskapet. Det har i denna debatt från visst håll ansetts såsom ganska naturligt. Den gamla ridderligheten gentemot kvinnan — och den fanns förr i alla klasser — talar man nu med förakt om.

Har de fria förbindelserna fått fria tyglar före äktenskapet, är i de flesta fall också troheten skadskjuten i ett kommande äktenskap. Ofta uppstår därigenom de brutna äktenskapen, vilka för med sig de hemlösa barnen, något som nämnts tidigare av en talare. Vi är då framme vid ett av samhällets allra största och allvarligaste problem, nämligen ungdomsbrottsligheten. De unga brottslingarna rekryteras ofta bland de hemlösa barnen.

Denna fråga får inte därför ses isolerad. Enligt min uppfattning är det ett mycket allvarligt samhällsintresse, att den kristna synen åter får prägla livet före och i äktenskapet. Allt som kan medverka till en ökning av de fria förbindelserna bör förhindras. Jag tror därför, att en försäljning av preventivmedel genom automater kan verka förödande, icke minst på ungdomen.

Med denna deklaration, herr talman, vill jag yrka bifall till den reservation som har lämnats av herr Axel E. Svensson m. fl.

Fröken HÖJER (fp):

Herr talman! Jag begärde ordet sedan en rad talare i förslaget angående försäljning av preventivmedel inte velat se en samhällets åtgärd att skydda individen mot ohälsa. I stället verkar det som om man har tagit dessa automater som något slags lockfåglar, uppsatta för att förföra landets ungdom. Det förefaller vara så mycket egendomligare som experter av alla slag är överens om att ett sådant utbudande av dessa varor inte kan ha den effekten på svenska folket. Varför kan man då inte läsa vad som står i propositionen och i utskottets utlåtande, nämligen att det är fara på taket och att därför något behöver göras för att förhindra att unga kvinnor måste underkasta sig abortering, på legal väg ett fåtal, på illegal väg massor. Man behöver inte alls vara expert på området. Man kan som riksdagsman läsa abortkommitténs betänkande, som upplyser om att det är många tusentals människor som det gäller. Är det inte vår sak att hjälpa till att skydda deras hälsa?

Även när det gäller att förebygga könssjukdomar erbjödes ju här en viktig möjlighet. Vi vet att vi på sjukhus och polikliniker har att ta hand om människor med könssjukdomar. Är det inte bättre med en profylaktisk åtgärd, som om den inte är hundra procentigt säker, dock erbjuder stor säkerhet? Jag är fullständigt oförstående för att man har kunnat så missförstå detta förslag, som i många av dagens anföranden skett.

Om vi nu inte tar hand om denna handel, vad händer då? Vad händer nu? Den illegala handeln med preventivmedel, vilken med dess av allt att döma mycket stora spridning har anstötliga former, erbjuder underhålliga varor och uppskörtar priserna, skall vi inte försöka göra något åt den? Det tycker jag verkligen är egendomligt.

Vad sedan beträffar var dessa automater skall sättas upp är det i § 1 ut-

Handeln med preventivmedel

tryckligen utsagt att det skall sökas tillstånd hos överståthållarämbetet respektive hos polismyndigheten i den ort där försäljningen skall bedrivas. Försäljningen kommer alltså inte att ske hur som helst, som man kunde tro av debatten i dag, utan den skall försiggå under ordentlig kontroll. Dessutom skall medlen också vara kontrollerade av medicinalstyrelsen, så att det finns garanti för att det blir en bra vara. Om de givna tillstånden bevisas bli olämpliga, kan de också återkallas.

Är verkligen ungdomen av i dag så okunnig att den inför sådana automater skulle tycka sig stå inför något alldeles märkvärdigt? Nej, det är den inte. Det finns ordentlig sexualundervisning i skolorna, och i samband med den understryks de etiska principer med mera, med mera som hör till den frågan. Men här är det fråga om att skydda hälsan, och det är också etik.

Herr talman! Jag kommer att yrka bifall till det av herr Nilsson i Göteborg framlagda förslaget, då jag anser att det nog är klokt att tänka på varenda detalj i denna fråga långt i förväg.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; 3:o) bifall till det av herr Nilsson i Göteborg under överläggningen gjorda yrkandet; 4:o) bifall till det yrkande, som framställts av herr Svensson i Kungälv; samt 5:o) bifall till fru Sjövals under överläggningen ställda yrkande; och fann herr andre vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Nelander begärde emellertid votering, i anledning varav herr andre vice talmannen för bestämmande av kontraposition ånyo upptog de fyra återstående propositionerna, av vilka herr andre vice talmannen nu fann den under 2:o) upptagna hava flertalets mening för sig.

I fråga om kontrapositionen begärde dock herr Nilsson i Göteborg votering, vadan herr andre vice talmannen för utseende av kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen nu upptog de tre övriga propositionerna; och fann herr andre vice talmannen därvid den med 3:o) betecknade hava flertalets mening för sig. I avseende å nu förevarande kontraposition yrkades dock votering av herr Svensson i Kungälv, i anledning varav herr andre vice talmannen för bestämmande av kontraposition i den förberedande votering, som sålunda skulle anställas för utseende av kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen, upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr andre vice talmannen nu fann den under 4:o) upptagna propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Sjövall begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna till kontraposition i den votering, som kommer att företagas för bestämmande av kontraposition i en därpå följande votering för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 14, antager det förslag, som innefattas i det av herr Svensson i Kungälv under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna till kontraposition i nämnda votering antagit det av fru Sjövall under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarernas ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen till-

Handeln med preventivmedel

kännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 74 ja och 93 nej, varjämte 43 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i den förberedande voteringen antagit den med 5:o) betecknade propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i den votering, som kommer att företagas för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 14, antager det förslag, som innefattas i det av herr Nilsson i Göteborg under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av fru Sjövall under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter åter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o) upptagna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 14

antager det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Nilsson i Göteborg under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han ansåge tvekan kunna råda angående omröstningens utgång, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 71 ja och 126 nej, varjämte 13 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Nilsson i Göteborg under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för nej-propositionen. Herr Johansson i Norrköping begärde likväl röst-

Dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling

räkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 26 ja och 140 nej, varjämte 44 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets förslag med den ändring däri, som föranleddes av bifall till det av herr Nilsson i Göteborg under överläggningen framställda yrkandet.

Ordet lämnades på begäran till

Herr LARSSON i Norderön (cp), som yttrade:

Herr talman! Jag ber att få meddela, att jag råkade rösta fel. Min avsikt var att avstå.

§ 2**Dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling**

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 21, i anledning av väckta motioner angående dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 166 i första kammaren av herr *Nestrup m. fl.* samt nr 217 i andra kammaren av herr *Munktell m. fl.*

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en skyndsam utredning i fråga om möjligheten för riks-försäkringsanstalten att vid tillämpning av 18 § sjukförsäkringslagen lämna dispens för sjukkassa att under vissa i motionerna angivna förutsättningar utgiva ersättning för försäkrads kostnad för sjukgymnastisk eller därmed jämförlig behandling, även om behandlingen inte utförts av legitimerad sjukgymnast eller av person, som vore upptagen i en av riks-försäkrings-

anstalten fastställd förteckning över personer med sjukgymnastisk utbildning.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 166 och II: 217, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av fru *Eriksson* i Ängelholm.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Fru ERIKSSON i Ängelholm (s):

Herr talman! Jag har till andra lagutskottets utlåtande nr 21 fogat en blank reservation. Utskottet har gjort en delvis vävillig skrivning. I slutklämman säger utskottet att bristsituationen vad det gäller utbildade sjukgymnaster kommer att bestå under flera år. Under sådana förhållanden är det önskvärt att dessa handikappade i största utsträckning kan få ersättningsgrundande behandling även hos andra än legitimerade sjukgymnaster. Detta får dock icke innebära, att betryggande kunnighet hos den behandlande eftersättes.

De tre remissinstanser som har tillstyrkt motionen vet vad de talar om. Vad beträffar De vanföras riksförbund har jag en hel del erfarenhet från dess verksamhet. Varje sommar kan cirka 700 polioskadade, reumatiker, spastiker och andra handikappade få ett par tre veckors vila, rekreation och behandling på Sommarsol vid Vejbyslätt. Bad och behandling gör under denna tid underverk. De flesta kommer från avlägset liggande orter där tillgång till behandling av legitimerad sjukgymnast eller av på riks-försäkringsanstaltens förteckning uppförd sjukgymnast saknas. Långa regelbundna resor till och från platser där sjukgymnaster finns kan på grund av deras handikapp icke ske. De frågar sig då: Varför skulle inte en sjuksköterska eller någon annan som av läkare förklarats vara lämplig kunna få ge oss denna behandling och ersättas av sjuk-

Dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling

kassa? I många fall innebär behandlingen ett enkelt rörelseschema och många gånger kan föräldrar och anförvanter på läkares inrådan ge behandling. Det gäller för dessa sjuka och handikappade att kunna sköta ett dagligt arbete.

Den inställning som Sveriges föräldraföreningar för cp-barn har i denna fråga ter sig för mig litet underlig. De vanföras riksförbund driver också där nere i Vejbyslätt en barnkoloni, där ett par hundra handikappade barn får avkoppling och behandling under sommarmånaderna. Förra hösten gjorde De vanföras riksförbund ett djärvt försök. På barnkolonien i Vejbyslätt samlades mammor till spastiska barn från hela landet. Man ville med bistånd av både medicinsk, pedagogisk och psykologisk expertis klargöra, att cp-barnen kunde få en del hjälp och många gånger föras ut från sin svåra isolering. Den kursen blev vida omtalad. Det dröjde inte länge förrän arrangörerna fick förfrågningar om inte kursen kunde upprepas, så att flera mödrar kunde få anvisning om viktiga ting när det gällde vården av deras barn. Nu pågår på barnkolonien en andra kurs, och som ledare står läkare, sjukgymnaster och talpedagoger, som tillhör de främsta i vårt land på detta område. En kurs är även planerad i Norrland i höst. Ledarna för denna kurs säger att den på intet sätt kan leda till något slutligt resultat, men den vill vara en ansats till något nytt och bygga på övningar i hemmen för spastikerbarnen. Jag undrar om läkare och experter skulle vilja tillämpa behandlingsmetoder — och även lära ut dem till en förälder till ett spastikerbarn — vilka skulle vara till skada för barnen! Med idelig träning och uthållighet kan både spastikerbarn och andra handikappade komma över den ensamhet som annars alltför ofta är deras lott.

Bristssituationen på legitimerade sjukgymnaster kommer att bestå under många år, men de handikappades antal

blir inte mindre. Åren 1957—1958 fanns det 1 581 yrkesverksamma sjukgymnaster. Av dem var 1 296 placerade i städerna och 285 på landsbygden. SVCK — Svenska vanförevårdens centralkommitté — säger i sitt remissyttrande, att »patienters resekostnader till behandling hos sjukgymnast kan vara mycket betungande. Här synes böra övervägas ersättningsmöjligheter via sjukkasseorganen.» Nu är det så, att om en patient åker till sjukgymnasten, lämnar sjukkassan ingen ersättning för resan, och denna resa kan många gånger kosta mycket mera än vad man erhåller i ersättning från sjukkassan för behandling. Reser däremot sjukgymnasten till patienten, ersätter sjukkassan resan. Men de 285 legitimerade sjukgymnaster, som finns på landsbygden, räcker givetvis inte till för att de skall kunna företa resor i större utsträckning, och man kan heller inte begära att de skall offra sin upptagna tid på långa resor.

Herr talman! Med vad jag nu har anfört ber jag få yrka bifall till motion nr 217 i denna kammare.

Fru Svensson (s) instämde häri.

Herr MUNKTELL (h):

Herr talman! Av helt naturliga skäl har jag aldrig tidigare yttrat mig i vanförefrågor. Det är alldeles självfallet att jag har velat undvika att tala i sådana frågor, där det kunnat vara ens skymten av en misstanke att jag kunde ha ett personligt intresse. Så kan emellertid i den föreliggande frågan under inga omständigheter vara eller bli fallet.

Jag vill först helt instämma i vad fru Eriksson i Ängelholm sagt. Inledningsvis vill jag vidare betona vad som framhållits i ett par av remissvaren, nämligen den faktiska omöjligheten på många håll i vårt land att erhålla behandling av legitimerad sjukgymnast. Både på grund härav och på grund av ekonomiska skäl är det därför vanligt — som

Dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling

De vanföras riksförbund säger i sitt remissvar — att t. ex. föräldrar till invalidiserade barn instrueras av läkare eller sjukgymnast i viss behandling. Denna fortlöper sedan under kontroll av specialister o. s. v. Likaså kan jag vitsorda riktigheten i förbundets yttrande, att det för vanföra kan vara nödvändigt att i de fall, där godkänd sjukgymnast inte är tillgänglig på orten, erhålla hjälp av annan för behandlingen lämplig person. För mig framstår det därför både ur rättvisesynpunkt och ur social synpunkt såsom ytterst önskvärt att sådana dispens, som föreslås i motionerna, kan ges.

Jag skall därefter säga några ord om de olika remissyttrandena. Det är därvid påfallande att de remissinstanser, som har den största direkta erfarenheten av behovet av den föreslagna reformen, med ett undantag — till vilket jag strax återkommer — varmt tillstyrker förslaget. Jag syftar alltså på De vanföras riksförbund, Riksföreningen mot polio och Riksföreningen mot reumatism. Men även utan dessa instansers tillstyrkande ligger det i öppen dag för var och en som känner till förhållandena, att något här måste göras.

Jag vill vidare i korthet anmärka att det yttrande av SVCK, som fru Eriksson berörde, knappast är fullt korrekt refererat i utlåtandet — eller i varje fall mycket knapphändigt. När man läser utlåtandet verkar det som om SVCK hade avstyrkt, men i själva verket säger denna kommitté att den »med full uppskattning av syftet dock uttalar sin tveksamhet rörande det av motionärerna framlagda förslaget». Det är alltså något helt annat än ett avstyrkande.

Fru Eriksson i Ängelholm har redan påpekat det inkonsekventa och obegripliga i det yttrande som avgivits av föräldraföreningarna för cp-barn. Jag saknar alltså anledning att ingå härpå och kan endast från min erfarenhet under många år som styrelsemedlem i De van-

föras riksförbund helt bekräfta riktigheten i fru Erikssons anförande och helt instämma däri.

Om man närmare granskar medicinalstyrelsens yttrande, synes också avstyrykandet från styrelsens sida vara ganska tveksamt. Styrelsen säger efter sitt resonemang från och till att den för sin del icke är »övertygad om lämpligheten» att införa en dispensmöjlighet på sätt som motionärerna föreslagit. Den väsentliga invändningen från styrelsens sida tycks vara, att den hyser allvarliga farhågor för att den tillämnade kontrollen skulle bli mycket svår att genomföra i praktiken. Härtill vill jag för min del endast påpeka, att man som bekant inom spastikervården nu mer och mer talar om på spastikerproblem specialiserade sjukgymnaster. Det innebär att det inte finns någon som helst garanti för att en person, han eller hon må vara sjukgymnast eller inte, alltid är lämplig för spastikerbehandling.

Sedan kommer jag till riksförsäkringsanstaltens yttrande, som synes mig ganska obegripligt. Riksförsäkringsanstalten säger, att den av motionärerna avsedda behandlingen närmast torde vara att jämställa med sådan vård, som meddelas bl. a. av sjuksköterskor, vårdare eller vårdarinnor, och avstyrker med hänsyn härtill den utredning varom motionärerna hemställt. Jag vill då verkligen fråga: Varför skulle inte den sjuke kunna få gottgörelse för sina utgifter för sådan fullt kompetent vård, i sådana fall då utgifter för i motionen åsyftad behandling kommer att uppstå? Det är väl tämligen självfallet, att en kvalificerad sjuksköterska — om legitimerad sjukgymnast inte finnes inom räckhåll — borde kunna få sådan dispens som föreslås i motionen. Detta är så självklart, ärade kammarledamöter, att riksförsäkringsanstalten i sak i sitt yttrande givit motionärerna sitt stöd.

Så några ord om det yttrande som avgivits av Kvinnliga legitimerade sjuk-

Dispens för sjukkassa att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling

gymnasters riksförbund. Om detta ytt-
rande måste tyvärr sägas, att det är en
underlig blandning av plattityder och
truism — för att inte använda ännu
starkare ord. Jag skall bespara kamma-
ren att lyssna till dem med undantag
för ett par stycken. Förbundet omtalar
t. ex. högtidligt det för alla kända för-
hållandet, att »under senare år sjukgym-
nastikens betydelse som terapiform vun-
nit allt större erkännande», samt det li-
kaledes av alla kända förhållandet, att
»sjukgymnastik är en medicinsk be-
handling av sjuka». Jag skulle kunna ta
många sådana exempel. Verkligt häpen
blir man emellertid, när dessa sjukgym-
naster förklarar, att »motionärernas för-
slag synes här vittna om en fullkom-
lig okunnighet beträffande den sjukgym-
nastiska behandlingen».

Ja, mycket skall man höra innan öro-
nen faller av! Jag erinrar bara om att
motionen bl. a. undertecknats av De
vanföras riksförbunds mångårige ord-
förande och även av mig — som efter
en snart 50-årig rullstolsinvaliditet
knappast kan sägas ha fullständig okun-
nighet om dessa förhållanden.

Dessutom talar remissyttrandet inte
sanning, när man i detsamma tycks vil-
ja göra gällande, att motionärerna öns-
kar »osakkunnig behandling». Jag kan
inte här upprepa hela motionen, men in-
te på något ställe i densamma finns nå-
gonting, som ens mycket avlägset skulle
kunna motivera ett dylikt yttrande. Ty-
värr måste jag rent ut säga, att hela
grundtonen i de kvinnliga sjukgym-
nasternas förbunds framställning tyder
på tillvaratagande av sjukgymnasternas
egna gruppintressen. Yttrandet andas en
svärbegriplig självgodhet i förening
med oförståelse och kallsinnighet mot
den grupp av lidande människor det
här är fråga om. I samma remissvar
sägs också, att samhället under inga
förhållanden bör uppmuntra osakkun-
nig verksamhet på detta område. Det
är naturligtvis självklart. Men lika själv-

klart är det, att samhället under inga
förhållanden bör uppmuntra trånga
gruppintressen.

Utskottet är i sak positivt till motio-
närernas grundtanke, men enligt min
mening har utskottet alltför mycket lå-
tit sig ledas av de remissyttranden som
är avstyrkande eller tveksamma. Jag
kan inte heller ansluta mig till utskot-
tets uppfattning t. ex. beträffande påstå-
endet att läkarkontroll skulle vara så
svår att ordna. Däremot ansluter jag
mig helhjärtat till utskottets uttalande
på s. 6, där det säges att »många sjuka,
särskilt på landsbygden, har svårt att
få ersättningsgrundande sjukgymnastisk
behandling. Det är därför enligt utskot-
tets mening angeläget att förbättra de
sjukas möjligheter till en sådan behand-
ling.»

Likaså instämmer jag i utskottets ytt-
rande på s. 7, att det är »önskvärt att
allmänheten i största möjliga utsträck-
ning kan få ersättningsgrundande be-
handling även hos andra än legitimerade
sjukgymnaster». Sedan tillägger ut-
skottet emellertid: »Detta får dock inte
innebära, att kraven på betryggande
kunnighet hos den behandlande efter-
sättes.»

Ja, det är just vad motionärerna vill.
Vi har också starkt betonat, att den av
oss föreslagna dispensmöjligheten bör
omges med starka garantier, som jag
här för säkerhets skull vill upprepa.
Dispens av den i motionen föreslagna
typen anser vi skall kunna erhållas un-
der följande betingelser, nämligen

1) att det inte är möjligt att på orten
få behandling av legitimerad sjukgym-
nast eller av person som på annat sätt
erhållit tillstånd att meddela sjukgym-
nastik,

2) att vederbörande av läkare skall ha
förklarats lämplig att ge ifrågakvarande
behandling,

3) att dispensen endast bör omfatta
behandling av viss eller vissa personer,
samt

Dispens för sjukkasse att utgiva ersättning för kostnad för sjukgymnastisk behandling

4) att behandlingen fortlöpande bör kontrolleras av läkare.

Slutligen ifrågasätter vi om inte dispensen bör göras tidsbegränsad.

Ja, herr talman, det kunde finnas mycket att säga i denna ur både principiella och humanitära synpunkter viktiga fråga. Med hänsyn till den digra föredragningslistan skall jag emellertid inskränka mig till att mycket starkt betona, att om nuvarande förhållanden får fortsätta att råda, kommer de välbärgade alltid att kunna ordna vård både åt sig själva och sina barn, medan de ekonomiskt svagare i samhället ofta inte kommer att kunna få vård. Detta är socialt upprörande. Det kan inte accepteras av en modern demokratisk rättsstat.

Till slut vill jag påpeka, att det kommer att ta mycket lång tid, innan t. ex. den av medicinalstyrelsen föreslagna organisationen blir färdig. Och här är det fara i dröjsmål. Ett gammalt ordstav, som här blott är alltför sant, faller mig osökt i minnet: medan gräset växer dör kon. Jag hoppas varmt att kammaren bifaller motionen. Därigenom skulle betydligt större möjligheter till nödvändig behandling beredas den som är i behov därav — till skada för ingen.

Med dessa ord, herr talman, ber jag få instämma i fru Erikssons yrkande om bifall till motionen i denna kammare nr 217.

Häri instämde herrar *Bengtsson* i Varberg (s), *Lothigius* (h), *Hamilton* (h) och *Antonsson* (cp).

Herr JACOBSSON i Tobo (fp):

Herr talman! Herr Munktell har med varmt socialt patos talat om dessa människor som på ett eller annat sätt är handikappade. I det vill jag för min del instämma. Jag tror inte heller att det inom utskottet rått någon annan mening än den, att om vi skulle ha sett någon möjlighet att komma fram på den av

motionärerna föreslagna vägen, så skulle vi ha tillstyrkt en utredning. Vi skickade ut denna motion till åtskilliga myndigheter och organisationer för att på grundval av deras yttranden kunna göra en bedömning. Jag behöver inte gå in på remissvaren, som redan rätt utförligt har refererats av den föregående ärade talaren, men vi ansåg oss efter dessa remissyttranden inte kunna föreslå en utredning om detta problem.

Vi är fullt medvetna om att bristen på sjukgymnaster kommer att bestå under lång tid framåt, och därför gjorde vi det uttalande, som herr Munktell också var inne på, nämligen att det är önskvärt att allmänheten i största möjliga utsträckning kan få ersättningsgrundande behandling även hos andra än legitimerade sjukgymnaster, men vi har betonat vad vi funnit genom remissvaren, nämligen att kraven på betryggande kunskaper hos den behandlande inte får eftersättas. Vi har inte vågat gå längre, men vi har med vad vi skrivit velat göra de myndigheter som har att pröva detta uppmärksamma på problemet, så att de gör vad på dem ankommer för att förbättra situationen så mycket som möjligt.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr MUNKTELL (h):

Herr talman! Jag betvivlar inte alls utskottets goda vilja. Jag tror inte heller att mitt anförande gav anledning till att tro att jag skulle göra det. Jag har läst dessa remissvar rätt ordentligt, och jag kan inte komma ifrån att utskottet har varit alltför försiktigt. Det har dock bara gällt frågan om en utredning, och den har inte kunnat göra någon sjuk någon skada. Men den skulle eventuellt ha kunnat hjälpa många.

Vad kravet på betryggande kunnskap beträffar, har vi ju starkt understrukt detta i motionen, men vi tror inte därför

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

att en person som händelsevis har betyg som legitimerad sjukgymnast ovillkorligen alltid är bättre än t. ex. en vårdare eller vårdarinna, som väl satt sig in i saken och lärt sig de speciella behandlingsscheman det kan vara fråga om. Det är ofta ganska enkla rörelsescheman.

Jag har knappast någon förhoppning om att motionen skall gå igenom detta år, men det är alldeles självklart, att vi motionärer med den grundinställning vi har kommer att återkomma och återkomma, ty här föreligger ett behov hos många svårt sjuka och något måste göras. Det kan inte få fortsätta som det är.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Fru Eriksson i Ängelholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteeringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 21, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteeringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för nej-propositionen. Herr Jacobsson i Tobo yrkade likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat

verkställdes. Därvid avgavos 102 ja och 67 nej, varjämte 37 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 3

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Föredrogs utrikesutskottets utlåtande nr 2, i anledning av motioner om bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr MUNKTELL (h):

Herr talman! Jag konstaterar att utskottet, i anledning av den av mig med flera väckta motionen om att Sverige borde avge förklaring om erkännande av den europeiska domstolens behörighet, icke frångått den inställning som intogs då Europakonventionen ratificerades.

Jag vill då först fastslå, att om även de länder, som nu avgivit sådan förklaring att domstolen kommit till stånd, skulle haft samma inställning som utskottet, skulle domstolen aldrig ha blivit verklighet. Ty för att få verklig erfarenhet för bedömande av domstolens lämplighet finnes självfallet ingen annan väg än att låta den komma till stånd och låta den verka en tid. Utskottet har icke ens velat vara med på den möjlighet som finnes att erkänna domstolens behörighet för viss tid.

Det är visserligen sant, att kommissionen ännu icke överlämnat något mål till ministerrådet och att såvitt kan bedömas ännu icke något mål inom kommissionen fortskridit så långt, att det

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

varit färdigt att överlämnas till domstolen. Under sin hittillsvarande existens har domstolen sålunda endast haft att syssla med interna spörsmål angående sin organisation och sina arbetsformer. Emellertid kan kommissionens fortsatta arbete väntas leda till att mål kommer upp, för vilkas avgörande domstolen blir den lämpliga instansen.

Redan för ett år sedan hade till kommissionen inkommit cirka 300 enskilda klagomål och ett par från medlemsländer, av vilka klagomål dock endast något tiotal tagits upp till behandling; i allmänhet hade de inkommit för sent eller också hade man ej uttömt nationella rättsmedel. Efter hand som kommissionens arbete blir mera känt kan man emellertid påräkna, att kommissionen i ökad utsträckning kommer att begagnas som klagoinstans. Härigenom kommer också underlaget för domstolens blivande verksamhet att vidgas.

Nu säger utskottet, »att anordningar träffats för en omsorgsfull prövning av varje klagomål, som skulle kunna riktas mot Sverige antingen av annan stat eller av enskild person, och för att en lösning av sådana frågor skall komma till stånd. Såsom framgår av redogörelsen här ovan, kan sådan lösning åstadkommas antingen genom av kommissionen föreslagen förlikning eller, om denna ej accepteras av parterna, enligt föreskrifter av ministerkommittén.»

Enligt detta resonemang skulle aldrig den europeiska domstolen behövas. Men föreskriften om att ministerkommittén med två tredjedels majoritet skall kunna fatta beslut synes mig ej kunna motsvara en dom, lika litet som ministerkommittén själv kan motsvara en domstol. Och situationen har klart förändrats genom att domstolen nu faktiskt kommit till stånd. Det synes mig då vara en naturlig sak, att Sverige bör avge en sådan deklaration, så mycket mera som två av de andra nordiska länderna, Danmark och Island, redan

gjort det. Det synes mig som om vårt land icke gärna kan undandra sig att på detta sätt lämna sitt bidrag till det allmänna arbete, som pågår för att stärka rättssäkerheten inom det europeiska statssystemets länder. Dessutom måste, sedan domstolen nu blivit en verklighet, ett undandragande uppfattas som om vi icke vågade underkasta oss densamma.

En sådan tolkning förefaller desto naturligare för en utomstående, som den svenska riksdagen vid ett par tillfällen satt i fråga, huruvida viss svensk lagstiftning står i överensstämmelse med konventionens krav. Riksdagen beslöt sålunda 1956 att skriva till Kungl. Maj:t med önskemål om en genomgång av vissa lagregler i syfte att skapa full överensstämmelse mellan konventionens regler och vår interna rätt. Om nu riksdagen vägrar att godtaga domstolen som högsta kontrollorgan av efterlevnaden av konventionens föreskrifter, kan ett sådant ställningstagande knappast uppfattas på annat sätt än som ett försök att undgå ett opartiskt bedömande av ifrågavarande spörsmål. Det skulle onekligen se märkligt ut att Sverige, som gör anspråk på att vara en rättsstat, intresserad av internationellt samarbete, icke liksom närliggande grannländer skulle våga underkasta sina institutioner ett internationellt bedömande inför ett forum, som representerar i huvudsak samma rättsstatliga ideal som vi själva.

Jag har hört det argumentet, att det redan skulle finnas en mer än tillräcklig flora av internationella organ och att vi därför inte borde vara med om att skapa ett nytt. Men ett erkännande gör här faktiskt varken till eller ifrån, ty domstolen finns ju redan. Jag vill också ställa frågan: Finns det någon motsvarighet till den europeiska domstolen? Svaret är nej. Och har ej denna domstol en alldeles speciell, ur rätts-säkerhetssynpunkt viktig uppgift? Svaret är ja.

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna

Det kan också synas inkonsekvent — ehuru jag medger att denna anmärkning drabbar flera länder än Sverige — att vi medverkat till att utse domare och sålunda göra domstolen funktionsduglig men samtidigt icke velat ge den juridisktion i förhållande till vårt eget land.

Inte heller kan det sägas, att det är klokare att Sverige är obundet, om starkt politiskt infekterade frågor skulle komma upp inför domstolen. Sådana frågor kan ju lika gärna och lika lätt komma inför ministerkommittén, av vars beslut vi redan är bundna, ett faktum som även utskottet självt framhåller.

Jag ser att hans excellens herr utrikesministern inte är närvarande. Det skulle ha intresserat mig mycket att höra honom utveckla de skäl han kan ha, ty jag kan inte finna att det finns några särskilt vägande skäl, varför Kungl. Maj:t inte skulle till Europarådet avge den ifrågavarande förklaringen. Jag kan emellertid i föreliggande situation endast sluta med att beklaga, att utskottets utlåtande inte varit mera positivt.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Eftersom herr Munktell inte ställde något yrkande skulle jag egentligen kunna avstå från att säga någonting. Men det kanske ändå kan vara skäl i att med anledning av vad herr Munktell anförde knyta några reflexioner till denna fråga.

Det torde vara uppenbart för var och en som läst utskottsutlåtandet, att detta bär tydliga spår av en kompromiss. Det har inom utskottet rått olika meningar, huruvida man skulle gå så långt som utskottet föreslagit, och även den uppfattningen har förfäktats, att motionerna borde bifallas.

Vad det här gäller är ju, huruvida Sverige skall avge en förklaring, att vi erkänner denna domstols behörighet. Vi har nog inom utskottet menat, att Sverige

bör ställa sig avvaktande. De regler, som redan finns om att de tvistefrågor som här avses kan underställas kommissionen och ministerkommittén, menar vi ändå bör prövas, liksom att också domstolens verksamhet bör prövas, innan Sverige avger en dylik förklaring.

Jag vill peka på utskottets uttalande på s. 4, som enligt mitt förmenande måste innebära ett mycket vidsträckt tillmötesgående av motionärernas krav. Det heter där:

»Någon erfarenhet för bedömande av lämpligheten respektive behovet av att domstolen i stället för ministerkommittén upptager och avgör ett klagomål finnes alltså icke. I avvaktan härpå anser utskottet det böra ytterligare anstå med ställningstagande till avgivande av ovanberörda förklaring.»

Det är ju en välvillig skrivning. Och vidare säger utskottet: »Utskottet förutsätter emellertid att Kungl. Maj:t framdeles upptager frågan om proposition i ärendet till övervägande.»

Herr talman! Med dessa kortfattade reflexioner ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr MUNKTELL (h):

Herr talman! Jag är naturligtvis glad över att skrivningen är vänlig, men det är å andra sidan inte mycket att tacka för — Sverige är ju en rättsstat och även utrikesutskottets medlemmar hyllar ju rättsstatens ideal, varför skrivningen självfallet måste bli vänlig.

Jag har inte ställt något yrkande och kommer inte att göra det, men jag kan absolut inte få någon annan uppfattning än den, att denna ministerkommitté icke kan bli detsamma och är icke detsamma som en domstol. Bakom ett beslut i ministerkommittén måste det för övrigt finnas två tredjedels majoritet för att beslutet skall anses giltigt.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag**§ 4**

Föredrogs vart efter annat utrikesutskottets utlåtanden:

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 96, om godkännande av en överenskommelse angående flyktingar som äro sjömän, och

nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 109, angående överförande till Finland av visst gränsområde i Muonio älv.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Herr talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 5**Utgifter under riksstatens tionde huvudtitel**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1959/60 under tionde huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1**Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag**

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 1 under tionde huvudtiteln föreslagit riksdagen (s. 15—20 och 22—24 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 3 januari 1959) att godkänna i propositionen angivna riktlinjer för utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ewerlöf m. fl.* (I: 142) och den andra inom andra kammaren av herr *Hjalmarson m. fl.* (II: 188), i vilka hemställts, att riksdagen

måtte vid behandlingen av tionde huvudtiteln avslå departementschefens hemställan om godkännande av planerad utbyggnad av Norrbottens järnverk i avvaktan på en grundligare analys av de ekonomiska förutsättningarna för ifrågasatt utbyggnad.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 142 och II: 188, godkänna de i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 3 januari 1959 angivna riktlinjerna för utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 142 och II: 188, godkänna de i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 3 januari 1959 och i reservationen angivna riktlinjerna för utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND (h)**:

Herr talman! Den första punkten gäller frågan om utbyggnad av Norrbottens järnverk. Detta har ju, som riksdagen väl känner till, arbetat under delvis osäkra förhållanden. Det har hänt vid flera tillfällen, att riksdagen fått ingripa under ganska egenartade omständigheter. Det förefaller som om järnverkets produktionsmöjligheter nu blivit bättre och att företagets ledning lyckats på ett bättre sätt än tidigare stabilisera ekonomin.

Nu ifrågasätter styrelsen för Norrbottens järnverk aktiebolag att få bygga ett varm- och kallvalsverk för tillverkning av tunnplåt. Tidigare hade man uppe tanken på att bygga ut ett ytterligare större plåtvalsverk, ett grovplåtvalsverk, men de planerna har man nu

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

skrinlagt. Jag tror att det är riktigt att man gjort på det sättet.

All industriell verksamhet har ju sina risker, men det förefaller som om vad styrelsen nu föreslår dock förtjänar att allvarligt prövas. Man får nog säga, att det utredningsmaterial och de upplysningar, som återfinnes i den kungl. propositionen, är i minsta laget för att man skall kunna skaffa sig ett tillräckligt underlag för ett ställningstagande. Vi har dock vid utskottsbehandlingen erhållit ytterligare föredragningar av järnverkets ledning. Efter att ha tagit del av de upplysningar av olika slag som lämnats är utskottet färdigt att tillråda den ifrågavarande utbyggnaden. Jag har alltså ingen anledning att gå in närmare på den saken.

Vad som inom utskottet föranlett meningsskiljaktighet är frågan om själva finansieringen. Man räknar med att det för denna utbyggnad skulle behövas omkring 68 å 70 miljoner kronor. Järnverkets styrelse menar att den genom att utnyttja tillgängliga medel och genom inteckningslån m. m. själv kan svara för omkring 40 miljoner kronor. Däremot säger den sig inte vara färdig med utredningarna om hur en ytterligare finansiering skulle klaras. Den utredningen måste anstå ytterligare en tid.

Därför har handelsministern anmält ärendet för riksdagen med begäran om en fullmakt att, om så skulle behövas, om något år äska ytterligare 28 å 30 miljoner kronor, som riksdagen då eventuellt skulle svara för.

Vi reser vanter har tillrätt utbyggnaden men sagt att den inte bör ske i annan ordning än att bolagets ledning kan svara för att verket självt kan finansiera den. Vi har den uppfattningen att, då bolaget har en rörlig kredit av staten på 75 miljoner kronor och självt talar om att det kan avvira en del pengar, har god likviditet och ser ganska ljus på framtiden, måste det för företagets egen del och även för självkänslan hos före-

tagets ledning vara det klokaste och riktigaste, att bolaget arbetar på samma sätt som likartade andra företag och tar riskerna att själv klara denna finansiering. Det är också mycket som talar för att det skall lyckas. Endast under dessa betingelser är vi villiga att tillstyrka utbyggnaden.

Jag skall inte uppta någon längre tid i detta sammanhang utan ber kort och gott att få yrka bifall till den reservation, som av herr Kaijser m. fl. är fogad till denna punkt.

Herr LASSINANTTI (s):

Herr talman! Det är, som herr förste vice talmannen antydde, alldeles riktigt, att Norrbottens järnverk nu har kommit in i en lugnare atmosfär. Det är också riktigt att utskottsbehandlingen av föreliggande ärende har visat, att de gamla motsättningarna har mildrats i betydande utsträckning. Emellertid ser man fortfarande på väsentliga punkter olika på Norrbottens järnverk och dess utvecklingsmöjligheter.

Det är kanske på sin plats att erinra något om verkets förflutna, när man försöker motivera den ståndpunkt som utskottsmajoriteten har intagit. Norrbottens järnverk kom till efter beslut vid urtima riksdagen 1939. Det var två skäl som låg bakom Kungl. Maj:ts framställning om anläggande av detta järnverk. För det första var det nationalekonomiska synpunkter som anfördes. Man hade ett stort behov av tackjärn i vårt land. För det andra åberopades sociala skäl. Det ansågs lämpligt att förädla en liten del av de rika malmfyndigheterna i Norrbotten uppe i denna nordliga landsända. Arbetslösheten har ju alltid varit mycket betydande där, så ock vid det aktuella tillfället. Man hade redan i årtionden diskuterat frågan om en järnförädling i Norrbotten. Kungl. Maj:ts förslag till riksdagen hösten 1939 kom sålunda inte förhastat. Flera utredningar hade försökt konstatera att

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

det inte gick att förädla malm så långt uppe i norr. När handelsminister Gustav Möller lade fram propositionen, var det många som betecknade den som ett utslag av statsrådets bårsärkalynne. Jag tror att detta lynne den gången hade en mycket lyckosam inriktning.

Detta järnverk har kritiserats många gånger, och man har skrivit böcker och betecknat anläggningen som en misslyckad kapitalplacering. Vid 1954 års riksdag erinrade dåvarande handelsminister Ericsson om att järnverket hade spelat en betydande roll för vårt lands försörjning med handelsjärn under de sista krigsåren. Om man skulle göra ett uttalande om huruvida det var förhastat att bygga järnverket då det byggdes, så tror jag att man vid avvägningen av de olika faktorerna skulle komma till uppfattningen att det var olyckligt att man inte hade byggt järnverket tidigare. Hade det kommit till 10—15 år tidigare, hade riksdagen säkerligen många gånger sluppit ta ställning till de finansieringsplaner, som tid efter annan har underställt riksdagen.

De nuvarande planerna baseras enligt vad företagsledningen har räknat ut på mycket välgrundade beräkningar. Det är ju fråga om att producera ytterligare 90 000 ton produkter per år, och för detta ändamål planlägger man nu att bygga ett varmvälsverk och ett kallvälsverk. Om man besinnar att vi för närvarande importerar från utlandet ungefär 200 000 ton sådana produkter måste väl den tilltänkta utbyggnaden ur nationalekonomisk synpunkt anses fullt motive-rad. Vi har en hemmamarknadsindustri för den produktion som här är ifrågasatt, men sedan har ju också företagsledningen räknat med att det finns möjligheter att exportera en hel del av de 90 000 ton som produktionen skall omfatta.

Vad man än kan säga om ledningen för Norrbottens järnverk så tror jag inte att man kan säga att den har handlat äventyrligt, knappast ens djärvt. De som

följt diskussionen på avstånd har fått den uppfattningen, att företagsledningen varit ytterst försiktig i sina åtgöranden, och jag tror att det finns all anledning för riksdagen att inta samma ståndpunkt som departementschefen och statsutskottets majoritet i denna fråga redan intagit.

Det är klart att kapitalfrågan alltid är brännande. Om man ser denna fråga i ett större sammanhang, får man ta hänsyn till att Norrlands malm och vattenkraft ger åtskilligt och att det aldrig rests några principiella invändningar när det gäller att för hela rikets gemensamma behov tillgodogöra sig de tillgångar som finns i Norrland. Men vi vet ju att Norrland är en kapitalfattig landsända och att de varor, som ger kapital, inte ger detta kapital åt Norrland och Norrbotten. Det har talats, t. o. m. i dag i första kammaren, om att vi skulle ha fått en norrbottensprotektionism. Jag vill då bara ställa frågan: Om ett län svarar för ungefär 70 procent av landets malmproduktion, har ungefär 33 procent av den utbyggbara vattenkraften inom sina rāmärken, har 16—17 procent av landets skogstillgångar men bara 3 å 4 procent av landets befolkning, är det då förmätet och ett utslag av protektionism att man försöker ge dessa 3 å 4 procent av befolkningen, som bor i denna landsända, en utkomst som är någorlunda jämförlig med den människorna har i riket i övrigt?

Reservanterna talar bl. a. om principiella skäl för sin ståndpunkt, och jag tror det är alldeles riktigt att det är principiella betänkligheter som här har varit avgörande. Men vi skall komma ihåg att vi har voterat åtskilliga hundra miljoner kronor innevarande riksdag till arbetslöshetens bekämpande. Man beräknar att enbart i Norrbotten kanske 70—75 miljoner kronor på ett år tas i anspråk för anordnande av beredskapsarbeten. Det förefaller ibland som om det skulle vara lättare att få en del av riksdagen med på att anslå pengar till

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

snöskottning på de norrbottniska myrarna än att få den med på investeringar, som avser att ge människorna sysselsättning på lång sikt. Det är dithän man kommer, om man alltför blint låter sig ledas av de principiella betänkligheterna.

En beredskapsarbetare vid ett vägbygge kostar väl nu 175 kronor per dag. Om vi skulle sysselsätta de 2 000 arbetare, som nu finns vid Norrbottens järnverk, i beredskapsarbeten skulle detta kosta staten ungefär 100 miljoner kronor om året. Jag tror, att det finns alla skäl för riksdagen att även från statsfinansiella synpunkter gå med på det förslag, som här har framlagts av Kungl. Maj:t och tillstyrkts av utskottsmajoriteten. Det heter även i dag och det har alltid hetat, att man är angelägen om att den industriella utbyggnaden av Norrland effektiviseras och att expansionen får fortsätta, men när man kommer till de praktiska detaljerna, som skall möjliggöra denna utbyggnad, anmäler man betänkligheter.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Låt mig i anledning av herr Lassinanttis inlägg först konstatera, att det inte föreligger några som helst delade meningar mellan majoriteten och minoriteten i statsutskottet om det önskvärda i att bygga ut industrien i Norrland över huvud taget och i Norrbotten i synnerhet. Det är — det kan vi slå fast här — ett angeläget nationellt intresse att Norrland får ett differentierat näringsliv och ges sådana sysselsättningsmöjligheter, att utvandringen kan begränsas. Det är också nödvändigt att eftersträva en sådan inriktning av näringslivet att vi får ett stabilt arbetsmarknadsläge utan de kastningar i sysselsättningen, som hittills delvis har karakteriserat denna landsdel. Så långt är alltså enigheten alldeles fullständig.

Sedan kan man naturligtvis diskutera vilka åtgärder som på lång sikt är de lämpligaste för att ge Norrland de impulser och det stöd som behövs. Att det inte är någon mening med investeringar i näringslivet som inte blir räntabla är väl alldeles klart. Det vore tvärtom en dålig sysselsättningspolitik att sätta in pengar i företag, som inte är företagsekonomiskt bärkraftiga. Sådana pengar blir i realiteten en subvention, som inte har med affärsverksamhet att göra. En dylik investeringspolitik tror jag inte att någon på allvar vill förorda, och den skulle för framtiden få inte bara ödesdigra konsekvenser för näringslivet i Norrland utan också allvarliga följdverkningar för det svenska näringslivet i dess helhet och för vår nationella konkurrenskraft.

Departementschefen har visserligen i propositionen understrukt, att statsägda bolag i princip skall bedömas ur affärsmässiga synpunkter, och han framhåller, att det inte minst gäller företag som driver sin rörelse i konkurrens med andra företag inom näringslivet. Men, säger statsrådet Lange, då sysselsättningen inom näringslivet sviktar, aktualiseras de sociala aspekterna på de statliga bolagens verksamhet. Om detta uttalande — vilket jag inte tror — innebär att under en vikande sysselsättning, då näringslivet kämpar med svårigheter, just de statliga företagen skall hållas under armarna framför andra, är ett avståndstagande på sin plats. Om innebörden däremot är att i och för sig på lång sikt lämpliga och behövliga investeringar med hänsyn till den sysselsättningsskapande effekten bör förberedas och vidtas just då konjunkturen är dämpad, då bör ingen invändning resas mot resonemanget. Det finns för övrigt ingen anledning att göra någon skillnad i detta avseende mellan statliga och enskilda företag. Om investeringarna är företagsekonomiskt motiverade, skall de naturligtvis vidtas, såvida medel står till förfogande.

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

Den planerade utbyggnaden vid Norrbottens järnverk är i princip riktig; det har understrukits av utskottet. Att ett företag som Norrbottens järnverk vill inom verket vidarebearbeta framvunna halvfabrikat är alltså naturligt, och det är också med hänsyn till verkets belägenhet, transportavstånd och transportkostnader förnuftigt att i så hög grad som möjligt förädla produktionen vid verket. Transportkostnadernas andel av priset för den färdiga produkten sjunker ju i takt med förädlingsgraden. Så långt är det inga delade meningar.

Vad som däremot är svårt att bedöma på grundval av det föreliggande, delvis rätt torftiga materialet är naturligtvis om de marknadsmässiga förutsättningarna är tillräckliga för att få en avsättning till lönande priser av den framvunna produktionen. Bolagsledningen säger visserligen, att en kraftig ökning av tunnplåtsförbrukningen är att motse, och har gjort en marknadsanalys, som är rätt optimistisk och som bland annat visar, att importen av tunnplåt för åren 1954—1957 utgjorde i medeltal 157 000 ton per år. Det är troligt att denna siffra under det senaste året — som herr Lassinantti sade — har stigit ytterligare. Emellertid förefaller det som om varken bolagsledningen eller statsrådet Lange har tagit hänsyn till den för närvarande pågående moderniseringen och utbyggnaden av Domnarfvets Jernverk, som lär leda till ungefär en fördubbling av dess tunnplåtskapacitet. Just nu diskuteras också en utökning av tunnplåtsfabrikationen i Finland. Vad som kanske är mest anmärkningsvärt är att när denna fråga debatteras i den svenska riksdagen, står en liknande utbyggnad under diskussion i det norska stortinget. Chefen för industridepartementet i Norge har i vår lagt fram förslag om utbyggnad av AS Norsk Jernverk med anläggningar för tunnplåtsfabrikation vid ett nytt kallsvalvverk i Bergen, som skulle få en årskapacitet på 70 000 ton. Som särskilt

motiv för anläggningen i Bergen anför den norske departementschefen, att den förhållandevis svaga utbyggnaden av tunnplåtsproduktionen i de andra nordiska länderna ökar de norska utsikterna för försäljning på dessa marknader.

Vi här i Sverige räknar alltså med export till andra länder, och när norrmännen bygger ut räknar de med export bland annat till Sverige. Det förefaller som om de prognoser, som ledningen för Norrbottens järnverk gjort tidigare, delvis har förändrats under det senaste halvåret.

Dessutom är det givetvis svårt för oss här i riksdagen att bedöma de rent tekniska förutsättningar för den produktionsmetod som verket har föreslagit. Sålunda förekommer t. ex. den typ av valsverk, s. k. sendimirverk, som bolaget anser vara den lämpligaste, veterligen bara på fyra andra platser i världen.

Enligt reservanternas mening bör det emellertid ankomma på bolagsledningen själv att göra de marknadsmässiga och tekniska utredningar och avvägningar som skall ligga till grund för sådana här utbyggnader. Bolagsledningen vid ett statligt verk bör i princip inte vara mer låst än ledningen för enskilda liknande företag. Statliga företag måste, om de en gång inrättats för att drivas affärsmässigt, ges möjlighet att konkurrera med andra och att anpassa sin verksamhet efter förändrade produktions- och avsättningsbetingelser. Bolagen bör inte genom detaljerade direktiv och riktlinjer vara bundna i sitt handlande. En absolut förutsättning för detta måste emellertid vara att de drivs affärsmässigt och att de varken i fråga om finansieringen eller i andra hänseenden ges förmåner framför konkurrenterna.

Därmed har jag kommit in på den fråga som är kontroversiell inom statsutskottet, nämligen huruvida ytterligare statsmedel skall pumpas in i järnverket. Vi reservanter har sagt ifrån att så inte bör ske. Om de statliga bolagen skall kunna ges den rörelsefrihet, som vi an-

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

ser riktig, får någon direkt eller indirekt subvention från statens sida inte äga rum. Skall företagsledningen bära det fulla ansvaret för driften och dess räntabilitet, måste företagsledningen kunna basera sina kalkyler på en fullt affärsmässig finansiering. Annars kommer kalkylerna inte att hålla, och bara vetenskapen om att företagsledningen, därest den skulle misslyckas, kan springa till staten för att få hjälp måste verka demoraliserande. Det är därför enligt vår mening nödvändigt att det står fullständigt klart för företagsledningen vid Norrbottens järnverk, att statsmedel inte kan påräknas, därest den vid sina fortsatta företagsekonomiska utredningar kommer till det resultatet att den planerade utbyggnaden bör komma till stånd.

Statsutskottets majoritet har uttryckt en blygsam förhoppning om att detta skall vara fallet. Den har sagt att en förutsättning är att »bolaget nog överväger vilka möjligheter det har att med egna medel eller lånevägen självt klara projektets genomförande». Såsom både herr Lassinantti och herr förste vice talmannen här sagt, förefaller det som om bolaget skulle ha möjligheter att göra detta. Men vi reservanter tycker inte, att en sådan allmänt uttalad förhoppning räcker, ty den förpliktar inte bolagsledningen till någonting. Då reservanterna ansett sig böra godkänna riktlinjerna för utbyggnaden, har det sålunda skett med det uttryckliga villkoret, att utbyggnaden kan äga rum utan att säkerheten för i verket redan investerat statskapital skall behöva äventyras och utan ytterligare tillskott av statsmedel. Under dessa betingelser är det sedan bolagsledningen som får handla och ta ansvaret för sitt handlande.

När vi resonerar om denna fråga får vi inte glömma, att staten för Norrbottens järnverk redan har investerat kapital och beviljat krediter för tillsammans 417 miljoner kronor. Det är inte möjligt att fortsätta på det sättet. Vi får

inte heller glömma bort det statsfinansiella läge som för närvarande råder. Den enda garantien för att sådana här investeringar verkligen sker på ett affärsmässigt sätt och blir lönande är att utbyggnaden kan finansieras i den öppna marknaden. Då måste hänsyn tas till andra aktuella investeringsobjekt inom näringslivet. Och ingen vill väl göra gällande, att en utbyggnad av Norrbottens järnverk bör ske på bekostnad av andra lika angelägna investeringar. Industrien och näringslivet i övrigt inom Norrbotten skulle i varje fall inte vara betjänta därav.

Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till herr förste vice talmannens yrkande om bifall till reservation nr 1.

Häri instämde herr *Magnusson* i Borås (h).

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lassinantti framhöll att Norrbottens järnverk vid flera tillfällen tidigare varit utsatt för kritik. Jag vill i anledning därav helt stillsamt framhålla att om herr Lassinantti, som nu tillhör statsutskottets första avdelning, hade gjort detta tidigare och alltså inom utskottet kunnat ta del av de olika uppgifter, som vid skilda tidpunkter lämnats beträffande Norrbottens järnverk, och de skiftande krav som framställts och som kanske växlat år från år, så skulle han nog ha insett att på det sättet får man ändå inte bära sig åt när man skall skapa förtroende för ett företag.

Det förefaller mig som om det under ett visst skede fanns för mycket känslotänkande och för liten vilja till praktiskt handlande hos dem som svarade för företaget. Jag tror att en förbättring i det avseendet är på väg, något som jag finner hälsosamt och nyttigt. Om jag i detta sammanhang får vända mig till handelsministern skulle jag vilja säga, att det är möjligt att han har för-

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

utsättningar att åstadkomma en ännu större förbättring i fortsättningen.

Herr **LASSINANTTI** (s) kort genmäle:

Herr talman! I anledning av herr förste vice talmannens yttrande vill jag säga att när jag talade om kritiken mot Norrbottens järnverk avsåg jag inte alls vad som kommit till uttryck på statsutskottsplanet. Det torde emellertid vara allmänt bekant att många kritiker aldrig haft tillfälle att avlyssna meningsutbytena i statsutskottets första avdelning men ändå ansett sig kapabla att utfärda en dödsdom över Norrbottens järnverk. Vi som är bosatta uppe i denna landsända hälsar med tillfredsställelse den förbättrade atmosfären kring Norrbottens järnverk, och vi har ingen som helst lust att gräva i den snö som föll i fjol.

Till herr Bohman skulle jag vilja säga att när Norrbottens järnverk kalkylerar med en årsproduktion av 90 000 ton, så har det ju en hemmamarknad på omkring 200 000 ton att tillgå. Dessutom räknar ledningen med att den norska valsverksproduktionen i hög grad kommer att nyttja produktionen vid Norrbottens järnverk. Den aktuella produktionen på upp till 60 000—70 000 ton är ett led i det nordiska ekonomiska samarbetet.

Man kan naturligtvis resonera så, att järnverket skall finansiera sig självt. Jag tror att järnverkets ledning inte kommer att besvära riksdagen eller Kungl. Maj:t i onödan. Å andra sidan tror jag att även riksdagen har anledning att vara tillfredsställd med att ett statsägt bolag öppet redovisar sina avsikter för Kungl. Maj:t och att Kungl. Maj:t i sin tur redovisar dessa informationer för riksdagen. Debatterna kring ASSI har ju visat att riksdagen inte alls varit sinnad att ge företagen större frihet. Jag tror emellertid att större frihet kommer att gagna företaget. Jag hälsar därför med tillfredsställelse de nya signalerna från herr Bohman.

Bara en liten reflexion i anslutning till talet om investeringarna! Det byggs för närvarande ett annat stort järnverk inte långt från Stockholm. Det har kostnadsberäknats enligt uppgift till 500 miljoner kronor. Det uppförs med pengar som kommer från de norrbottenska naturrikedomarna. Det är staten som möjliggör detta genom att det i 1907 års avtal infördes en sådan bestämmelse om vinstutdelning och inlösen, att ett privat företag nu kan få dessa rikedomar. Enligt mitt sätt att se är det inte något större fel om statsmakterna ger ekonomiska möjligheter till att det också finns ett järnverk i Norrbotten.

Jag skall i detta sammanhang citera landshövding Hansén. Han var handelsminister i den Ekmanska regeringen 1930—32. Han säger följande: »Äganderätten förpliktar och den omständigheten, att staten är ägare till de naturliga rikedomar, som näst jordbruket måste uppbära folkförsörjningen i Norrbotten, bör vara skäl nog för staten att icke undandraga sig sina skyldigheter härutinnan. Hos det enskilda kapitalet ha länets talesmän oavslåteligen tigt och bett om deras initiativ, om deras fullföljande av tidigare bedriven verksamhet, men tyvärr städse mötts av en avvisande hållning. Det är under sådana förhållanden som Norrbottens folk vänt sig till statsmakterna och även i viss mån lyckats, om också icke utan gnissel, få kraftigt stöd såväl till den raserade trävaruindustriens återupprättande som till återställande av det nedlagda järnverket.»

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Det är värdefullt att kunna konstatera att det råder enighet om, som det också sägs i reservanternas uttalande, önskvärdheten av att det kommer industri till Norrland, inte minst till Norrbotten, och att sysselsättningsmöjligheterna på det sättet ökar. Jag hoppas att detta inte bara är en läp-

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

parnas beaktelse, utan att man också vill lägga handling bakom orden.

Att investeringar av detta slag skall vara företagsekonomiskt motiverade har jag inget att invända mot. Men allt företagande innebär visst risktagande. Så måste det också vara på den statliga sidan, om de statliga företagen skall kunna bli jämbördiga med de enskilda.

Jag har väl suttit litet längre i första avdelningen i statsutskottet än vad herr Lassinantti har gjort. Visst känner jag till att det varit kritik mot Norrbottens järnverk i avdelningen, såsom herr förste vice talmannen påpekade — vilket företag har för resten inte råkat ut för det? Men man måste nog också säga att kritiken beträffande detta företag såsom så många gånger eljest är fallet ibland har skjutit över målet. Man skall också föra in i bilden den omständigheten att de statliga bolagen — och det har jag inget att invända emot i och för sig — är särskilt påpassade i detta hänseende.

Vad som för mig och utskottsmajoriteten har varit särskilt värdefullt är att det kan beredas ytterligare sysselsättningsmöjligheter uppe i Norrbotten. Om denna utbyggnad kommer till stånd kan man bara vid de båda valsverken bereda sysselsättning åt ytterligare 175 arbetare. Om man även bygger ut förteningsanläggningen blir nyrekryteringsbehovet cirka 235 man. Detta är naturligtvis särdeles värdefullt i en landsända som Norrbotten. Bolaget har vidare anfört att tillverkning av tunnplåt vid Norrbottens järnverk skulle i mycket högre grad än järnverkets nuvarande produktion vara ägnad att stimulera tillkomsten av småindustri i Norrbotten. Även detta uppslag är värt att ta vara på, enär vi alla — tydligen även reservanterna — är angelägna om att det skall bli ökade sysselsättningsmöjligheter i Norrbotten.

Jag är medveten om att skillnaden mellan ståndpunkterna, såsom herr förste vice talmannen sade, i och för sig

inte är så stor. Vi inom majoriteten har i likhet med departementschefen kommit till den bestämda uppfattningen att förslaget grundar sig på en realistisk bedömning av marknadsläget och även i övrigt är motiverat. Utbyggnaden bör därför komma till stånd. Det finns ingen anledning att vänta och låta projektet anstå i avvaktan på en ytterligare analys av de ekonomiska förutsättningarna.

Jag ber med dessa korta ord, herr talman, få yrka bifall till utskottsutlåtandet under denna punkt.

Herr STAHL (fp):

Herr talman! Efter de ganska utförliga motiveringar till utskottets ställningstagande, som här framförts från olika håll, kan jag fatta mig kort. Jag vill dock med några ord motivera, varför vi inom folkpartiet även denna gång har anslutit oss till det positiva ställningstagandet i utskottsutlåtandet.

Självklart är att de politiska skälen har spelat en roll, vilket redan har betonats av både herr Thapper och herr Lassinantti. Det är givet att vi inte kommer ifrån statsmaktens skyldighet att, då staten äger ett stort företag, göra en investering, som av allt att döma är välplanerad och kommer att bli räntabel. Det finns för mig ingen anledning att man av dogmatiska skäl skulle motsätta sig en investering, som betyder en förbättring i ett betryckt arbetsmarknadsläge. Det har varit ett skäl, herr talman, något som jag är den förste att erkänna.

För min personliga del har jag naturligtvis också tagit intryck av vad herr Lassinantti berörde i den utbyggnad som pågår i Mellansverige av ett järnverk i privat regi, som emellertid inte på något sätt kommer att bromsa eller kollidera med den utbyggnad av Norrbottens järnverk som är planerad.

Sedan vill jag i anledning av reservationen — kanske speciellt med hänsyn

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

till herr Bohmans anförande — här säga, att man givetvis kan föra det teoretiska resonemang, som herr Bohman gjorde. Det bör dock observeras att herr Bohman inte på någon punkt kunde sänka resonemanget ner på jorden eller koncentrera det till det här föreliggande konkreta fallet, kanske beroende på att han inte deltagit i utskottets behandling av denna fråga. Vi måste därför konstatera, att hans teoretiska resonemang rörde sig på ett principiellt plan, vilket inte passar i detta sammanhang.

Ty om vi går till frågan om marknadsförutsättningarna och produktionsbetingelserna för det tunnplåtverk som här är projekterat, är det, som jag tror någon har påpekat tidigare, helt enkelt så, herr Bohman, att vi för närvarande i runt tal importerar 200 000 ton tunnplåt. Efterfrågan på detta material är i stigande, särskilt inom emballageindustrin.

Här föreligger nu ett förslag att Norrbottens järnverk skall byggas ut med ett valsverk för tunnplåt, avsett för en produktion på 90 000 ton, till kostnader, som i varje fall för dagen och för över-skådlig tid är räntabla.

Jag måste då säga, att kravet på ytterligare klarläggande av de marknads-mässiga förutsättningarna liksom av produktionsbetingelserna på något sätt hänger i luften. Vi vet att detta tunnplåtvalsverk kommer att täcka en del av den nuvarande importen. Herr Bohman hänvisar då till de 70 000 ton som är föreslagna att produceras vid norska järnverk. Men om herr Bohman deltagit i utskottets arbete, skulle han ha vetat, att detta varit inne i bilden. Såväl bolagsledningens vice ordförande som dess verkställande direktör har lämnat fylliga redogörelser för allt vad vi på den punkten behövt veta och däri klart redovisat även denna faktor.

Såvitt jag kan se finns det alltså inte realistiska ekonomiska skäl att mot-sätta sig den föreslagna utbyggnaden.

Däremot vet vi, att så länge verket be-finner sig i nuvarande läge och är tvunget att leverera halvfabrikat, måste vi ta förlusterna.

Övergår vi sedan till den andra syn-punkten och ser på finansieringen av förslaget, är ju läget det, att Norrbot-tens järnverk vid starten liksom alla järnverk har krävt stora anläggnings-kostnader. Järnverket har därefter så småningom kommit i ett bättre läge och lyckats åstadkomma hygglig avkastning och en viss räntabilitet. För dagen är järnverkets likviditet god.

Företagsledningen hade beräknat, att den med egna medel skulle klara denna investering, och sådan, herr Bohman, torde fortfarande kalkylen vara. Företagsledningen har dock resonerat som så — och där fått stöd av departementet — att eftersom vi lever i ett osäkert kon-junkturläge, kan man nu inte säga hur likviditeten kommer att gestalta sig om så och så många månader. För att då vara på den säkra sidan har företaget vidtagit denna reservåtgärd med stat-ligt stöd.

En garanti ligger i nödvändigheten att återkomma till riksdagen. Jag ber herrar reservanter observera, att ut-skottet har tryckt ungefär lika hårt som reservanterna på skyldigheten att åter-komma till riksdagen, för den händelse det skulle erfordras något slags statligt borgensåtagande för de sista 28—30 miljoner kronorna. Det torde emellertid i varje fall för närvarande kunna kal-kyleras med att något sådant icke skall bli erforderligt.

Jag skulle efter dessa praktiska skäl, som gör att man knappast, då man be-dömer detta problem fördomsfritt, kan ha vägande orsaker att säga nej, vilja konstatera och resumera, att om riks-dagen det oaktat här nekar till detta an-slag, måste det bero på att den av prin-cipiella skäl ställer sig mera restriktiv till investeringar i statliga företag än i enskilda.

Vi anser för vår del — och jag vill

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

deklarera detta för min egen del — att när vi nu till stöd för näringslivet i Norrbotten en gång har startat detta stora företag, skall det behandlas med fair play fullkomligt jämställt med vilket annat företag som helst. Den maximen har vi tillämpat tidigare, och jag anser att den skall vara den ledande principen, icke sociala synpunkter. I det här fallet är det företagsekonomska bedömningar som är avgörande, och vi har därför full anledning att säga ja. Det är möjligt att vi i ett senare sammanhang beträffande statsföretag i Norrbotten kommer i en annan situation och då måste säga nej från liknande utgångspunkter. Men i dag föreligger ingen sådan anledning. Här kan man med gott samvete tillstyrka statsutskottets hemställan.

Jag ber därför, herr talman, att få instämma i yrkandet om bifall till utskottets hemställan i punkt 1.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte förlänga diskussionen, men med anledning av herr Ståhls inlägg vill jag påpeka, att jag inte har gjort några som helst påståenden beträffande de marknadsmässiga förutsättningarna. Jag har frågat, om inte prognoserna på den sidan delvis kan ha ändrats under det halvår, som har gått, eftersom de av mig påpekade trenne fakta inte finns redovisade i det material som vi har tagit del av, nämligen utbyggnaden av Domnarfvets Jernverk som väsentligt ökar verkets kapacitet, diskussionerna om ökad tunnplåtproduktion i Finland och utbyggnaden av ett verk härför i Norge.

Det är riktigt att jag inte känner till förhållandet mellan det blivande norska bruket och Norrbottens järnverk, men jag har tagit del av propositionen till det norska stortinget, och där finns ingenting sagt om något samarbete med Norrbottens Järnverk. Däremot sägs det, att den plåt, på vilken norrmännen skall basera sin tunnplåttillverkning, skall

varmvalsas i Holland. Samarbetet mellan Holland och Norge är utförligt redovisat; däremot sägs ingenting om ett samarbete mellan Norge och Sverige.

Jag har tagit avstånd från tanken, att vi skall sitta här i riksdagen och i detalj bedöma de marknadsmässiga och tekniska förutsättningarna. Jag har sagt, att det måste vara bolagsledningens uppgift att göra de bedömningarna. Om bolagsledningen gör bedömningarna från den utgångspunkten, att verket skall finansiera sig självt, är det ingen risk att låta ledningen göra bedömningarna. Men skall staten pumpa in kapital, är det farligt att överlåta den uppgiften på bolagsledningen.

Herr STÅHL (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bohman säger att han inte vill och kan åta sig att bedöma de marknadsmässiga och produktionsmässiga betingelserna för den här ifrågavarande utbyggnaden. Det är intressant, att han nu inte kan detta, ty när jag nämnde det, berodde det på att det i den reservation, till vilken herr Bohman här har anmält sin fulla anslutning och yrkat bifall, uttryckligen står, att beslut om utbyggnad icke bör fattas förrän marknadsförutsättningarna och produktionsbetingelserna fullständigt klarlagts och finansieringsfrågan i sin helhet redovisats. I reservationen förutsattes alltså det klarlagt som herr Bohman anser sig icke kunna ha något omdöme om.

Herr JANSSON i Kalix (s):

Herr talman! Jag kanske får börja med att ytterligare understryka vad herr Ståhl sade om den fråga som herr Bohman ställde sig tveksam inför, nämligen hur det skall bli, därest det visar sig att självfinansieringen inte kan förverkligas på sätt som styrelsen har förutsatt. Statsrådet har ju redan sagt i propositionen, att han förutsätter att han i så fall skall förelägga riksdagen en proposition om tillskjutande av de

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

28 å 30 miljoner som då skulle kunna bli aktuella. Riksdagen skall alltså inte i dag fatta beslut om något tillskott på 28 å 30 miljoner till företaget utan endast ta ställning i princip på det sätt som herr Ståhl tidigare har redovisat i sitt anförande.

Det är helt naturligt att de sociala aspekterna framhävs i det här företags drift. Jag är ense med alla dem som säger, att företaget givetvis skall baseras på företagsekonomiska överväganden, men å andra sidan kan vi inte komma ifrån att man helt naturligt kräver helt andra sociala åtaganden av ett statligt företag, även om det är organiserat efter affärsmässiga principer, än av ett enskilt företag. Det innebär att statliga företag måste ta större risker än enskilda företag gör.

Vid bedömandet av den situation, som nyligen uppstod på arbetsmarknaden och som till en början skakade även Norrbottens järnverk ganska hårt, ställdes styrelsen inför frågan, om de skulle avskeda folk i den utsträckning som strängt företagsekonomiska överväganden krävde eller om den skulle ta förlusterna med att fortsätta driften i full skala ytterligare någon vecka för att se, om inte krisen var av tillfällig natur, om det inte kunde uppträda köpare på marknaden, så att man kunde hålla företaget i gång i större utsträckning än det föreföll vid krisens början. Vi tog risken, och det visade sig vara klokt för företaget.

Nå, varför vill vi då bygga ut företaget i dag? Jo, det har visat sig att vissa produkter är mer konjunktur känsliga än andra — dit hör halvfabrikaten biletts och slabs. Vi får nu antingen ligga med 90 000 ton sådana produkter i lager per år eller också sälja dem till underpris. Det är dessa halvfabrikat som nu i stället skulle valsas ut till tunnplåt i ett kallvalsverk och ett varmvalsverk. Vi skulle därigenom kunna differentiera framställningen på sådant sätt, att företaget inte bleve lika kon-

junktur känsligt som det är i dag. Det visar sig nu, att om vi hade haft detta tunnplåtvalsverk hade vi haft full avsättning för tunnplåten och säkerligen fått räkna med en utbyggnad, inte till 90 000 utan till 180 000 ton. Den produktionen hade säkerligen varit mera lönande än den vi för närvarande har. Tillverkningen av järnvägsräls har här visat sig förmånlig, och järnverkets styrelse har under det senaste året satsat rätt mycket på den.

Jag vill rätta till vad herr Bohman sade genom att påpeka att vi inte har räknat med någon export av plåt. Vi har räknat med att få ta i anspråk en mindre del än 50 procent av den svenska marknaden för plåt, och det tror jag är realistiskt räknat. Vi skall alltså inte ge oss ut på världsmarknaden och sälja plåt, även om vi har gjort noggranna marknadsundersökningar som visar, att det där föreligger ett underskott. Det finns ingenting som säger att svensk plåt av den kvalitet, som vi ämnar släppa ut, inte skulle kunna finna avsättning på världsmarknaden, men vi har ändå inte räknat med detta, och vi har väglett av de företagsekonomiska synpunkterna. Vi har därför hållit kalkylerna i underkant och inte velat lägga fram vare sig för regeringen eller för riksdagen kalkyler som inte skulle visa sig bäriga. Så sent som vid ett styrelsesammanträde för en vecka sedan, då vi gick igenom kalkylerna, visade de sig alltså hålla. Styrelsen följer kontinuerligt utvecklingen på världsmarknaden och känner alla skiftningar som förekommer där, och vi är helt naturligt angelägna om att underrätta regeringen, om sådana skiftningar skulle ske, vilka skulle innebära att riksdagen finge göra åtaganden som vi i dag inte förutsätter.

Herr förste vice talmannen har här tidigare sagt att vi har en rörlig kredit hos riksgäldskontoret på 75 miljoner kronor som inte helt är tagen i anspråk.

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

Låt oss säga att vi har 50 miljoner in-
nestående där. Å andra sidan är det
uppenbart för varje affärsman att vi
inte kan ta den rörliga krediten i an-
språk till sista öret för investeringar.
Den rörliga krediten skall ju balansera
vår likviditet, och därför har styrelsen
räknat med en säkerhetsmarginal, som
vi kan känna oss trygga med när vi
lägger upp våra planer eller träffar av-
tal med kunderna.

I dag är det inga bekymmer för
likviditeten, och vi ser alltså optimis-
tiskt på möjligheterna för år 1959 att
klara de åtaganden som vi har gjort i
och med att vi har framlagt förslaget
om en utbyggnad av plåtverket.

Eftersom det här har talats om plåt-
verket i Oxelösund vill jag påpeka att
det plåtverket inte konkurrerar med
oss när det gäller den plåt som vi skall
tillverka i Luleå, ty det är fråga om
helt olika dimensioner.

När styrelsen tog slutlig ställning till
förslaget om byggandet av ett plåtvals-
verk av den typ som det här talas om,
hade beslutet föregåtts av ingående ut-
ländska studier inte bara av företags-
ekonomisk karaktär, utan framför allt
av teknisk karaktär. Både tekniker och
företagsekonomer hade varit ute och
studerat var för sig och tillsammans
fått knyta ihop sina iakttagelser dels
vid överläggningar och dels i stränga
ekonomiska kalkyler inför styrelsen.
Jag tror därför att jag kan säga, att
styrelsen i det här fallet har nedlagt
stor möda på att inför regeringen
kunna presentera en hållbar kalkyl för
utbyggnad av järnverket i Norrbotten,
som kommer att skapa fler arbetstill-
fällen och samtidigt göra företaget
mindre känsligt för konjunktursväng-
ningarna på marknaden.

Jag ber med dessa ord att få yrka
bifall till utskottets förslag.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Ståhl citerade vår
reservation och ville göra gällande, att

vi inte ville vara med om en utbyggnad
utan ytterligare utredningar. Men herr
Ståhl citerade bara en del av reserva-
tionen. Jag tycker att man bör kom-
plettera framställningen med ett citat
också från slutet av reservationen. Där
står nämligen: »Det bör emellertid en-
ligt utskottets mening i första hand
åvila företagets ledning att göra de er-
forderliga företagsekonomiska bedöm-
ningarna. Om ledningen vid de ytterli-
gare överväganden, som torde vara er-
forderliga . . . alltså anser, att utbygg-
nadsplanerna äro motiverade och att
de, utan att äventyra säkerheten för i
verket investerat kapital, kunna finan-
sieras utan ytterligare tillskott av stats-
medel, vill utskottet därför icke mot-
sätta sig en utbyggnad.»

Till slut vill jag säga till herr Jans-
son i Kalix att jag inte har talat om
Oxelösunds järnverk, som jag vet skall
göra grovplåt; jag har talat om Domn-
arvet, som bygger ut ett tunnplåtverk
just nu.

Chefen för handelsdepartementet, herr
statsrådet LANGE:

Herr talman! Det finns ringa anled-
ning för mig att nu ta till orda. Den
mening jag har i denna fråga finns re-
dovisad i propositionen. När jag ändå
och trots den sena timmen gör detta,
är det för att uttrycka min stora till-
fredsställelse med de resultat, vartill
utskottets behandling av den föreslagna
utbyggnaden av järnverket kommit.

Det finns ju alltså ett starkt behov
av investeringar och nyanläggningar,
bland annat för rationaliseringsändamål,
vid de statliga industriföretagen,
och det gäller i hög grad för järnver-
ket. Det föreliggande förslaget får na-
turligtvis också, som herr Ståhl så väl-
taligt utvecklat, ses som ett led i strä-
vandena att skapa nya arbetstillfällen
i övre Norrland. Det beräknas att ar-
betskraftsbehovet bara för nyanlägg-
ningen motsvarar ungefär 100 000 dags-
verken, och när valsverket sätter i gång

Utbyggnad av Norrbottens järnverk aktiebolag

bör det medföra en nyanställning av 175 man.

När planer på utvidgningar i enskilda företag tillkännages, brukar de hållas med förståelig glädje, och de anses vara uttryck för framsynta och kloka dispositioner av företagsledningarna. Detta gäller även de fall, då andra källor för finansieringen fått anlitas än de som finns tillgängliga inom företagen, sålunda när för finansiering av dylika nybyggnader bankkrediter eller i vissa fall t. o. m. obligationslån fått tas i anspråk. Det är mer än märkvärdigt, det måste jag säga herr talman, att investeringsplanerna för järnverket inte mött motsvarande samstämmiga reaktion. Om det är riktigt för det enskilda näringslivet att i ett vikande konjunkturläge utnyttja den friställda arbetskraften och produktionskapaciteten för utbyggnads- och rationaliseringsändamål, som stärker produktionsförmågan i framtiden, måste det i princip också gälla för den offentliga sektorn av ekonomin. Det är därför jag är mycket tillfredsställd med utskottsmajoritetens ståndpunkt.

Men min belåtenhet sträcker sig längre. När statsverkspropositionen framlades, väckte förslaget på denna punkt en mycket negativ reaktion i en högermotion. Högerens ståndpunkt — det vill jag nu erkänna — har emellertid förskjutits i mera positiv riktning, och det tycker jag också är mycket glädjande. Man vill nu inte längre motsätta sig att detta valsverk får anläggas. Men jag beklagar att man inte drar konsekvenserna av sitt ändrade ståndpunktstagande. Man anser alltså att man bör förse sin rekommendation med den reservationen, att därest medlen inte finns tillgängliga inom företaget, bör vi vänta med denna nyanläggning. Det är i så fall fara värt att valsverket kommer att skjutas på en oviss framtid, och detta är — vilket betonats i debatten — i varje fall inte befolkningen i Norrbotten betjänt av.

Herr förste vice talmannen SKOGLUND (h):

Herr talman! Får jag svara handelsministern att vi i detta fall inte har det ringaste emot en utvidgning av järnverket med nya arbetstillfällen och med nya produktionsmöjligheter som följd. Men när det gäller finansieringen föreföll det mig som om handelsministern inte drog alldeles riktiga paralleller mellan statliga och enskilda företag. När enskilda företag på obligationsmarknaden eller på likartat sätt skaffar sig det kapital som behövs, är detta i och för sig ingenting märkvärdigt. Precis detsamma skulle vi vilja föreslå att Norrbottens järnverk gör. Jag har nog för mig — och jag tror det är riktigt — att det på sätt och vis är besvärligare att gå till herr Sträng och be om ett stort antal miljoner. Herr Sträng lär inte ha större resurser att tillgå än de som f. n. finns på kapitalmarknaden.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr förste vice talmannen Skoglund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o) i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 1) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning.

Handelsdepartementet: Omkostnader — Kommerskollegium: Avlöningar

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Bohman begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 167 ja och 41 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3**Handelsdepartementet: Omkostnader**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 2, s. 26) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 70 500 kronor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr Sundelin (I: 257) och den andra inom andra kammaren av herr Ståhl m. fl. (II: 317), hade, såvitt nu vore i fråga, hemställts, att riksdagen måtte till Handelsdepartementet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 63 500 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 257 och II: 317, såvitt nu vore i fråga, till Handelsdepartementet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 70 500 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar Boman, Sundelin, Axel Johannes Andersson, Kaijser, Skoglund i Doverstorp, Malmborg, Ståhl, Nilsson i Göingegården, Nihlfors och Hjalmarson, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 257 och II: 317, såvitt nu vore i fråga, till Handelsdepartementet: Omkostnader för budgetåret 1959/60

anvisa ett förslagsanslag av 63 500 kronor.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! På grund av den långt framskridna tiden vill jag inskränka mig till att säga, att den reservation av herr Bohman m. fl. som är fogad till denna punkt i statsutskottets utlåtande — liksom flertalet övriga reservationer från folkpartihåll — är förestavad av besparingsskäl och av hänsyn till rådande budgetläge, och att jag därutöver inte skall anföra några ytterligare argument.

Herr talman! Jag ber sålunda att få yrka bifall till reservation nr 2).

Herr THAPPER (s):

Herr talman! Jag ber kort och gott att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 5**Kommerskollegium: Avlöningar**

Punkten föredrogs; och yttrade därvid

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Jag har tillåtit mig att foga en blank reservation till utskottets utlåtande i denna punkt. Jag vill som förklaring säga, att sedan vi väckte den motion, som det här är fråga om, har kommerskollegium och statens handelslicensnämnd genom en omorganisation villfarit vårt yrkande i motionen. Det föreligger sålunda inte längre för vår

Näringsfrihetsrådet: Avlöningar

del någon anledning att här ställa något särskilt yrkande.

Vidare anfördes ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 6—10

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 11**Näringsfrihetsrådet: Avlöningar**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 10, s. 39 och 40) att dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för näringsfrihetsrådet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock till Näringsfrihetsrådet: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 108 600 kronor.

Vidare hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Svärd* (I: 140) och den andra inom andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås *m. fl.* (II: 189), i vilka hemställts, att riksdagen måtte dels för budgetåret 1959/60 anvisa under näringsfrihetsrådets ombudsmannaämbetets för näringsfrihetsfrågor och statens pris- och kartellnämnds avlöningsanslag tillhoppa 1 444 200 kronor samt under samma myndigheters omkostnadsanslag tillhoppa 232 700 kronor, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte instundande höstriksdag framlägga förslag om sådan organisation av nämnda myndigheter, att verksamheten under tiden 1 januari—30 juni 1960 kunde enligt i motionerna angivna riktlinjer bedrivas inom en kostnadsram av omkring 838 000 kronor.

Kungl. Maj:ts förslag innebar, att för nästa budgetår de tre i motionerna angivna myndigheternas avlöningsanslag skulle anvisas med tillhoppa 2 034 200 kronor samt deras omkostnadsanslag med tillhoppa 302 700 kronor.

Under förevarande punkt hemställde utskottet

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga,

a) godkänna under punkten intagen avlöningsstat för näringsfrihetsrådet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

b) till Näringsfrihetsrådet: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 108 600 kronor;

II. att motionerna I: 140 och II: 189, såvitt de avsåge skrivelse till Kungl. Maj:t, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Kajser*, *Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga,

a) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för näringsfrihetsrådet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

b) till Näringsfrihetsrådet: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 76 900 kronor;

II. att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte vid innevarande riksdags höstsession framlägga förslag till sådan organisation av näringsfrihetsrådet, ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor samt statens pris- och kartellnämnd, att verksamheten inom dessa under andra hälften av budgetåret 1959/60 kunde bedrivas inom en kostnadsram av omkring 838 000 kronor.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! De punkter i utskottets

Näringsfrihetsrådet: Omkostnader

förevarande utlåtande som berör konsumentfrågor och vid vilka bland andra herr Kaijser och jag är reservanter är sådana ärenden som tidigare år har varit föremål för behandling. Jag skall därför inte bli mångordig nu.

Orsaken till att vi reservanter har förordat en översyn av näringsfrihetsrådet, ombudsmannaämbetet för näringsfrågor samt statens pris- och kartellnämnd är inte minst det rådande statsfinansiella läget, vilket nödvändiggör att vi ser efter på vilka områden begränsningar och besparingar kan göras. Dessutom tror jag att nämnda organ i dagens läge inte är lika nödvändiga som de varit tidigare. Det har nämligen under senare år skett en ganska stor självsanering, och många konkurrensbegränsande överenskommelser är nu upphävdade. Ävenså har nya försäljningsformer tillkommit inom distributionsledet, vilka är hårt konkurrensbetonade och kommer att kontrollera företagen hårdare.

Vidare kommer den gemensamma europeiska marknaden att skärpa pris-konkurrensen, och vad jag framför allt tror kommer att inverka i detta fall är de vikande priserna utifrån. De kommer att medföra en hårdare konkurrens på hemmamarknaden. Allt detta gör, att vi i dagens läge har anledning att ta dessa frågor under betydligt mera noggrann prövning än tidigare.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande i denna punkt fogade reservationen nr 7).

Herr THAPPER (s):

Herr talman! Utskottsmajoriteten anser att det fortfarande finns behov av samhällelig kontroll på detta område. Med hänsyn till konkurrensens betydelse för den allmänna prisnivån anser vi det vara angeläget att det finns möjligheter att ingripa mot samhällsskadliga verkningar av konkurrensbegränsningar. Det är också angeläget att kun-

na följa prisnivån. Jag tror därför att tiden ännu inte är mogen att inskränka på denna verksamhet. Många tecken tyder på att den fortfarande behövs.

Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr förste vice talmannen Skoglund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 11:o) i utskottets utlåtande nr 10, röstär

Ja;

Den, det ej vill, röstär

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 7) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Bohman begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 158 ja och 44 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 12**Näringsfrihetsrådet: Omkostnader**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 11, s. 40 och 41) att till ifrågasvarande ändamål för budgetåret 1959/60

Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Avlöningar

anvisa ett förslagsanslag av 11 200 kronor.

Utskottet, som i detta sammanhang förehaft jämväl de under punkten 11 behandlade motionerna I: 140 och II: 189, hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga, till Näringsfrihetsrådet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 11 200 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga, till Näringsfrihetsrådet: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 8 500 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid yttrade:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 13**Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Avlöningar**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 12, s. 41) att dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor, att tillämpas tills

vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock till Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 276 100 kronor.

Utskottet, som i detta sammanhang förehaft jämväl de under punkten 11 behandlade motionerna I: 140 och II: 189, hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga,

a) godkänna av utskottet framlagd avlöningsstat för ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor, att tillämpas tills vidare under budgetåret 1959/60;

b) till Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 276 100 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga,

a) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor, att tillämpas tills vidare under budgetåret 1959/60;

b) till Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 196 100 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels

Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Omkostnader — Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar

ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 14**Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Omkostnader**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 13, s. 42) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 25 200 kronor.

Utskottet, som i detta sammanhang förehaft jämväl de under punkten 11 behandlade motionerna I: 140 och II: 189, hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga, till Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 25 200 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga, till Ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 19 100 kronor.

Efter punktens föredragning yttrade:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND (h)**:

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **THAPPER (s)**:

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels

ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 15**Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 14, s. 42—44) att dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för statens pris- och kartellnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock till Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 1 649 500 kronor.

Utskottet, som i samband härmed förehaft jämväl de under punkten 11 behandlade motionerna I: 140 och II: 189, hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga,

a) godkänna av utskottet framlagd avlöningsstat för statens pris- och kartellnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

b) till Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 649 500 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, såvitt nu vore i fråga,

a) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för statens pris- och kartellnämnd, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

b) till Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 1 171 200 kronor.

Statens pris- och kartellnämnd: Avlöningar

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr förste vice talmannen SKOGLUND (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr THAPPER (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr förste vice talmannen Skoglund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 15:o i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 11) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr förste vice talmannen Skoglund begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 158 ja och 45 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 16

**Statens pris- och kartellnämnd:
Omkostnader**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 15, s. 44 och 45) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 266 300 kronor.

Utskottet hade i detta sammanhang behandlat dels förberörda båda likalydande motioner I: 257 och II: 317, i vilka hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte till Statens pris- och kartellnämnd: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 239 700 kronor, dels ock de under punkten 11 upptagna motionerna I: 140 och II: 189.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 140 och II: 189 samt I: 257 och II: 317, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Statens pris- och kartellnämnd: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 266 300 kronor.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 257 och II: 317 samt med bifall till motionerna I: 140 och II: 189, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga, till Statens pris- och kartellnämnd: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 205 100 kronor,

b) av herrar *Boman, Sundelin, Axel Johannes Andersson, Malmberg, Ståhl* och *Nihlfors*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 140 och II: 189 samt med bifall till motionerna I: 257 och II: 317, samtliga motioner såvitt nu vore i fråga,

Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar

ga, till Statens pris- och kartellnämnd: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 239 700 kronor.

Efter punktens föredragning yttrade:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND (h)**:

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 12 a) av herr Kaijser m. fl.

Herr **THAPPER (s)**:

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **STAHL (fp)**:

Herr talman! Under sådana förhållanden ber jag att få yrka bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen nr 12 b) av herr Boman m. fl.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Kaijser m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till den reservation, som avgivits av herr Boman m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr förste vice talmannen Skoglund begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den med 3:o) betecknade propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna bifaller statsutskottets hemställan i punkten 16:o) i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna bifallit den vid punkten fogade reservationen 12 b) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter här efter

intagit sina platser och voteringspropositionen ännu en gång upplästs, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Stahl begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat anställdes. Därvid avgåvos 129 ja och 72 nej, varjämte 6 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 17—35

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 36*Statens institut för konsumentfrågor:
Avlöningar

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 37, s. 83—86) att dels godkänna av föredragande statsrådet förordad ändring i personalförteckningen för statens institut för konsumentfrågor, dels godkänna av statsrådet förordad avlöningsstat för statens institut för konsumentfrågor, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60, dels ock till Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 672 900 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammarerna av herr *Ragnar Bergh* (I: 262) och den andra inom andra kammarerna av herr *Setterberg* i Vilske-Kleva m. fl. (II: 325), i vilka hemställts, att riksdagen måtte dels för budgetåret 1959/60 anvisa till Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar 504 000 kronor, till Statens institut för konsumentfrågor och Statens konsumentråd: Omkostnader 179 600 kronor samt till Konsumentvaruforskning och konsu-

Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar

mentupplysning 400 000 kronor, dels i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att förslag till ny organisation för konsumentvaruforskningens och konsumentupplysningens bedrivande måtte utarbetas i enlighet med i motionerna angivna riktlinjer att framläggas för höstrikdagen 1959.

Utskottet hemställde

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 262 och II: 325, i vad de avsåge medelsanvisningen,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga den ändring i personalförteckningen för statens institut för konsumentfrågor, som angivits i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 3 januari 1959;

b) godkänna av utskottet framlagd avlöningsstat för statens institut för konsumentfrågor, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

c) till Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 672 900 kronor;

II. att motionerna I: 262 och II: 325, i vad de avsåge skrivelse till Kungl. Maj:t, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser, Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet i nedan angivna delar bort hemställa

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 262 och II: 325, i vad de avsåge medelsanvisningen,

b) godkänna i reservationen intagen avlöningsstat för statens institut för konsumentfrågor, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1959/60;

c) till Statens institut för konsumentfrågor: Avlöningar för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 504 000 kronor;

II. att riksdagen måtte, med bifall till

motionerna I: 262 och II: 325, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att förslag till ny organisation för konsumentvaruforskningens och konsumentupplysningens bedrivande måtte utarbetas i enlighet med i motionerna angivna riktlinjer och föreläggas innevarande riksdags höstsession.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föreslagits i den vid punkten fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övernående ja besvarad. Herr förste vice talmannen Skoglund begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 36:o i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till reservationen 13) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härafter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av

Statens institut för konsumentfrågor: Omkostnader — Konsumentvaruforskning och konsumentupplysning

kammarens ledamöter röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Punkten 37**Statens institut för konsumentfrågor:
Omkostnader**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 38, s. 86—88) att till ifrågasvarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 202 000 kronor.

Vidare hade i förberörda båda likalydande motioner I: 262 av herr *Ragnar Bergh* och II: 325 av herr *Setterberg* i Vilske-Kleva *m. fl.* hemställts bl. a., att riksdagen måtte för budgetåret 1959/60 anvisa 179 600 kronor till Statens institut för konsumentfrågor och Statens konsumentråd: Omkostnader.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 262 och II: 325, såvitt nu vore i fråga, till Statens institut för konsumentfrågor: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 202 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser*, *Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt motionerna I: 262 och II: 325, såvitt nu vore i fråga, till Statens institut för konsumentfrågor: Omkostnader för budgetåret 1959/60 anvisa ett förslagsanslag av 179 600 kronor.

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten förgade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 38

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 39**Konsumentvaruforskning och konsumentupplysning**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 40, s. 89 och 90) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 600 000 kronor.

I förberörda båda likalydande motioner I: 262 av herr *Ragnar Bergh* och II: 325 av herr *Setterberg* i Vilske-Kleva *m. fl.* hade hemställts, såvitt nu vore i fråga, att riksdagen måtte för budgetåret 1959/60 till Konsumentvaruforskning och konsumentupplysning anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 262 och II: 325, såvitt nu vore i fråga, till Konsumentvaruforskning och konsumentupplysning för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 600 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Kaijser*, *Skoglund* i Doverstorp, *Nilsson* i Göingegården och *Hjalmarson*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 262 och II: 325, såvitt nu vore i fråga, till Konsumentvaruforskning och konsumentupplysning för budget-

Sjöfartsstyrelsen: Omkostnader — Byggnad av fiskehamnar

året 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid yttrade:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten följande reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 40—55

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 56**Sjöfartsstyrelsen: Omkostnader**

Efter föredragning av punkten yttrade

Herr **STÅHL** (fp):

Herr talman! Som de ärade kammarledamöterna finner har här vid ett antal punkter reservationer avgivits gemensamt av folkparti- och högerrepresentanter. Om jag underlåter att ställa något yrkande om bifall till dessa reservationer, så betyder detta självfallet inte att vi givit avkall på de yrkanden som framställs i reservationerna, utan anledningen är enbart den, att jag är övertygad om att kammaren föredrar att på detta sätt spara tid vid denna sena timme.

Vidare anfördes ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 57—71

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 72**Byggnad av fiskehamnar**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 76, s. 160 och 161) att till ifrågakvarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor.

I en inom andra kammaren av herr *Nihlfors* och fru *Eriksson* i Stockholm väckt motion (II: 319) hade hemställts, att riksdagen måtte till Byggnad av fiskehamnar för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 319, till Byggnad av fiskehamnar för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 2 000 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Boman*, *Axel Johannes Andersson*, *Kajser*, *Skoglund* i Doverstorp, *Ståhl* och *Nihlfors*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 319 till Byggnad av fiskehamnar för budgetåret 1959/60 anvisa ett reservationsanslag av 1 500 000 kronor.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr **THAPPER** (s):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid punkten följande reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr förste vice talmannen *Skoglund* begär-

Avsättning till fonden för idrottens främjande

de emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 72:o i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 20) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Arweson begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 147 ja och 54 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkterna 73—107

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 108**Avsättning till fonden för idrottens främjande**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 114, s. 209—212) att till ifrågasvarande ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett anslag av 11 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Per-Olof Hanson m. fl.* (I: 30) och den andra inom andra kammaren av herr *Hamrin m. fl.* (II: 44), i vilka hemställts, att riksdagen i anslutning till behandlingen av anslaget till fonden för idrot-

tens främjande måtte besluta, att ingen del av detta anslag finge disponeras för stöd åt boxningssporten,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Nils Hansson* och *Åke Larsson* (I: 259) och den andra inom andra kammaren av herr *Allard m. fl.* (II: 321), i vilka hemställts, att riksdagen måtte till Avsättning till fonden för idrottens främjande för budgetåret 1959/60 anvisa ett anslag av 12 000 000 kronor,

dels ock en inom andra kammaren av herrar *Johansson* i Stockholm och *Nilsson* i Gävle väckt motion (II: 75), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att till Avsättning till fonden för idrottens främjande för budgetåret 1959/60 anvisa ett belopp av 17 563 150 kronor samt att därutöver ett belopp, som motsvarade ett anslag av 10 kronor per år och aktiv medlem, ställdes till de lokala idrottsorganisationernas förfogande.

Utskottet hemställde

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 259 och II: 321 samt II: 75, till Avsättning till fonden för idrottens främjande för budgetåret 1959/60 anvisa ett anslag av 11 000 000 kronor;

b) att motionerna I: 30 och II: 44 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Söderberg* och *Andreas-son*, vilka ansett att utskottet under a) bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 75 samt med bifall till motionerna I: 259 och II: 321, till Avsättning till fonden för idrottens främjande för budgetåret 1959/60 anvisa ett anslag av 12 000 000 kronor;

b) av herrar *Akerström*, *Rubbestad* och *Gustafsson* i Kärby, vilka ansett att utskottet under b) bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 30 och II: 44, besluta att icke någon del av anslaget finge disponeras för stöd åt boxningssporten.

Avsättning till fonden för idrottens främjande

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr ANDREASSON (s):

Herr talman! Vi har här i kammaren på senaste tiden vid åtskilliga tillfällen haft anledning att debattera ungdomsvården. Vi reser vanter som undertecknat reservation a) vid denna punkt i utskottsutlåtandet anser, att det finns all skäl att ägna denna verksamhet omtanke. Vi har nämligen den uppfattningen att det inte finns någon gren av fritidsverksamhet, som omsluter ett så stort antal ungdomar som idrottsrörelsen. Åtskilliga exempel kan anföras på att s. k. missanpassad ungdom genom idrottsrörelsen fått sin verksamhetslusta tillfredsställd. Med den fostrande uppgift idrottsrörelsen har som målsättning har dessa ungdomar så småningom förvärvat idrottens adelsmärke, en sund själ i en sund kropp.

För kommande budgetår föreslås en höjning av avgiften för tippning med 5 öre per rad. Detta beräknas inbringa omkring 12 miljoner kronor. Idrotten som skapar förutsättningar för denna inkomsthöjning för staten bör enligt vår mening erhålla någon del av denna inkomstökning.

I reservationen föreslås denna del till 1 miljon kronor. Hälften av summan, 500 000 kronor, skulle avses för utbildning av ungdomsledare. Vi tror att idrotten härigenom ännu mera verksam samt än hittills skulle komma att bidra till fostrande av ytterligare ungdomskadrar.

Herr talman! Den verksamhet, som idrotten bedriver bland ungdomen, anser vi så värdefull, att den höjning av anslaget med 1 miljon kronor vi föreslår är ytterligt välmotiverad.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr 25 a).

I detta anförande instämde herr Alemyr (s).

Herr ALLARD (s):

Herr talman! Trots den sena timmen tar jag mig friheten att fresta tålmodet några minuter för att i likhet med herr Andreasson tala för bifall till reservation a).

Enligt propositionen skall den föreslagna höjningen av anslaget till idrottsrörelsen avse att täcka kostnader i samband med olympiska spelen och möjliggöra ekonomiskt stöd för ledarutbildningen och ungdomsidrotten. Det kan då kanske synas egendomligt eller rent av otacksamt, att motionärer och reser vanter inte är nöjda med den uppräknade av idrottsanslaget med 700 000 kronor som propositionen innebär i jämförelse med innevarande års anslag.

Om man något närmare studerar det ekonomiska läget inom idrottsrörelsen bör det inte vara svårt att förstå de motiv som varit vägledande för motionärer och reser vanter.

Det är ett allmänt intresse att vi liksom tidigare skall vara representerade vid de olympiska spelen. Under nästkommande budgetår äger de olympiska vintertävlingarna i Squaw Valley rum. Kostnaderna för svenskt deltagande där blir stora framför allt på grund av resekostnaderna. Dessutom kommer kostnaderna för hela förberedelsearbetet för deltagande i sommarolympiaden i Rom att belasta nästa års anslag. Av höjningen på 700 000 kronor kan i runt tal 500 000 kronor beräknas åtgå för den olympiska representationen och förberedelser till deltagande.

Då återstår av höjningen 200 000 kronor till andra ändamål — bidrag till anläggningar och stöd åt special- och distriktsförbund samt organisationer som ej är anslutna till Riksidrottsförbundet, sammanlagt cirka 80 organisationer. På grund av en vidgad omfattning av verksamheten inom dessa organisationer och därmed ökat behov av stöd innebär anslagshöjningen ingen förbättring av den ekonomiska situationen för idrottsrörelsen.

Avsättning till fonden för idrottens främjande

Den uppräknings av anslaget med en miljon kronor utöver propositionens förslag som motion 321 i andra kammaren och reservationen innebär är avsedd att användas med 500 000 kronor som bidrag till anläggningsändamål och återstoden 500 000 kronor som stöd till idrottsorganisationernas ledarutbildning och instruktionsverksamhet samt ungdomsidrott.

Frågan om ungdomens fritidssysselsättning har vid flera tillfällen varit föremål för debatt här i riksdagen. Det kan därför även av den anledningen vara ett skäl för mig att här i dag något erinra om idrottens omfattning bland ungdomen. Enligt Riksidrottsförbundets rapporter finns som medlemmar i idrottens föreningar inom Riksidrottsförbundet omkring 650 000 ungdomar i åldern 12—24 år. En del av dem tillhör skol-idrottsföreningar. Men om dessa räknas bort så är det ändå närmare 400 000 som utgöres av icke skolpliktig ungdom. Under de senaste tre åren har antalet ungdomar inom idrottsrörelsen ökat mycket kraftigt — främst väl beroende på de stora ungdomsskullarna. Ökningen har emellertid varit större än de aktuella årgångarnas ökning.

Ett detaljstudium i några län och några större städer avseende hur stor del av all ungdom i åldern 12—24 år som är medlemmar i idrottsföreningarna har visat, att om alla föreningar räknas — såväl vanliga idrottsföreningar som skolföreningar — så tillhör hälften av alla ungdomar idrottsrörelsen. Räknar man bort skolföreningarna och endast tar hänsyn till medlemskap i annan idrottsförening så ligger siffran mellan 23 och 28 procent, d. v. s. omkring var fjärde ungdom.

Dessa siffror bör ge en klar uppfattning om idrottens betydelse som ungdomsrörelse. De bör också ge en uppfattning om de möjligheter idrottsrörelsen erbjuder — på grund av ungdomens stora idrottsintresse — att få ungdom samlad i föreningsliv till en bra

fritidssysselsättning. För ett så omfattande ungdomsarbete, som jag här nämnt något om, är det dels ledarutbildningen och dels instruktionsverksamheten som är särskilt väsentliga.

Riksidrottsförbundet håller just på med en bearbetning av rapporter från föreningarna beträffande aktivitet och ledarverksamhet under 1958. Så mycket kan jag redan säga, att de rapporterna visar, att inom förbundet är över 100 000 frivilliga ledare verksamma. De gör sammanlagt över 5 miljoner timmars frivilligt ledararbete.

För att man skall lyckas som ungdomsledare krävs först och främst att man passar för uppgiften. Det krävs även intresse. Men det krävs också alltid en viss utbildning. Den måste också vidmakthållas och förbättras med hänsyn till nya och ökade krav. Likaså måste självfallet också ledarkadern förnyas och utökas. Sådant kostar emellertid pengar, och idrottsrörelsens egna resurser räcker inte till. Instruktionsverksamheten är, som jag förut framhöll, också en viktig och betydelsefull del inom ungdomsidrotten. Den är också kostnadskrävande, och ej heller här räcker tillgängliga resurser till för att täcka mycket angelägna behov. Ett bifall till reservationen skulle här betyda en god hjälp för det omfattande ungdomsarbete som utförs inom idrottsrörelsen.

Den verksamhet jag här talat om måste ur samhällelig synpunkt ha den största betydelse, särskilt nu då ungdomsproblemen blir alltmer brännande. Jag har sökt att med hjälp av några siffror belysa hur idrotten redan nu gör en betydande insats då det gäller att bemästra dessa problem. Utan ett effektivare stöd åt denna del av idrottens verksamhet riskerar man att icke utnyttja en framkomlig väg till god ungdomsuppföstran.

Andra skäl skulle här också kunna anföras för bifall till reservationen, exempelvis behovet av ökade bidrag till anläggningar och idrottsrörelsens stora

Avsättning till fonden för idrottens främjande

omfattning på andra områden än dem jag här har nämnt. Jag skall emellertid inte ytterligare utveckla dessa motiv utan nöjer mig med att som motivering för ett bifall till reservationen peka på de ungdomsproblem som nu är så aktuella och för vilkas lösning idrottsrörelsen med ökat stöd skulle kunna göra en insats.

Jag ber, herr talman, att med det anförda få yrka bifall till reservation a).

Häri instämde herrar *Fälldin* (cp), *Gezelius* (h) och *Edlund* (h).

Herr STENBERG (fp):

Herr talman! Jag skall be att till alla delar få instämma i de anföranden, som herrar Andreasson och Allard hållit, och jag kan därför fatta mig mycket kort.

Vi har många gånger här i riksdagen och även utanför riksdagen haft tillfälle att lyssna till erkännsamma ord från alla meningsriktningar om idrottens betydelse i samhället. Jag förutsätter därför att vi är överens om att idrotten skall ha ett verksamt stöd från statsmakternas sida. Vad vi i dag diskuterar är tydligen bara storleksgraden av det stöd man är villig att lämna idrotten.

Vi är ett tjugotal motionärer i denna kammare som tyckt det vara lämpligt att yrka på en anslagsökning på en miljon kronor från av Kungl. Maj:t föreslagna 11 miljoner till 12 miljoner. Anledningen är framför allt den, att man i år avser att föreslå Tiptjänst att höja avgiften för tippning med fem öre per rad. Detta betyder en merinkomst för statskassan på 12 å 12 1/2 miljoner. Då man redan tidigare redovisar över 100 miljoner i inkomster till statskassan från tippningen, har vi ansett detta vara ett lämpligt tillfälle att ge idrotten ett förbättrat anslag på en miljon, och därför har vi tagit oss friheten att motivera härom.

Jag skulle också vilja framhålla en omständighet som inte i detalj berördes av herr Allard, nämligen den eftersläp-

ning som för närvarande råder beträffande medel till idrottsanläggningar. Det anslag som lämnas här från statsmakterna är visserligen bara ett stimulansanslag, eftersom de stora pengarna måste komma från kommunerna, från näringslivet och genom frivilliga insatser från idrottsrörelsens eget folk, men det är ändå ett mycket verkningsfullt bidrag som man kan lämna från statens sida. Under inte mindre än tre budgetår har staten varit tvungen att ta medel i anspråk av detta anslag för att upprusta sin enda egna idrottsplats, Stockholms stadion. Angelägna anslag till andra idrottsplatser i landet har därför fått lov att stå efter, och det är helt naturligt att det nu finns ett mycket stort behov av pengar för att åstadkomma förbättringar vid idrottsplatser runt om i vårt land och även vissa nyanläggningar. Jag tycker, att det skulle vara lämpligt om man kunde biträda reservationen för att därmed en halv miljon kronor av det ökade anslaget skulle få hjälpa till att klara upp eftersläpningarna vad gäller medel till idrottsplatserna. Vi vet att det alltså finns anslagsansökningar sedan år 1956, som man över huvud taget inte har kunnat lämna några bidrag till. Jag tror, att man skulle kunna klara situationen, om man finge detta ökade anslag.

Utskottsmajoriteten och Kungl. Maj:t säger, att det är det svåra statsfinansiella läget som gör, att man inte kan lämna ytterligare medel. Jag vill då passa på tillfället att påpeka, att herr Allard och jag under denna riksdag har motionerat om ett visst uppslag för att ytterligare förstärka de medel, som idrotten tillför statskassan, nämligen att utvidga tippningen till att omfatta såväl bandy som ishockey. Allmänna beredningsutskottet har haft motionen till behandling och funnit, att en sådan åtgärd skulle stöta på vissa tekniska besvärigheter och inte är så enkel som vi hade tänkt från början. Utskottet anför emellertid i ett enhälligt utlåtande: »I årets statsverksproposition har chefen för handelsdeparte-

Avsättning till fonden för idrottens främjande

mentet anmält, att han har för avsikt att föreslå en höjning av priset per tipsrad till 40 öre.

Då det sålunda synes som om förut-sättningarna för stödet till idrotten kan förväntas bli bättre även på annat sätt än genom de av motionärerna föreslag-na åtgärderna, vilka av praktiska skäl synes vara svåra att genomföra, får ut-skottet hemställa att motion II: 453 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Man har här tydligen varit inne på tanken att denna höjning av avgiften för tippningen skulle kunna bli så verk-ningsfull, att man därmed skulle kunna bifalla de ökade anslagsanspråk, som vi motionärer har ställt.

Herr talman! Med anledning av det redan anförda skall jag i stället för att argumentera längre för reservationen ut-tala den förhoppningen, att riksdagen i dag följer reservanterna, herrar Söder-berg och Andreasson.

Herr JOHANSSON i Stockholm (k):

Herr talman! Det förvånar mig, att varken utskottet, som förklarar den blygsamma höjningen med att det är svårt att i det aktuella budgetära läget inom ramen för nuvarande statsinkoms-ter höja anslaget mer, eller reservan-terna påminner om att statsverket år-ligen får en snabbt växande inkomst av tipsmedel, som har tillkommit genom idrotten och idrottsintresset, och att staten redan från första början bröt sitt högtidliga löfte att idrotten och fri-luftsverksamheten varje år skulle få 70 procent av dessa medel. Jag skall an-föra några siffror för att visa tipsmed-lens del av de växande statsinkomsterna och hur litet idrotten får tillbaka. Dess procentuella andel av dessa inkomster minskar med varje år. År 1948 fick staten på tippningen in 35,2 miljoner kronor. Av dessa fick idrotten 4 mil-joner kronor. År 1958 tog staten in 115 miljoner kronor på tipset. Nu föreslår regeringen samtidigt med att radavgif-ten höjes, att endast 11 miljoner kronor

skall gå till idrotten under kommande budgetår. Idrottsrörelsens relativa an-del av medlen har således minskat trots rörelsens snabba växt och trots det starkt försämrade penningvärdet, vil-ket har sjunkit med en tredjedel under tiden. Den höjning, som handelsminis-tern föreslår, har proportionen 1 : 17 till statens förmån.

Staten lägger således beslag på mer än dubbelt så mycket som tipparna får ut i högt beskattade vinster. I fjol fick de knappa 53 miljoner kronor medan staten erhöll 115 miljoner kronor. Sta-ten har inga utgifter, bara inkomster. Därför är det rena utmaningen, när man föreslår att radpriset skall höjas på nytt med 5 öre. Staten får in 12 miljoner kronor och ger idrotten 700 000 kronor.

Jag tycker, att också reservanterna är mycket blygsamma. Två av Riks-idrottsförbundets främsta ledare har talat, nämligen herrar Allard och Sten-berg, och de föreslog i egenskap av le-damöter av Riksidrottsförbundets för-valtningsutskott, att anslaget i år skulle höjas till 17 miljoner kronor, men re-dan i riksdagsmotionen har herr Allard och hans medmotionärer begränsat sig till 12 miljoner kronor. De har alltså en mening som idrottsledare och en annan som riksdagsmän. Hur är det Goethe säger: »Ack tvenne själar bor i detta bröst.» Om de i egenskap av idrottsledare anser att ett anslag på 17 miljoner kronor är nödvändigt, så tyc-ker jag att de borde hävda den mening-en också här i riksdagen. Nu har det blivit vi som motionsvägen har fått framföra dessa idrottsledares mening. Det hindrar emellertid inte att när kam-maren med deras hjälp väl har tippat vårt förslag, som ju också innebär att man skulle ge ett bättre stöd åt de små klubbarna, så kommer vi att rösta med reservanterna, eftersom 12 miljoner är mer än 11 miljoner. Jag betonar emel-lertid ännu en gång att även en sådan anslagsökning bara motsvarar hälften

Avsättning till fonden för idrottens främjande

av det som staten får in genom höjningen av priset på tipsraderna.

Såsom här förut betonats har idrottsrörelsen vuxit enormt, framför allt under senare år, och den kommer att växa ännu snabbare när de stora ungdomskullarna nu kommer upp i den aktiva idrottsåldern. Idrottsintresset och idrottsutövningen är av utomordentlig betydelse för ungdomens fosteran och inriktningen av dess intressen. Jag vill i detta sammanhang citera vad en gammal aktiv idrottsman, som inte bara talar i denna egenskap utan också som lärare och kommunalman — jag tänker på storlöparen Edvin Wide — yttrade med anledning av ett inför riksdagen framlagt förslag till idrottsanslag. Efter att först ha återgivit idrottsledarnas mening om att detta förslag i verkligheten innebar en försämring, därest man tog i betraktande både kostnadsstegringarna och de nya anspråken, så ställde han frågan, huruvida idrotten verkligen kunde sägas vara rätt uppskattad, och besvarade den själv på följande sätt: »Ja, kanske, om det vore så att förhållandena vore normala. Men nu är det så att årskullarna i tonåldrarna är ofantligt mycket större än vad de tidigare varit, och därtill kommer att man utan överdrift kan tala om en kris på ungdomsfronten. Mer än någonsin behövdes att idrottsrörelsen kunde ta krafttag.

För att upprepa tidigare framförda exempel, så tilltar superiet, inte minst ungdomssuperiet. Vad är det vi kan hoppas på som botemedel i det sammanhanget? Ja, finns det egentligen någonting som kan mäta sig med idrotten och motorismen?

Upplysning! utbrister kanske många. Ja, alkoholister vandrar omkring som avskräckande exempel. De är minsann upplysning! Men bryr sig ungdomen om den upplysningen? Det borde till och med de mest blinda ha upptäckt vid det här laget, hur det är med den saken.

Folkhälsan behöver förbättras — kan det ske utan idrott?

Eller kanske den gode doktor Westerland hade fel då han ordinerade arbete och idrott mot nervösa rubbningar? Och likaså hans många efterföljare som i våra dagar blir allt flera och flera.»

Det är så sant som det är sagt. Det behövs nya idrottsplatser, ökade anslag till ledarutbildning och inte minst — jag tror att de bägge idrottsledarna här i kammaren kan instämma däri — till anställande av tränare. Man måste visa omsorg inte bara om toppidrotten, utan framför allt om den stora mängd småklubbar, vilkas verksamhet bildar basen i det arbete som ligger bakom de idrottsresultat som svenskarna uppnår.

I stället för att låta idrotten via tipsmedlen bli en mjölkko till förmån för de svindlande rustningsutgifterna borde vi vara litet mer frikostiga med medel till idrotten. Om vi är detta, begränsas behovet av anslag för att hjälpa de ungdomar som kommit på sned i livet. Vår för skall inte vårt land vara lika frikostigt som en rad andra länder när det gäller idrottsanslag? Vi för vår del har ofta i detta sammanhang pekat på ett av grannländerna, nämligen Finland, som jämfört med Sverige är ett fattigt land men som ändå ger så mycket mer pengar till sin idrottsrörelse. Resultaten kan avläsas på tävlingsbanorna, när våra ungdomar tävlar med ungdomar från länder, där statsmakterna inte är så snåla mot idrotten som fallet är här i Sverige.

Med denna motivering och med tacksamhet för att vi i varje fall hittills inte fått bevittna det anlopp mot en av idrottsgrenarna, som förekommit tidigare i debatten, yrkar jag bifall till den motion som vår grupp väckt i båda kamrarna.

Herr THAPPER (s):

Herr talman! Vi är väl alla här i riksdagen — möjligen med undantag av herr Johansson i Stockholm och hans

Avsättning till fonden för idrottens främjande

partivänner — medvetna om det besvärliga statsfinansiella läget. Även jag sätter idrottens önskemål mycket högt, men jag vet att situationen är sådan, att vi för närvarande måste avstå från att tillgodose önskemål som kanske är ännu angelägnare, detta helt enkelt därför att vi saknar de ekonomiska resurserna.

Trots det besvärliga läget har emellertid departementschefen funnit sig kunna föreslå en ökning av idrottsanslaget med 700 000 kronor och dessutom en ökning av anslaget till fonden för friluftslivets främjande med 150 000 kronor. Därtill kommer att till fritidsverksamheten, som också omfattar idrottsutövning, utgår på åttonde huvudtiteln ett anslag på mellan 2 och 3 miljoner kronor. Såsom utskottsmajoriteten konstaterar kan man inte i nuvarande budgetära läge medverka till större anslag än vad departementschefen föreslagit, om man inte klart anger, varifrån pengarna i så fall skall tas, d. v. s. hur det hela ändå skall gå ihop.

När det gäller idrottsanslaget har för övrigt handelsministern för ett par månader sedan tillsatt en utredning, som skall ta upp frågan om en riktigare fördelning och även en bättre användning av medlen. Det är väl att hoppas att denna utredning skall leda till ett sådant resultat, att de medel som nu beviljas också kan utnyttjas på ett bättre sätt.

När utskottsmajoriteten här således för sparsamhetens talan, är det ingalunda därför att vi icke skulle uppskatta idrottsrörelsen och dess verksamhet, utan därför att vi måste ta hänsyn till de resurser som står till förfogande.

Med dessa ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan på denna punkt.

Herr JOHANSSON i Stockholm (k) kort genmäle:

Herr talman! Alla med undantag av 12 — *Andra kammarens protokoll 1959. Nr 14*

herr Thapper märkte nog att jag gav anvisning om var pengarna till en anslagsökning skulle tas. Genom höjningen av tipsradspriset får ju staten in 12 miljoner kronor men ger idrotten bara 700 000 kronor. Även om man godtar vad vi har föreslagit, skulle det bli åtskilliga miljoner över. För resten, herr Thapper, det har inte saknats förslag från vår sida bl. a. när det gällde femte huvudtiteln att spara hundradubbelt det här beloppet, och vi har glädjen att därvidlag ha mycket starkt understöd från en bred opinion i herr Thappers eget parti.

Herr THAPPER (s) kort genmäle:

Herr talman! Det undgår väl inte heller kammarens ledamöter att vi i detta avseende ser budgeten som en helhet. Gör man det, har inte herr Johansson några pengar att anvisa. Det är klart att om man skall genomföra alla de besparingsförslag som herr Johansson och hans meningsfränder lagt fram, blir det pengar över, men detta reflekterar ju majoriteten i kammaren inte på. Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr ANDREASSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Utskottets talesman herr Thapper nämnde alldeles nyss att man skulle undersöka hur man bättre kunde använda de pengar som idrottsförbundet skulle få till sitt förfogande. Till detta vill jag endast anmärka att de pengarna inte representerar ett sådant belopp att man kan fara ovarsamt fram med dem. Tvärtom är de så knappt tilltagna att man på allt sätt måste se till att man kan tillgodogöra sig på bästa möjliga sätt vartenda öre. Jag kan intyga att verksamheten är så upplagd att detta är fallet.

Herr THAPPER (s) kort genmäle:

Herr talman! Vad jag sade innebär inte någon som helst kritik av medlens nuvarande användning, men på detta område liksom på alla andra är väl ing-

Avsättning till fonden för idrottens främjande

enting så bra att det inte kan göras bättre. En sådan utredning kunde kanske ge underlag för bedömning av fördelningen, när det sedan finns möjlighet till ökning av anslaget.

Herr **HAMRIN** (fp):

Herr talman! Under denna punkt förekommer ett yrkande, som kammarens ärade ledamöter väl torde känna till, nämligen att ingen del av det s. k. idrottsanslaget skall få disponeras för stöd åt boxningen. Jag utgår även ifrån att de argument, som här kan åberopas, på samma sätt är tämligen väl bekanta. Jag kan därför för dagen fatta mig ganska kort. Jag är väl också tvungen att göra det med hänsyn till den tidsmässigt rätt olustiga belägenhet, som jag vid denna sena timme befinner mig i.

Jag vill erinra om att själva huvudmotiveringen för vår avvisande hållning helt enkelt är, att man här inte har att göra med sund och konstruktivt utövad idrott utan med en avart av sportutövning. Jag ber få fästa uppmärksamheten på att skador och dödsfall i samband med boxning är fullt logiska konsekvenser av de regler, som kringgärdar sporten, samt att någon motsvarighet därtill inte kan uppletas inom någon annan idrottsgren. I boxningen ingår skadan som ett moment i ett förutsett och förutbestämt skeende. Så ligger det faktiskt till, ärade kammarledamöter. Omtäckningen vid en knockout skall vara mer än 10 sekunder för att vara relevant. Sådant är verkligen ganska skrämmande, och att kalla detta för idrott kan inte vara riktigt.

Vi som ställt oss bakom avslagsyrkandet anser att en verksamhet av detta slag under inga förhållanden bör ekonomiskt stödjas av det allmänna. Jag ber kammarens ledamöter noga observera detta. Någon annan innebörd har vårt yrkande alltså inte.

Jag kan påminna om att det isländska alltinget härom året gjorde rent hus med boxningen och i lag förbjöd den.

Jag tycker faktiskt, att det är att handla i enlighet med gamla förnämliga kulturtraditioner. I Belgien — även i Schweiz och kanske på något annat håll — är man inne på alldeles liknande tankegångar. Jag ifrågasätter då, om inte den svenska riksdagen i dag borde vara mogen åtminstone för att säga nej till en direkt subventionering av denna sport.

Låt mig få säga att jag utgår ifrån såsom något fullkomligt självfallet, att den boxningshysteri — jag tvekar inte att kalla det så — som av kända orsaker just nu gripit omkring sig ute i landet, aldrig skall tränga innanför draperierna till denna kammare. Visserligen tyckte jag mig för någon tid sedan uppleva en släng därav i samband med en något säregen interpellationsdebatt. Det kan dock omöjligen ha varit annat än en tillfällig, en något konjunkturbetonad företeelse. Jag hoppas, att så skall visa sig vara fallet här i dag, i trots av utskottsmajoritetens ställningstagande.

Utskottet hänvisar nu till en av inrikesministern sent omsider föranställd utredning angående boxningssportens skadeverkningar och anser tydligen, att därmed är också gjort, vad göras kan. Tillåt mig att på den punkten ha en helt annan uppfattning. Jag anser nämligen, att en sport, som är så ur medicinsk och även andra synpunkter svårt belastad, att den måste synas i sömmarna av speciella granskningsmän, självfallet inte bör komma i åtnjutande av något statsbidrag. Som jag ser det, är detta ett minimikrav, och jag anser det vara en grov försummelse att låta boxningssporten få utan vidare hållas.

Utöver detta, herr talman, skall jag be att få ta upp ett enda av de argument som boxningens anhängare brukar använda. Det utnyttjades också för någon tid sedan i en debatt i denna kammare. Argumentet går ut på att boxningssporten skulle ha speciell förmåga att liksom suga åt sig ett visst klientel med utpräglade anpassningssvårigheter, ge des-

Avsättning till fonden för idrottens främjande

sa ungdomar idrottsliga impulser och på det sättet göra folk av dem. Jag menar bestämt, att detta är ett påstående, som på intet sätt kan styrkas. Är det för övrigt inte ett farligt tveeggat svärd att tillgripa dylika argument? Det måste ju ändå bibringa allmänheten ett intryck av att boxningssporten har en benägenhet att locka till sig de särskilt aggressiva och obändiga elementen i samhället. Är detta verkligen något för boxningssporten rekommenderande?

Till sist skulle jag bara vilja säga, att man — som jag ser det — på det kraftigaste måste fördöma boxningssporten, försåvitt man säger ja till sund och vackert utövad idrott, och det gör jag i allra högsta grad. Sådana idrottsliga alternativ finns det dess bättre gott om. Jag vill för övrigt påpeka, att ett nej till boxningsanslaget innebär, att exempelvis den granna, fria idrotten skulle kunna få några tusenlappar extra. Är inte det — frågar jag — någonting som alla ändå skulle vilja vara med om att bidra till?

Jag skall, herr talman, i varje fall inte för ögonblicket säga mera, utan ber med detta att få yrka bifall till den med 25 b) betecknade reservationen av herr Åkerström m. fl.

Herrar *Carlsson* i Huskvarna (fp), *Rubbestad* (cp) och *Åkerström* (s) instämde häri.

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Innan jag yrkar bifall till utskottets hemställan skall jag lämna en motivering som helt får stå för min egen räkning.

Anledningen till att jag biträder utskottets förslag är, för det första, att dessa anslag som går över fonden för idrottens främjande lämnas till Riksidrottsförbundet, som fördelar dem mellan de olika idrottsgrenarna. Jag tror att det skulle stöta på mycket stora svårigheter om riksdagen ingriper och me-

ra detaljerat föreskriver hur den fördelningen skulle tillgå. Om vi börjar med detta, kommer säkerligen kammaren att få uppleva hur de olika idrottsgrenarna direkt till riksdagen gör sina framstötter och söker påverka fördelningen till förmån för just sin verksamhet. Där har jag mina betänkligheter.

För det andra har Kungl. Maj:t genom beslut av den 20 februari 1959 bemyndigat chefen för inrikesdepartementet att tillkalla två sakkunniga med uppgift att i samråd med Riksidrottsförbundet och Svenska boxningsförbundet följa frågan om boxningssportens skadeverkningar samt, därest särskilda åtgärder befinns påkallade för att klarlägga dylika skadeverkningar eller eljest för uppdragets fullgörande, till chefen för inrikesdepartementet inkomma med härav föranledda förslag. Vi har alltså att invänta resultatet av denna tilltänkta utredning.

Men, herr talman, låt mig säga ut som det är, jag är ingen beundrare av boxning som idrott. Jag ser personligen gärna att Riksidrottsförbundet är försiktigt när det delar ut pengar åt det hållet. Bifall till utskottets utlåtande.

Herr **JOHANSSON** i Norrköping (s):

Herr talman! Jag delar den uppfattning som herr förste vice talmannen här framfört, att det inte kan vara riksdagens uppgift att fördela de anslag som tillkommer Riksidrottsförbundet. Det är min principiella inställning till denna fråga. Det kanske inte tjänar så mycket till att i nattens sena timme ta upp en diskussion med herr Hamrin i Jönköping. Man har ju sagt att herr Hamrin är boxningssportens fiende nr 1, och jag vill inte här stå och säga att jag är boxningssportens vän nr 1, men jag tror bestämt att en hel del ungdomar är så starkt engagerade inte bara i själva boxningen utan också i träningen och annat som hör till sporten, att en stor del av deras fritid upptas av

Avsättning till fonden för idrottens främjande

detta arbete. Jag tycker att man skall ge dem ett erkännande för det. Det finns så många fina ungdomar även inom den sporten, att jag tycker att det inte tjänar mycket till att fortsätta en diskussion kring detta problem. Låt oss också vänta på den utredning som Kungl. Maj:t har tillsatt!

Till sist vill jag tillägga att första kammaren redan med 88 röster mot 40 har bifallit utskottets hemställan.

Jag ber med dessa ord att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HAMRIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte särskilt mycket förlänga debatten, men när utskottets ärade talesman gör gällande, att det icke skulle vara riksdagens sak att avgöra vilka idrottsgrenar som bör ifrågakomma för stöd, vill jag säga, att detta innebär ett ganska märkligt avsteg från allmänt vedertagna principer, enligt vilka ju riksdagen suveränt tar ställning till både arten och angelägenhetsgraden hos varje enskilt anslagskrav. Jag kan uppriktigt sagt inte förstå, varför vi inte skulle kunna förfara på samma sätt, när det gäller det här speciella anslaget.

Herr ALLARD (s):

Herr talman! Jag tror att det är angeläget att det någon gång i den här boxningsdebatten talas om, hur stort belopp det är fråga om och hur stor omfattning boxningssporten har här i landet.

Vi har drygt 100 föreningar som har boxning på sitt program, och vi kan nog räkna med att det finns omkring 1 500 aktiva inom de föreningar som sysslar med boxning. Av det anslag som vi tidigare i dag har diskuterat får boxningen endast en liten del. Det anslag som lämnas till boxningen för innevarande år går upp till den »stora» summan av 34 000 kronor. Jag tycker att man bör ställa det beloppet i relation

till de 11 å 12 miljoner som vi för en stund sedan diskuterade.

Herr Hamrin betecknar boxningen som en avart av idrotten, och av hans anförande här kunde man få det intrycket, att dödsfall inom boxningen inträffade praktiskt taget varje dag. Låt mig säga, att vi inom idrottsrörelsen inte betraktar boxningssporten som en avart av idrotten; skulle vi göra det, skulle boxningsförbundet inte vara medlem av Riksidrottsförbundet.

Herr Hamrin har ingen som helst grund för sitt tal om skador som inträffar i samband med boxningen. Vi har inom Riksidrottsförbundet låtit göra en undersökning av de skador som inträffar vid idrottsutövning, och den undersökningen visar, att det inom många andra idrotter inträffar betydligt fler skador än inom boxningssporten. Om avsikten med boxningssporten skulle vara den som herr Hamrin gör gällande, nämligen att medvetet skada motståndaren, skulle givetvis en sådan utredning som vi har gjort ha givit ett helt annat utslag.

Det anslag som boxningsförbundet nu får på 34 000 kronor hjälper den ansvariga boxningsledningen att försöka driva sin idrott så, att man når bästa möjliga resultat. Om vi skulle följa herr Hamrin och ta bort detta anslag, innebär det inte att boxningssporten försvinner; resultatet blir i stället att de som utövar boxningen och framför allt boxningsledningen får det betydligt svårare att sköta idrotten på det sätt som vi alla önskar och som säkert herr Hamrin också önskar. Ett bifall till herr Hamrins förslag skulle säkert leda till konsekvenser som framför allt herr Hamrin inte vill se.

Vidare säger herr Hamrin, att om vi tar bort anslaget till boxningen, kan det bli några tusen kronor över till andra idrottsgrenar. Inom idrottsrörelsen anser vi att boxningssporten är en idrott jämförbar med andra idrotter, och därför är också boxningsförbundet medlem

Avsättning till fonden för idrottens främjande

av Riksidrottsförbundet. Andra idrottsgrenar betackar sig säkert för att få ett tillägg till sitt anslag, om det skall ske på boxningssportens bekostnad på det sätt som herr Hamrin här har föreslagit.

Jag ber, herr talman, att i det här avseendet få yrka bifall till utskottets förslag.

I detta yttrande instämde herrar *Stenberg* (fp), *Edlund* (h), *Mellqvist* (s), *Fredriksson* (s), *Andreasson* (s) och *Carbell* (s).

Herr KÖNIGSON (fp):

Herr talman! En passus i utskottsutlåtandet på den här punkten — det har redan berörts här i debatten — har föranlett mig att begära ordet. Det gäller uttalandet, att det inte är lämpligt att riksdagen ger till känna sin mening om vilka idrottsgrenar som borde få ifrågakomma för erhållande av bidrag från idrottsanslaget.

Jag tycker nog i likhet med herr Hamrin att det inte skulle vara på något sätt olämpligt, att riksdagen sade sin mening om hur de här pengarna skall användas. Jag menar inte att man skulle ge några detaljerade föreskrifter, men man kunde ändå säga någonting om hur man tycker att pengarna bör användas. Jag kan för min del inte förstå att det skulle vara på något sätt olämpligt om man sade ifrån, att boxningen inte skall få några pengar; jag anser tvärtom att det skulle riksdagen ha heder av.

Jag skall inte gå in på de olika argument som kan anföras för att boxningen inte skall få några pengar, men jag vill ändå säga att det förefaller mig orimligt, oberoende av medicinska synpunkter o. s. v., om en sak, som omedelbart blir föremål för polisingripande om den förekommer utanför en boxningsring, skall få statligt stöd därför att den försiggår inom en boxningsring. Vad gäller de medicinska synpunkterna måste jag dock säga, att när herr Allard talar om att boxningen inte har förorsakat

lika stora skador som andra idrottsgrenar, avser det bara vad man skulle kunna kalla inre skador — Riksidrottsförbundet kan inte avgöra, om knockouts åstadkommer några skador eller inte.

Jag kan inte se att det är orimligt att riksdagen här drar upp vissa riktlinjer. Jag anser att den bör klart säga ifrån, att boxningssporten inte skall ha några pengar. Dessutom menar jag att riksdagen kunde ge vissa anvisningar även i andra fall. Jag kan inte se att det skulle vara olämpligt att riksdagen sade ifrån, att man vid fördelningen av de här pengarna — det gäller ändå ganska stora belopp — ser till att gynna sådana idrottsgrenar som är särskilt folkfostrande. Jag tycker att riksdagen gott kunde säga ifrån, att det inte skulle betraktas som olämpligt om gymnastiken gynnades särskilt eller att de mera friluftsbetonade grenarna skulle inta en gynnad ställning. Jag tycker för min del att också Orienteringsförbundet borde vara särskilt gynnad, och jag skulle gärna vara med om att ge en miljon extra åt Orienteringsförbundet för att om möjligt göra orienteringssporten till en folkrörelse; jag tror det skulle vara en god investering för staten.

Jag vill givetvis inte göra någon jämförelse mellan boxning och fotboll, men jag skulle från en helt annan utgångspunkt vilja ifrågasätta, om Fotbollförbundet bör få några pengar. Så generösa som de stora fotbollsklubbarna nu är med segerpremier och ekonomisk gottgörelse kan det ifrågasättas, om inte Fotbollförbundet borde få klara sig självt. De pengar som Fotbollförbundet och Boxningsförbundet får skulle från folksynpunkt, om jag får uttrycka det så, göra bra mycket större nytta i t. ex. Gymnastik- eller Orienteringsförbundet. Jag har inget yrkande i det sammanhanget; jag tycker bara att jag inte utan vidare kan ansluta mig till vad utskottet här har skrivit.

Herr talman! Jag vill med dessa ord yrka bifall till båda de reservationer

Avsättning till fonden för idrottens främjande

som förekommer här. Jag tycker att riksdagen bör lämna det högre anslaget åt idrotten men samtidigt säga ifrån, att boxningen inte skall få några pengar.

Herr HAMRIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! När man lyssnar till en så framstående förespråkare för idrotten som herr Allard, måste man göra den reflexionen, att boxningen tydligen har en förmåga, inte bara att förvandla sina utövare till medicinska vårdfall, utan också att förvända synen på eljest omdömesgilla idrottsbedömare.

Herr Allard ville tydligen informera mig om att det förekommer skador inom all idrott. Jag vill säga att jag är tillräckligt orienterad i idrottsfrågor för att veta, att så är fallet, men låt mig ändå eftertryckligt slå fast, att boxningen är någonting i princip och till sin karaktär helt skiljaktigt från all annan idrottsutövning. En skada som uppstår under en boxningsmatch, är helt legitim, den är tillåten enligt reglerna; reglerna förutsätter rent av att det skall uppstå skador i denna idrottsutövning. Jag vill fråga herr Allard, om herr Allard kan visa på någon annan idrottsgren, där motsvarande förhållanden kan sägas råda.

Herr ALLARD (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hamrins kategoriska uttalande, att boxningssporten orsakar medicinska vårdfall, karakteriserar kanske bättre än någonting annat hans sätt att generalisera utan att ha någon kännedom om sporten. Jag har i dag haft ett samtal med Boxningsförbundets ordförande, som meddelade mig, att många personer sökt kontakt med förbundet på grund av den debatt som boxningen har åstadkommit i riksdagen, för att få närmare bekantskap med boxningssporten. Men tyvärr, säger boxningsförbundets ordförande, har herr Hamrin aldrig sökt kontakt med oss för att diskutera boxningssporten. Vi skulle annars gärna ha stått till

tjänst med upplysningar. Herr Hamrin skaffar sig tydligen sina upplysningar på annat sätt.

Sedan frågade herr Hamrin, om det i någon annan idrott än boxningen förekommer att man medvetet försöker skada motståndaren. Som jag tidigare sagt är inte syftet med boxningen att skada motståndaren, vilket framgår av att skadorna är så få som fallet är. Boxningen är, uttryckt på idrottsspråk, en kamp man mot man — precis som fäktningen. Samma argumentering som herr Hamrin använde mot boxningen skulle kunna användas mot fäktningen. Skador inträffar emellertid inte i den senare sporten, ty man använder skyddsåtgärder som förhindrar skador. Det är likadant med boxningen. Även där skyddar man sig, och avsikten är inte att skada motståndaren, herr Hamrin.

De kontrollåtgärder som boxningsförbundet i olika avseenden vidtagit är naturligtvis inte hundra procentigt betryggande, men jag skulle vilja råda herr Hamrin att kontakta Boxningsförbundet och ta del av det arbete som den ansvariga ledningen lägger ner. Herr Hamrin skulle kanske inte då ändra uppfattning, men han skulle i varje fall inte bli så kategorisk sedan i sina påståenden om medicinska vårdfall som han är i dag.

Herr HAMRIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara till herr Allard säga, att det väl är kammaren ganska ovidkommande på vilka vägar jag skaffat mig de informationer i denna fråga, som jag anser mig sitta inne med.

Vidare konstaterar jag, att herr Allard inte kunnat bestrida att boxningsreglerna är sådana, att sporten blir i alldeles särskild grad skadebringande. Jag vill fråga herr Allard, om han inte känner till att boxare av den »rätta» sorten, alltså sådana som vill göra karriär, gärna siktar på de ställen på motståndarens huvud, där denne redan förut är svårt

Avsättning till fonden för idrottens främjande

träffad, i avsikt att på det sättet ytterligare vinna övertag. Och jag måste väl ändå ha lov att konstatera, att en sport som är kringgärdad med sådana regler seglar under falsk flagg, när den utger sig för att tjäna idrottens sak.

Herr SENANDER (k):

Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av talet från boxningssportens motståndare om att sporten skulle vara en avert inom idrotten. En sådan uppfattning måste bottna i den föreställningen, att de som utövar denna sport gör det bara för att de har något slags inneboende lust att slåss; herr Königson förklarade ju att om man slåss utanför boxningsringen, ingriper polisen, men slåss man innanför den händer ingenting i den vägen. Denna uppfattning hos boxningssportens motståndare förefaller mig vara lika primitiv som rallarens som förklarade: »Inte får man slåss på bröllop, inte får man slåss på begravingar, inte får man slåss på dansbanor. Kan man undra på att det blir krig!»

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herrar Söderberg och Andreasson avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till motionen II: 75 av herrar Johansson i Stockholm och Nilsson i Gävle; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Allard begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraproposition antagits den med 2:o) betecknade propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 108:o) mom. a) i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 25 a) av herrar Söderberg och Andreasson.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Allard begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 149 ja och 48 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i mom. a.

Mom. b

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den av herr Åkerström m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hamrin begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 108:o) mom. b) i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade reservationen 25 b) av herr Åkerström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes om-

Avsättning till lotterimedelsfonden

röstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Hamrin begärde dock rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 124 ja och 66 nej, varjämte 14 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i mom. b.

Punkten 109

Utskottets hemställan bifölles.

Punkten 110**Avsättning till lotterimedelsfonden**

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **CHRISTENSON** i Malmö (fp):

Herr talman! Sedan herr Källqvist och jag i en motion yrkat att riksdagen måtte besluta att öka avsättningen till lotterimedelsfonden, har frågan aktualiserats av en interpellant i riksdagens första kammare. Handelsministern avstyrkte som bekant en framställning från Malmö stadsteater om ett anslag på 40 000 kronor från lotterimedelsfonden för ett gästspel i Paris.

Den svenska allmänheten har börjat intressera sig för lotterimedelsfonden och undrar om inte alltför små anslag tilldelas teater- och orkesterverksamhet och kulturell verksamhet över huvud taget. Vad vi här i kammaren bör diskutera — jag hoppas i natt i all korthet — är av vilken anledning större delen av lotterimedlen går till driftbudgeten. Enligt Kungl. Maj:ts proposition från år 1938 föreslog departementschefen, att den ena hälften av lotterimedlen skulle tillföras en kulturell fond, den s. k. lotterimedelsfonden. Detta blev också riksdagens beslut.

Stipulationen om fördelningen fifty-fifty har följts endast år 1939. Sedan kom kriget, och under krig är allt till-

lätet. Men trots efterkrigstidens penningöverskott har teater, musik och andra kulturella ändamål fått i genomsnitt endast 15 å 16 procent, d. v. s. mellan 170 och 180 miljoner kronor, medan över 1 000 miljoner har gått till driftbudgeten. I riksdagen uttalades i samband med tillkomsten av Svenska penninglotteriet aktiebolag — och det har även sagts senare — att det är ovärdigt att finansiera driftbudgeten med lotterimedel. I motioner och på annat sätt har också anmärkts, att landsbygden får för litet anslag ur lotterimedelsfonden. Därför är jag förvånad över utskottets utlåtande, eftersom fyra femtedelar av utskottsledamöterna är från den egentliga landsbygden.

I motionen understrykes teaternas svårigheter att få verksamheten att gå ihop samt att bereda sina anställda skäliga anställningsvillkor. Utskottet framhåller, att motionsförslaget har karaktären av en arbetsmarknadsfråga och måste anses falla utanför riksdagens kompetensområde. Men utskottet har samtidigt tillstyrkt 250 000 kronor till Dramatens pensionskostnader, och detta är ju en direkt löne- och arbetsmarknadsfråga.

I motionen säges, att teateranställda inte har mer än sju- å åtta månaderskontrakt. De verkliga låglönegrupperna utgöres av skådespelare, kör, musik och balett. Man kan inte begära att de, som man på sin tid sade om sjuksköterskorna, skall ta sitt arbete som ett kall. I vårt land byggs idrottsplatser, skolor och badhus för väldiga summor. Allt detta är bra och nödvändigt. Men vad gör man för Thalia? Hon är inte så tilldragande som ett fotbollslag på en tipskupong. Men ack, hur mycket högre står hon inte, och därför måste riksdagen ingripa aktivt.

God och kultiverad konst liksom god sång och musik kommer i längden att besegra de nedbrytande och försumpande krafter som förstör vår ungdoms omdöme och smak. Teaterfolket bör ha

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

social trygghet i sitt hårda arbete i Thalias tjänst. Dessa kvinnor och män har under årtionden gjort verkliga kulturinsatser, ty deras gärning är av oerhört stor betydelse för hela vår växande generation. Men vad gör statsmakterna? Teaterfolket har blivit satt på svältkost. Av lotterimedlen får teatern och annan kulturell verksamhet endast en bråkdel av vad statsmakterna lovat. En radikal löneförbättring för teaterpersonalen beror i sista hand på statsmakternas generositet. Denna generositet har återspeglats i handelsministerns proposition och i statsutskottets utlåtande, men tyvärr i negativ riktning.

Häri instämde herr *Kollberg* (fp) och fröken *Höjer* (fp).

Herr förste vice talmannen **SKOGLUND** (h):

Herr talman! Avsättningen till lotterimedelsfonden är för kommande budgetår uppräknad med 2 miljoner kronor. Det torde vara den högsta möjliga höjning vi under nuvarande förhållanden kan tänka oss.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 111—113

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 114

Lades till handlingarna.

Herr andre vice talmannen tog nu på nytt ledningen av förhandlingarna.

§ 6

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1959/60, i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—13

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 14

Lades till handlingarna.

§ 7

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss kronan tillhörig mark m. m.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8

Anslag å kapitalbudgeten för ecklesiastikdepartementet

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1959/60, i vad avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—5

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 1 beträffande kapitalbudgeten (bilaga 29, punkt 10, s. 28—32) föreslagit riksdagen att till detta ändamål för budgetåret 1959/60 anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Gustaf Henry Hansson m. fl.* (I: 244) och den andra inom andra kammaren av herr *Andreasson m. fl.* (II: 150), i vilka hemställts, att riksdagen måtte 1) besluta att i enlighet med i motionerna angivna riktlinjer i Göteborg uppföra en reaktorläggning till

Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola

en beräknad kostnad av 6 500 000 kronor, 2) till uppförande av reaktoranläggning i Göteborg anvisa ett reservationsanslag av 1 000 000 kronor.

Utskottet hemställde

a) att riksdagen måtte till Nybyggnader för Chalmers tekniska högskola för budgetåret 1959/60 anvisa ett investeringsanslag av 4 000 000 kronor;

b) att motionerna I: 244 och II: 150 icke måtte av riksdagen bifallas.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr ANDREASSON (s):

Herr talman! På denna punkt har herr Gustaf Henry Hansson och jag motionerat om uppförande av en reaktoranläggning i Göteborg. I motiveringen har vi nämnt, att vi anser att denna reaktor är behövlig för både utbildningen, industrien och den medicinska forskningen. Utskottet har behandlat motionerna och hänvisar i sitt utlåtande till att man den 7 mars 1958 tillkallade särskilda sakkunniga som skulle utreda denna fråga. Eftersom frågan således är under utredning kommer man till den vanliga slutsatsen och yrkar avslag på motionerna.

Utskottets utlåtande är dagtecknat den 21 april, men de sakkunniga lämnade sitt betänkande redan den 6 februari i år, alltså två månader tidigare än utskottet gör sin bedömning av frågan. Det borde alltså vara känt för utskottet. Jag finner det synnerligen anmärkningsvärt, att utskottet inte bemödat sig om att ta reda på att den utredning det åberopar redan är färdig och har lämnat sitt betänkande. I betänkandet säger utredningen, att det med hänsyn till de stora kostnader en sådan reaktor drar inte kan vara motiverat att anlägga en sådan enbart för utbildningsändamål. Men man tillägger: »Om det däremot befinnes motiverat att med hänsyn till andra omständigheter uppföra en reaktor för forskning och exempelvis isotopproduktion i Gö-

teborg, är det enligt de sakkunnigas mening uppenbart, att reaktorn även skulle bli en utomordentligt värdefull tillgång för, i första hand den högre utbildningen i samband med examens-, licentiat- och doktorsarbeten, i andra hand direkt och indirekt för undervisningen på civilingenjörsstadiet.» Till detta kommer som jag nyss nämnde, att man också kommer att få en betydande användning för reaktorn både i industrien och i Göteborgs universitets medicinska fakultet.

Jag finner att utskottet inte har tagit hänsyn till dessa omständigheter. Utlåtandet kan enligt min mening inte tillmätas någon större tillförlitlighet, eftersom utskottet inte har prövat ärendet efter alla de handlingar som är förebrogta i detta mål. Därför skulle jag naturligtvis om det hade varit möjligt ha yrkat återremiss av ärendet. Den möjligheten finns väl emellertid inte, och därför skall jag, herr talman, begränsa mig till att yrka bifall till motion nr I: 244.

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! I detta som i så väldigt många andra fall då krav i dag ställes på staten nödgas man med hänsyn till det finansiella läget att avvisa dessa krav. Jag är säker på att utskottets ledamöter är eniga om att kravet på en reaktoranläggning i Göteborg i många hänseenden är mycket befogat. Jag vill för egen del hoppas, att den dagen skall komma då staten har de ekonomiska resurserna att åstadkomma en dylik anläggning. Nu finns de inte.

Herr Andreasson menar, att utskottet inte tillräckligt noggrant har behandlat motionerna i och med att det hänvisar till en utredning som redan avlämnat sitt betänkande. Men herr Andreasson har själv tagit del av vad utredningen har redovisat, och att resultatet enligt herr Andreassons mening inte är tillräckligt positivt får väl inte utskottet lastas för. Då har väl också

herr Andreasson fått klart besked i detta fall.

Herr talman! Jag ber att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDREASSON (s):

Herr talman! Jag vill fästa uppmärksamheten på att jag inte har deltagit i utskottets behandling av detta ärende. Hade jag haft tillfälle att göra det, hade jag självfallet i utskottet yrkat återremiss till avdelningen.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. b

Herr andre vice talmannen framställer de propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 7—9

Vad utskottet hemställt bifölles.

Punkten 10

Statens lånefond för universitetsstudier

Punkten föredrogs; och yttrade därvid:

Herr NIHLFORS (fp):

Herr talman! Jag har vid denna punkt, som gäller investeringsanslaget till statens lånefond för universitetsstudier, fogat en blank reservation. Anledningen härtill är att jag tillsammans med några kamrater i kammaren från andra partier väckt en motion, vari vi yrkar en höjning av investeringsanslaget till räntefria studielån med 3 miljoner kronor utöver vad regeringen föreslagit. Vi har därvidlag följt de äskanden som ursprungligen gjorts av garantilånenämnden, som ansåg att man borde återställa läget sådant det var 1956/57; anslaget borde med andra ord

Statens lånefond för universitetsstudier

höjas till 11 miljoner kronor. I annat fall blir följden den, att man inte kan lämna så många nya lån som erfordras med hänsyn till det ökade antalet studerande som är i behov av dessa lån.

Dessutom påpekar vi i motionen bl. a., att studieskulderna starkt ökat på sista tiden. Därtill kommer att dessa lån, som för närvarande normalt skall uppgå till 2 500 kronor per låntagare, bör höjas till 3 000 kronor, detta såsom kompensation för de under senare år ökade levnadskostnaderna och för penningvärdeförsämringen.

Herr talman! Vi motionärer har ju funnit att statsutskottet, när det yrkat avslag på motionen, dock erinrat om vad utskottet tidigare år särskilt tryckt på, nämligen att man skyndsamt borde söka successivt nå fram till en förstärkning av detta anslag, så att det verkligen blir tillräckligt för sitt ändamål. Utskottet har emellertid — förmodligen mot bakgrunden av det statsfinansiella läget — ansett att regeringens förslag, som innebär en ökning med 1 miljon kronor jämfört med tidigare år, bör bifallas. Jag kan förstå dessa synpunkter och vill därför inte nu ställa något direkt yrkande om bifall till motionen. Med dessa ord vill jag bara uttrycka en förhoppning, att den förstärkning som skett i år — ehuru med ett alltför blygsamt belopp — kommer att fortsättas de närmaste åren och kanske i något snabbare takt.

Herr NILSSON i Göingegården (h):

Herr talman! På detta område vore det kanske mer än på något annat önskvärt att det funnes möjligheter att avsevärt öka statsanslaget. Tyvärr går inte detta, men departementschefen har dock förordnat att anslaget höjes med 1 miljon kronor.

Jag vill emellertid i sammanhanget säga, att även om denna höjning är tacknämlig måste den utredning, som riksdagen begärde i skrivelse 1957, avseende en översyn av och en avvägning

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

mellan olika studiesociala åtgärder, snart komma till stånd. Även om en höjning nu sker råder en eftersläpning, vilken det — som utskottet tidigare framhållit — vore önskvärt att komma ifrån. Något klarare linjer skulle behövas, inte minst med hänsyn till de undan för undan ökande köerna vid läroanstalterna landet över.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 11—13

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 14 och 15

Lades till handlingarna.

§ 9

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 70, i anledning av väckta motioner om ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren i anledning av obefogat åtal.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundström* (I: 79) och den andra inom andra kammaren av herr *Gustafsson* i Skellefteå (II: 102), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att 5 000 kronor skulle utbetalas till dr Sigrid Nygren såsom en symbolisk ersättning för vad hon fått utstå genom att hon på myndigheternas tillskyndan blivit föremål för ett i sak obefogat åtal för oriktig självdeklaration.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 79 och II: 102 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

1) av herr *Boman*, fröken *Andersson*, herrar *Sundelin*, *Axel Johannes Andersson*, *Malmborg*, *Staxäng*, *Ståhl*, *Nilsson* i Göingegården, *Gustafsson* i Skellefteå

och *Bohman*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 79 och II: 102, till Ersättning åt distriktsläkaren Sigrid Nygren i anledning av obefogat åtal å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1958/59 under sjunde huvudtiteln anvisa ett anslag av 5 000 kronor.

2) av herrar *Pålsson*, *Thorsten Larsson*, *Rubbestad* och *Gustafsson* i Kårby, beträffande motiveringen.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **BOHMAN** (h):

Herr talman! Detta ärende är redovisat i JO:s ämbetsberättelse. Redogörelsen omfattar inte mindre än 30 sidor, men jag skall försöka göra en så rättvisande koncentration av händelseförloppet som möjligt. Omständigheterna är följande.

År 1953 företog länsstyrelsen i Västerbottens län kontroll av ett hundratal läkares deklarationer för inkomstären 1950, 1951 och 1952. Vid kontrollen medverkade sjukkassorna genom att sammanräkna de arvoden läkarna mottagit enligt befintliga sjukkassekvitton. Undersökningen ledde till att åtal anställdes i 18 fall och att taxeringarna höjdes i 38 fall. Själva kontrollen av sjukkassekvittona gjordes delvis hos taxeringsavdelningen vid länsstyrelsen, men i flertalet fall utfördes sammanräkningen av flickor dels på centralsjukkassan och dels på de lokala sjukkassorna. På centralsjukkassan utfördes arbetet av två tillfälligt tjänstgörande kvinnliga biträden. Vid sammanräkningen gick man till väga på så sätt, att beloppen på sjukkassekvittona — som var ordnade månadsvis i buntar och innehöll kvitton från flera olika läkare — överfördes på listor med kolumner för varje läkare. Sådana arvoden som erlagts till vederbörande läkare för ett tidigare år, ehuru kvittona insänts till sjukkassan först senare, skulle naturligtvis inte medräknas.

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

Någon kollationering av att rätt belopp infördes för rätt år i rätt kolumn förekom synbarligen inte. Sedan beloppen införts på listorna nedsummerades kolumnerna på räknemaskin. På taxeringsavdelningen kontrollerades summeringarna. På centralsjukkassan hade enligt uppgift de anlitade skrivbiträden fått tillsägelse om att summeringen skulle göras två gånger. För varje sjuk-kassa gjordes därefter en sammanställning av de slutsummor, som erhållits för olika läkare olika år, varefter listorna översändes till länsstyrelsen. Uppgifterna var inte bestyrkta av dem som utfört arbetet eller till riktigheten vitsordade av vederbörande sjuk-kassa.

För dr Nygren visade de verkställda sammanräkningarna en slutsumma för inkomståret 1951 på 21 611 kronor. Men i sin deklaration för detta år från enskild läkarpraktik hade hon upptagit endast 18 822 kronor. Till sistnämnda belopp skulle läggas inkomster från icke sjukkasseanslutna patienter. Dr Nygren ansågs därför ha undandragit inkomst i sin deklaration till ett belopp av i runt tal 7 800 kronor.

Dr Nygren åtalades och dömdes av rådhusrätten i Skellefteå i september 1954 att för vårdslös deklaration böta 4 000 kronor. Sedan dr Nygren emellertid fullföljt talan mot rådhusrättens dom till hovrätten för Övre Norrland lät hon på eget initiativ företa kontrollräkning av 1951 års sjukkassekvitton och fann då att summeringen av dessa varit felaktig. Kvittobeloppen hade inte utgjort 21 611 kronor utan bara 16 809 kronor. Den 23 februari 1955 upphävde hovrätten rådhusrättens dom och ogillade ansvarstalan mot dr Nygren. Hovrätten fann det inte vara styrkt, att hon i sin deklaration undandragit någon del av sin inkomst för år 1951.

Den felaktiga slutsumman, som för-anlett själva åtalet, hade hänfört sig till sjukkassekvitton från elva sjuk-kassor. För inte mindre än fem av dessa sjuk-kassor hade felräkning förekommit.

För Skellefteå stad hade centralsjuk-kassan fått en slutsumma på 14 698 kronor, medan den rätta summan var 10 151 kronor, och för Skellefteå socken hade kassan fått fram beloppet 6 015 kronor, medan det riktiga var 5 736 kronor. Vid nedsummeringen av en kolumn, bestående av sju i bredd upptagna sifferrader, hade som summa erhållits beloppet 8 016 kronor i stället för 4 214. Någon kontrollsummering hade enligt uppgift av vederbörande kvinnliga biträde tydligen inte gjorts. Som en möjlig förklaring till felet uppgavs, att två bredvid varandra i kolumnen stående poster uppfattats som en enda. Så t. ex. hade två poster på 45 kronor och 12 kronor inslagits i räknemaskinen såsom en enda post om 4 512 kronor! Till yttermera visso hade felaktigheterna ökat genom att i sammanräkningen medtagits belopp, som utbetalats av sjukkassan året efter det under vilket arvodet erlagts till läkaren. Sammanställningarna utgjordes av blyerts-anteckningar.

Detta bristfälliga material godtogs utan någon som helst kontroll av taxeringsmyndigheterna, såväl av taxeringsinspektören som taxeringsintendenten. Och sedan vederbörande landsfogde och biträdande landsfogde inkopplats på ärendet för ifrågasatt åtal kontrollerade inte heller någon av dessa primärmaterialen, innan de beslöt om åtal.

Åtalet och den fällande domen ledde till att dr Nygren, som intog en framträdande ställning i sin hemstad och var ledamot av såväl stadsfullmäktige som landstinget, icke blev nominerad på de officiella listorna till nästa val. Det bör inte vara svårt för kammarens ledamöter — kanske inte ens för majoriteten i statsutskottet — att föreställa sig vilka bekymmer, obehag och lidanden Sigrid Nygren måste ha förorsakats genom åtalet och domen och vilken uppmärksamhet och uppständelse en sådan angelägenhet måste ha väckt i hemstaden.

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

En bidragande orsak till att kontroll av redovisningsmaterialet inte gjordes får antagas ha varit, att dr Nygren själv saknade material för att bedöma riktigheten av de siffror taxeringsmyndigheterna uppgav. Just för år 1951 hade nämligen dr Nygren på grund av brådskande uppdrag och resa till annan ort anlitat hjälp med summeringen av sina inkomster och med deklarationen. Hon hade uppdragit åt en förutvarande bankdirektör att hjälpa henne med deklarationen och till honom överlämnat den almanacka, i vilken hon post för post infört erhållna vårdavgifter. För både 1950 och 1952 fanns dessa anteckningar alltså kvar, men för just det aktuella året hade de förkommit. Den person som hjälpt henne med deklarationen trodde, att almanackan blivit kvarliggande hos honom och bränts upp i samband med att han flyttade från sin lägenhet. Då vederbörande taxeringsmyndigheter begärde förklaring från dr Nygren över den bristande överensstämmelsen i hennes deklaration och på sammanställningen över sjukkassekvittona, hade hon alltså icke något stöd för att bestrida sjukkasbelevensens riktighet. Men hon uttryckte sin stora förvåning över att inkomstökningen från år 1950 till 1951 kunde ha varit så stor och att en betydande nedgång i inkomsten från 1951 till 1952 ägt rum. Detta hopp i inkomsterna — som alltså berodde på den felaktiga summeringen — föranledde icke taxeringsmyndigheterna att verkställa någon kontroll. På grundval av de felaktiga uppgifterna blev alltså dr Nygren dömd. Och först då hon efter domen fattat misstankar och på eget initiativ lätit företaga en kontrollräkning, lät åklagaren göra en ny genomräkning av materialet. Den resulterade i att felet upptäcktes.

Efter sin utredning i ärendet har JO konstaterat, att taxeringsmyndigheterna handlagt frågan på ett sätt, som föranlett erinringar av principiellt allvarlig natur. JO har understrukit, att det måste

vara ett fundamentalt rättssäkerhetskrav, att en myndighet — med den auktoritet myndigheten äger och det ansvar under vilket den handlar — inte i eget namn får lämna en uppgift om ett sakförhållande utan att själv ha prövat detta och vars riktighet därför inte kan dragas i tvivelsmål. Handläggningen av ärendet har — menar JO — inte skett med den objektiva bedömning av omständigheterna, på vilken myndigheten bör grunda sin ämbetsutövning. Men JO fann ändå, att tjänstemännens handlingssätt inte kunde rubriceras som direkt tjänstefel. Flera samverkande omständigheter, som inte enbart kunde hänföras till felaktigheter eller förbiseende från tjänstemännens sida, hade bidragit till att Sigrid Nygren åtalats och dömts. Men JO underströk, att det med hänsyn till medborgarnas förtroende för myndigheterna var av vikt, att det allmänna inte undandrog sig att erkänna, att ett fel blivit begånget. Och JO ansåg det vara rimligt, att dr Nygren skulle få en symbolisk ersättning. Men Kungl. Maj:t tyckte inte, att tillräckliga skäl förelåg för sådan ersättning. Det är av den anledningen, som frågan motionsvägen kommit under riksdagens prövning.

Höger- och folkpartiets reservanter i statsutskottet har ansett, att det inträffade på ett slående sätt belyser vilka risker en skattskyldig löper, om myndigheterna grundar sina fiskaliska åtgärder på uppgifter, som är oriktiga eller okontrollerade. Reservanterna har gjort gällande, att så ingripande åtgärder som åtal för brott mot skattestrafflagen helt enkelt inte får vidtagas utan att de ansvariga myndigheterna verkligen förvisat sig om att det material, på vilket de grundar åtgärden, är riktigt. Det finns ingen generell skyldighet för svenska medborgare att bevisa, att de inte förfarit felaktigt. Det är myndigheterna som har hela bevisbördan. Och det är myndigheterna som är ansvariga för att de till bevis åberopat ett riktigt

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

material. Det är — som JO sade — ett fundamentalt rättssäkerhetskrav, att åtgärder av det här slaget inte får förekomma. Kravet på den enskildes noggrannhet och hederlighet då det gäller hans egna uppgifter i deklaration eller eljest är rigorösa. Vårdslöshet tolereras inte. Det är under sådana förhållanden ännu mer angeläget, att myndigheterna i beskattningsmål — även om de många gånger kanske har anledning hysa en förklarlig misstro mot vissa uppgifter — utgår ifrån att den enskildes uppgifter är riktiga och inte tvärtom.

Det allmänna förtroendet för myndigheternas oväld förutsätter, att fel som det här relaterade helt enkelt inte får förekomma. Det är därför enligt min mening en beklämande fatalism, som ligger i uttalandet av statsutskottets majoritet, att det är angeläget, att ett upprepande av liknande händelser »så långt möjligt» undvikas. Sådana händelser får inte upprepas.

Majoriteten har ansett sig kunna konstatera, att något rättsligt grundat skadeståndsanspråk icke kan göras gällande från dr Nygrens sida vare sig mot staten eller mot de berörda tjänstemännen. Det är möjligt att så är fallet. Jag har ingen anledning att gå in därpå. Det är inte därför att det skulle kunna tänkas föreligga någon rättslig skyldighet för staten att betala skadestånd som frågan om sådan ersättning väckts. Det är väl snarare tvärtom just därför att sådan ersättningsmöjlighet är tveksam eller kanske helt saknas, som ursprungligen JO och senare motionärerna vänt sig till Kungl. Maj:t respektive riksdagen för att förmå det allmänna att gottgöra en oförrätt och ett lidande, som annars inte skulle bli kompenserade. Just den omständigheten, att den vanliga rättsvägen tydligen inte står öppen, är alltså ett starkt argument för att gottgörelse i den av motionärerna angivna formen skall lämnas.

Gottgörelse måste ske på fullständigt otvetydigt sätt. Även länsstyrelsen i

Västerbottens län — den i ärendet felande länsstyrelsen — har insett detta. Länsstyrelsen finner det naturligt, att myndigheterna inte undandrag sig att erkänna fel och att i fall av ekonomiska förluster det allmänna träder emellan för att lindra verkningarna därav. Även om denna princip kanske inte bör gälla, då ekonomisk förlust icke påvisats, är det ändå med hänsyn till de speciella förhållandena — säger länsstyrelsen — rimligt, att dr Nygren tillerkännes en skälig symbolisk ersättning. Och det är enligt min mening alldeles obestridligt, att om myndigheternas, det allmännas, erkännande av den begångna oförrätten verkligen skall uppfattas som en hjärtats bekännelse, då skall det göras på ett sådant sätt, att den stora allmänheten får klart för sig, att man verkligen menar allvar. Det är just därför som det symboliska skadeståndet bör tillgripas och man inte bör nöja sig med att bara avvisa motionärerna och beklaga det inträffade. Det vore, synes det mig, att göra oförrätten mot dr Nygren ännu större.

Herr talman! Jag har redan alltför mycket tagit kammarens tid i anspråk vid denna sena timme. Jag vill därför till sist bara konstatera, att det är ytterst sällan — om det ens någon gång förekommit — att JO på eget initiativ hemställt om att symboliskt skadestånd skall utbetalas till en enskild person som gottgörelse för en oförrätt, förorsakad av myndigheternas handlingsätt. JO har baserat detta sitt ståndpunktstagande på en utomordentligt ingående och grundläggande undersökning av fallet och bedömt detta ur alla synvinklar. Jag tycker inte, att riksdagen nu bör desavouera sin egen ombudsman, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen med den motivering, som anges i reservationen nr 1 till statsutskottets utlåtande.

I detta anförande instämde herrar *Hamrin* (fp), *Nelander* (fp) och *Königson* (fp), fröken *Elmén* (fp) samt her-

Ersättning till distriktsläkaren Sigrید Nygren

rar *Rimås* (fp), *Gustafsson* i Borås (fp), *Darlin* (h), *Stiernstedt* (h) och *Fröding* (h).

Herr GUSTAFSSON i Kårby (cp):

Herr talman! Efter herr Bohmans redogörelse för gången av detta ärende finns det väl ingen anledning att här ta upp någon tid med att närmare relatera fallet.

Till detta utlåtande är fogade två reservationer. I den ena, som är undertecknad av herr Pålsson m. fl., vill man lämna en särskild motivering till att man inte kan gå med på reservationen nr 1 av herr Bohman m. fl. utan ansluter sig till majoriteten vad beträffar slutyrkandet.

I fråga om inställningen till det föreliggande fallet och åsikten om det fördömliga i handläggningen förefinns det dock ingen skillnad mellan dessa reservanter och de reservanter som står under reservationen nr 1.

Vi anför, såsom man kan läsa i trycket, i vår särskilda motivering, där vi återopar JO:s berättelse, att det är av vikt för den enskildes förtroende för myndigheterna, att det allmänna i ett fall som detta erkänner, att ett fel blivit begånget, vilket för den enskilde medfört avsevärt personligt obehag. Man kan ju skärpa uttalandet ytterligare och säga, att så här får det inte gå till.

Men även om vi nu samfällt uttalar vår förkastelsedom över handläggningen — och jag tror inte att det föreligger någon meningsskiljaktighet om det utan att vi väl alla vill vara med om att säga, att förfaringssättet varit felaktigt och klandervärt — så gäller det att försöka förhindra ett upprepande av det inträffade, så långt det är möjligt. Därför har JO uttalat sig för att man skulle utfärda föreskrifter för att förhindra, att åtgärder mot den skattskyldige grundas på okontrollerat och otillförlitligt material som han uttrycker det. Denna JO:s framställning har överlämnats till riksskattenämnden. Man vågar väl säga att

det är en allmän mening här i riksdagen, att dessa överväganden bör ske snabbt och att resultatet säkerligen här kommer att studeras med mycket stor uppmärksamhet.

Vi, som står för reservation nr 2 av herr Pålsson m. fl., vill alltså uttala våra allvarliga erinringar mot myndigheternas handläggning av denna fråga, och vi uttalar vidare, att åtgärder, som kan förhindra ett upprepande, snarast bör vidtas.

Beträffande frågan om kontant ersättning till dr Nygren vill vi med hänsyn till de konsekvenser, som kan tänkas uppstå, inte biträda motionärernas förslag. Men då frågan ändå har sådan räckvidd, som den under utskottsbehandlingen visat sig ha, kanske det finns anledning — även om jag här inte kan ställa något yrkande — att ganska snart låta pröva, huruvida inte statens skadeståndsansvar borde preciseras också då det gäller ideell skada, som medborgare kan ha lidit genom statliga tjänstemäns åtgärder.

Med dessa ord, herr talman, vill jag yrka bifall till reservationen nr 2 av herr Pålsson m. fl.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Jag kan i stort sett acceptera herr Bohmans redogörelse för själva sakfrågan, även om jag kanhända har anledning att komplettera med några ytterligare fakta ur JO:s berättelse, inte som något försvar för de åtgärder myndigheterna vidtagit utan kanske mera som en förklaring till denna beklagliga händelse.

Det var ju ändå enligt JO:s egen redogörelse så, att i den förnyade uträkning, som förebragtes i hovrätten, befanns det belopp, som inte hade upptagits i deklarationen, vara av storleksordningen 388 kronor plus någon del av 2 000 kronor för vissa intyg m. m. JO säger beträffande detta: »Även om Sigrید Nygren icke finge anses ha deklarerat samtliga av henne uppburna inkomster

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

gjorde åklagaren dock icke längre gällande att den oaktsamhet som kunde läggas henne till last vore grov samt hemställde att hovrätten måtte frikänna Sigrid Nygren från ansvar för vårdslös deklaration.» Jag tror att detta är något som bör med i bilden av hela detta händelseförlopp.

Vi är alla överens om att det här är fråga om en beklaglig händelse, som har drabbat en oskyldig. Såsom herr Bohman redan förut sagt har emellertid JO vid sin prövning ändå kommit till det resultatet, att vad som förekommit inte är av den art, att det kan läggas tjänstemännen till last såsom tjänstefel av beskaffenhet att föranleda ansvar. Trots det påpekande som JO alltså gjort drar han den slutsatsen, att det här inte kan vara fråga om något ansvar för tjänstemännen.

JO säger vidare, att detta olyckliga misstag enligt hans bedömning har tillkommit mer av våda än av vållande från någon enskild tjänstemans sida. I detta sammanhang pekar JO på det förhållandet, att Sigrid Nygren undertecknat sin deklara-tionsblankett in blanco — något som hon har full rätt att göra och som inte i och för sig är olagligt — samt att de anteckningar rörande inkomsterna, som Sigrid Nygren överlämnat till den person, vilken upprättade hennes deklaration, hade förkommit. Detta var, menar JO, ändå omständigheter som för taxeringsmyndigheterna måste ha framstått såsom i viss mån graverande för Sigrid Nygren. Det är väl också uppenbart att även om det hela nu kan förklaras, måste det vid denna tidpunkt för taxerings- och åklagar-myndigheterna ha tett sig vara av den art, att det fanns anledning misstänka att inte allt stod rätt till. Såsom herr Bohman här tidigare framhållit kontrollerades samtidigt deklarationerna för ett antal läkare i Västerbottens län. I 18 av dessa fall föranstaltades om åtal, och vederbörande läkare fick sammanlagt betala en halv miljon kronor i ytterligare skatt. Jag

13 — *Andra kammarens protokoll 1959. Nr 14*

säger inte detta som något försvar för vad som i detta speciella fall inträffat, men jag anser att det kan utgöra en viss förklaringsgrund till vad som förekommit.

För att ytterligare belysa den oklarhet, som till en början rådde, vill jag erinra om att Sigrid Nygren i den första omgången inför rådhusrätten vitsordade att hon i deklarationen utelämnat det belopp som påtalats. Det var först efter ett vittnesmål som hon själv blev tveksam om riktigheten av sjuk-kassans uppgifter och föranstaltade om en ny genomgång av grundmaterialet, varvid hon kom till det resultatet, att uppgifterna inte kunde vara riktiga.

Herr talman! Statsutskottet är enigt beträffande det som enligt min uppfattning är det väsentliga i denna fråga, nämligen att allt bör göras för att undvika en upprepning av sådana här beklagliga misstag, som ju mycket hårt drabbar den enskilde. Vad som skiljer utskottets ledamöter är frågan om en ekonomisk gottgörelse till Sigrid Nygren. Hon har inte lidit någon ekonomisk skada och har inte själv begärt någon ersättning. Hon har inte använt den vanliga domstolsvägen för att försöka få ut något skadestånd för psykiskt lidande. Kungl. Maj:t har vid sin prövning av JO:s framställning om en ersättning till Sigrid Nygren lämnat denna framställning utan bifall. Det föreligger ju inte, såsom här tidigare framhållits, någon allmän skadeståndsskyldighet för staten med anledning av felaktigt förfarande från statliga befattningshavares sida. Enligt statskontorets uttalande i ärendet är också skadeståndsskyldigheten över huvud taget mycket begränsad då det gäller s. k. ideell skada. För oss, som står för utskottsmajoritetens yttrande, har det därför tett sig tämligen orimligt, att riksdagen utan någon närmare utredning nu skulle införa en fullkomligt ny rättspraxis. Vi har inte velat vara med om att riksdagen plötsligt ikläder staten en skadeståndsskyldighet för

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

ideell skada, som enligt gällande rättspraxis inte förekommer.

Det är, herr talman, detta som varit anledningen till att utskottsmajoriteten inte velat tillstyrka att riksdagen i detta sammanhang utanordnar några pengar till dr Nygren. Vi vet inte, om hon över huvud taget gör anspråk på att få någon ersättning. JO och motionärerna anser att hon bör få en sådan. Jag kan inte hålla med herr Bohman om att bara därför att JO sagt att Sigrid Nygren skall ha ett skadestånd, bör riksdagen vara beredd att frångå gällande rättspraxis. För mig framstår det såsom nödvändigt att man har något fastare grund än som föreligger i detta ärende, därest man skulle ändra praxis i detta avseende.

Herr talman! Med det anförda ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte fördjupa mig i något meningsutbyte med herr Hans Gustafsson. Redan i mitt inledningsanförande argumenterade jag mot vad han framfört. Jag har medgivit, att olika omständigheter har inverkat och att dessa omständigheter kan åberopas som en förklaring till att detta ärende fick så stora proportioner, men det är inte på något vis en ursäkt för det sätt på vilket myndigheterna har handlat.

Bland de olika omständigheterna drog herr Gustafsson i Stockholm fram en, som jag nog måste närmare utveckla och delvis vederlägga. Taxeringsmyndigheterna räknade nämligen upp sjuk-kasseuppgifterna med 12,5 procent för att få med även andra praktikinkomster. Det var alltså fråga om en ren uppskattning, och det är alldeles klart att när man gör en sådan kan det slå fel på några hundra kronor. Dessa 388 kronor som stod kvar som icke överensstämmande med deklarationen kan man inte lägga dr Nygren till last på något sätt. Jag erinrar om att hovrätten förklarade att det icke var styrkt, att hon i något hänseende hade förfarit felaktigt.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Herr Bohman har gett en fyllig redogörelse i sak över hur denna fråga har handlagts, varför det för mig räcker att göra några reflexioner.

Herr Gustafsson i Stockholm börjar med att säga, att JO i sitt utlåtande har anför, att även om Sigrid Nygren icke finge anses ha deklarerat samtliga av henne uppburna inkomster gjorde dock åklagaren i hovrätten inte något yrkande o. s. v. Jag har, när jag läst JO:s redogörelse, tolkat denna passus som ett citat från vad åklagaren skrev i sin inlaga till hovrätten. Jag tror att det är en riktig tolkning. Viktigare är ju ändå vad hovrätten kom fram till, nämligen att den icke fann styrkt, att Sigrid Nygren underlåtit att i sin deklaration uppta någon del av sin inkomst för år 1951. Vi får också ta hänsyn till att JO i slutet av sin redogörelse säger, att det måste slås fast, att dr Nygren på myndigheternas tillskyndan blivit föremål för ett i sak obefogat åtal. Det skulle han väl icke ha framhållit, om han tidigare hade gjort gällande, att hon icke hade deklarerat en del av sin inkomst.

Herr Gustafsson i Stockholm påpekar, att dr Nygren icke själv har begärt någon ersättning eller försökt använda den vanliga domstolsvägen. I nästa mening ger han emellertid själv förklaringen till detta: det finns ingen möjlighet att gå den vägen. Då är det helt naturligt att hon inte heller har försökt det. Jag tycker, att just det förhållandet, att det i detta fall icke finns någon möjlighet till rättsligt grundade skadeståndsanspråk, närmast är ett skäl för riksdagen att fatta ett positivt beslut. Hade det funnits möjligheter att gå den vanliga domstolsvägen hade denna fråga aldrig kommit fram till andra kammaren.

Det andra skälet, som åberopats både här, i debatten i statsutskottet och i statsutskottets utlåtande, är att Sigrid Nygren icke själv upprättat eller kontrollerat sin deklaration och att hon skrivit under deklarationsblanketten in

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

blanco. Man kan ju för all del beklaga detta, men hennes handlingssätt blir mera förklarligt när man vet, att den som gjorde hennes deklaration var en gammal vän, som länge varit henne behjälplig därmed och som hon helt litade på. Det skedde inte heller något fel på grund därav. Det enda som kan drabba doktor Nygren för att hon handlade på detta sätt är att hon naturligtvis får stå till svars för vad medhjälparen skrev, och detta har hon aldrig bestridit.

Sedan hämtade Sigrid Nygren inte igen materialet från den som hjälpte henne, påpekas det. Det må väl ursäktas en jäktad läkare! När taxeringsmyndigheterna ett och ett halvt år senare lät höra av sig visade det sig, att vederbörande inte hade kvar den anteckningsbok, där hon gjort sina anteckningar. Däremot fanns remsorna från räkne-maskinen bevarade, på vilka det hela var sammanräknat. Dem medförde dr Nygren vid ett besök hos taxeringsmyndigheterna i Umeå, och enligt hennes bestämda försäkran lämnade hon dem där. Där kom de bort. Skall vi ursäkta taxeringsmyndigheterna detta, bör vi också ursäkta dr Nygren.

Det har här påståtts, att ett bifall till detta förslag skulle medföra konsekvenser. Det är en invändning som vi inte sällan möter. Ibland är den berättigad men ofta en undanflykt.

Det är på något sätt bekvämt att gömma sig bakom detta, när det är någonting som man säger nej till men innerst inne känner att man borde säga ja till. Om detta gäller i allmänhet tror jag det gäller i synnerhet i detta fall. Sällan har varningarna för konsekvenserna varit mindre befogade än just här. Jag vägrar för min del att tro, att det ofta förekommer, att enskilda människor blir utsatta för så stora obehag genom misstag av det slag det här varit fråga om. Skulle det emellertid vara på det sättet, funnes det verkligen anledning för riksdagen att ordentligt säga ifrån, att så här får inte en enskild människa

behandlas. Detta fall har emellertid väckt mycket stor uppmärksamhet, vilket väl ändå tyder på att det är ett undantag. Det tycker jag att vi har anledning att vara glada åt.

För det andra är risken för att ett sådant här misstag kan upprepas ingen anledning för oss att låta bli att rätta till det så långt vi förmår. Om man begår en oförrätt mot en människa, låter man inte bli att be henne om ursäkt bara av den anledningen, att man är rädd att man kan komma att begå oförrätter mot flera människor och som en konsekvens därav vara tvungen att be även dem om ursäkt. Jag tror att talet om konsekvenser sällan har varit mindre befogat än just i detta fall.

Det är givet att kontroll måste förekomma för att skattesmitare skall upptäckas. Det är vi alla eniga om. Jag har inte lust att på något sätt ta dem i försvar, som försöker komma undan sin andel av våra gemensamma utgifter. Vi måste alltså ha kontroll, men den måste bedrivas med den yttersta noggrannhet, så att inte samvetsgranna människor råkar i samma situation som dr Nygren har kommit i. Skulle det ändå trots all noggrannhet — den mänskliga faktorn kan inverka även i detta fall — inträffa sådana här händelser, finns det väl all anledning att försöka ställa dem till rätta så långt det är möjligt.

JO:s mening liksom motionärernas är ju den, att det skedda kräver ett beklagande och att detta bör understrykas genom en symbolisk ersättning. Jag tror att ett beklagande, som inte åtföljs av en sådan ersättning och alltså bara går halvvägs, verkar halvhjärtat och småskuret. Jag tror att detta är ett tillfälle, då litet generositet ifrån riksdagen skulle betyda mycket och visa, att riksdagen fäster stor vikt vid att enskilda människor inte kommer i kläm genom det allmännas åtgärder. Personliga obehag av detta slag kan inte ersättas med pengar. Det är inte meningen heller, utan det belopp, som vi föreslår här,

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

skulle endast fylla uppgiften att på det enda sätt som står oss till buds understryka det beklagliga i det inträffade.

Det händer en och annan gång att denna kammare gör revolt mot en alltför långt driven klokskap inom statsutskottet och låter känslorna tala när det gäller en fråga, som rör en enskild människa. Jag tycker att detta är ett hälsotecken.

Jag tror att det svenska folket har råd att hålla sig med en riksdag som en eller annan gång känslotänker. Det finns tillfällen, då känslorna kanske rent av leder riktigare än förståndet. Jag tror att detta ärende är ett sådant tillfälle, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservationen nr 1).

Herr *Rimmerfors* (fp) instämde häri.

Herr **GUSTAFSSON** i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte mycket förlänga denna debatt. Det var egentligen det resonemang, som herr Gustafsson i Skellefteå förde om konsekvenserna, som uppkallade mig. Det är klart att inte heller jag tror, att det förekommer särskilt många skattemål, för vilka detta kan få konsekvenser. Jag vill dock understryka vad jag förut sade, att man genom detta inför en fullkomligt ny rättspraxis. Det införs en bestämmelse om ideellt skadestånd, som det i varje fall för närvarande inte finnes någon skyldighet för staten att betala. Om det går att få ut ett ideellt skadestånd kan det — som statskontoret säger — endast ske i mycket begränsad omfattning.

Det, som utskottsmajoriteten anser vara det betänkliga i detta sammanhang, är, att vi utan vidare är beredda att införa denna nya rättspraxis.

Jag skulle bara vilja tillägga, att den ideella skada, som Sigrid Nygren har lidit, även om den har sin grund i åtalet och händelserna omkring detta, icke enbart har orsakats av åtalet. Det vid-

togs ju åtgärder även från annat håll för att avföra Sigrid Nygren från stadsfullmäktigelistan och landstingslistan. Staten har i varje fall ingen skuld i att dessa åtgärder vidtogs.

Herr **GUSTAFSSON** i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår inte riktigt vad herr Gustafsson i Stockholm menar då han säger, att vi genom detta förfarande inför en ny rättstillämpning. Det är väl inte fråga om att införa någonting nytt, utan det gäller att ta ställning till ett aktuellt fall, som vi väl lyckligtvis får betrakta som ytterst sällsynt. Det har vi gjort vid tidigare tillfällen också, och det har inte fått några konsekvenser.

Jag blev något överraskad av herr Gustafssons i Stockholm sista resonemang. Vi vet hur det var, när den lokala valorganisationen i Skellefteå beslöt att Sigrid Nyström inte skulle kandidera på den officiella listan. Hon dömdes ju ungefär en vecka före valet av rådhusrätten för vårdslöshet i deklarationen. Den lokala valorganisationen ansåg, att en människa, som försatts i den situationen — antingen hon försatt sig själv eller blivit försatt i den på något annat sätt — inte skulle kandidera till en sådan post. Nu verkar det som om herr Gustafsson i Stockholm vore kritisk mot valorganisationen, därför att den intog den ställningen. Jag skulle därför vilja fråga — och det tycker jag vi har rätt att få svar på — om hr Gustafsson anser att beslutet var felaktigt eller inte?

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Denna debatt har gett åtminstone mig den känslan att utskottets talesman och majoriteten över huvud taget har svårt att se denna fråga ur den persons synpunkt som lidit skada. Det är alldeles riktigt som här har framhållits av herr Gustafsson i Stockholm, att det kanske kan finnas vissa

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

ursäker för tjänstemännens misstag. Det finns alltid ursäker för misstag som människor begår. Alla kan vi begå misstag då och då. Det väsentliga i detta sammanhang är inte att ge uttryck åt hämndlystnad mot de tjänstemän som begått felet, utan vad det gäller är att försöka reparera, så långt det över huvud taget är möjligt, de konsekvenser som detta medfört för dr Nygren personligen.

Jag har läst majoritetens motivering och lyssnat till det sätt på vilket den utvecklats. Jag har svårt att se att den hänger ihop.

Som motiv för att inte ge skadestånd har anförts att dr Nygren inte upprättade sin deklaration själv utan överlät åt en annan att göra detta. Det framgår nu genom herr Bohmans redogörelse alldeles tydligt att detta berodde på att hon vid den speciella tidpunkten var hårt belastad av arbete. Som herr Gustafsson i Skellefteå förklarade, var det en naturlig sak för henne att lita på den som upprättade deklarationen, eftersom det var långvarigt samarbete dem emellan.

Sedan säger utskottet att dr Nygren har underlåtit att, såsom bort ske, bevara den anteckningsbok i vilken praktikinkomsterna förtecknats. Nu har vi fått klart för oss att hon i verkligheten har bevarat anteckningsboken men att hon sedan har lämnat den till den, som gjorde deklarationen, och inte hämtat tillbaks den, därför att hon naturligtvis inte hade någon aning om att hon skulle komma att bli anklagad för deklaraionsbrott. Sedan kom anteckningsboken bort. Var det hennes fel?

Hon kan inte resa rättsligt grundade skadeståndsanspråk, heter det vidare. Det är väl just därför som saken kommer före: hade det funnits möjligheter för henne att resa rättsligt grundade skadeståndsanspråk, hade det inte funnits någon anledning att taga upp saken i riksdagen. Jag skulle mycket gärna ha röstat för avslag om det hade varit så,

att hon inte uttömt de rättsliga möjligheter som fanns. Men nu fanns det inga rättsliga möjligheter att få någon som helst ersättning.

Så kommer jag till synpunkten att ett beslut om ersättning nu skulle kunna bli ett farligt prejudikat. Den synpunkten anfördes i statskontorets yttrande och upprepades av herr Gustafsson i Stockholm och herr Gustafsson i Kårby. Jag har svårt att förstå hur detta resonemang hänger ihop. Herr Gustafsson i Stockholm talar om en alldeles ny rättstillämpning. Det är inte fråga om rättstillämpning här, det är fråga om att rätta till, genom en åtgärd i det enskilda fallet, ett fel som har begåtts mot en person och åsamkat denna person lidanden. Det är inte införande av en ny princip utan helt enkelt en åtgärd i ett speciellt fall. När statskontoret säger att ämbetsverket ej kan »underlåta att fästa uppmärksamheten på att ett bifall till motionärernas yrkande torde komma att medföra konsekvenser för behandlingen av liknande fall», och detta sedan åberopas av herr Gustafsson i Kårby, är det verkligen en ytterst pessimistisk uppfattning som här lyser fram. Man räknar tydligen med att det inte kan undgås, att det inträffar fall som detta så ofta, att det blir en allvarlig belastning om man behöver lämna ersättning i de fall denna sorts misstag förekommit. Jag har svårt att förstå vad som ligger bakom.

Hela statsutskottets och utskottsmajoritetens resonemang går på något underligt sätt ut på att det är dr Nygren som skall bevisa sin oskuld och att, om hon har försummat att göra allt det som behövs för att bevisa att hon inte begått något brott, så finns det ingen anledning att tycka synd om henne eller att besluta om ersättning åt henne. Det är dock en gammal rättsprincip att det inte är den åtalade som skall bevisa sin oskuld, utan det är åklagaren som skall bevisa den åtalades skuld. Den principen har man i detta fall inte följt. När

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

man på myndigheternas sida, kanske av förklarliga skäl, hård arbetsbelastning eller vad det kan vara, begått så uppenbar orimlighet som att lägga ihop 45 och 12 och få det till 4 512, är det väl litet hårt att begära att dr Nygren skall kunna, innan hon har gjort en detaljgranskning, bevisa att hon har deklarerat alldeles rätt på alla punkter. Hur många av oss här i kammaren, herr talman, är i stånd att bevisa att vi aldrig begått något brott? Det är minsann inte så lätt att göra.

Sedan sägs det att dr Nygren inte skall ha ersättning genom riksdagens beslut därför att hon inte har begärt något skadestånd. Skall det nu också läggas henne till last att hon inte själv har ställt något yrkande om ersättning? Hon har underlåtit detta, sannolikt helt enkelt därför att hon inte är särskilt förtjust att beräkna hur mycket denna ideella förlust är värd i pengar.

Herr talman! Det förefaller mig finnas starka skäl för kammaren att fatta beslut om att göra någonting åt denna sak, inte för att därigenom skrämma myndigheterna, inte för att därigenom kunna fästa på papperet hur mycket ett landstingsmandat eller stadsfullmäktigemandat är värt i pengar, utan helt enkelt därför att här har begåtts ett allvarligt fel, varigenom en människa tillfogats allvarlig skada. Det minsta man då kan göra är att visa att man är beredd att lämna någon ersättning för den skada som uppkommit.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation nr 1) av herr Bohman m. fl.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Jag har begärt ordet vid denna sena tidpunkt, eftersom det motiv som varit avgörande för mitt ställningstagande till den första reservationen kanske är något annorlunda än de som har redovisats här.

Jag skulle först vilja inkassera — vilket jag tycker inte tillräckligt har gjorts av talarna för reservationen — att även

talesmännen för utskottet vidgår den oförrätt som har drabbat doktor Nygren. Det är ändå ganska väsentligt att detta blir fastslaget i diskussionen. Vad som skiljer utskottsmajoriteten från reservanterna och reservanterna inbördes är alltså frågan, hur hon skall få upprättelse.

Det som för mig har varit avgörande är faktiskt inte de 5 000 kronorna i och för sig, utan det är risken att hos allmänheten den känslan kan insmyga sig, att den drabbade hade haft möjlighet att föra rekonventionstalan och få full upprättelse, inte bara moraliskt utan även ekonomiskt, om motparten varit ett enskilt företag eller enskilda människor; men nu gäller det statstjänstemän, och då finns icke denna möjlighet. Det ligger i sakens natur, herr talman, att risken är överhängande att det hos dem, som utsätts för detta, lätt kan insmyga sig en känsla av att det på alla andra områden går att få rätt men att den enskilde är rättslös inför ett övergrepp från statstjänstemäns sida. Vi är alla av den uppfattningen, att detta vore en verklig olycka, och både majoritetens och reservanternas talesmän är överens om att en sådan känsla icke bör eller får insmyga sig.

Då är frågan, hur detta skall förebyggas på effektivaste sätt. Jag tycker att den tanke är bäst som justitieombudsmannen har framfört, att, trots att det icke föreligger någon skyldighet för staten att ersätta i fall av ideell skada, den ändå skulle lämna detta bidrag, icke såsom skadeersättning, utan som en symbolisk upprättelse åt doktor Nygren. Jag tror att statens eget anseende, förtroendet för staten som rättsinstitution och förtroendet för statstjänstemännen skulle i hög grad stärkas av den mycket blygsamma utgift som det här är fråga om. Därför undrar jag om det inte på lång sikt och med hänsyn till förtroendet för oväld och rättssäkerhet skulle vara klokt av andra kammaren att i detta fall — utan att skapa något nytt prejudikat —

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

dock lämna den symboliska gottgörelse som är föreslagen i detta enstaka fall.

Jag ber att få hänvisa till sista meningen i centerpartiets reservation, där det klart sägs ifrån, att man räknar med att, i den mån en effektivare kontroll på förevarande område kan ernås, redan denna medför en viss garanti mot ett återupprepande av händelser, likartade med den i motionerna påtalade. Man litar alltså där på riksskattenämnden, till vilken regeringen har överlämnat ärendet. Jag tror att ännu större garanti skulle ges om riksdagen här lämnade denna gottgörelse. Det skulle verka välgörande med hänsyn till allmänhetens förtroende, och det skulle också verka som en nyttig påminnelse till de tjänstemän som har den svåra uppgiften att utöva den statliga makten och verka för att på olika sätt upprätthålla förtroendet för staten som rättsinstitution.

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Heckschers inlägg här gav mig det intrycket, att herr Heckscher något snedvred min framställning och i varje fall försökte misstänkliggöra motiven bakom vad jag här har sagt.

Vad jag anfört tidigare har icke varit något försvar för de åtgärder som myndigheterna har vidtagit, men jag har försökt förklara att en sådan här åtgärd har vidtagits. Det är väl ändå alldeles uppenbart att det gäller en grupp människor och att den enskilde fått lida för att gruppen har uppträtt på ett sätt som inte är juste. Jag hänvisar till vad JO säger om att en genomgång av deklarationer för läkare i Västerbottens län gav det resultatet, att anmärkningar gjordes mot 38 läkare och att 18 åtalades. I den aktionen har en enskild kommit i kläm på ett sätt som är beklagansvärt — det erkänner också vi som tillhör utskottsmajoriteten. Jag fick det intrycket, att herr Heckscher menade

att utskottsmajoritetens motiv inte skulle vara de som jag försökt redovisa.

Jag fäste mig sedan vid ett yttrande av herr Ståhl. Herr Ståhl sade att den enskilde är rättslös gentemot staten. Jag menar att det är ett allvarligt påstående. Jag vet inte om herr Ståhl med det avsåg att säga, att en enskild skulle ha svårare att vid en domstol få rätt om det är staten som är part på den andra sidan än om det är en enskild. Om detta var innebörden av herr Ståhls anförande, menar jag att ett yttrande av den arten inte kan få stå opåtalat.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Jag förstår inte riktigt herr Gustafssons i Stockholm senaste yttrande. Jag har inte gjort något försök att misstänkliggöra hans motiv — tvärtom var det kanske så att herr Gustafsson i sitt yttrande här var betydligt försiktigare än vad utskottsmajoriteten har varit. Men när jag talade om att man ville lägga ansvaret på den enskilde att bevisa att han inte hade begått något brott, då hänförde jag mig till själva det resonemang som föres i utskottsmajoritetens yttrande: skäl emot att göra någonting är att doktor Nygren har underlåtit att bevara sin anteckningsbok. Varför skulle hon göra det? Jo, just för att bevisa för all framtid att hon inte har gjort något orätt. Detta är väl ett felaktigt betraktelsesätt. Det har över huvud taget ingenting med saken att göra. Hon har inte haft någon skyldighet att bevara de handlingar som skulle visa att hon inte begått något brott.

Sedan säger herr Gustafsson i Stockholm nu senast att man kan förklara myndigheternas förfarande. Javisst, de har begått ett fel, och det kan begås fel, men när det är så — som herr Gustafsson själv säger — att en enskild person har kommit i kläm till följd av detta,

Ersättning till distriktsläkaren Sigrid Nygren

bör vi i vår bedömning inte tänka bara på om myndigheternas förfarande är förklarligt, utan på vad vi kan göra för att klara upp saken eller åtminstone visa vår vilja att klara upp saken i förhållande till den enskilda person som har kommit i kläm.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Jag vill bara säga till herr Gustafsson i Stockholm att jag inte bara menade utan att jag uttryckligen sade, inte att den enskilde är rättslös gentemot staten, men att det är risk för att han känner sig rättslös gentemot staten. Detta är en risk som både majoriteten och reservanterna gemensamt borde söka avvärja.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! I ett tidigare inlägg ironiserade herr Gustafsson i Stockholm mot den lokala valorganisationen i Skellefteå för att den inte hade låtit doktor Nygren kandidera. Jag ställde då en fråga till herr Gustafsson om han ansåg att den lokala valorganisationen i den situation som då förelåg handlade rätt eller inte. Herr Gustafsson har inte svarat, men jag tycker att det är ganska viktigt att få detta klarlagt. Menar vi att den lokala valorganisationen handlade fel, är det klart att en del av ansvaret faller på denna, men handlade den rätt, är det dessa olyckliga omständigheter och den bristande kontrollen av uppgifterna från sjukkassan som bär skulden även till att doktor Nygren förlorade sitt landstingsmandat.

Jag ber därför ännu en gång att få upprepa frågan: Anser herr Gustafsson att hon borde ha fått kandidera i det läge som rådde?

Herr GUSTAFSSON i Stockholm (s):

Herr talman! Herr Gustafssons i Skellefteå fråga skulle jag vilja besvara på det sättet att folkpartiets valorganisation i Skellefteå väl får bedöma huruvida den har handlat rätt eller inte. Jag

har ingen anledning att uttala mig i det fallet.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav till en början propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen 1); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bohman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen 1) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Bohman yrkade likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 104 ja och 85 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Härefter framställde herr andre vice talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets motivering, dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen 2); och fann herr andre vice

talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Kårby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarerna godkänner statsutskottets motivering i utskottets utlåtande nr 70, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarerna godkänt utskottets berörda motivering med den ändring däri, som föranledes av bifall till reservationen 2) av herr Pålsson m. fl.

Sedan kammarernas ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarernas ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Kårby begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 91 ja och 39 nej, varjämte 70 av kammarernas ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarerna hade alltså godkänt utskottets motivering.

§ 10

Föredrogs statsutskottets memorial nr 71, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om anslag för budgetåret 1959/60 till Allmänna läroverken: Avlöningar.

Den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen godkändes.

Herr andre vice talmannen meddelade, att tidpunkt för anställande av denna omröstning komme att meddelas senare.

§ 11

Skattebefrielse för vissa invalidfordon

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobils katt, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 27 februari 1959 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 77, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobils katt; samt

2) förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall.

I propositionen framlades förslag om viss utvidgning av möjligheterna till skattebefrielse för invalidernas fordon.

Till utskottet hade hänvisats de i anledning av propositionen väckta likalydande motionerna I: 423 av herr Bengtsson m. fl. och II: 505 av herr Eliasson i Sundborn m. fl., vari hemstälts, »att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 77 måtte besluta dels att envar, som företer invaliditet av den art och den grad, som enligt propositionen skall erfordras för skattebefrielse avseende att bereda invalida personer kombinerad närings- och förflyttningshjälp, skall erhålla skattebefrielse för s. k. minibil, vars tjänstevikt icke överskrider 550 kg;

dels att vad som i propositionen anförts beträffande skattebefrielse för med skåp-, stationsvagns- eller personbils karosseri utrustade lastbilar jämväl skall gälla annan lastbil, vars totalvikt ej överskrider 2 500 kg; samt

att vederbörande utskott måtte ut-

Skattebefrielse för vissa invalidfordon

arbeta förslag till härför erforderlig författningstext».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 77 samt med avslag å de likalydande motionerna I: 423 av herr Bengtson m. fl. och II: 505 av herr Eliasson i Sundborn m. fl., antaga de vid propositionen fogade förslagen till

1) förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt; samt

2) förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Mattsson* och *Eriksson* i Bäckmora, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 77 icke kunnat av riksdagen oförändrad antagas samt med bifall till de likalydande motionerna I: 423 och II: 505,

1) antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilskatt med den ändring, som i reservationen angivits;

2) antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändrad lydelse av 6 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningsskatt å motorfordon i vissa fall;

II) av herr *Stiernstedt*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr **ELIASSON** i Sundborn (cp):

Herr talman! Det sades nyss från denna talarstol att man någon gång skulle låta hjärtat tala, och det har man kanske anledning göra beträffande den fråga, som behandlas i förevarande utskottsutlåtande. På grund av den sena

timmen skall jag emellertid fatta mig kort och endast med några ord motivera de synpunkter som ligger till grund för den till utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Först konstaterar jag då, att den proposition, som lagts fram på grundval av invalidfordonsutredningens betänkande, innebär vissa utvidgningar när det gäller möjligheterna för invalider att anskaffa motorfordon, vilka är befriade från omsättningsskatt och fordonsskatt. I motioner från centerpartihåll har vi ansett att ytterligare förbättringar bör genomföras på detta område, och vi har därför föreslagit, att envar som lider av invaliditet av den art och grad, som uppställts som villkor för att en invalid skall kunna erhålla skattefrihet för en personbil eller en mindre lastbil, som han behöver för sin förvärvsverksamhet eller utbildning, skall ha rätt till skattebefrielse för s. k. minibil. Den automatiska skattebefrielse, som även i fortsättningen skall gälla i fråga om invalidmotorcyklarna, bör alltså enligt vår mening även gälla minibil om högst 550 kg:s tjänstevikt, om fordonet äges av en höggradigt vanför person som innehar körkort. Detta krav har framförts av De vanföras riksförbund, och vi motionärer finner detsamma i hög grad motiverat.

Tillverkningen av de specialkonstruerade, hastighetsbegränsade invalidmotorcyklarna har praktiskt taget upphört. Förbundet påpekar också att denna typ av motorcykel i stor utsträckning har ersatts av andra typer av trehjuliga vagnar och s. k. minibilar samt att det vore angeläget att hålla en enkel typ av fordon tillgänglig för den grupp av vanföra, som av någon anledning inte i nämnvärd utsträckning kan yrkesarbeta och därigenom försörja sig.

Med hänsyn till standardstegringen och den tekniska utvecklingen måste invalidmotorcyklarna i dag framstå såsom otidsenliga. De är öppna och ger inte något skydd mot väder och vind.

Skattebefrielse för vissa invalidfordon

För mig framstår det som alltför hårt att hänvisa svårt invalidiserade människor, vilka inte kan åberopa förvärvsarbete eller utbildning som motiv för skattebefrielse, till sådana fordon. Syftet med skattebefrielsen är ju ändå att underlätta de vanföras anpassning till ett normalt liv. De vanföras situation är ofta psykiskt och socialt sådan, att en befrielse från omsättningsskatt och fordonsskatt för ett mindre, täckt fordon borde te sig som en naturlig sak i vårt s. k. välfärdssamhälle.

Jag kan inte finna att en skattebefrielse för dessa höggradigt vanföra människors minibilar är något orimligt. Det är frestande att jämföra denna fråga med de generella bostadssubventionerna. Från riksdagsmajoritetens sida tvekar man inte att satsa tiotals miljoner kronor till människor som är fullt friska och bland vilka många har inkomster på kanske 60 000 å 70 000 kronor om året och mer därtill. Men när det gäller dessa höggradigt vanföra människor vill man inte ge dem befrielse från skatter på enkla fordon, som de behöver för att kunna förflytta sig. De kan bara få automatisk skattebefrielse för en typ av motorcykel som inte ger dem något skydd mot kyla och regn, en fordonstyp av vilken tillverkningen praktiskt taget upphört. Borde det inte vara rimligt att även dessa höggradigt vanföra invalider finge sin beskärda del av de tekniska framstegen? Jag beklagar att bevillningsutskottets majoritet inte velat tillmötesgå motionärerna på denna punkt. Deras krav sammanfaller med vad de vanföras förbund har framfört.

Inte heller har utskottet velat tillmötesgå yrkandet om skattebefrielse beträffande lastbil, vars totalvikt ej överstiger 2 500 kilogram. De invalider, som för sitt förvärvsarbete är i behov av lastbil, kan enligt propositionen endast få skattebefrielse för med skåp-, stationsvagns- eller personbilskarosseri utrustad lastbil. På denna punkt samman-

faller motionärernas yrkande med invalidfordonsutredningens förslag. Om detta yrkande bifölles, skulle möjligheterna öka för den vanföre att välja det fordon, som med hänsyn till hans näringsutövning vore det lämpligaste.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr ALLARD (s):

Herr talman! Det föreliggande förslaget innebär en avsevärd utvidgning av rätten till skattebefrielse för invalidfordon, samtidigt som det i förekommande fall innebär en befrielse från skyldigheten att erlagga omsättningsskatt. Men förslaget kan inte betraktas som en slutlig lösning av detta problem, utan utskottet framhåller att det får bedömas som ett provisorium i avvaktan på de resultat, som 1953 års trafikutredning kan komma till under sina överväganden om beskattningen av motorfordonstrafiken. Att i ett sådant läge gå med på ytterligare skattebefrielser av så generell natur som här har föreslagits i motionen och reservationen har utskottet inte ansett lämpligt.

Med det anförda, herr talman, ber jag få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid betänkandet fogade reservationen I); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Eliasson i Sundborn begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Skärpta åtgärder mot skattefusk

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade reservationen I) av herrar Mattsson och Eriksson i Bäckmora.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen. Herr Eliasson i Sundborn yrkade likväl rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 136 ja och 42 nej, varjämte 20 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 12**Skärpta åtgärder mot skattefusk**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 31, i anledning av väckta motioner om skärpta åtgärder mot skattefusk.

I de inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 83 av herr *Öhman* och II: 114 av herr *Johansson* i Stockholm m. fl., hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer, att regeringen ombesörjer en snabb och grundlig översyn i syfte att åstadkomma en skärpning av gällande skatte- och avdragsbestämmelser för bolag och enskilda företagare jämte effektiva kontrollåtgärder mot skattefusk, kompletterade med skärpta straffbestämmelser även för undanhållande och förstörande av uppgifter, som är nödvändiga för taxeringskontrollen, och skyndsamt förelägger riksdagen denna utredning jämte förslag, samt att den pågående utbyggnaden av taxeringsorganisationerna i sin helhet slutföres till nyåret 1960 och kompletteras genom att till taxeringsmyndigheternas förfogande ställes

en stab av bokföringstekniska experter med speciell uppgift att granska storbolagens och storföretagens uppgifter om inkomster och utgifter, avsättningar och avdrag, för jämförelse med de avgivna deklarationerna».

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 83 av herr *Öhman* och II: 114 av herr *Johansson* i Stockholm m. fl. icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **JOHANSSON** i Stockholm (k):

Herr talman! Den fråga som vi motionsledes fört fram borde stå i förgrunden vid årets riksdagsdebatter. Finansministern har nyss meddelat att det kommer att fattas minst en miljard kronor i budgeten, och han har inte dolt sin mening, att han helst vill driva in det beloppet genom en omsättningsskatt. Vi har med exempel från officiella utredningar och uttalanden av några ministrar och i regeringens egen press påvisat, att väldiga summor av redan beslutade skatter undandrages från stat och kommun genom omfattande skattefusk. Jag har inte här serverat någon nyhet. Redan för tio år sedan talade den dåvarande finansministern Wigforss om att det pågick ett skattefusk av miljardomfattning. En offentlig utredning sysslade med saken för flera år sedan, och vår motion är delvis byggd på dess material.

Om regering och riksdag i tid hade tagit itu med dessa missförhållanden, skulle vi ha sluppit både de gångna årens punktskatter och årets omsättningsskattehot.

Den socialdemokratiska partitidskriften *Aktuellt* beräknar, att 5 å 6 miljarder kronor årligen undandrages från beskattningen och att detta belopp skulle ge stat och kommun mellan halvanan och två miljarder om året. Varför har man inte i tid slagit ned på detta

Skärpta åtgärder mot skattefusk

skattefusk, och varför gör man det inte nu? Här har herr Sträng den miljard han behöver och mera därtill; dessutom skulle det bli mycket över till de skattetyngda kommunerna. Kan det finnas något mera odemokratiskt än att fattiga och skattetyngda löntagare utöver sin andel av skattebördan skall behöva betala ett par miljarder per år, som bolag och större och mindre företag smitit ifrån genom skattefusk.

Jag kan inte låta bli att anknyta till den debatt vi nyss haft om fallet Sigrid Nygren i Umeå. Där hade det begåtts ett räknefel av skattemyndigheten. Nåväl, räknefel skall rättas; på den punkten delar jag övriga riksdagsledamöters uppfattning. Men det var ingen, varken herr Heckscher eller herr Bohman eller någon annan, som var upprörd över att 40 läkare uppenbarligen hade begått deklarationsfusk, 18 av dem hade blivit åtalade och kunde inte anföra något till sitt försvar. Jag sökte förgäves efter någon moralisk indignation över detta hos högerens och folkpartiets talesmän.

Utskottet har tydligen känt den starka och växande opinionen i denna fråga. Utskottet har utförligt refererat motionens synpunkter och ger oss rätt i det väsentliga. Det understryker betydelsen av att skatteflykten stävjas och att det är en stor orättvisa att ett betydande antal skattskyldiga år efter år opåttalt undgår att betala skatt för sin verkliga inkomst och förmögenhet. Utskottet framhåller att det är ett rättvisekrav för stora medborgargrupper att detta ändras. I skattelagssakkunnigas år 1954 avgivna berättelse sägs, att det råder en ytterst betänklighetsolikhet i detta avseende i så måtto att vissa grupper, framför allt huvuddelen av arbetare och löntagare i allmän och enskild tjänst, är underkastade praktiskt taget fullständig kontroll, under det att kontrollen beträffande andra grupper är mycket ofullständig.

Utredningen i fallet Nygren visade visserligen, att uppgiften om att verifi-

kationer skulle ha kommit bort var oriktig. Men utredningen visade också att den oftast förekommande metoden i skattefusk är att man glömmer bort så mycket inkomster man vågar samt att man inte hittar verifikationerna. Jag förvånar mig inte över att taxeringsmyndigheterna tittar lite mera på sådana här fall, även om de någon gång gör ett misstag. Utskottet kommer trots denna positiva skrivning fram till att det räcker med den pågående utbyggnaden av taxeringsorganisationen. Det skyller på att det är svårt att få kvalificerat folk och lokaler. Det vill därför inte vara med om en snabbare tidtabell. Vi anser att detta är de obotfärdigas förhinder. Det finns i vårt land ett mycket stort antal experter på skattefusk. Skall det då inte vara möjligt att utbilda ett tillräckligt stort antal experter för att avslöja skattefusket? Det gäller ju att ta in miljarder och göra omsättnings-skatten överflödigt. Det är en investering som betalar sig. Vi delar skattelags-sakkunnigas mening att skattefuskar skulle betala den ökning de själva gjort nödvändig genom att de indrivna skatterna skulle kompletteras med böter.

Så fort man rör i denna sak på något område blir det stora pengar. De sakkunniga talar inte om huruvida det gäller Skelleftefallet, men det finns i alla fall, som jag även sade i remissdebatten, ett exempel med en undersökning av läkares och sjukgymnasters taxering i en enda stad. Man upptäckte där 483 000 kronor i undanhållna inkomster, och 100 000 kronor utdömdes i böter. Följden blev att deklarationsmoralen påtagligt höjdes åren därpå med respektive 64,4 och 93,5 procent.

I dagens nummer av alla tidningar kan vi läsa att taxeringsrevisor Birger Eklund i Uppsala anser att 3 500 privatpraktiserande tandläkare, om de tjänade 100 000 kronor, skulle uppge högst 30 000 eller 40 000 i inkomst och att de ensamma skulle undandra stat och kommun 100 miljoner kronor i skatter. Or-

Skärpta åtgärder mot skattefusk

ganisationerna har protesterat och säger att det är överdrivet. Det är möjligt att det finns överdrifter där också. Det är möjligt att även i detta skattefusks Gomorra på 3 500 man herrar Heckscher och Bohman skall kunna finna åtminstone en enda rättfärdig, men nog finns det tillräckligt många att döma.

Jag behöver inte upprepa vad jag sade redan i remissdebatten. Jag drog där en rad exempel på sådana som gjort avdrag för Rivieraresor med sina älskarinnor, utgifter för sonens bröllop m. m. Jag erinrade om den stickprovskontroll som länsstyrelserna företog 1954. Det gällde 2,5 procent av de fall som hade bort undersökas, och enbart hos dem hittade man 52 miljoner kronor som undanhållits. Låt oss då antaga att man tagit de 97,5 procenten också. Då hade vi varit framme vid 2 100 miljoner kronor, och herr Sträng hade haft vad han behövde. Jag erinrar om en utredning som visade att en femtedel av alla bilägare i landet deklarerar för mindre än 7 000 kronors inkomst. Och det beror nog inte, som någon myndighet förklarat, på att de är extra sparsamma. Jag har också en gång erinrat, för att citera Karl-Gerhard, om dem som har sommarvilla, bil och fru på fyra ställen men drar av allt på omkostnadskontot, för att inte tala om »representationen» och allt annat man kan göra avdrag för.

Sedan vi diskuterade saken sist har en mängd småfel kommit i dagen, inte bara hos tandläkare. Man undersökte alla Stockholms skorstensfejarmästare. Där var det visst ingen som var rättfärdig. En slaktare i Västmanland, som hade ett stort samspel med bönderna i nejden, är ett annat aktuellt fall. Jag tycker att detta visar att det är småskojarna man är ute efter. Det stora skattefusket sker i storbolag och stora företag med alla deras kinesiska askar av dotterföretag i Belgien och annorstädes, som delvis tillkommit just för skattefusks skull och som har hela arméer av sakkunniga till sin hjälp.

Vi har föreslagit en allmän översyn dels för att utbygga kontrollorganisationen snabbare men framför allt för att den bästa hokföringstekniska och skattekunniga expertisen skall sättas in just på storbolagen. Vi hade nyligen i riksdagen ett exempel, som anfördes av herr Hagnell och som kom herr Ohlin att tala mycket stort om en viss konsuls generositet. Det visade sig att en jättedonation hade gjorts just för att slippa arvsskatten. Bolagens växande förmögenheter är undandragna beskattning. Sätt in alla dessa framstående experter på det området och låt nybörjarna ta skorstenfejarna och tandläkarna och försöka få fram denna miljard!

Det är ju också ett sätt att motverka arbetslöshet i tjänstemannaleden. Visst löper man risk för att de bästa experterna köps upp av bolagen — detta har hänt många gånger förr — men denna risk får man ta. Många bekymmer skulle vika från herr Strängs panna om han vågade ta itu med bolagens skattefusk. Det är en oändligt mycket bättre affär för herr Sträng att klämma åt bolagen för deras skattesvindlar än att betala ut 6 miljoner av statsmedel till bolagens förskingrare. Om de bästa experterna tar hand om bolagen och storföretagen kan de nya få träna sig på de småskolkare, som man åtminstone börjat klämma efter. Lika viktigt är det att man påskyndar och effektiviserar arbetet att täppa igen alla kryphål som skatteskokarna skickligt förstått att använda sig av.

Denna sommar och höst kommer vi att få en stor debatt om hela beskattningsproblemet i vårt land. Då vi nu ser att det behövs en starkare opinion för att få till stånd snabba och effektiva åtgärder, kommer vi att göra bolagens och de förmögna skatteskokning till en huvudfråga i denna debatt. Det kommer icke att behövas någon omsättningsskatt, om vi ordentligt klämmer efter de skatteskokare, som har god råd att betala. Vi kan helt enkelt inte förstå att man

Avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag

inte vidtagit sådana åtgärder för länge sedan, då man vet att det rör sig om en så stor skattesvindel för varje år. Är man så rädd för dessa befolkningsgrupper att man inte törs genomföra en ändring? Det sunda, demokratiska missnöjet bland de stora löntagargrupper, som har det knappt ställt själva men får betala de skattemiljarder som bolagen och de förmögna smiter ifrån, kommer att framtvunga en ändring i den riktning vi föreslagit och detta ganska snart, tror jag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till vår motion nr 114.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr ERICSSON i Kinna (s):

Herr talman! Jag tror inte att herr Johansson i Stockholm skall kunna finna någon i denna kammare som vill stå upp och säga, att han vill försvara skattesmitning. Vi är väl alla ense om att vi skall hålla efter dem som inte lämnar till det allmänna vad de bör lämna. De som läser utskottets betänkande förstår att vi har den åsikten.

Herr Johanssons praktiska förslag innebär nya utredningar. Utskottet vill för sin del trycka på att man bör vidta praktiska åtgärder så snart som detta över huvud taget är möjligt, och utskottet konstaterar att åtskilliga sådana åtgärder har vidtagits. Vi hälsar detta med tillfredsställelse och uttalar en förhoppning att regeringen snart skall genomföra en effektivisering på området.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr JOHANSSON i Stockholm (k):

Herr talman! Jag hörde nyss samma invändning i första kammaren. Utskottets talesman där sade att vi kräver nya utredningar. Jag har talat om en översyn inom regeringen, dels för att få till stånd en snabbare takt i utbygg-

naden av det allmänna taxeringsväsendet, dels för att få fram dessa experter. Det finns utredningar tillräckligt för den saken. De utredningar som föreslås skulle närmast avse möjligheten att komma åt olika kryphål. Det finns också en del sådana utredningar i gång, t. ex. när det gäller kryphål i fråga om pensions- och andra försäkringar. Beträffande den av mig föreslagna utbyggnaden tror jag det skulle räcka med en mycket snabb översyn inom regeringen och då faller allt detta tal om nya utredningar till marken.

Ären går, herr ordförande i bevillningsutskottet, och miljarder rinner bort! Här är verkligen ett område, där regeringen borde sätta in sin kraft utan dröjsmål.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 33, i anledning av väckta motioner angående tillverkning och försäljning av ciderdrycker med viss alkoholhalt.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14

Avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 34, i anledning av väckta motioner om upphävande av fjärde stycket punkt 2 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen (avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag).

I de inom riksdagen väckta, till bevillningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 158 av herrar *Gustaf Henry Hansson* och *Kronstrand* samt II: 201 av herrar *Stenberg* och *Magnus-*

Avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag

son i Borås hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta att fjärde stycket av punkt 2 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen måtte utgå».

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 158 av herrar Gustaf Henry Hansson och Kronstrand samt II: 201 av herrar Stenberg och Magnusson i Borås icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar Hagberg, Spetz, Söderquist, Nilsson i Svalöv, Kollberg, Stenberg, Eriksson i Bäckmora och Stiernstedt, vilka ansett att utskottet bort tillstyrka det i motionerna framlagda förslaget om upphävande av fjärde stycket punkt 2 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen i syfte att medge rätt till avdrag för medel, som huvuddelägare i familjebolag avsatte i företaget för egen pensionering, och att utskottet därför bort hemställa, att riksdagen måtte antaga ett i reservationen intaget förslag till lag om ändrad lydelse av punkt 2 av anvisningarna till 29 § kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr STENBERG (fp):

Herr talman! I de likalydande motionerna I: 158 och II: 201 har vi tagit upp frågan om rätten till avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag. Denna fråga har ju varit föremål för behandling även vid tidigare riksdagar, och alla känner väl till de bestämmelser som infördes vid 1955 års riksdag. De ändrade företagsbeskattningsregler som då infördes skapade möjligheter att göra sådana här avsättningar, men avsättningsarnas storlek är så bestämd, att avsättning inte får göras till pension för delägare i familjebolag. Man har på den punkten hänvisat till att taxeringsmyndigheterna påpekat att avsättningar till pensionsstiftelser i betydande omfattning gjorts endast för att vinna

obehöriga skattefördelar samt att detta missbruk av bestämmelserna särskilt förekommit i familjeföretag.

Vi motionärer har sagt, att efter införandet av de skärpta allmänna bestämmelserna rörande pensionsstiftelser bör det finnas en fullt tillräcklig garanti för att det befarade missbruket inte skall kunna äga rum. Vi framhåller vidare att vi ingenting har att erinra mot vissa bestämmelser som innebär en garanti för att pensionsstiftelsernas medel används för avsett ändamål. De nya bestämmelserna är enligt vår mening så utformade, att de utgör en tillräcklig garanti även i detta fall.

Men avsättningsbestämmelserna innebär, anser vi, en diskriminering av familjebolagen i jämförelse med de mera opersonliga kapitalsammanslutningarna. Vi tycker att familjebolagen och den kapitalbildning som här kan äga rum är så viktig för samhället och för näringslivet, att det inte bör finnas sådana här i olika hänseenden diskriminerande bestämmelser, som inte ger familjeföretagen samma möjligheter som de mera opersonliga kapitalsammanslutningarna. Enligt vår uppfattning bör familjebolagen ha rätt att vid taxering få avdrag för avsättning till pensionsstiftelse även för varje delägare i företaget, som innehar en verklig tjänst inom bolaget. Denna uppfattning grundar sig på att likhet bör föreligga i fråga om pension för alla i ett företag anställda. Därför anser vi att en ändring bör ske av de bestämmelser som infördes 1955, och vi har tillåtit oss att avge en reservation, till vilken jag nu ber att få yrka bifall.

Herr NILSSON i Svalöv (h):

Herr talman! Av herr Stenberg hörde vi nyss att ändrade bestämmelser för företagsbeskattningen infördes år 1955 och att dessa också berörde av företagen bildade pensionsstiftelser. Jag skall inte nu närmare gå in på dessa nya, nu gällande bestämmelser men vill bara

Avsättning till pensionsstiftelse i familjebolag

konstatera, att de innebär en diskriminering av familjebolagen, en företagsform alltså som har sin största utbredning bland de mindre och medelstora företagen. Det måste anses stötande att en i ett familjebolag arbetande delägare inte kan beredas pension på samma sätt som övriga i företaget befintliga arbetstagare. Varför skall den person som genom initiativkraft, arbetsamhet och sparsamhet lyckats skapa ett företag, sättas i sämre trygghetssituation på äldre dagar än de i företaget anställda? Det är en fråga som tränger sig på i detta sammanhang och som man gärna skulle vilja ha besvarad.

Utskottsmajoriteten har egentligen ingen annan motivering för sitt yrkande om avslag på den av herrar Stenberg och Magnusson i Borås gjorda hemställan om avsättningsrätt till pensionsstiftelse även för huvuddelägare i familjebolag än att man befarar missbruk. Detta skäl anförde utskottet 1955 och man sade detsamma också 1956 och 1957.

Men jag frågar: Har utskottet gjort någon undersökning härom, sedan de nya lagbestämmelserna infördes år 1955? Personligen tror jag att dessa bestämmelser är så effektiva, att taxeringsmyndigheterna har alla möjligheter att stävja eventuella försök till missbruk. Även om missbruk möjligen skulle kunna framletas genom att taxeringsmyndigheterna inte varit tillräckligt uppmärksamma, så bör väl inte detta utesluta tusentals lojala företagare, som tillika är arbetstagare, från att få sin pension ordnad på samma sätt som andra arbetstagare.

Utskottet medger att de nuvarande bestämmelserna om förbud att avsätta medel till pension för huvuddelägare inte ger familjebolagen möjlighet att i samma utsträckning som vissa andra företag underlätta sin kapitalförsörjning. Utskottet anser emellertid detta vara en ovidkommande sak. Häremot vill jag starkt reagera. Jag anser att om

man på ett betryggande sätt kan utforma våra skattelagar så, att ett enskilt sparande kan ske, varvid det sparade kapitalet investeras i egen rörelse, så är detta ytterst betydelsefullt för hela det svenska näringslivet.

Som utskottet resonerar får man nästan den uppfattningen, att utskottet inte vill bestrida det berättigade i motionärernas yrkande men anser det vara ett fel att genom en positiv lösning nu främja småföretagens kapitalförsörjning.

Herr talman! Jag skall i denna, jag får väl säga tidiga timme inte komma med någon ytterligare motivering utan endast yrka bifall till den reservation som är fogad till bevillningsutskottets betänkande.

Herr ERICSSON i Kinna (s):

Herr talman! Vi får vara herr Nilsson i Svalöv tacksamma för att han inte motiverade sin ståndpunkt ytterligare. Jag skall försöka att bli mycket kortfattad. Jag hänvisar till att bestämmelserna ändrades på taxeringsmyndigheternas begäran. Utskottet framhåller vidare att enskilda företagare ju har möjlighet att skaffa sig pensionsförsäkring, om de så vill, och att premierna för en sådan ju är avdragsgilla vid taxeringen.

Då återstår företagens möjligheter att ordna sin kapitalförsörjning. Därvidlag säger både herr Stenberg och herr Nilsson att företagen blivit diskriminerade och alltså kommit i en sämre ställning. Det är klart att man kan uttrycka saken så. Men, herrar Stenberg och Nilsson, ett företag har ju många andra möjligheter att ordna sin kapitalförsörjning. Vi har ju vid denna riksdag beslutat mycket liberala regler för företagens kapitalförsörjning. Jag tänker på investeringsfonder och liknande. Dessa regler är av sådan art, att man inte kan ha rätt att säga, att företagen är särskilt illa ställda med tanke på vad som har förekommit tidigare, och det måste

Utskänkningskatten å spritdrycker m. m.

man ur samhällelig synpunkt alltid beakta.

Jag yrkar med hänvisning till vad som står i utskottsbetänkandet bifall till dess hemställan.

Herr NILSSON i Svalöv (h):

Herr talman! Jag vill göra kammaren uppmärksam på att utskottets värderade ordförande framhöll, att med tanke på vad som hade sagts före 1955 hade denna bestämmelse kommit till. Men som jag betonade i mitt anförande blev bestämmelserna så utformade, att vi nu har effektiva möjligheter att kontrollera att missbruk inte uppstår. Jag menar därför att när vi fått dessa möjligheter bör väl inte utskottet låsa sig fast vid vad det sade 1955, utan utskottet får väl ta hänsyn till utvecklingen.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Stenberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i utskottets betänkande nr 34, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej; har kammaren bifallit den vid betänkandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, skedde omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter hava röstat för ja-propositionen.

Herr Stenberg begärde emellertid röst-räkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 107 ja och 88 nej, varjämte 2 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 15**Utskänkningskatten å spritdrycker m. m.**

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 38, i anledning av väckta motioner angående utskänkningskatten å spritdrycker m. m.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade

Herr BENGTTSSON i Göteborg (h):

Herr talman! Jag skall inte vid denna tidpunkt ta upp någon debatt om utskänkningskatten. Jag nöjer mig med att konstatera att jag givetvis fortfarande anser att utskänkningskatten omedelbart borde ha reducerats i enlighet med motionens förslag och så snart som möjligt helt försvinna. Det skulle ha sanerat förhållandena på detta område. Som det nu är skall jag inskränka mig till denna deklaration och jag har, herr talman, intet yrkande.

Häri instämde herr *Stiernstedt* (h).

Vidare anfördes ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från utrikesutskottet:

nr 186, med anledning av motioner om bemyndigande för Kungl. Maj:t att till Europarådet avgiva viss förklaring rörande den europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna;

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av en

överenskommelse angående flyktingar som äro sjömän; och

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överförande till Finland av visst gränsområde i Muonio älv;

från statsutskottet:

nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1959/60 under tionde huvudtiteln, avseende anslagen inom handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1958/59, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1958/59, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1958/59, i vad propositionen avser socialdepartementets verksamhetsområde;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fullmakt att i arbetslöshetsbekämpande syfte igångsätta arbeten, för vilka anslag uppförts å allmän beredskapsstat för budgetåret 1956/57, m. m.;

nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1959/60 till vissa byggnadsarbeten vid statens sinnessjukhus m. m.;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt före tjänstemannen vid Shanghai Municipal Council A. Th. Dahl; och

nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anställningsformen för vissa assistenter vid lantbruks-, veterinär- och skogshögskolorna; samt

från bevillningsutskottet:

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i uppbördsförordningen den 5 juni 1953 (nr 272);

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § 4 mom. och 86 § 1 mom. rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), m. m.; och

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.

Vidare anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1959/60, i vad avser handelsdepartementets verksamhetsområde;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av viss kronan tillhörig mark m. m.; och

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1959/60, i vad avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde.

§ 17

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 154, med förslag till lag om ändrad lydelse av 39 § 1 mom. landstingslagen den 14 maj 1954 (nr 319) m. m.,

nr 155, med förslag till förordning med föreskrifter om vissa betalningsvillkor vid yrkesmässig försäljning av bilar, och

nr 156, med förslag till förordning om ändring i tulltaxan den 12 september 1958 (nr 475).

Dessa propositioner bordlades.

§ 18

Anmäldes följande till herr talman-
nen under sammanträdet avlämnade
motioner, nämligen

nr 580, av herr *Jansson* i Benestad
m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts pro-
position nr 147, angående åtgärder i
prisreglerande syfte på jordbrukets om-
råde m. m.,

nr 581, av herrar *Hallén* och *Sve-
nungsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts
proposition nr 151, angående vissa pen-
sionsfrågor för statsanställda m. fl., och

nr 582, av herr *Onsjö*, i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition nr 153, med
förslag till lag om ändring i kommu-
nalskattelagen den 28 september 1928
(nr 370), m. m.

Dessa motioner bordlades.

§ 19

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 2.55 på natten.

In fidem
Sune K. Johansson